

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કોપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૭૫૭૫ તારીખ

પુસ્તકનું નામ બેલાડી ખાચર થા બેન

વિષય રૂ : રૂ. ૬૫

બે લાડ પી અર

પ્રીટન.

એડન, સ્વેડ, પાર્ટ સેલ, મારસેલસ, હેવર, મુંગ્લાંડ, સ્કાપ્લાંડ,
વેલ્સ, વગેરેમાં ૧૯૧૭ ના સાલમાં ડાકીયું.

લંબના:

શાવકશાહ દારબશાહ શરોફ.

“ શ્રીરાજગર.”

એમ. ડી. મહેતાની કંપની,
એનજીનીઅર બીલડીંગ, લુહાર સીટ.
મુંબઈ ર.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અ. દાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈર-સંગ્રહ
૭૫૭૫

“યુરોપનો કુચ
ને
શ્રી રોઝગરને પુછ.”

જ હા ખતમ થઇ છે

મારી પહેલી કુચ!

ફકટ કહેવાનું એટલું જ કે આ સયર સફાઓમાં સહેલ કરો ને
જુઓ કે આ નાદાર વાલમનો ટાઇટલ તેના લેખકે કેટલે અંશે ખરો
પાડ્યો છે.

છેવટે સમુરીનો ખદલો ખુદા વાળે છે તેમ હમારા હમશરીકો
મહેતા ખીરાદરો અને પીઅર્સ કંપનીવાળા મીં. બહેરામજી સોરાબજી
ઉમરીગર જેઓએ આ વાલમને તંબ્યાર કરવા પાછળ મહેનત
તેમજ ખરચનો ભેગો ભોગ આપ્યો છે તેમનો ઉપકાર માની,
વાંચનાર ડીઅર આ નાદાર વાલમના ગેટઅપ માટે તારા
ઓપીનીઅનનો ખાએશમંદ,

દુ. શ્રી આપણા
દુવાગીર.

આ "બેલાડ પીઅર થી પ્રીટન" નું વાલમ લેખક શ્રીરાજગરે
મેસર્સ માણેકશા ડી. મહેતાની કુંઠ માટે ખાસ લખી તૈયાર કરી
છે, અને મેસર્સ મહેતા અધર્સ અને ઉમરીગરની સીનડીકેટ
એનજીનીઅર ખીલડીંગ, લોહાર સીટ, ધોભીતલાવ,
મુંબઈ ૨, મધેશી પેતાને માટે પ્રગટ કરી છે.
સર્વ હક કર્તાને તેમજ મગદ
કરનારાઓને સ્વાધીન છે.

And
Dear Dad,

Will you accept it ?

જેમ કુવામાં કુદકણા મારતો કામખો પોતા ઉપર રાજ કરતા
નાના ગોળ ચકરડામાં સારી સજિનો આપનો સમજે
છે, તેમ મારી ચશ્મામાં સારી સજિ આ ધરતી
પરનો મારી છંદગીનો ફેરા સજળ કરાવનાર,
મીઠ્યા મોજ માયાના મેળા મંદારનો અંધારો
પરદો કેળવણીની ઉત્તમ રોશની આપી દુર
કરનાર, પોતાના પરસેવાનું પાણી કરી
મેળવેલા સુન્ના રૂપા લાઘ્યોને કાંકરા
ખારીના કેરા માફક પોતાના પેટના કાદવ
પાછળ વેરી, લડાઈ જેવા બારીક
સમયેથી મારા બાળપણના મુખી સ્વપના
“ ગોરાં યુરોપ ” જેવાની મારી
ઉમેદ બર લાવનાર મારા
મુરખીજ પીતાજી દારબરશાહ
તમારા બારે એહશાનના
બોજમાં દુખેલો બેઠો
રયાવકા.
પોતાની છંદગીની
શરઆતની પશ્ચીમની મોટી
સફરનું આ મુંદર વોલમ પુર માન.
અદા તે હેત વહાલ સાથ તમોને અર્પણ કરવાની રબ્બ લે છે.

(૬)

ઉત્તમ જગમાં એથી શું સહિતા માને આપ
તેના આશીષ આજ રોજ, અએ કારતાર તું આપ
સેવા કેમ હું તેમની કરીને ઉતરશ પાર,
રાખજે સુખા તેમને અજ કડ તુંજ દાર.
જંદગીના છેડા તલક “ શીરોજગર ” દુવાદે
નસીવવંત રખ તેજ ખરો માઆપની દુવા લે.

પટેલ મેનશન,
ખંબાલા હીલ.

તા. ૧ ફી માર્ચ ૧૯૧૮. }

લા. હું હું
આપણો તામેદાર બેટા
શ્યાવક્ષ.

ચોપડીમાં આવતાં ચીત્રોનું સાંકળીયું.

ટાઈટલ પેજ:—મેલાડ પીઅરથી ખીટન.

૧. મેલાડ પીઅરથી ખીટનના કર્તા, શીરોઝગર.
૨. એદનના પ્રખ્યાત ફેટરો.
૩. એદનના જગ જાગીતાં ટાંકાં.
૪. સુવેઝ કેનાલ.
૫. રૂઝ કેનેળીયા.
૬. મારસેડસનું મ્યુઝીયમ.
૭. નાટરેડામ ડીલા ગાર્ડ.
૮. લંડનનું ટયુબ સ્ટેશન.
૯. વેસ્ટ મીનીસ્ટર આખી.
૧૦. સાઉથમપ્ટન રો નો સળવે.
૧૧. સેન્ટ પોલનું દેવળ.
૧૨. લંડનના એક ઓપેરાનો પેનટોમાઇમ.
૧૩. ફીસલ પેલેસ. સીડનહામ.
૧૪. બાદશાહી આલબર્ટ મેમોરીયલ.
૧૫. ખીટીશ મ્યુઝીયમ.
૧૬. હોરનીમેનનું મ્યુઝીયમ.
૧૭. બકીનગામ પેલેસ ને રાણીમાતા વિક્ટોરિયાનું આવડું.
૧૮. નેશનલ ગેલેરી ને ટ્રાફાલગર સ્કવેર.
૧૯. વાલીટહોલ ને હોર્સ ગાર્ડઝ.
૨૦. પ્રખ્યાત ગ્રીનીચ ઓબ્સર્વેટરી.
૨૧. આમની સભાનો હોલ.

૨૨. ઉમરાવની સલાનો હોલ.
 ૨૩. હાઉસીસ ઓફ પારલામેન્ટ.
 ૨૪. આલબટ રકવેર મેનએસ્ટર.
 ૨૫. કવી શેકશપીઅરનું ઘર સ્ટ્રેટફર્ડ.
 ૨૬. કવી શેકશપીઅરના ઘરનો એક ઓરડો.
 ૨૭. શેકશપીઅરની આરામગાહ,
     ટ્રીનીટી ચર્ચ.
 ૨૮. એદીનબરોનો પેનોરામા.

Эдуард Рубин
Знамен

ચોપડીના દરેક મકરણોમાં આવેલી બાબદોનું સુંદર સીલ સીલાબંધ સાંકળીયું.

પ્રકરણ ૧ શું.

	પાનાનું નંબર.
ફારવડ કવીક માર્ચ.	૧-૩.
૧૯૧૭ ના સાલમાં યુરોપમાં ભુસદો.	૪-૫.
પેસેન્ક ફેર, પાસપોર્ટ.	૬-૭.
વાગા માટે મેડો સ્વીટ ખાલી થયો.	૮-૯.
તમે તમારો વાગો કેમ વસાવશો.	૧૦-૧૪.
કુકની, સરકયુલર નોટો.	૧૫-૧૬.
મખવાસ મદીલો શું લેશો.	૧૭.
મેડીકલ ઇન્સપેક્શન, લગેન્ક વગેરે.	૧૮-૧૯.
પી. એન. ઓ. બોટની કેપીન.	૨૦-૨૧.
કેપીનમાં લગાડેલી અંગ્રેજી નોટીસ.	૨૨-૨૫.
ડાઈનીંગ સેલન, રાત બપોરનું મીનું-ફક્ત	
એટીક્ટીયાઓ માટેનું.	૨૬-૩૧.

પ્રકરણ ૨ શું.

તમારી પંદર દીવસની પથારી 'ડેકચેર.'	૩૨.
બોર આવે તો શું કરશો.	૩૩.
ખારાં પાણીનો બાથ.	૩૪.
ગમે તે થાવો પણ બંદગી ના વીસારતા.	૩૫-૩૬.
સહેળ 'કમપેનીયન' કોમીક.	૩૭.
આવતી કાલે એદનમાં! દીકરાઓ તમારો મેલ	
બંધ કરો.	૩૮-૩૯.

એદનવાળા શેઠોની પરાણાગત.

પાનાનું નખર.

એદનમાં શું શું જોશો.

૪૦-૪૧.

૪૨-૪૬.

પ્રકરણ ૩ જી.

રેડસીના ઉના પાણીમાં.

૪૭.

સ્વેઝનું બખ્તાવર બાઈ.

૪૮-૪૯.

લખપતણ લેડી, સ્વેઝ કનાલ.

૫૦-૫૩.

પોર્ટ સધિદની કેમેરામાં તપાસ.

૫૪-૫૭.

ગુડબાઈ ટુ એશીયા.

૫૮-૫૯.

પ્રકરણ ૪ થું.

દીકરાઓ આયો પેલો રાક્ષસી મેદીતરેનીયન,

સંભાળજો !!

૫૯.

બાઈ જોવ, બધાના ડોળા કાળાં પાણી પર

ટીંઝાએલા છે !!

૬૦-૬૧.

ઘટાલી ને સીસીલી.

૬૨.

મારસેલ્સ આવવા અગાઉ શું શું તક્યારી કરશો !!

ટેક નોટ.

૬૩-૬૫.

પહેલ પહેલું જણાએલું હવાઈ વીમાન.

૬૬.

અને અંતેથી મારસેલમાં.

૬૬-૬૮.

કસતમ હાઉસનો કસબો.

૬૯.

મારસેલ્સની સુંદર ગોદીઓ.

૭૦.

ભાજપાલા ટ્રામવે.

૭૧.

ત્રામનું પહેલું જંકશન જુલિયટ.

૭૨.

પ્રખ્યાત લા માજેરનું દેવળ.

૭૩.

થોડો ફ્રેંચ ખુરદો લઈ લેજો.

૭૪.

મારસેલ્સનો પ્રખ્યાત રસ્તો રૂઢ કેનેબીયા, અને

મ્યુઝીયમ પેસે-ડી-લેન-શાન.

૭૫-૭૬.

ફ્રાંસનું અખ્યાત દેવળ, નોટરેડામ ડીલા માડ'.	પાનાનું નંબર.
મકુંજે સંભાળજો બાવા, મારસેલ્સ બદીથી ખાલી નથી.	૭૭-૭૮.
ગાછડે પાકીટમાં ગખાર પાડ્યું.	૭૯.
ચુડબાઈ મારસેલ્સ.	૮૦-૮૧.
	૮૨.

અકરણ ૫ મું.

મારસેલ્સથી લાંઘાં નં પેરીસ.	૮૨-૮૬.
પેરીસથી હેવર-સાઉથેમપટન ને બેવટે લંડન.	૮૦-૮૩.

અકરણ ૬ મું.

લંડન જનારી ફેશનેબલ ફેમીનાઇનો માટેજ	
ખાસ રીઝવડ'. એવરી થીંગ યુ વોન્ટ, લેડીઝ !!!	૮૪-૮૬.

અકરણ ૭ મું.

ખુદ લંડનના બીત્તરમાં, લંડનની બાગરો.	૧૦૦-૧૦૧.
લંડનના રાજવંશી ૧૩ ટરમીનસો.	૧૦૨-૧૦૭.
દરીયા માર્ગે આવનારાઓ માટે લાખટિ નોટ.	૧૦૮.
ટેક્સી ગ્રામ, અસ, ટયુબ વગેરેની ઉડતી તપાસ.	૧૦૯-૧૧૪.

અકરણ ૮ મું.

લંડનના મોહ વ્વાડીયાં.	૧૧૫.
લંડનનો બરોસેદાર બોમીયો .. પોલીસમેન."	૧૧૬.
કેટલાંક જગ મશહુર હોટેલો, કાફે, રેસ્ટોરાં વગેરે.	૧૧૭-૧૨૫.

પ્રકરણ ૯ મું.

ધાનાનું નંબર.

લંડનના લાગલાનું સૈનસલ	
પોસ્ટ ઓફીસ કીસ્કીકેઠા વગેરે.	૧૨૬-૧૨૭.
સહેજ વેપાર વણજ ને વસ્તીના આંકડા	
તો તીહાળો.	૧૨૮-૧૨૯.
માતેક હાઉસનું ધાનસાક તથા મૌનીકે રેસંદારાં.	૧૩૦.
લગાઈમાં લંડનમાં લંકા.	૧૩૧-૧૩૨.
લંડનના બાદશાહી બાથો.	૧૩૩-૧૩૬.
એક અડવાડીયામાં લંડન જેવા છત્તનારાઓ	
માટે ખાસ પ્રોત્સાહ.	૧૩૭-૧૩૮.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

લંડનનું પત્રીત દેવળ. વેસ્ટ મીનીસ્ટર આબી	
ને સેન્ટ પોલ.	૧૩૯-૧૪૧.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

કવી. મોડરનીયની આરામશાહ કેમપલ ચર્ચ.	૧૪૧.
લંડનના નાટકો-સીનેમાં વગેરે.	૧૪૨-૧૪૫.
પ્રખ્યાત મેડમ ટ્યુસેડ, ફીસલ પેલેસ ને	
ખરતે ખુવારીનું મેદાન એપસમ.	૧૪૬-૧૪૮.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

લંડનની કનિહારીક હવેલીઓ ને તામાંદાન	
તરોના આવજાં. મેમોરીયલ વગેરે.	૧૪૯-૧૫૫.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

લંડનની ફેશનેબલ સોસાયટી કહ્યો, વગેરે.
એ પારસી દુકતાઓ શું કરી રહ્યા છે ?
માય આપો એતો.

પાતાનું નંબર,
૧૬૬-૧૭૪.

૧૭૫-૧૭૬.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

લેધા દીકરાઓ, લંડનના દરેક સેન્ટરો મગજમાં
ગોખી રાખો.

૧૭૭-૧૭૮.

લંડનના ફેશનેબલ આરકેડો.

૧૮૦-૧૮૧.

લંડનની નામાંકીત બજારો, સ્ટોક એક્સચેન્જ વગેરે.

૧૮૨.

લંડનની પ્રખ્યાત ગોદીઓ.

૧૮૬.

પારસી આરામગાહ ને ને બાબે સેવકતા
ફાખી દીલનું દારનાન.

૧૮૪-૧૮૦.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

લંડનની માનીતી પેલેસો હાઈકીપાક ને

કેતસીગઢન ગારડન.

૧૮૧-૧૮૪.

લંડનના ખીજા બગીચાઓ.

૧૮૫-૧૮૭.

લંડનના જગ મશહૂર મ્યુઝીયમ.

૧૮૮-૨૦૦.

લંડનના રાજવંશી પેલેસો.

૨૦૧-૨૦૪.

લંડનની પ્રખ્યાત પીકચર મેલેરીઓ.

૨૦૫-૨૦૬.

લંડનની ખીજા મતિલાસીક ખીલડીઓ.

૨૦૭-૨૦૮.

પુરાનો ટાવર ઓફ લંડન.

૨૦૯-૨૧૦.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

થ્રેમ્સ નદીની સંદેશગાહ અને ત્યાંની સંજીવની
જોવા લાયક જગ્યાઓ.

૨૧૧-૨૨૦.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

પાનું નંબર.

આપરી સ્ટારટીંગ પોઈટ મેનએસ્ટર.	૨૨૧-૨૨૫.
મેનએસ્ટરથી બકસટન.	૨૨૬.
બેકપુલ, સેન્ટ એન્જ, સાઉથપોર્ટ, ફલીટહુડ	
તંદરોસ્તીના તાલુકા.	૨૨૭-૨૨૮.

પ્રકરણ ૧૮ મું.

મેનએસ્ટરથી લીવરપુલ.	૨૨૯-૨૨૦.
બરમીનગામ ને શેકશપીઅરની જન્મભૂમિ	
સ્ટ્રેટક્રોડ.	૨૩૧.
મહાન કવી શેકશપીઅરનું ઘર.	૨૩૨.
કવી શેકશપીઅરની આરામગાહ વગેરે.	૨૩૩.
ચેસ્ટર.	૨૩૪-૨૩૫.
ઈંગલાંડના લેક ડીસ્ત્રીક્ટો.	૨૩૬-૨૩૭.
વેલ્સની રાણીઓ લેનકુડનો ને બેટસી.	૨૩૮-૨૩૯.

પ્રકરણ ૧૯ મું.

એદીનબરો. (ટુંક તવારીખ)	૨૪૦-૨૪૧.
સર સાપુરજી ભટ્ટા મુનીયન.	૨૪૨.
પેતા નામચીનો એદીનબરો જઈ દાકતરની પરીક્ષા	
આપે છે તે જુઓ.	૨૪૩.
પ્રીનસેસ સ્કાટ તથા રકાટ મીનારો.	૨૪૪.
એદીનબરોનો કાસત.	૨૪૫.
પ્રખ્યાત ઘાસનું ઘડીયાળ તથા હોલીડે પેલેસ	૨૪૬-૨૪૭.
રાણી મેરીનું ખીજાનું તથા આથકમ.	૨૪૮.
ફોર્થ બ્રીજ.	૨૪૯-૨૫૦.

પોરટેબેલો જોખા.	પાનું નંબર.
ધ્વાસગો.	૨૫૧.
લોક લોમંડ ને ટ્રાસેક્સ.	૨૫૨.
હામલેંડ.	૨૫૩.
	૨૫૪-૫૫.

પ્રકરણ ૨૦ મું.

ડમલાસ આઇલેંડ ને સ્કારગરો.	૨૫૬.
હેરોગેટ, બ્રીડલીમટન ને ફ્લેમગરો રોડ.	૨૫૭-૨૫૮.
બ્રાઇટન.	૨૫૯.
પાછી મુંબઈ માટે તકમિરી.	૨૬૦.
માલટા.	૨૬૧-૨૬૨.
એક કમનસીબ સંજોગ.	૨૬૩.
ગુડબાર્ડ.	૨૬૪-૨૬૫.

બેલાડે પીઅર

થી

શ્રીટન.

હાંકો ગાલ્લી આજ!

“ચાલોરે સજની ચાંદણી રટની, બેલાડે પીઅરથી શ્રીટન છ.”

ફાંરવડે!

કવોક માથે.

આ શોખની સેવાનો સેરવો દરખને ઉતસાહ સાથે સીપ કરનારા મહેરબાન સાહેબોની અદર કદરમાં પનાહ શોધતો, અને ગ્રેટ શ્રીટન ને ફ્રાંસ ધુંડી ત્યાંની બાકી સાકીનો ચટાકા ચટપટીયા મનની ચટણી કે ક્રામપીટીશન સોસની અરરાખી બેલ વગર ટેસ્ટ કરવાને આમંત્રણ કરતો, આપણો ખીદમતગાર, બાકસાર, ખાનદાને શરોફ, (ખોટું તોલે નહિ પણ ખોલે તો ગુનાહ માફ) કમતરીન પરવર અબ્બ, ગરીબ શીરોઝગર સર ઝુકાવી બહેર કરે છે કે, અગર મગર મુંબઈ જેવી અલબેલી નગરીના હાલરડાંથી તમારા ખીસકોલી જેવા કાનો થાક્યા હોય, હાઝો કોસપર વસેલી ને પાંપણના બાયા હેંહલ નાયતી કુદતી તમારી ચાંદનબાઈ ચશમને, પોતા તરફ વધુ ને વધુ અંકાર બનાવતી નવી દુનિયા જેવાને તમારું મન તલ પાપડ થતું હોય. કંઈક સેંકડો શોખીન લહેરીલાલોની સફલ સફરના વાસી સુરણના ગોસ જેવી ઉંચક આવતા, ઓરેંગ ગોટેંગ ફડાકા સમજી અત્યારથીજ તમારી તીજેરીના ફાલકાં સીકડાતાં હોય, કેટલાક ગટમંડ્યા ગંધીદાસોની ‘સતરા જોજનકી તાંગ બનાઈ’ આર દો જોજન તક આંખ લંબાઈ’ જેવી હોવીટઅર ચોપડી રૂપી આકારમાં છુટેલી જોઈ તમારી હોશ ફરામોશ થઈ હોય, ને નાકના શીફરાં વચ્ચે પાનીપટની લગાઈ સલગીને દીમાગે રોશનના ધાનાછરાંના રંગના દાડગોળાનો ખપ વધારતી હોય, ગર લગાઈના બારીક સમયે ગોરાં ઘટમારાં યુરોપનાં ગળ્યાં દારનાનો સમજવાની જાણસા તમારો જીવ લલચાવતી હોય.

તો તો ખસ ગરીબ કલમકશની એજ અરજ છે કે, સેવકની દગલીનો છેડો આંખ વીચીને પકડો, (જો છેડતા ના હૈકે) ને ખુદાના સતપર જ્યાં તમોને હું દોરવું ત્યાં કદમો ઉગામો, ને હુંક ખરચમાં આસાનીથી, કોઇનીબી સહેજ સાહજ મદદ વગર જે સધળું તમો જોવા માગો તે બધું તમોને મુખારક બાદ !

● મહીનાની
વારનીમ.

કેટલાક સુનેરી સરોવરમાં જળ ફેંકી કાચબા મેળવવાની ધુઈ રાખતા, પાંચ પુટની પરાંજ બાંધનારા પેલા કસ્તુરચંદો એમ વીચારશે કદાચ, કે આએ પચ્ચીસ લાકડીનો પોરીઓ મુછ પુટી નથી તેટલાં શાનો સુપરે ઉંફનાઈ ચાલ્યો? નાટક ફારસ લખવામાં બી વહેલો, ગરબા ગરબી જોડવામાંબી પહેલો ને વળી વીલાટ જોઈને રસ્તોબી બતાવેજ સહેલો. શું કરશોબા, કોઈ છે તો ખરો આઈનો મેહલો ! અને એવા નામચીન કલેજાંની ફાર ને હેતના કટકાઓ, જેઓનું નાકનું ડીચકું આએ કમીની કલમને સ્ટડી કરતાં, કદાચને જાપાનીસ પેગોડા જેટલું ઉંચું ચઢી જતું હોય તેમને હાલતો જ્યાં સુધી સમાપ્તનો બોલ ચોપડીની સ્ક્રીન પરથી પુરો થાય ત્યાં સુધી ઓપીઅમનો ફાગરો આમીન બાદ ! કહેતી છે કે:-

“ કાગા તેરે બચ્ચે કબી ન હુવે મોર
મય બોત જતન કર પાલે પણ આખર ચોર કે ચોર.”

યથે જમયાદ યથા આફ્રીનામે:-

ત્યારે સમજો આએ ઓરપાડના ઓરંગા-બચગીથી વેલાટ મંદીરમાં જઈ ઘંટ વજાડવાનો શોખ તમારા સેવકને લાગુ પડ્યો હતો. આજે જાઉં, કાલે જાઉં, જે ચલ્યું પાંખમાં દાબીને લઈ જાય તોબી દબાઈ ચંપાઈને જાઉં કરતાં નાટકના પડદાઓ પડે તેમ લાંબો વીસામો પડ્યો. અનેક આશાની ભરતી મનના સમુદરમાં ભરાઈ આવી ઓટ થઈ જાય. જે ખુદાએ

એદીસન યા મારકોની જેવું બેઝુંબી આખ્યું હતે, તો છુટના સોલનીબી પાંખ બનાવી આંખના પલકારામાં હિડી જતે. પણ કહેતી છે કે,

“ કરમ વીનાના કોદરા તે જાને કયાંથી જાય
કરમમાં લખ્યું એડીયું તે ઘી કયાંથી ખાય.”

તેમ કરમનાજ કાણા તાંહ હાલતો પુરોજ મુકોની! શેઠ ફરામજી બમનજી માસ્તર હસ્તકની ચંદનવાડી સ્કુલમાં, રણછોડભાઈ દેશાઈ માસ્તરને હાથે ગુજરાતી ભુજોળની સરસવતી લીધેલી, અને શ્રી બીલીભોરાને હોંગ કસ્તુરી ની ધુધમાં વીલાટજ સમજી મુવેલા આએ હમારા દેશાઈભાઈની ફાંકડી સીસીલી અરે આઈ મીન સીમીલી,

“આએ વેલાટની ખાડી ને પેલું લાંડન શહેર
વીલાયતમાં તો સમાઈ જાય ભાઈ મમભાઈ જેવાં તેર.”

મગજ પર એવી તો સાબુદ હસાવેલી કે, રોજ સ્કુલ છુટે કે માએ પાસે રડી તટરીને બીસકોટનું ઘેરથી દોડીયું લાવી. સ્કુલની સામે બેસતી કાઢી ઓરવારી પાસે જઈ, અરધીનું લાલ પેર લઈ દુકાળી એકડી કરવા માંડી. આમ કરતાં ભુગ ગયો. જમાનો બદલાયો, સ્કુલ લાઈફ કોલેજ લાઈફમાં ફેરવાઈ. સોલે સ્થાન વીસે જ્યાન તેમ વીસાનો મેઘબી વરસી ગીયો. પણ બોતલ ગરવા લાગું નહિ. અતે ૧૯૧૭ નું ક્રિસ્ટી સાલ તમારા સેવકને કાલે આવ્યું.

મારો અંગત
અનુભવ!

વાંચનાર ડીયર, તારા દીકરા જીવે! (એ આજે અવાઈથી કેમ ખાએજ જો!) મકુંજે એવા વખતે તારા કમતરીને બીકું ઝડપ્યું છે કે જે વખતે પરીયાઓની રંગબુમી અને કાયાદાવાની

કવીન રંગીલી યુરોપ, આજે શોકના ડ્રેસીંગ ગાઉનમાં સજ થઈ છે. જ્યાં યુરોપ ને એશીયા ખંડ વચ્ચે આડો પડેલો પેલો સુફેદ દેવ મેદીતરેનીયન માહસાગર અનેક શુશોભીત, ફાંકડી કીશતીઓને તેઓના કીસમતને ફેળે પુગાડી ચુકે છે, જ્યાં મનોહર ખીટન સીપાહસાલરની સગનવંતી સજની ઇંગલીશ ચેનલ પોતાની સગાઈ ભુલી ગઈ છે, જ્યાં મહાસાગરોનો શાહ એટલાનટીક એકવાર પોતાની ચાંદની જેવી છાતીપરથી હજારો કીશતીને તેરવી લઈ જતોતો, તે આજે વીકરાળ બની બેઠો છે, અને તેવા સંજોગમાં યુરોપ ભુમીના દરશન લેવાં એ ખરેખર વાઘના જડબામાં માથું સોંપવા સમાન છે. પણ આંહી તો એકાંઉનટન્સીની પરીક્ષા પસાર કરવાની હતી, અને વળી ઘડી ચુક્યા તો ભવ ચુક્યા જેવો ખારીક સમો હતો એટલે આપરે તો આ કમ્મર કસી. જે થાય તે ખરું ! કહે જે.

“ રણ ચઢ્યો રજપુત છુપે નહિ,
સુર્ય છુપે નહિ આદળ જાયો;
ગંગ કવી કહે સુનો શાહ અકબર
દંભી છુપે નહિ ભભુત લગાયો. ”

ત્યારે ૧૯૧૭ ના ફેબ્રુઆરીમાં જવાનું એટલે જ મહીનાની વોરનીંગ અપાઈ ચુકી. થોમસ કુકની ઓફીસમાં મેસેજ માટે મનિકવાયરીના ફટાકસ ફટવા લાગ્યા. ઉલટમાં ને ઉલટમાં ફરલાંગો મારતાં ફાંડ્યાંબી ચુકી જવાય, પણ તોબી ચાર નજરમાં વીલાટ ને વીલાટજ ડોળા ખાય. કુકની ઓફીસમાં ફેબ્રુઆરી માસમાં ઉપડનારી દરેક ઓટની ખખર કાઢતાં માલમ પડ્યું કે, મેસેજરીસ મેરીટાઈમિસની આગખેટ તો કાલંબોથી ઉપડેજ એટલે ઘોબીના ગાંસડાની કાની હેલપટો થાય નહિ, માટે એ પર પુરો મુકાયો; અને મટાલીયન મેલ તો દેરનું ગાફું

અરેબીયા
સંમિલન!

મહીનામાં એકજવાર ઉપડતું હોવાથી, એનીપરથી મોટો જેવો મહાઅલેશવરી પપેટો દબાયો. અંતે પી. એન્ડ ઓ. ક્રાં.ને હાથજ આપરી સરજત સંધાએલી કે શું, તે એના નામપરજ લોટરી આવીને અટકી; પણ એટલામાં અરેબીયા જરમન જુલોકોને અસ પડવાના સમાચાર ફરી વળતાં, મુંઝાઈ અંદરે ખલભલાટ થઈરહયો. દાણા અંદરયા દલાલોનો કરચી પીછોડી અંદરની હાથ મેળવણીનો મોદો દુટી પડ્યો. ન્યુસપેપર-વાલાને કપાળે સોનાનો સુરજ ઉઘ્યો, સત્તા અગ્નરમાં ભાવતાલના સુરસુરીયાં ઉડવા લાગ્યાં, ટેલીગ્રાફ કુંપનીએ નફો કરી હવેલી આંધી, દસ્તુર દાવરોની ભણામણીનો તપકો લાંબાણ થયો, ઘેરમાંના દરેકની છાતીનાં પાતીયાં ધીલાં થયાં, સગાવહાલાંઓના અરદેલા પગો ગલીએ બીરાજવા લાગ્યા, ને વચમાં કેલાબાની ખાડી જેવું ભંગાણુ પડ્યું. ચાઆલોજ મનમાંજ પરણીને મનમાંજ અદરાયા કે કેમ! ડીયર ડીયર! હવે કેમ કરવું? માય તો એકના એ નહિ થાય, ને આવાને જરાક દુનીયા ફેરવીને દેખાડયે તો કદાચ ધ્યાનપર લે નહિ લે એવો મામલો હતો. પણ આવાની ઓંચને સગાવાહલાંઓની નાડ એવી તો ફાંકડી, ને કીસચી રીતે તમારા સેવકે હાથ રાખી હતી કે, અરસેદજી માણેકજી કરી જવાની આવાની આજી પર કોપરાંનું દુધ અંતે ધોળાયું. અંતે કંઈક પાઉંડ ચાવા ચાવી, કંઈક અરધો હંડરવેટ શીલસુશી, ને ચારેક ડરામ અંકુસ જેવી અકકલ ધરાવતી સપલાની સુનાઅઈજીઓનો સુશીયાનો સુનામખીનો કાલવો વગેરે જેરવતાં, અકટોઅરચી પાણીના રોહતી માફક ઘસડાઈ તણાઈ ગયો. નવેમઅરમાં પેસેજ લખાઈ, રૂપીયા અસો ડીપાજીટના કુકને ભર્યા, ને તમારા સેવકના હાડકાંપાસરાં, અંતે પી. એન્ડ ઓ. ક્રાં ની ફાંકડી સ્ટાઈલીશ 'લેડી ઓફ ધી લેક' કેલીડોનીયામાં દરી હામ પડ્યાં. ૯૫૦ રૂપીયામાં, આવવા જવાની એ વરસ ચાલે એવી સેકંડ ક્લાસ રીટર્ન ટિકીટ અંતે મારસેડસથી લાંડન સુધીની

પસેન ફર

પાસ પારટના
કાયદા કાનુનો

સેકંડ ક્લાસ રીટર્ન ટીકીટ સાથ સંજોગ જોતાં ઠીક છે ખરું, પણ ભાઈ મારા જે સુખવાસી જરની, મુંબઈથી મારસેલ્સને માર્ગે લંડન કરવાનો તમારો ઈરિદો હોય તો, બોટની ભલે સેકંડ ક્લાસ ટીકીટ લેજો, પણ મારસેલ્સથી લંડનની પી. એન્ડ ઓ. એક્સપ્રેસની ફર્સ્ટ ક્લાસનીજ ટીકીટ લેશો; એટલે ૬૫૦ માં ૨૦૫ ઉમેરીને ૧૧૫૫ માં તો આવવાની જવાની મારસેલ્સથી લંડનની ફર્સ્ટ ક્લાસ ટીકીટ, ને મુંબઈથી મારસેલ્સની સેકંડ ક્લાસ ટીકીટની ઉત્તમમાં ઉત્તમ મેળ ખુશીથી મેળવી શકશો. અલબત્તાં સુલેહના વખતમાં આરડીનરી કોન્ટીનેનટલ ટ્રેનો દોડતી હતી, પણ હાલમાં જે પેસેનજરો મારસેલ્સને માર્ગે લંડન જવા ઇચ્છતા હોય, તેઓએ પી. એન્ડ ઓની ટ્રેનમાંજ જવું પડે છે. જ્યાં બધી ફર્સ્ટ ક્લાસ બોગીઓજ જોડવામાં આવે છે, અને ફરજયાત આપણને ફર્સ્ટની ટીકીટની તીલી કપાલે ચોંટે છે. વળી તમારી પાસપોર્ટમાં ખુલ્લે ખુલ્લું લખી આપવામાં આવે છે કે “Available by P. & O Express only”, એટલે પી. એન્ડ ઓ એક્સપ્રેસ માટેજ પાસપોર્ટ ચાલી શકે. આવા એ પાસપોર્ટ વગર તમે પાણીનો બોટથી પી શકનાર નથી. પણ એ પાસપોર્ટ શું છે વળી! કાંઈ મારવાડીનો લેવડ દેવડનો ચોપડો તો નથી ને? રખેને કાંઈ ઘાલમેલની હુંડીપર કાસમ અગરનો છાપ હોય. નહિ રે નહિ, તમેથી શું સોલજું ચીકન જેવા ચણકા બનોછે જન! જેવ ત્યારે સમજે, અંગ્રેજ સરકારની રૈયતનો કાઠખી આસામી, અંગ્રેજ હકુમત હેલના કાઠખી એક દેશમાંથી બીજે દેશ જવા માગતો હોય, તો તેને અંગ્રેજી કાયદાકાનુનો મુજબ તેના નામનો અમુક સરકારી દસ્તાવેજ નામદાર સરકારની સહી સાથેનો લેવો પડે છે, જે પરવાનગી પાસને “પાસપોર્ટ” કરી કહે છે. આ પાસપોર્ટ મેળવવા માટે પોલીસ કમીશનરની આશીસમાંથી અગ્રજી ફારમ જેને “એપલીકેશન ફોર્મ” કરી

કહે છે, તે મેળવવો પડે છે, જેમાં જોઈતી વીગતો બરાબર સાહીથી ભરી, તમારી ઉમ્મર, તમારું નામઠામ ઠેકાણું, ચામડીનો કલર, કપાળ, નાક, કાન, આંખ મોઢું વગેરે શરીરના ભાગોનું ટુંક વર્ણન, કંઈક ચોક્કસ દાઘા ખામી ખોડ ઇત્યાદીનો સંપૂર્ણ ખુલાસો, ભાઈનો વેપાર વણજ, ભાઈ પરણેલા કે, પોણોસો દહીતરાં જેવી ખખુતરીઓના સરકલમાં ફરી, પોણી-સદીનો રેકડ નોંધાવવા છતાંખી, કાચા કુમારને ભીંડા જેવા કુમરા, એ સધળું આગલું પાછલું જાહેર કરી તમારી હમેશ મુજબ જે સહી કરતા હોય તે સહી, અને તમારા અખતાવર ચેહરાની બે કોપીઓ લઈ, પોલીસ કમીશનરની ઓફીસમાં જવું; અને કમીશનર સાહેબ જો પરવાનગી આપે તો ફાર્મ ભરેલો લઈ, કોટમાં રાજબાદ ટાવરથી બે ફરલાંગ ને સુમારે આવેલી, સેક્રેટરીએટની ઓફીસમાં ત્રીજે માળે પાસપોર્ટ ડીપાર્ટમેન્ટમાં એક રૂપીયો ફી સાથે આપી આવવો, એટલે પટયું; બે ચાર દીવસમાં તમારી પાસપોર્ટ ઘેર બેઠું આવેલીજ છે. આ પાસપોર્ટ થી તમે દરીયાને માર્ગે લંડન જઈ શકશો; પણ જો, ફ્રાન્સમાંથી ટ્રેનને મારગે લંડન જવું હોય તો, ફ્રેંચ કોનસલ પાસે જાતે જવું પડશે, જ્યાં આંઠ શીલીંગ, ફ્રેંચ કોનસલ પોતાના મુખ્યારક હાથ દરકત તમોને આપવાની તમારી પાસે થોડીને લેશે. પણ એ આંઠ શીલીંગ આંઠસો શીલીંગનો ખંગવાળી આપશે તે આપરે તેની ઘટતી જગ્યા માટે મુલતવી રાખીશું :—

“ફેલી ડોન્યા
બેલાઈ
નાએનઆ ઠડી”

આવી રીતે નવેમબરથી તીરની કાની ઉડી ગયો. ડીસેમ-બરની ભરતી ભરાતાં વાર નહિ લાગી ને જાન્યુવારીએ વખત જતાં તંબુ થોડયો. પણ હજુ તો નવાં વરસની ધમચકરી પુરી થાય, ફીસમસ પુડીંગ બરાબર પેટની તલેટીમાં જેરવાય, તંટલાં વરી કુકની ઓફીસમાંથી કનક્રાતરી આવી કે, કાલીડોન્યાની

કમ્મરમાં પવન ભરાવાથી ને દાકતરે બદામનું તેલ 'રખ' કરવા કહેલું હોવાથી તમારી પેસેજ નાએનજાપર બદલી કરવામાં આવી છે. વરી આયે ધુળરાની ધસકથી, મોઢાંની ચામડીનો રંગ કાલી ચાહેમાં એક ચમચી દુધ નાંખે એવો થયો, ને વીલાયતની વાતપર સુપડું ઢંકાવાની ઘડી આવી લાગી. પણ દીકરાએ ધનજી ભોટના, તમો હજુ આએ નાનકડા પારસી વીલીયમ ખીટને ઓળખતા નથી ! ધીમેથી સીરો પહોર જોધને સેવકે શેતરંજપર એવો તો હાથ અજમાવ્યો, કે મોટા જડજનું કાઠનિલ જળમેન્ટ હમારી ફેવરમાં આવી ગયું, અને છેવટે મામા, બાબા, ને બેટાના બનેલા આએ ટ્રીપલ એલાયન્સ ફરેદુન કંપનીના દીદાર જોયાં. "આવો મુરંખીઓ" ના મીઠા આવકાર સાથે પાથરણાંની જગ્યા બતલાવતાંજ, "બોલો સાહેબ, શું હુકમ છે" ની ક્રોસ એકઝામીનેશન શરૂ થઈ. બા હમારા આએ નાના ફડનવીસ જેવા નાનકડા નખીરાને વીલાયત મોકલ્યેજ, માટે એને જે જોધયે તે ત્યાંની કલાધમેટના બરનું કાઢી આપે. ને ફરેદુન કંપનીવાલાએખી સવારના કીયા હરમાનને તેલ નખાવેલું, તે ફલાણું તો નેસેસરી ને ચલાણું તો કમપલસરી કરી ખાંડી બંધ ખતારો ભરાય એટલો સ્ટોક ખાલી કરાવે. કંઈક પાંચેક ફુડી ટાઈઝ ને સાકસ, બે એક હંદરવેટ સદરા લેગા. દળનેક સુટો, એક પેટી ભરાય એટલાં સ્વેટરો, સ્ટાઈલીશ નેવાજ રેશીંગગાઉનો, સ્લીપીંગ સુટો, ઓવરકોટો મળી, રૂપીઆ બારસો ચઉદસોના બતાસા થઈ મીયા. કેઈ કમરખ જેવા કમરજીઓ કહે જે, તાંલ તો ગ્રંથ કલરની કાશીન માંદે અલીથીજ સાંધેની ચામડી જેવા રંગનાજ સુટ લીધેલા સારા. કેટલાક બંદોખીલસ બદમનુંજીઓ વરી ધનજી બીમાની બહારમાં મીસોટી વળડે કે. બા તાંલ તો બોલર હેટજ પ્રીસકાઈય પ્રાંચલી, બાપ્ટી જે સાદરાંની તોપસ તો ઓપશનલ ! કેઈ બોણાશોની ભરતીમાં ફેરા ખાંતાં ખીચારાં, ઘાસાં હગરાંઓ

(સઉને ઘેરે અખખઈ થઇને રહ્યાં) તે પોતાનું આપીયમ આપે કે, બાવા પાંચેક દળન બંદુસ, લાલા બનશીને તાંહથી લેજેજે મરી જઈ! તાંહ તો આંગપરથી બધો બરફ બંધ જાય. વળી કેટલાક સુખલા જામાશે એમજ એરોપ્લેન ઉડારે કે, “તાંહ તો રતના દરજીને હાથે સીવેલો તેલકોટ તો જોઈએ, ને બાઈ, ફેસથી જોઈએ.” આવી રીતે બધાંને રાજી રાખતાં ચામડાંની ગરદન પર સાલીટ તેલ ને કેળનું પાતડુંથી મુકવું પડ્યું. પણ આ પાનખર રતુ સમ ખરી પડતી સચ્ચાઈમાં કેટલું પોકળપણું હતું તેની કસોટી કરવી હોય તો, બોટપર દરીદામ પડેલા પેલી ગોરી ચામડીનાં ગુસ્તાદજી ગોરીમારો, જેઓ વચ્ચે એકલો અટુલો ને નસીબનો લીલો તમારો સેવકજ ઈન્ડિયન હતો તેઓનો, દ્રેસલેસ ગેટઅપ તપાસો ને શીખો કે, આજકાલના આએ સકરકટી સીલોનીયાઓ, જેઓ વીલાયતની મુસાફરીએ આંટો મારવા નીકળે છે તેઓ, ચાર પંચે વીશ ને આંઠે ઉઠે અઢાવીશ તો ગણતાં દોસા થયા, પણ મોટાં મોટાં પુછડાંઓ લાવી, ફેંકા ફેંકીના પમરાટમાં બીજની સુધ્ધી બુધ્ધીબી, બ્યાનની પીછછીથી એવી રીતે તો વાહીતવોશ કરી નાખે છે કે, અહીંનો બીચારો કાઈ બોલ્યો દોલ્યો, જેને વીલાટ કેઈ પાંજરાપોળમાંથી છુટેલું જાનવર છે તેનોબી લાસ નથી, તે સહેજમાં આ મદારીઓને હાથ રમી જાય !

પણ જો તમે વીલાયતની મટોરીનો શોરમ લેવાની આરજી રાખતા હોવ, ને ટુંક ખરચમાં ટીપ ટાપ બની દનીને “હમબી નવાબ ભર્યંકે” ના આદરમાન સાથે લંડનની રંગબુમીપર બીરાજવા માંગતા હોવ તો, નીચલી બીના તમારી ૧૯૧૭ની ડાએરીમાં જરાબી સંદેહ વગર આજેજ તપકાવી લેઓ, અને સો તચના સુન્નાની આ તમારી ટુંકી નોટ તમેને વ્યાજ સીકકે વસુલ કરી આપશે. યસ, બાઈ એમ રજોર.-

શું શું લેશો!
ન શું શું નહિ!!

ત્યારે ટેક નોટ! બે ફાંકડી હાથમાં ઉંચકી શકાય એવી
ગ્લેડસ્ટન બેગ બસ થશે. જે ટ્રન્ક લેવાનો કસદ કરશો, ને
કદાચ હાથના હાડકાં તમારા કમતરીન માફક સેગટાની શીંગ
જેવાં પાટલાં હશે, તો ટ્રન્ક ઉંચકતાં હાડકાં તોડી સખસ્ટીટયુટમાં
બકરાંનો ટાંટયો ભાડે લેવા કાંલ જશો! બેગથી એવી સાધજની
ને એટલી લાઇટ લેશો કે તમારી ગરજ સાડે! સખમ કે હાલ
વખત લડાઇનો છે. કદાચને પોરટર મળ્યો નહિ મળ્યો એ નક્કી
કહેવાઇ શકાય નહિ. સાથે એક ફોક્સ પેટન્ટની તડકાં તેમજ
વરસાદમાં એક સરખી રીને વપડાય એવી એક ખતરી, એક
સારી વોકીંગ સ્ટ્રીક, ને મળાદનો ખડો ત્યાંની સખત થંડોને
જવાબ આપી શકે એવો, ચેશનરશીટ ડ્રાઇની જગ્યા પ્રીધેલી
વાજખી ગણાશે. હવે બેગમાં શું શું લેશો ને જાણવું જરૂરનું છે.
જે છ મહીનાથી વરસ દીવસ ગાળી નાખવું હોય તો, ૮ સદરા
બસ થશે. ખોટપર આઝા બદલવાની જરૂર રહેશે નહિ, અને
વળી જ્યાં જશે ત્યાં હાથમાંનું સાથમાંધોઈ આપશે. જં ડીસેમ-
બરથી ફેબ્રુઆરીની સીઝન પસંદ કરશો તો, આંદ દીવસેથી
કપડાં ઉતારવાનો વારો નહિ આવશે. પણ એપરેલથી આગસ્ટ
વચ્ચે જવાની તમારી પસંદગી ઉતરી તો, પછી રેડસી માતા
જરાક પોતાનું ભાખરા કરકરીયાનું ખમીર દેખાડશે. પણ તે
વખતેથી સદરા રોજ બદલવાની જરૂર નથી. બે ત્રણ દીવસે
સમજ્યા. જે તમારા પોતીકા અનુભવપરથી તમે જંત્ર શકશો.
પાછું વોશીંગ કંપનીના હાલમાં લડાઇના વખતમાં એટલા તો
ડર વધી ગયા છે, ને વળી માણસોની એટલી તો આપદા છે કે,
આજે કપડાં આપશો તો નક્કી સાત દીવસેથી પાછાં ફરે તો
વડવાઓના પુત્ર! ત્યારે સદરાનું તો એટલું થયું હવે. પણ બીજા
તીજનું કેમ! બીજા તીજમાં નીચલી ચીજને બસ થશે. જં
છએક મહીના રહેવાના હોય તો, ચાર ફલેનલ શટ, બે સુતરાઉ
શટ, બે દળન ડમાલ, બે થી ત્રણ કાળા તાઇજ, બે કાળાં

શોભીતાં બો, દબનેક કોલર (જોધએ તો હાડને જોધએ તો સોફ્ટ લેવો તેની ચીંતા નહિ) બે સુતરાઉ ને બે ગરમ સ્લીપીંગ સુટો, એક ડરેસીંગ ગાઉન, ત્રણ સુતરાઉ સફેદ પાટલુન, બે સફેદ લાઇટ કોટો, એક કાલો ને એક ગ્રે-ફ્લેનલનો સુટ, અરધો દબન સાકસ, એક સારા માહેલી ફેલ્ટહેટ, ને એક કાળાં બુટની બોડી, પુરતું છે. ટોઇલેટમાં દાંતનું મંજન. દુધ ખશ, હેર ખશ, નીખ્યો, આંગ્રે ચોરવાનો ખીસો, જો સેન્ટ અત્તરનો શોખ હોય તો એક નાની પરફ્યુમની શીશી, પીયર્સ સાપના શોખીન હોવ તો પીયર્સ સાપનો બાકસ, એક દુવાલ, બે નેપકીન, થોડાંક લખવાના કાગળ એનવેલોપ, જો નોવેલના શોખીન હોવ તો બે ચાર નોવેલ, એક નાનું ખડતલ નીકલનું રીસ્ટ વોચ, ને બેઝોને ધપધપીઆમાં મુછના આંકરા દર્ધ ફરવાના હોવ તો, તમારા નામના કાર્ડો સાથનો કાર્ડ કેસ. પુશકળ થયું! બંદુસ ટકીયા તો, બોટમાં ને ટરેનમાં બંને ઠેકાણે મલશે, એટલે હેરત ઉપાડી લેવાની જરૂર નથી. પણ ખુદ લંડનમાં તમોને તમારા ટેસ્ટની, સારી કોલીટીની, મનપસંદ, ને વરી સસતી ને સીગનપોરની જતરા એવી ફાંકડી તો બ્લેનકેટ મળી શકશે કે, જો કોઈ એકાદ પોરીનો દોળો ખોબાયો કેની તો, બંદુસના ઓઠા હેઠળ તમારીપર જનપ્રાણ આપશે. જોધએ તો અખતરો અજમાવી જોજો, પણ પહેલાં જરા વીમા કંપનીના એજન્ટની મુલાકાત લેશો તો ઠીક. દુકમાં મારી સલાહ એ છે કે, તાંહ અપજેગી ચીજ ધીરે સાંસતે લેશો તો કાંહ નાહસી જવાનું છે! જગેજગ ને ઠારેઠાર દુકાનો છે. સાથે પેલા ‘ ખોરીયાં ચારસા ’ યા “ ચીનાઇ ગાજની સાડી આવી છે ” જેવા ફેરયાઓ આગળ જુમ પાડતા ચાલે, ને પાછળ કુલી ચાર મણનો બોજો ઉચકી બળદીયા સમ ધસડાય તેમ, ગ્રેટબ્રીટનમાં ગાંસડો ધસડવાની વધી રાખશે તો પોરીઓને હાથે તુંપાઈ પીઆઇને પુરાબી થઈ જશે! અગર જો તમોને કોઇખી એવા હાસમજી કાસમજીઓ હુલકાવે કે, “ આ મું’અધથીજ તનછોઇ

ને તાસા સીલકના તોકા ધસડો, ને લંડન જંધને નહિ ખપ લાગે
તો સેલ કરજો," તો મારી તો ફરી ફરીને એજ એડવાઇસ છે કે
બીલકુલ કાને હાથ દેજો. પછી તો તમે સાહેબ મુખત્તાર છો!
ખીસામાં ચાનજીલધઓ ખુબ જોર કરતા હોય, અને તમારા બેવા
પોઆ પચ પપાંઉ જેવા "અંતકરણથી કદાચ નહિ જાળવી
શકાય તો, આએ કમીની કલમ સાથ બેલાશક પત્રવેલવાર કરજો,
ને રાતે જે બસારત થશે તેનો, સવારે તમેને રોક ને થોક
જેવો જવાબ આપી દેવશ કે, "આ આએ પનીર ખાંડ છે ને
આએ મોડું કહેતો છું કે."

ફેશનયા માટે
અમત્યનું!

હીરો લેઓ તો એજ વગરનો આપી પુરૂ દામ,
પુછ આપે પણ સુજ નહિ આપે તે વેપારી નામ,

(શ્રીરોઝગર વાળી)

કેટલાક સાહેબોનું એવું માનવું છે કે ત્યાં બધા બાલરવંદ પહેરતા
હોય તો. આપરેથી તેમજ કરવું. જે કાદ બીડીઓ પ્રકૃતો હોય તો,
આપરેથી અરધા પ્રટનો છુટારો મોલમાં ઘાડી ધમાડો કાઢવો. કેટલાક
દોઢ ચતુર બાપો પોતીકા દીકરાઓને આવી રીતનું ન જાણતું
કિતેજન આપે છે, ને વીલાયતમાં જેમ બીજાઓ સાથે તેમ તાંલ
નો ફેશન મુજબ ચાલવાનું, પોતાના પોરોવાનથી કીકટ આપે
છે, જે કીકટથી કામની ઉધરતી બોલાવનું અધારણ. કેવાં
ધોરણપર રગાદ કામમાં સડો પાડે છે તે ખાછળથી આપણે
જોઈશું. માટે આ મારા હમદાનો, કાદની નહિ તો ફકટ દુનિયાની
શરમ કાળ, તમારી કામનું હીત હંદે જાળવજો. જાણે પક્ષ
પક્ષીપર સદાની મેચીસ મુકજો, પણ જ્યાં સંપત્તી પાસ અંધાની
હોય ત્યાં તમારી દંડથી ચની લેજો. અનરે દરતુર દીનવારના
દાનાઇ બર્યા સખુનાં ગાંબી રાખવા વાળજી ગણશે કે. "એટલ
નામ આપાનું જેમ થાનું આવુંજ, તેમજ તાંડીથી થાવા દેજો. મનશ

નીથીઝ મરઝે, ગવશનીથીઝ ગરઝઝે ને કુનશનીનાજ કાય' કરઝે". ફરોક કોટ ને ચીમની તોપ તોપીની ખાસ કંઈ અગત નથી, પણ જો તમે વળી એ. બી. સી થી એડ સુધીની ડીઝી, ડીકસનરીના સહિથી મોટા બોલ આલદાખેટના જ્ઞાન વગર ધરાવતા હોવ, વળી ખાનસાહેબ ને ગોરસાહેબ જાતે, એટલે પુલ વગરનું માન પાન તમારે પદસે તમેનેજ વેતરનાર, કોઈ થોનસન જોનશનને હાથ મેળવવાની વકી રાખતા હોવ તો, પછી પેલો કહેવાતો, ફરોક કોટ ને ચીમની હેટ ત્યાંથી ખરીદી લેવા વગર છુટકો નથી. જો કે આ તમારા હકીરફકીરને તો ધણાક મોટા ડીનરો પર ઇજનો થયાં હતાં, પણ અત્યાર સુધીમાં ડીનર જેકેટ સીવાય ફરોક કોટનો ઝાંખો પદછાયોબી મગજના મેજકલેનતને મારો નઝરપર નાખ્યો ન હતો. વાત કંઈ છે! વળી કેટલાક સાહેબોનું એવું સજેશન છે કે, ફાલ્સ ક્રન્ટ ને કફ લીધાથી શર્ટ ઓછાં બદલવાં પડે છે, પણ તે સાહેબોના મત સાથે હું મળતો થતો નથી. ફાલ્સ ક્રન્ટને કફ ફકત મજુર વર્ગ માટેજ છે, અને જ્યારે તમે વળી ચાર પાંચ આંગળપર મટોકું વાળવા ત્યાંવેર સીધારો તો, સો ખરચીને સવાયાંની વાન કરી, અગલી હેલ જેવા દેખાઈ તમારી ઇજજત ચના મમરાની કાતી વેરી આવશે, કે જરા સોસાયટીમાંથી ઓધાસો મોધાસો? હું એમ નથી કહેતો કે બસ હઝારો રૂપીયા શર્ટ પરજ ખર્ચો; પણ માફ કહેવું એવું છે કે, એવામાં ખરચો કે જે ગવાય, ને પાછા મુંબઈમાંથી કામ આવે. આ 'આબદપર મે' ત્યાનાં ધણાક સારા યુરોપીયન પ્રોફેસરોનો અભીપ્રાય લીધો હતો, ને તેઓનીથી એવી માન્યતા છે કે, ક્રન્ટ ને કફનો તો ખાલી ઉકલેલા બેજનો ધખારો છે. જો ખાતરી કરવી હોય તો મુંબઈમાંજ લેડલો, ઇવાન્સ, ફરેડુન, ચાંદાભાઈ, કે બીજી કોઈથી ફર્મમાં જઈ ખપ્પર કાઢજો, ને તેઓના જવાબો તમારી ડાયરીમાં તપકાવી લેજો. વળી કેટલાક સાહેબોને મુંબઈના ફાશીનના રતના કોરજીને હાથના સીવેલાં કપડાં માટે

કહેવાતા ફાલ્સ
ક્રન્ટ !!

જરાક “સુધની માયનું પેટ બજે” તે મકુજે સુધ છે. કહેજે ફરેદુનને ચાંદાલાઈના કટ તો સાંધરા અઢીસો જેવા. અલબતાં આએ “હંડરેડ હોલ્સ ને દુ હંડરેડ એન્ડ શીફ્ટી કટ” માટે કોઈનુંબી ધ્યાન ખેંચાવાનું નથી, છતાંબી તાંહથી સારા કટ ને સ્ટાઇલનો એક સુટ લીધો હોશે તો, મુંબઈના લીધેલા ત્રણને જવાબ દેશે, એમ હું એરંટી આપુછું. મુંબઈ તે મુંબઈજ, ને વીલાટ તે વીલાયતજ જો! પણ તમોબી શું કરશો જો, ‘કટ’ બોલજ અંગ્રેજી છેની! પણ આવો શોખ કાંઈ મોઢેમોઢેજ પુરો પડે છે કે! એ તો વીલાયત ગયા તો પાંચ એમ કે, પંદર એમની આવણુ જવણુ થવીજ જોઈયે. પણ વરી કોઈ મખમલી મુરંબી ઓના મગજમાં રેશમી કીડો અવરી આવતાંજ સવાલ કરશે કે શીરોઝગરને કાંઈ ખાડો ખચોચું નડે છે કે નહિ! કહેજે “કહેરે મોઢાં તને શું લાવે,” તેમ લાંબી લાંબી ખરચની ટીપો શાની બતાવે છે? એક તો લડાઈના વખતમાં લાવેકીયા કાહનજીને તાંહથી! વાહ, રાજા બોલ્યા ને દહાડી હાલી! કીંગ સ્પોક એન્ડ બીઅર્ડ બાઉડ! પણ હું એમ કહું જે લાલ મરચાં જેવા અમદા તીખખા શાના થાઓછ! વીલાયત કંઈ ઘડી ઘડીને તેબી બધાઓથીજ જવાયછ શું! જેના બાપદાદાઓએ ચોરીયાસી અવતાર ફરીને છેવટે આદમ અવતાર લીધેલો, તેનાંજ એતો કામ જો! ત્યારે મકુજે એ સુખદુખના ખણખણતા શહેનશાહને સર અવસરે સાચવેલા હોય તો આએ ઘડીએ કામ આવે કેની! એટલીટનમાં રહેવું તે કાંઈ મોટો રજવાડો પાલવા જેવું નથી. જો મહીને દીવસે ૨૦ પાઉંડ યાને ૩૦૦ રૂપીયા ખરચશો તો શેઠ્યાની માફક મોજમજલ કરી શકસો; તેમાં નાટક સીનેમાં, હોટેલ, અને બીજી મોજશોખ બધું સમાઈ ગયું! પણ જો લપકાદાર એરીસટોક્રેટીક હોટેલમાં રહેવાનો ધરાદો હશે, રોજની ટેકસી કુદાવાનોજ આછડીયા મગજમાં રમતો હોશે, નાટકને સીનેમાંમાં રોજ એરકેસ્ટ્રામાંજ જગા રીઝવડ કરવાનો કસદ

૭૬મીના મોટા
ખડસા પડસા

કરતા હશે, તો તો પછી હજાર રૂપિયાથી પાનને ચુનો લગાડો એટલામાં ચટણી થઈ જશે. પણ ડીસંટ બોરડીંગ હાઉસમાં, ડીસંટ ફેમીલીમાં, ધરધતું સુખ સગવડ ને મનપસંદ દીશીશો, હોટેલને તકકર મારે એવી જોઈતી હોય તો, મારી માફક ત્રણ પાઉંડ વીકના આપી કોઈથી સારી ફેમીલી શોધી કહાડજો. બનતાં સુધી ખરચની કરકસર કરી ટેકશીનું કામ પડે ત્યાં મોટરબસ અથવા ટયુબ ટ્રેનનો આંખ વીચીને ઉપયોગ કરજો, વળી જ્યાં તમારા થાંભલા જેવા પગનો ઉપયોગ થઈ શકતો હોય ત્યાં, એજ વગર પછડાંની ગાડીએ કામ લેજો, અને તમને દોરીયાના ટાકાપર સાકરના શીરાની સહી વટી લખી આપુ છું કે, “ઓ પ્રીય બંધુઓ, તમો મુંબઈ કરતાં દશગણી સરસરીતે રહી શકશો.” જો કે વખત લગાઈતો છે. આખા એટબીટનમાં તેના છાંટા ઉડ્યા છે, મોઢવારી માતાનું રાજ શરૂ થયું છે, ખાવા પીવાના ધણીક જગ્યાએ વાખા છે, એકનું દશગણું દામ આપતાંથી કોઈ ભરીને સુખના ચોખ્ખા માંગો તો મળી શકતા નથી, છતાંથી રૂપિયા ૩૦૦) દર માસે ધણાજ થયા. પણ ટેક નોટ, આએ તો લગાઈના વખતના ગીતો ગાંઠિધું, કદાચ સુલેહના વખતમાં જશે તો, એથી અરધી રકમમાં બી રહી શકે એ બનવા જોગ છે. આ પ્રમાણે જેટલા મહીના રહેવું હોય તે હીસાએ, ખરચ ગણી કાઢી તેટલી રકમની ગોઠવણ કરવી. પણ છેક લંડન સુધી જશે તો, સગા વાહલાંઓ, દોસ્ત આસનાઓ માટે પાંચ પચ્ચીસ કવરા કરી કંઈ યાદગારીની મનપસંદ ચીજોથી લેશો કેની? માટે માફ કહેવું એમ છે કે, સાથે પચાસ સો પાઉંડ જાસ્તીજ હોરી લેજો.

ફક્તી સરકયુલર નોટ.

ધણા કામના છે. બનતાં સુધી કુક એન્ડ સન્સની પાંચ પાઉંડની સરકયુલર નોટોમાં રોકેલા સારા; સખખ કે ફક્તી આખા યુરોપમાં આંત જખરી ને બહોલી છે, વળી જહાં જાએ ત્યાં એ નોટો ચાલે છે, અને દાખે દાથથી કોઈ ભુલા ચુકાનો માખાપ કરી જાય. તોએ તમારી અનામન સલામત છે. સખખ તમારી

‘રપેસીમેન સીગનેચર’ યાને તમારા પેતીકા દસકતમાં તમારી નમુના દાખલ તેઓ સહી લેછે, જે સહી તમેને આપેલી ઓલખાણ પત્ર ધરાવતી ચોપડીમાં તેઓની હાજરીમાં તમે મુકા છો, અને પાછી તેવીજ જે ત્રણ તમારા નામની સહી અરજ ફારમપરથી તમે આપો છો, અને આ સહી મુજબ તેઓ જ્યારે તમે નોટ વટાવા જાઓ ત્યારે, નોટની સહી તપાસીલેવામાં ચોક્કસ રહે છે, અને વાંધો પડતાં પુષ્કલ બારીકીથી કેડ ખજર કાઢી પછસા આપે છે. હમેશાં આએ નમુનાની સાહીવાળી ચોપડી, અને સરકયુલર નોટ છુક બન્ને સાથે ન રાખતાં જુદા જુદા અંદરના ખીસામાં સાચવેલી દાહપણુભયુ ગણાશે. પણ ઉપલી સરકયુલર નોટમાંજ બધા પછસા રોકવા કરતાં, જે આંહીની બેંકની ક્યાંય લંડનમાં હોય તેપર, ડરાફ્ટ લીધેલા હું વધુ પસંદ કરીશ. જેમ બને તેમ માફ કહેવું એમ છે કે, સગવડ ભરી રીતમાં બેઠતા આ જીંદગીના શાહને સાચવી લેવા વાજબી ને કાયદાસર છે. સજ્જ એ વગર, તમારેથી પાણીનો જોટ નથી પીવાવાનો! નરમ બીજાનાપર તમારી મરોદહાર ગરદન રાહતની નીંદ મેળવી શકનાર નથી. તમારું સુંદર સરોવર જેવું શરીર પોતાનો મુનેરી રંગ ટેકવી શકનાર નથી. એતો

પૈસો સુખ કરાર છે, પૈસો મેળવે નામ
નીર્ધન હાથ રૂપો ઉડે તો, નીર્ધન મેળવે રામ,
પાણી બોલે મુખ થકી, જમીન છેડો ક્યાં;
પૈસો બોલે મુખ થકી, મુજને તેડો ક્યાં;

(શ્રીરોઝગર વાણી)

ત્યારે પહેરવેશ ને તેનો પેદા કરનાર પૈસાપર પુરતું
ત્રિવેચન કરવા બાદ આપણે ગુફનનું દાડખાનું બોલીએ, નહિ તો
કોઈ કહેશે કે આ બધું દાઉસન જાઉસન લીધું પણ ચવેણું કેમ

મજાસ મદીલો
શુ લેશે !

વીસરી ગયા! અલખતાં પારસી, હીંદુ, મુસલમાન, દરેકને ચવેલું ને મોહસવાદીયું તો બેધબેજ બેધબે. લાંડનમાં કાંઈ હરી વીકલના શેવગાંડીયા, ને શમસુદીન કમરુદીનના પમરતા બનાના હલવા મળવાના નથી. વળી જેઓએ ઘેરની સ્વાદદાર, એક માધલ દુર રાંધણી હોય તોખી તેની સોરમ નાંકનો દાંડો તોડી નાખે એવી, ઘીની ગરતી ડીશીસો ખાઈને હાડકામાં પચાવેલી હોય તેઓને, સ્ટીમરનું શીકકુ ફચ બાફેલું, અને કંઈક વરસોનું તીનમાં ભરેલું ખાણું, ગળે ઉતરવાનું નથી. કાંઈ પેલા સાવલા ગોસવાલાને તાંહના તાળ ગોસમાંથી બનાવેલાં નાન કવાબ, ને કાંઈ આએ ગોવેગરી ફરીના શાખાજેવું ખાઈ અગર બીફ! માટે મારા મહેરબાનો પહેલેથીજ તમારા કાણાં ખોલીને કહું છ કે, અહીંથી તેવોજ ફરમામ્ ને ભારોભાર એસંસથી મધમધતો લીલો સુકકો હલવો, તથા જે બની શકે તો થોડો સ્ટીમરમાં ચાલે એટલો, એક નાની બરણી ભરીને રશતમપાક ખરેજ બહુજ કીમતી વસાણું થઈ પડશે! ખાણાપર ફાંકડી ઈંડીયન ચટણી તો છેજ છે, એટલે અહીંથી અચાર મુરચો ભરી લેવાની જરૂર નથી. ઉપલી ચીજો જ્યારે પેટમાંનો ગળખ જરપચ થઇ જાય તાહરે બેદાણા મોહ મટમટવા માટે ઉત્તમ ગણાશે, પણ એમ કરતાં, મોટી ચોખ્ખાની કોઠી ભરીને રશતમ પાક, ને કેરોસીન તેલનો દબ્બો ભરીને હલવો લેતા ના, નહિ તો “પુન કરતાં પરલોક ગયો” તેવો સોદ્દો નહિ થાય! માઈડ યુ!!

હવે ઉપડવાનીજ
ખોટી!

ચાઆલો હવે આપરે આપરા બેલાડ' પીઅરથી ખીટન તરફ આવવા, મોદીખાનાના બંદરની પેલી થંડી છાપડી શોધીએ. બરાબર, એમાં આમ બાબદ છે ના! આમ રાય રચીલું રચતાં ને મુસાફરી પુરચણ એકકું કરતાં, જન્યુવારી એખી પોતાની કોડ મરડી, ને સગનવંતો ફેબ્રુઆરીખી આવી લાગ્યો. જેમ જેમ દીવસ નજદીક આવે, તેમ તેમ હોશ

તમેબી એમજ
કરજો હા!

મલતીપલાઈડ બાઈ શીઅર ગીવસ ધી પ્રોડકટ પગના ટાંટયા
ગેરયાદાસ, જેવો આપરો અવતાર થવા લાગો. ઉંઘ કહેજો
આવું નહિ, ને ભુખ કહેજો જાઉં નહિ, આમ કરતાં તા. ૨૧ મી
ની સવાર પડી. સહવારના પોરમાંજ ચોક ચાંદન ને તોરણના
સગનથી ઘેર વાજી ગાજી રહ્યું. “પોરીયાંઓરે, વેકારે, અંદર
પર જવાના કોણુ છેઓરે” નો મેસેજ ધરના હાકિમ તરફથી
સવને મળ્યો. માએજીએ “મારો પહેલ વહેલો દીકરો મરું
વેલાટ જાય” કરી ધાન દાળ, રામસનો પાટીયો, સેવ, દહી, કેરાં,
ખાન, વગેરેથી લચલચતું સધરાણું તૈયાર કરાવ્યું, અને ઘેર
રંગરાગથી હલીમળી રહ્યું. સવારના આંદથી અગ્યાર વાગ્યા તક
હાર તોરાની હાર લાગી. અંદરપર આસરે પચાસેક હાર તોરાના
દગથી બેલાડી પીઅરનો કીનારો મધમધી રહ્યો. જે મહેરઆ-
નોએ આ નાકેશ કલમકશને વીદાયગીરીનું માન આપવા અંદર
પર હાજરી આપી હતી તેઓની ચશમમાંથી, તથા જે જે ગોરા
સાહેબો ને કામચલાઉ આશીસરો, જેઓની આખી પલ્લનણ
વચ્ચે આ કમતરીન એકલોજ હતો તેમના દીમાગમાંથી
ઉપલો દેખાવ કોઈ કાલે વીસરાશે નહિ!

મેદીકલ
ઇનસપેક્શન

આખરે ચારખી થયા ને મેદીકલ ઇનસપેક્શન શરૂ થયું.
માત, પીતા, ભાઈ, બહેનો, સગાં વહાલાં, દોસ્ત આસનાવ વગેરે
સર્વ કુટુંબીઓના મંડળને ગુડબાય કરી, નાનકડી દયાની ઝૂપડી
ને દરવાજે દયાના દાસના કોલ માટે આતુર જીવે ઉભા, એટલા
માં આપરી વારી આવતાં આપરે તો ધીરેથી અંદર પગલાં
લંબાવ્યાં, ને નાડીવધ્દિ જેમ હાથનો પોંદવ્યો ચાંપી પોલી
નસની અરધા આંગળની પાછપિમાંથી લોહીનું વહેવું તપાસી
જોય તેમ, મોટા દાકતર સાહેબે અવજો હાથે નાડ તપાસી
આંગલી ઉચકી કે, ‘ઓલ રાઈટ’ એટલે આપરે સીધા ટીકીટ
લઈ ઓરડી છોડી ગયા, ને, પોલીસ પહેલનવાનને ઉપલી ટીકીટ

આપી પી. એન્ડ ઓ કુંપનીની ખાસ તેનડરમાં ધીરેરહીને ઘેર કીધું.

લગેજ

હવે ‘લગેજ’ માટે બે બોલ છેવટના અતરે તપકાવી લઇશું. જે તમારો સામાન ઘણો હોય, યાને વેલાટ જઈને ઘેરઆરજ વસાવાના હોય, તો પછી તમારા લગેજને સવારના પોહરમાં અંદરપર મોકલી દેજો, અને કસતમના આદમીઓ તેનો અરાઅર વજન કરી, જેટલો સ્ટીમર કુંપની તમારી ટીકીટમાં ‘અલવ’ કરે, તેટલો વજન બાદ કરી, તે ઉપરાંતના વજનનો ચાર્જ તમારી પર કરશે, અને બીલ ચુકવી કસતમના માણસોને સામાન સોંપ્યો કે પછી હલકા ધુક જેવા તમે તમારે ચાલ્યા જજો. જે વળી દશબાર પાઉંડ હશે તો કદાચ એકાદ કસતમના કોલસા ઓશીસરની હથેલી ચાંપવાથી, ‘પાસ’ બી થઈ જશે; પણ વધુ હશે તો અરરાક કડાકુત તો છેજ તો! અનતાં સુધી જગાતની ચીજો બોટમાં ખુદાકાજ લેના ના, નહિ તો મારસેલ અંદર પર ફૂંચ ઓશીસર ને હાથ પસાર કરવી મુશકેલ પડશે. જે સહેજબી શક ગયો તો આખી પેટી બોલાવશે. માટે અહારગામ જઈ નાળીયેરી પુનમનો વરઘોરો કાઢશે માં. એકવાર સામાનનો કસતમના માણસોએ ચાર્જ લીધો કે પછી તમે તમારે નચીંત રહોની! બોટ પર જાઓ ત્યારે ફ્રીનમાં તમારું રાચરચીલું ગોઠવીને તૈયાર મુકેલું તપાસી લેજો. આવી રીતે ટેનડરપર તમારા સેવકે જગ્યા લીધા બાદ, અરધા એક કલાકમા તો અંદરપર ઉભાં રહેલાં મહેરબાનો ના હુરેના પુકારો, રમાલોના વાવટા, તથા “એલેઝંટ જરનીના” સગનવંતા સખુનો સાથ, આ કુંપનીની નાનુક દુકતી છુમક છુમક કરતી કે હંકારી ગઈ, ને પાએક કલાકમાં તો પોતાના પેટાખાનામાંથી કોલસાનો હાય સોસારો કાઢતી, પી. એન્ડ ઓ કુંપનીની નાનકડી મેલ બોટ, ‘નાએનઝા’ ના મુખારક દરશન કરાવ્યાં. ટેનડર બોટ પાસે આવી લાગતાં ધરાધર બધાઓએ

પાંચરથી
પાપટલ રે
વાસીયા

૪-૩૦ કલાકે
નાએનઝાપર

અંદર જીપલાવવા શરૂ કીધું, ને “યોર કેબીન નંબર સર” ના મોલા ભયાં સવાલ સાથે સેકંડ સેલુન સ્ટુઅર્ડ સાહેબે આપરી કેબીનના ગોવાનીઝ સ્ટુઅર્ડને કેબીન અતલાવવા કહી.

“કેબીન”

ચાર હમારે
મહેલમાં
૬ મુખારક

આ તે તરતા મહેલની ટુટક બાબુની ત્રણ અર્થની સાંકડી પણ ફાંકડી કેબીન હતી. એક બાબુએ બે અર્થ એટલે બે બેડ, ને પોર્ટ હોલ બાબુએ એક અર્થ એટલે એક બેડ મળી, કુલે ત્રણની સગવડ હતી. અર્થોની ગોઠવણ એક પર એક એમ હતી, જ્યારે પોર્ટ હોલની બાબુમાં અલાહેદી એકજ અર્થ હતી, જે આપરી મનશની પ્રમાણે આપરે ફાલે આવી હતી. મારી સાથે મારા કેબીન ફ્રેન્ડ તરીકે, ભાયખલા પરના અલેક્ઝાન્ડર ટેરેસવાલા અમેરીકન ડાકતર બેન ડી. ડી. એસ. હતા હવે આપણે આ કોસમતને હીંદોલે લાડ લગવનાર કેબીનનો દાઢમાઠ નીલાળ્યે. દરેક અર્થ આગળ એક એક નાની બટી, અને સેનટરમાં મોટી એકમળી ચાર વીજલીની બટીઓ, ને વચ્ચે વચ્ચેમાં એક મોટો પંખો વીજલીકળાનો ઉત્તમ નમુનો નજરે પાડી, ઘડી ભરમાં દેવલોક થનારા આ રેશમી જીવડાને ટુંક મુદત માટે બહેલાવતો હતો. કેબીનની બોંયપર, એક સુંદર લાલ ભરેલો ગલીચો બીછાવેલો હતો. ફાણખણે માનેકજી પીટીટની મીઠમાંથી તો ખાસ બહાર નહિ પડ્યો હોય! બાબુમાં એક નાનકડું પ્રીટીસ્ટુલ, ને બે મોટું ઘોવાના બેસીનો સાથની આરસીવાલી સાઈડ કેબીનેટો ગોઠવેલી હતી. આ દરેક કેબીનેટ પર બે પાણીના ગલાસો ને એક દીકાનડર, પીવાના પાણીથી ભરી મુકી જાડેલી હતી. બેસીનમાં થંડા પાણીના કાર્કનું શીટીંગ કીધેલું હોય છે, જેમાંથી મોટું હાથ ધોવા જેઠવું પાણી મેળવી શકશો. વરી બેસીનમાં બે સાબુના ગાળા પણ મુંકલા હોય છે, એટલે જેઠવું એટલો સાબુ વાપરો, કંપની માલેતોગ્ગર છે. જેઠવું તો મોટે ચોળો, યા જેઠવું તો બદામી હજવા તરીકે આવો!

એક ખખેા કે ખીજો તૈયાર છેજ! આવી રીતે આ હમારો આલીંગલ ડ્રોઈંગ રૂમ, તેને બરનાજ ઉપલા આરડીસટીક ફરનીચરથી ઓરખી દીપી રહ્યો હતો. ખીજાના સાથે મેં કહ્યું તેમ, એક સફેદ પી. એન્ડ ઓ કંપનીના નામ સાથેના ગરમ બંદુસ, અને એક નરમ સુવાળો ટકીયો કંપની તરફથી વપરાસને કાજ મળે છે, તેમાં બ્લેનકેટ તો સમજ્યા, ફીક છે. મુસાફરીમાં હાડકાં પાસરાંને, અજમાના કે ખસખસના પોસના સેક કરતાં વધુ ગરમી આપી શકશે. પણ તે ગરીબ બચારો ટકીયો! જો તમારી પાનમેરી ઘેરમાં રેશમના ખીજાંની નરમ સુવાળી સેજ પર આરામ લેતી હોય તો, તમારે લાયક ઘેરથીજ આ આરામ સેજ સાથે લઈ લેશો કે પછી ખટપટજ નહિ. વળી લાથ મોઢું નુજવા દરેક પેસેનજરને માટે એક તુવાલ ને એક નેપકીન તો છેજછે. જોખએ તો સાતવાર મોઢું ધોવ કે રાતે બાર વાગે ઉડી દાનણ કરો, પણ રોજનો કારો કરરતો નેપકીન ને તુવાલ તો તમારે વારતે રીઝવડજ હોશે, એટલે આપણને તુવાલ ને નેપકીન સાથે લઈ જવાની ગરજજ શાની! સફાઈ સુધઝાઈ માટે પી. એન્ડ ઓ કંપની જેવી બીજી કોઈબી કંપની નથી. એની ઉત્તમ મેનેજમેંટ, ફાંકડી દુટક પરની એરેંજમેંટ, વઢિ ઓસડ તૈયાર, ખાની પીની ચીકાર, તારે ખોટી શાની કહો નામદાર? પણ ખબરદાર, દરેક કેબીનના અર્થ પાસ એક એક કોલબેલ તો છે. જ્યારે જોધ્યે ત્યારે બટન દાખો ને જે માંગો તે બેઠાં બેઠાં હાજર કરવા આ કંપનીનો બહેલો સ્ટાફ તમારી સેવામાં સફ સફારી ઉભોજ છે! વળી તમારાં કપડાં લટાં મુકવા સાફ ખુટીઓ બી અંદર જડેલી છે, જેથી જે રોજના પહેરવાના કપડાં હોય તે સહેલાઈથી તેપર ઓળવી શકો. કેબીનની અંદર તમારા સ્ટુઅર્ડના નામનો કાર્ડ પીન ફીધેલો જોશો જે પરથી તેઓના નામ તમો જાણી શકો. દરેક કેબીનની અંદર લાલ ને બલુ સાહીથી છાપેલી એક નાની નોટીસને

તમે હમેશાં જોશો, જે પર હમારા વાંચનાર મહેરબાનોનું ખાસ ધ્યાન ખેંચે છીએ, કે જે બરાબર સ્ટડી કર્યાથી, આ કંપનીના કરવેયા કારકુનોનો સહેજ ખ્યાલ આવશે.

NOTICE.

Information for Passengers.

અગત્યની
નોટીસ

The Commander will hold an inspection of the ship and cabins at 11 o'clock every morning, and the company will feel obliged if passengers will afford him every facility in carrying out this duty.

The commander will during his inspection and at all other times, give special attention to any complaints touching the comfort of passengers.

The following is an extract from the Book of regulations for the safe and efficient navigation of the company's steamships:—

“Passenger's amusements are to be cared for so far as may be necessary by the Purser's department, and the commander will ensure that this department shall have any necessary assistance from the chief officer's staff.

A deck steward is to be detailed to wait on passengers in respect to games and amuse-

-ments generally. He shall be distinguished in some way, so that passengers may communicate with him readily.

The company are not responsible for Baggage but insurance may be effected against loss or miscarriage on moderate terms at all the company's offices.

In this connection it is desirable that passengers should use every precaution in regard to money, jewellery, and valuables which may be handed to the purser or steward in charge for safe custody. Carefulness in this respect is especially required at the various ports when strangers come on board in considerable numbers.

On account of the number of thefts which have been reported as having taken place on board the company's steamers, the Directors, have been obliged to give orders to prevent the admission of all Pedlars or other Tradesmen on board their steamers, at intermediate ports, and they will feel greatly obliged if passengers will do their utmost to support them in giving effect to this order.

Baggage labelled "Wanted on voyage" can be obtained daily on application to the Cabin steward.

P. & O. S. N. Co.

By order.

નોટીસ

નોટીસનો
તરજુમા.

ઉતાડ્ઓ માટે અગત્યની ખબર.

વહાણનો કપતાન સાહેબ દરરોજ સવારે ૧૧ કલાકે વહાણ અને કેપ્ટનની સાધારણ તપાસ લેશે અને કુંપનીના મુતવળીઓ માયાકુલ અરજ કરે છે કે દરેક ઉતાડ્ઓએ મહેરબાની કરીને તેના કામમાં બનતી સવળતા કરી આપવી (એટલે કે કેપ્ટનમાં તે વખતે રહેવું નહિ પણ કેકપર જવું) આ આશીસર સાહેબ પોતાની તપાસ દરમ્યાન ઉતાડ્ઓની સુખ સગવડ આપેની કાંઈથી ફરીયાદ હશે તો તેપર પુરતું ધ્યાન આપી બનતું કરશે. કુંપનીના કાયદા કાનુનની ચોપડીમાંથી નીચલો સાર ઉતાડ્ઓની જાણ માટે આપવામાં કુંપનીના મુતવળીઓ જરૂર જોય છે. "ઉતાડ્ઓની રમત ગમતના સાંધણો બનતી જોગવઈએ કુંપની ની બોટના પરસર ખાતાં તરફથી પુરાં પાડવામાં આવશે. અને કપતાન સાહેબ ખાતરી આપે છે કે ઉપલાં ખાતાંના આશીસરની ફોજ તરફથી વારે ઘડીએ જોઈતી મદદ મળી શકશે. દુટક પરનો રુટઅડ ઉતાડ્ઓની રમત ગમતની ગોઠવણ

ઉતાડ્યો જોમ ફરમાવે તેમ કરી આપશે, અને ઉતાડ્યોની સવળતા ખાતર તેને ચોક્કસ રીતે ઓળખાવામાં આવશે, જેથી જરૂર ની વખતે તેઓનું ધ્યાન તેની પર ખેંચાઈ શકે, અને જોઈતી જોઈવણુ માટે બંદોબસ્ત થઈ શકે. ઉતાડ્યોના અસખ્યાલ માટે કોઈથી રીતે કંપની જોખમદાર રહેશે નહિ, પણ કંપનીની આશીસમાં ઉતાડ્યોની માલ મતાનો વીમો સહેલાઈથી ઉતારી શકાશે કે સરખવસરે તેઓને તેનો આસરો મલી શકે. અને આ બાબદમાં ઉતાડ્યો માટે જાણવું ખાસ અવશ્યનું ગણાશે કે, તેઓએ પોતાના ઘરેણાં ગાંઠણા વગેરે બરાબર રીતે સંભાળથી સાચવવાં, યાતોકે પરસરને અથવા તેમના કલાસના મુખી સ્ટુઅર્ડને ગણીને આપવાં. ખાસ કરીને ઉપલી ફીમતી અનામત ને એવે વખતે સાચવવાની અગત છે કે જ્યારે બોટ કોઈથી બંદરપર આવી પુગે, ને કીનારાપરના પેલા ચીલ ઝપટીયા ‘સખ બંદરકા બેપારી’ વેચવાની જાણસો લઈને તણાઈ આવે ! બોટમાં થએલી આગળી કેટલીક ચોરીઓપર કંપનીના મુતવળી સાહેબોનું ધ્યાન ખેંચવામાં આવ્યું હતું, અને કંપનીના મુતવળીઓનું એવું માનવું છે કે. સમજી ઉતાડ્યો આ વેચાણ સાંટાણનો સોદો કરવા આવતા મવાલી વેચનારાઓને ઉત્તેજન ન આપતાં તેઓને અટકાવામાં કંપનીને મદદ કરશે. જે સામાન પર લેખલ ‘વોનટેડ ઓન વૉયજ’ એટલે મુસાફરી વખતે જોઈશે એવી લગાડી હોય તે કેબીન સ્ટુઅર્ડને અરજ કર્યાથી રોજ સહવારે મળી શકશે.

કંપનીના હુકમથી

પી. એન્ડ ઓ કાં.

જરૂરી બેસ. પણ હજી તો નોટીસ પરનું વાદળ વીટે એટલાં તો ‘ટીરરીંગ ટીરરીંગ ટીરરીંગ’. એ વરી લશકરી લોદી કયાં વાગી ? પણ

એટલામાં મારા કેળીનના ગોઠીયાએ મારી ભુલલાંજ કે, “આ વેકા એ તો દ્રેશ કરવાનો, ઘંટ થયો. અરે તારો દાદો મરે તારો! કેઠો દ્રેશ કરવાનોથી ઘંટ ખરો કે! ઘેરમાં સદરા લેગાના કુલ યુનીફોર્મમાં બેસતાતા તારેથી મારો બોય ચમચ ચીપ્યો અફા લજીક કરીને એમતો ધ્યાન ખેંચતો તો ખરો! વાજબી છે. ચટ ને પટ ઉડીને બેસીનની ચાંપ દાબી કે દાબડામાંની આએ દાકણ “બેસીન” બહાર આવી, ને જેમ મરઘી પોતાની ડોક કેમ પાણી પીવા અંદર દુઆવે તેમ આપરે આપરી ડોકથી પાણીથી ભરેલી બેસીનમાં ખોસી, ને વધુ ગોરા દેખાવા એકને બદલે પાંચ પાંચ જાતના સાબુએ દળનેક વખત મોઢું ઘોયું. પીયસ સોપ ને કયુતીકારા સોપ ને ચારડલી સોપની એક પછી એક આવણુ જાવણુ શરૂ થઈ. અંતે અખતરો ફતેહમંદ નીવડ્યો, ને પાંચ ત્રતીઆંકિશ ગોરા બન્યા ખરા, પણ ભઈ મારા એ ગોરા બનવાનો નુસખો નોંધી રાખજો કે, જો તમારી કેળીનમાં કોઈ ગોરી ચામડીનું ખોરીયું હોય તો બેલ થવાની અરધો કલાક આગમચથીજ કેળીનમાં ભરાઈ દ્રેશ કરવા મંડી જજો, નહિ તો બેંસનું પુછડું જો અંદર ચીટકશે કેની તો નખખોદાઆદ નો સોદો! ટરીમ ટરાક થઈને મુજપર વળળાયો દઉં તેટલાં તો પાછુ ટરીરીંગ ટરીરીંગ ટરીરીંગ! ચાઆલો ગજખ પુરવાની તમયારી થઈ અને બધાંઓ પુઠે આપરેથી ડાઇનીંગ સેલુનમાં ઘસડાયા. આ ડાઇનીંગ સેલુન તે સ્ટીમરના ‘કમપેનીઅન’ ડાઇનીંગ સેલુન યાઆને બેસવા ઉડવાના હોલના જેવોજ મોટો હતો. વચ્ચે વચમાં પ્યાનો, આજુબાજુ હારેદોર તેબલો ને ખુરશીઓ, અને સુશોભીત સીલીંગ પર પરોણાઓને રીઝવવા ઇલેક્ટ્રીક લાઇટ ને વીજલીનાં પંખાઓ. હમેશ મુજબના આપરા દમામ સાથ સેકંડ સેલુન સ્ટુઅડને પુછી આપરી ખુરશી લીધી, અને આ લલા લાઇએ મેં જે કહી તે ખુરશી મારસેલ્સને કીનારે જ્યાં સુધી ઉતર્યે ત્યાં સુધી રીઝવડંજ રાખવા ખુશી જણાવી. અંગ્રેજી

ડાઇનીંગ સેલુન

એટીકેટના કાયદા મુજબ જ્યાં પહેલે દીવસે બેસો ત્યાંજ પખવાડીયું પુરું કરવાનું, ઘડી ઘડી ખુરશી બદલવી એ ખીલાફે એટીકેટ! “ગુડ ઇવનીંગ” ની સાહેબ સલામની તપલી ઝાડ્યા બાદ નેપકીનના છેડાઓ વેસ્ટમાં ખોસવાનું ખાટું ઉઘડ્યું. કોઈ ખાલી પગ પરજ નેપકીન પાંથરી લાકુલટની કાણી તપ્યાર થઈ જાય તો કોઈ “અકરી કટનો ચનો વાગે ઘણો” તેમ પોતાની ફાશીનની શીશયારીનુંજ દોહડું દોહવે. અને આવી રીતે એટીકેટ બાબ પહેલા દીખાવ દુસરાનું ઝઝકલું પડ્યું! કાણ જાણે વીસ દીવસ કેમ જશે તેનો ધસકો પડેછ. તેબલપર રોજના મીનાના કાંઈ મુકેલા હોય છે તેમાંથી એકાદ કાડ ઉચકીને ઉકળાવા માડ્યું કે જોઈએ તો સહી, મીનું કેવું વરી ખાટકું મીઠકું છે! પણ શું વાની! મારાં બાપ હું તો હરણ ફાલજ થઈ ગીયો. એકએકાં નામો એવાં લગાવેલાં કે બીજાઓ ખોટી વખાણ કરે તેને આપરેથી ભર્યના પુલ જેવો ટેકો આપ્યા વીના ચાલેબી નહિ. બેશક શું વાની, એકને બદલે દશ દશ દીશીશો? દ્રાઈ કરો તોબી તમારી લુલી લુખ્ખીને લુખ્ખીજ. અલબતાં ફ્રેંચ, આસ્ટ્રીયન, ઇટાલીયન બોટના ખાણ પરથી તો એને સાતવાર ઓવારી નાખ્યું? તોબી બાવાજન “મટ્ટીકી કા પુટલા, મટ્ટી ન ખાવે તો કીધર જાવે” તેમ પેટનો ખાડો પુર્યાવગર કંઈ છુટકો છે! પછી હાડકાં હોવ, કે બોટાં હોવ, અસ તમે તમારે કાંટા ચમચાએ દાબીને તેની પાયદસ્ત ફેરવોની! પણ કાંટો ચમચોબી પકડતાં આવડે છે કે તેબી શીખવું! જોવ, કાંટો હમેશા દાબા હાથમાં ને જરી સદાની જમણી પાંખમાંજ શોભેજે? એટલે એમ નથી કહેતો કે જરીને બગલમાં મારીને ખાળે, પણ જમણા હાથમાં જરી રાખવી એમ માફ કહેવું છે, નહિ તો પેલા પાહલું તીતરે જરી વરે જેમ દુધ પીધું ને કાંટાએ આઈસક્રીમ ખાધું તેવું તમે ના કરતા. કંઈ ઘેરની કનની મરઘી મલીદા બોટપર મળવાના છે! એ તો:—

ધેરનું માહું ખાણું એ સાઈ

પણ બોટનું બાપા પાણી ખાઈ (શીશીઅગર વાણી).

ત્યારે જુઓ નીચલી વાનીઓ, અત્યારથીજ સ્ટડી કરી
પ્રેક્ટીસમાં મુકા કે, વખત આવતાં મોહમાં બોલ,
ને કામ થાય:—

ડીનર.

રસરસતા વાણી,

આમંડ સુપ.

શીલેટ ઓફ સોલ, મેરી લુધસિ.

રોસ્ટ કાપુન એન્ડ મેલેડ.

સર વોટકાન પુડીંગ.

ચીઝ ... ... કાફી.

કેમ કંઈ ધ્યાનમાં ઉતર્યું કે! નામ સમજીને કેવું મોહમાં
પાણી છુટેછ! પણ બા મકુજે એક એ દીવસ થયા કેની કે પેટની
ભટ્ટી સુકકીને ઘેરના ઘીના ખાણા વગર છોડે થઈ જશે,
વજનમાંથી ઓસરી જશે, ને ગાળમાંથી ખારા પડશે, બલકે
મોહાંની દાહી જમણી નારંગીઓ, રસ વગરની લુખખી થઈ
જશે. હજુ ચાણાના કલ્લઈ સાથેનો એ વાણીનો ગહમખાર
યા ભરચની મીઠાઈની ન્યાત મલીનામાં એક વાર ખાધી હોય
તો તમારે એમ ફરએ ખની જવો. પણ આએ કાલેલી 'રેટીમડમ'
ડીશીસો તો કાગજપરજ જેવાની જે બા? સહવારના ચાહેનો
કાગરોથી મોહામાં લેવા નહિ ગમે તેવો. જે ચાહેના શોખીન
હોય તો સાથે ઉંચી ચાહેના પડીકાં ખીસામાં મારી લેજે.
બોટની ચાહે ગળે ઉતરનાર નથી. આજ પ્રમાણે સવારના એક
કાસ્ટ ૮-૩૦ કલાકે ને લંચ ૧ કલાકે બપોરે તમારી ખીદમતમાં
સ્ટાઈલીશ ડીશીસો સાથે હાજર છે.

નાસ્તા પરની વાણીઓ.	લંચ પરની વાણીઓ.
પૌરીજ.	<u>હૉટ</u> વેળ તેબલ કરી.
રમ્પ સ્ટીક વીથ અનીઅન્સ	<u>કોલ્ડ</u> પ્રેસડ બીફ.
એગ્સ એન ટોસ્ટ	<u>નેકેટ</u> પોટેટોઝ.
ફ્રટ, ટી અથવા કાફી.	<u>પુડીંગ</u> રાઇસ મીલ્ક પુડીંગ.
	ચીઝ કાફી.

હાશીશ પાસ
આય ત્યારે કેમ
કરશે.

ઉપલી વાણીઓમાં અલબત્તાં રોજ સહેજ સાહજ ફરક થાય છે પણ એવુંજ, કંઈદમ નહિ ! પણ ચાહે તો તેની તેજજો? જોઈએ તો રોજ કેબીનમાં મંગાવો ને જોઈએ તો દેશીંગ ગાઉનમાં ટેબલ પર જાઓ. હવે વાણીનું તો થયું પણ ખાતી વખતે કોઈ પુછશે કે બા શું એટ્રિક્ટ જાળવવી ! ઘણોજ હુસ્તાર દીકરો ! વાજબી સવાલ પુછ્યો ! જોઓ ત્યારે એકફાસ્ટ ને લંચ પરતો હમેશાં જે માંગો તેનો આપતો પીસ રકાબીમાં મુકીનેજ તમારે માટે ત્યાંથી ઇલેક્ટ્રો પ્લેટનું ચલકતું ઢાંકણ ઢાંકી લાવશે, પણ ડીનર વખતે તો જરા પંચાતી પડશે. વેલ ! શીકર નહિ, હમેશાં વચની બેદક પહેલેથીજ સીલેક્ટ કરવી, ને આગળવાલો જેમ કાર્વ કરે તેમ તમારેથી કરવું. એટલે તમારી આગલ બેઠલો જેમ ગોશ મચ્છી મરઘી ડીશમાંથી લે તેમ તમારેથી લેવું ! જે કદાચ ને કોઈ દીશ તમને નહિ પસંદ પડે તો, બેલાશક “નો થેંકયુ” કરીને નહિ લેવી, તેની મના નથી. છેલ્લે કાફી યા કોઈથી પરડીકયુલર ચીજનું નામ ટેબલ સ્ટુઅર્ડ આવીને દે. ધારો કે ખાનું ખાઈ રહ્યા ને કાફી

માટે પુછવા આવે કે, “કાશી સર” તારે ધીમેથી “પ્લીધઈ” કરીને, કહયાથી તરત કાશીનું કપ તમારી પાસે લાવીને મુકી જશે. જો ધરાએલા ભરાએલા હોવ, યા ભોર આવતા હોય તેથી જલદી તેમલ છોરી જવા માંગતા હોવ, તો “એકસકયુઝ મી” બોલી બીન દહેશતે રૂપશદ લેવી. અલખતાં પેહલાં જરાતરા આસીખું લાગશે, બળકે બફાટખી થશે, પણ મગઝ શાંત રાખી હોંમત છોડી ધાસ્તી પકડવી નહિ, નહિતો આસીમાયના સપલા જેવું નહિ થાય. એક તો સપલુઆ મારા જેવા એટીકિટના આલમા, તે એક દીવસે તેવણના ધનજીમામાએ ગામની પાડરના કલેકટર સાહેબને વેલાટ જતો હોવાથી ખાણું આપું ત્યાં ઇજન કીધું. ધનજીમામાએ ધાયું જે ચાલ, મારો સપલો ચખરાક ને બોલી દરાજ છે તે સાહેબનું મનખી મલકાઇને મલાઈ જેવું થઈ જશે એમ સમજી આસમાન ચલ્લી મામાએ કાઠળીનું મોઢું એકદમ છોરી મુકયું, અને તેમલને હાલની દપ મુજબ અજીજા ટેસ્ટથી સીંગારવાને અંગ્રેજ કંપનીને ખાસ સરદી વગરની વરદી આપી. સપલુઆએ એકતો આવો દેખાવ તેના પૈસાવાળા મામાને ત્યાં પહેલાવહેલોજ જોયલો તે કલાક આગળથીજ તેમલ આગળ પોહરો ફરવા માંડયું, ને જેવો ખાણાનો બેલ થયો ને બધા પરોણાઓએ પોતીકી બેઠક લીધી કે સપલાજી તેમલ પર ગોઠવાયા. પરોણાઓને આવા રકાસથી બહુ રમુજ છુટી, પણ નીરદોશ બીચારો સપલો, તે શું જાણે કે ખુરસી પર બેસવું કે તેમલ પર ? અતે ધનજીમામાએ ધમકાવ્યો તારે સપલાજી તેમલની પત્તાંડી છોરીને મામા પાસે બીરાજ્યા. હવે ડીશીસો પાસ થવા લાગી પણ સપલો બાપલો જાણે શું કે કેમ ખાવું ને કેમ લેવું ? તેવણે તો તેમલ પર ફરટના વાઝોમાંથી એક ફેરી દાળ્યો હાથ કરી ભર લોકમાં ચુસવા માંડી. ચુસ્તો બી જાય ને વરી ધનજીમામાને

સલાહ બી આપે કે “ ધનજ મેજ ખાની મારા હાલા, માસના લોચા હું ખાયજે? વરી ગંવડર આવે, ને વાખલાં વીંગણા હાથ મહી પકડીને તીના હાથમહીથી આપરે લીજીયે, તી કરતાં ઝટ દધને મેજમાંથી. આપ્રસ ચુસીયે કીની!” ખુદા કરે ને સપલાનો ઓલો તમારી પર નહિ પડે. પછી તો સાહેબનો જેવો આઈડીયા,

“ એ તો જેવા જેના રંગ ને જેવા જેના ઢંગ,
ચંદને ઘોઈ મછલી તોએ શું શીટ ગંધ!”

આવી રીતે સાડા છના બેઠેલા ત્યારે સાતે ખાણુને ધનસાદ આપી તેબલ પરથી ઉઠ્યા, એવામાં કાને ઘડઘડનો અવાજ આવ્યો. શું છે રે ભાઈ તો કહેજે “જો જોરે ભાઇ પેલું ચાલતું છે, મારી હગીનું વહાણુ હાલતું છે!” ‘હલામબે’ ના ઉડગાર સાથેજ માહવલાઓએ લંગર ઉચકયું, ને આ સેંકડોની સરજતને દુરના કીનારે સહી સલામત ઉતારવાનું સાડું કરનાર એક નાકવાલી નીએનઝા ધીમે કદમે હાલવા માંડી. ગુડખાઇ ડીઅર બોમ્બે! હવે તો દરીયા સાગર સાહેબ મારોખા તમે, ને તારોબી તમે! “જય જગદીશ હરે”.

મકરણ બીભું.

દરીયા કીનારે લાગી લહેર

મધુર પવન વાતો ચંડચંડ મંદમંદ

કેવી કુદરતી મહેર ... .. દરીયા

ધીમે ધીમે આ નાચતા કુદતા તરતા મહેલે પોતાના પાંખરાં ઉચકવા માંડ્યાં. ડેકપર જે ટ્રંકો, કાથળાઓ ને ડેકચેરોને દગલો પડેલો હતો તે “સીતારેમ ગેટ ધીસ રીમુવડ” ને

પેલી
'ડેકચેર.'

સાહેબ તરફથી ઓરડર મળવાથી આ સીતારામ ટીનડલે 'યછ છર' જલદી રીમુંગ" ના રીપલાઇની સાથેજ પોતાની પલતણુ પાસે જગે વગે કરાવી દીધો. ડેકચેર માટે અતરે બે બોલ લખીયું. જે કે દુટકપર કંપની તરફથી એક બે આજટો તો મુકેલા હશેજ, છતાંખી આપરી પોતીકી ડેકચેર રાખેલી ભલી; બોટ છે, સંઘરેલો સાંપખી ખપમાં આવે. પણ ડેકચેર લેશો કેવી! અનતાં સુધી સાપુરશેડના ચકલાપરની લેવી, અને તેપર તમારું ટુંકું નામ પેન્ટ કરાવવું. જે વજનદાર હશે તો ઠીક; કેમ જે કોઇ માસ ખાઇને લાસ થઇ ગએલો ગોરચંદ સાકલચંદ તેપર જતરા કરવાખી એસે તોખી, ખુરશીનો બાલ વાંકો નહિ થાય. એકતો ભાઠેના ભાનજીઓ ડેક ધોવા આવશે, તારે ખીચારીના પાંખરાં પટકશે, એટલે એની સરજતતો એમ કહોની કે આપરો કીનારાપર પગ મુકવા સાથેજ ખતમ થવાની. જ્યારે મારસેલસ ઉતરો ત્યારે તમારા બાથ સ્ટુઅર્ડને પ્રેઝન્ટ કરી દેજોની? બાથ સ્ટુઅર્ડનેખી સુફરની દશામાં દુકકર એકો હોય તારેજ એવી ચેર હાથ આવે કેની! જે ડેકચેર બહુજ ફેનશી હોશે, ને સાથે ઘસડવાનો ધરિદો કરશે તો, કાંકરા વેરતાં ખાત્ર ઘસાઈ જશે. માટે રે મારા ભાઇઓ, આવો વેપલો કરીને તપલો ઝીલશે માં! પીતલની દેવીપર સોનાનું મંદીર આંધો. તેથી કાંઈ દેવીનું સત્ત્વ ઘે છે! અનતાંસુધી સાદામાદા ને સાહેબજાદા થઈને ફરશે તો ખીસાપર કાપ ઓછો મુકાશે, નહીતો ફાંકડા દલાલ જોઈને દલાલીના આંકડા ચુકવવા સહેજ કઠણ પડશે બે!

ત્યારે ફરી પાછા આપરે દુટકપર જઈને દુરખીન ટાંક્યે! જોઈએ તો સહી મુંબઇ માતા પોતાની છખી ખી આપણે જોવા સારું રાખે છે કે નહી; ના બાપુ ના એક ખતમ! કોલાખાની દાંડીનેખી જોગોપાળ કલાક એકના કરી ગયા. હવે તો ચાર જાણુના નમતાં પાણી વચ્ચે આ તરતો તાપુ સેંકડો મોજલા

ભાર આવે તો
શું કરશો!

દવા દારૂ શું
લેશો!

જીવને હઠારો કોસપર કેમ તેરવી લઈ જાય છે તે બેવાનું રહ્યું છે. રતનાગર સાગરનો મીઠા સહેજ થડો ને શાંત છે એટલે આ નાએનઝા દીકરીને છેવટ સુધી હાથ પકડીને મારસેલ્સ મુકી આવશે એમ જણાય છે ખરું! છતાંબી જે સાહેબોની આ લાંબી સફર પહેલ પહેલીવારનીજ હોય, અને દરીયાના બહુ પાણી જોઈ જેઓની કાળી ભમ્મર આંખો તમ્મર ખવાડી કમ્મરનો પંખો ધીલો કરતી હોય, તો પહેલેથીજ સાથે લીંબુની પેપરમીટની બાટલી કાથળામાં લઈ લેવી, ને અને તો એક દળન ખાટડા અમરા જેવા સંતરાંબી સાથે રાખવા. વખતે ખટાસથી મોઢું પલેલું હોશે તો ભોરની ભરતી ઓછી. દવાદારની ભલામણ કરવાની કશી અગત નથી. ખોટમાં દાકતર ને દવાખાનું તમારી સેવામાં હાજર છે. વગર ફેકટના પાંચ પચ્ચીસ ખાટલાઓ હોરી ના લેતા નહીંતો ઉલટું સુલટું લઈ લેતાં બકરે ખેંચવાને બદલે ઉંટ પેસાડી દેશે. છતાંબી કુધનીન હાઈડ્રો-કલોરાઇડની ચાર ઝેનની ગોળીની એક શીશી, માથું દુખવાની આદત હોય તો એસપીરેનની ગોળીઓ, ને જીલાબમાટે તમારી હમેશની ફેવરીટ ટેબ્લેટો, લેવી પડશે. પણ બનતાં સુધી જીલાબની ગોળી સફેદ રંગની આવે છે તે લેશો ના, તેનું કારણ છે. જીલચુકમાં કુધનીન બદલ રોજ જીલાબનીજ ગોળી ધ્યાનમાં ને ધ્યાનમાં લેવાઈ ગઈ તો મદદનો જીવ નાહકનો પેણામાંથી ચુલામાં પડવા જેવું થશે. એવી જીલ વારંવાર થાય છે, અને જીલના પરીણામે જીવલેણ ફેટલીકવાર નીવડેલાં છે માટે નાદાનનું માની ઉપર કહેલું સીરપર ચઢાવશો. સાથે એક કોલનવોટરની નાની શીશી ને એક એકસા યા હેનેસીના બરાનડીનની બાટલી લઈ લેજો, સખખ લાલ પાણીના કોગરાની સરોશ યશ્ત રોજ કરવાની આદત હોશે તો બારપર ભારી પડશે. વળી હેઝેલોન ફીમની શીશી ને કદાચ ગરમ પાણીમાં દાઝ્યા હોય તો હંડક કરવા માટે, અને સરડી શરકમ માટે ઉંચી ધીની બનાવેલી માંગલોરી

આથમાટે બે
બાલ.

મલકોળા એક બે આઉંસ બેગમાં જરૂર રાખજો. મારા ધારવા મુજબ જુલાબની ગોળી કરતાં ધનોસ ફરટસોલ્ટ, રોજ ગરમ પાણીમાં ચમચી ચમચીથી લેશો તો તે તમને બહુજ અછછી રીતે જવાબ દેશે. બચ્ચસ શીનીશ, અને માઈડ ઇફ યુ પ્લીઝઝ. જો રોજ અંગોળ કરવાની તમે મુરબી સાહેબોને આદત હોય તો ટીડમેન બાથ સોપનો જરૂર એક કટકો લઈ લેજો. બીજો સાબુ ખારાં પાણીપર ચાલશે નહીં, ને પાણીનો ખારાસ કવચની કાની આંગે વળગશે. અલબત્તાં ખારાં પાણીનો બાથ માણસની લુખ વધારવામાં, શરીરને અછછી રીતે કેળવવામાં, શ્વાસ લેવાની સીસતેમને મદદ કરવામાં, અને છાતીને મજબુત કરવામાં બહુજ ઉત્તમ ભાગ લખવે છે. બાથ સાથે ઉપલો સાબુ હોશે કેની તો, આંગ સલેટના પથ્થર જેવું લીમું કરી નાખશે. અલબત્તાં ખારાં પાણીના બાથ પછી પાસે મુકેલી મીઠાં પાણીની તંબાકુડીએ આંગ ઘોઈ લેવું. તાજે કલમ :— મહેરબાની ની રાહે પાણીના તબમાં સ્નાન કરવા બેસો તે પહેલાં બાથ સ્ટુઅર્ડ પાસેજ થંડું ને ગરમ પાણી તબ સાફ કરાવીને માફક આવતું ભરાવી લેશો, નહીં તો થંડાને બદલે બુલ્લમાં ગરમ પાણીનો કાક જો ફેરવાયો કેની તો, મારી માફક લોટીપરનો લેવટો કેમ ઉઘરે તેમ ઉઘરવા માંડશો.

દોહરો.

માંટે મુની લેઓ મુજ શીખામણ સારી
હુજગત કરીને વેદશો, ભાઈ પડશે ભારી.

(શીરોજગર વાળી.)

ચાઆલો ઘડીયાળનાં કાંટા રાતે બાર વાગે ફેરવાશે,
એક કલાક ઘડીયાળને પાછળ મુકવામાં આવશે, એટલે તમારી

પીઠ પાછળ નહીં જો બા, પણ જ્યારે ધડીયાળમાં બાર વાગશે ત્યારે કાંટા અમારપર મુકવામાં આવશે. જવ દીકરાઓ દશબી વાગા, પહોરી જાઓ તો મારા બાપ કહું! સકરારની સવાર પડે ત્યારે ઉઠજો! આ સતરોને વાંચનારા દરેક સાહેબોને જાણવું અગત્યનું છે કે, ખાધા પછી તુરત જીહો કરવા કરતાં દુટકપર પહેલે બે પાંચ ફેરા ખાવા; જેથી ખાધેલું હજમ થશે ને ઉંઘબી આવશે. આ દાકતરી નુસખો. તંદરોસ્તીમાટે બહુજ અગત્યનો છે. જો રાતના ઉંઘ કદાચ અજરણુ યા બીજા કોઈ સખબથી નહિ આવે, યા તો કે તમારી કેબીનના ગોઠીયાની છાતીનું પદ્ધત ઉંઘમાં ‘ટીપેરારી’ નું મ્યુઝીક વગડી તમારાં મગજના ઉંડાણમાંથીબી ઉંઘ બેંચી લે તો, બેલાશક દુટકપર જઈને પોહરી જજો, કોઈ વાતની મના નથી. જો દીવસેબી કોઈ વાતે એમજ હોય તો કેબીનમાં એધી પોધીને લરાઈ રહેવા કરતાં હાથમાં ચોપડી લઈને દુટકપર જઈ બેસવું. ચાઅલો સવારનું પહોર પડ્યું. સ્ટીમરમાં કપતાને મરઘોબી સાથે નહિ લીધા કે જો બેઘડી વાસતે તો જણાતેબી કે, ‘સખેરા હુધ’ એકતો નાનપણથીજ “Early to bed and early to rise; makes a man healthy, wealthy and wise”ના સ્લોક મોઢે ચઢેલા, ને બીજુંતો સેવકના બેળાં શક્તીની ભક્તી

“સકાબે ઉઠી જો કસ્તી કરે,
તે ઘર સેતાન નહિ આંટો ફેરે”

એવીતો ફાંકડી મોઢે ચઢેલી કે, ચારનો થોકો પડતાંજ રોજ ‘યથાતું મદદ થા’ ના ઉત્તમ બોલો સાથજ બંકપરથી કુદકો મારીને કસ્તી પખોડવા માંડી. જો કે મારો કેબીનનો ગોઠીયો, બીચારો સારા માણસનું ફરજંદ હતો, ને પારસીઓમાંજ વસેલો એટલે તે જરથોસ્તીઓના રસમ રીવાજથી માહિતગાર હતો, ને વળી એકતો સવારથીજ આપરે તેના કાનપર સરોસના પાતરાંના

પડધા મળજીત રીતે થસાવેલા કે બા “ જો હું તો એકતો પડ્યો
ચુસ્ત જરથોસ્તી, ને હમારી કીયા તો તું જાણે છે કે બાલ કરતાં
બી આરીક, માટે જ્યારે હું લણુતો ગણુતો હોઉં ત્યારે તારે મને
અડકવું નહિ, અને જો કેબીનમાં એસે તો ચુપકીદી અખ્તયાર
કરવી, નહિતો કે ખણીવંજો લેવો ” અને કાનના પદધમપર
પડેલા સેવકની લુલીના આએ રાથોડી થોકાએ તેનીપર એટલી
તો ઉંડી અસર કીધી, કે જ્યારેબી સેવક તમારા બંદગીમાં
સમાધી ચઢાવતા હોય ત્યારે બીચારો નમીને પાછલે પગે કેબીન
માંથી સટકી જવામાંજ પોતાનું દાહપણ સમજે.

એમ કરતાં કલાકોના દીવસો ગયા પણ હમો બન્ને વચ્ચેની
દોસ્તીનો ગાંઠ વધુને વધુ વીંટલાતો ગયો, અને એક બીજાને
પુરતીરીતે સ્ટડી કરવાને આ નવી પવન ચક્રીના પાવનાઓને
અછછી ટક આવીરીતે હાથ લાગી હતી. ધીમે ધીમે મારી
બંદગીની વાત આખી બોટમાં પેપરમીટની માફક પસરી રહી
હતી, અને દરેકજણા હસ્તે મોઢે એક બીજાના કાનમાં સાંપની
મીંશાલ એમજ ડુંક મારતા હતા કે, મીં શરાફની બંદગી
ખરેજ આપરા બધાનો જીવ બચાવશે. ઉપલા બટીની જોત
જેવા ખુલ્લા દાખલાપરથી કેટલાક સાહેબોની ખાતરી થશે જે,
ધરમ ને કરમ જહાંબી જાઓ તાંહ સાથેજ સચવાયલાં રહે’છે,
બલકે બંદગીની એજમતી અસરથી તમારું લલીત તમો ચાહે
તો ચમકાવી શકો, બીજાઓના મગજપર તમારે માટે સારો
છાપ એસાડી શકો, હમેશાં તનને, મનને ખુશહાલ, શીકરથી
મોકળું અને તંદરોસ્તી ભર્યું બનાવી શકો. માટે ઓ પશેમાની
માંબી પાપની પાતીનો સાંધો ફરીને સાંધતા તમો કેટલાક
દુનિયાના બીતરમાં પડજાયો પાડનારા દોજખી કાચના
તખ્તાઓ, ભલે જોઈએ તો તમારા ડાલ પાંખડાપર તમારો
પરસતાની પદજાયો ફેંકી હરખાજો, પણ તમારી બેદી

એક ચીમકી!
શ્યાનાને
એશારત-
મધાને ડીકાં!

મનશનીના છાંટા બહાર બીજાપર ઉડારી ખુદાકાજ તમારી
કામને શરમીદગીના સાગરમાં દુબાડશે નહીં. પાક અહુરમઝદ
જરથોસ્તી કામનો રહેબર અને! ત્યારે સવેરાં તો કેહાં ઠીક
પડ્યાં. દાતણ કસ્તી કરી ચાહેનો કાગરો “ગુડ મોરનીંગ”
ના મીઠા હલકની મળતા બેટતાઓ સાથની અદલા બદલી
બાદ લીધો. ચાહે સાથે વરી બે સુકકી ને લાંજતાં નવી બતરીસી
મંગાવે અને પીંગળાવતાં ચાર મણુ શેરડીનો રસ ખપાવે એવી
કરકરીયા બીસકીટ, એટલે બીસકેટને ગોળી મારી ચાહેથી
ગળાનો કાકરો સુકવી તુવાલ સાથુ લઇને બાથપર દોડ્યા.
અરરાક લડાઈના છાંટા પેસેનજરોપરબી પડેલા હોવાથી, અને
ગમતીલું એટક્ષીટન જોવા હર સાલ ઉતરી પડતા મળતાવીશકો
નું મેજરૂંબી ઓછું હોવાથી કરારને જીવે બાથ લેવામાં દશ
મીનીટ કાઢી. પણ જો બોટમાં પેસેનજરોના વહાણુ ફાટ્યાં
હોય તો તો પછી બીરાદરો, મોડેથીજ બાથ લેવામાં શોભા
ગણુજો. બનતાં સુધી બપોરનો વખત પસંદ કરવો, કે નવરી
માયના નવલાની કાની તમે એકલ દોકલ એટલે કાઢનો ઓઝકો
બી નહિ ને ઘોકાબી નહિ. બાથ બાદ સજીનું તારણુ કરનાર
સરજનહારની જનાબમાં અરજ ગુજરી ડરેસ કરીને બ્રેકફાસ્ટપર
હાજરી આપી, જે પુરો થતાં એકાદ ચારદસ ગારવીસની
‘હેરીતેજ ઓફ હેટ’ ની નાવેલ લઈ ‘કમપેનીયન’ એટલે
મ્યુઝીક રૂમમાં બેઠક કીધી. આ મ્યુઝીક રૂમમાં તે વખતે
લગભગ પચ્ચીસેક ડોકાંઓની દરાખ જેવી આંખો ચમકતી હતી.
કાઠ કાગળ સાથે ચીથડાં ફાડવામાં ગુંટાએલો, તો કાઠ
પ્યાનાની પાંસરીઓ ઉપર નીચે કરવામાં રોકાએલો, બારપર
જુઓ તો ચલણી નોટો ઉડે, પીપ્યાંઓ પીને નાચે કુદે, કેટલીક
કેબીનમાં બોટ આજે કેટલા નોટ કાપશે તેનો સોદો ચીતરાય,
ખુણામાં ખણખણીયાંઓનો ખખડાટ સંભળાય, કાઠ સોટકાં
ને દામપર કાર મરડે, ને કાઠ ઉંઘમાં ટેકવે ટકીયો ખરડે! આવી

બાથનો
વખત શુ ?

કંઈક
‘કમપેનીયન’
કામીક

રીતે આખખા માખખા ચાર દીવસો. “સુરતથી બરથી આનીન તુલા, નાએ ખાલ્લીસ તો મારીન તુલા” ના નાચ રંગમાં કાંઠ ઉડી મયો તે જણાયું નહિ. દરીયો થાળી જેવો શાંત, ને નાએનઝાની નાળપર રોશનીનો ચંદ્રમાં એટલે આપરે તો એમજ સમજ્યા કે “સખી જે ઉનમે પંખા”

ખોટ એદનપર ક્યારે પુગશે તેની અનેક અટકલો થઇ રહી. આગળાંપર તારીખ વાર ગણ્યે, પણ ગણતાં ગોલવાડ જવાય તેમ રવીવારથી આવી લાગે. અંતે રવીવારની સાંજે કેબીનની બાબુમાં આવેલા નાનકડા પોસ્ટ બાકસપર નીચે મુજબની છાપેલી નોટીસ થોકાઈ:-

NOTICE.

P. & O. S. S. NYANZA.

at sea, 25th February 1917.

A letter box is placed in the Companion to receive passanger's letters and will be closed at 10 A. M. to-morrow.

માલો આવતી
કાલે એદન.

All letters should be promptly stamped.

Stamps could be procured at the bar.

“આ નોટીસનો સાર એકે, પોસ્ટ બાકસ મ્યુઝીક સેલુનની બાબુમાં ઉતાર્યોની સગવડ ખાતર મુકવામાં આવ્યો છે જે બીજે દીવસે સવારે ૧૦ વાગામાં બંધ થશે. કાગળેપર ટીકીટો બરાબર લગાડવી. અને ટીકીટો બારપરથી મળી શકશે.” વન, હુ, થી એન્ડ શીનીશ!!! ઉપલી નોટીસ વાંચતાંજ સહિના જીગરમાં હરખનો રોહ રોશન થયો. કેમ તો એદનની હદમાં આવી ગયા હતા. કંઈ જેવી તેવી વાત છે! નોટીસની

ખખર બન્ને સેલુનમાં પવન વેગે પસરી રહી, અને સહિ પેલા નવલશાહ હીરજીની કાની નવગજ કલમે ચોકડું ચીતારવા બેઠા. કોઈ પોતાની મધ કરતાં બી મીઠડી પનોતી પદમાવતીપર પ્રીત કળાનું પેનટીંગ મોકલવામાં ગુંટાઈ ગયો, તો કોઈ જગત લુમીના અનેક અર્મતોમાંનું વધુ ચીતચોર, વધુ મોજલું, વધુ કીમતી, ને સુકાતાં ફરી ન હાથ આવે એવું અનુપમ અમૃત, માતપીતાના પનોતાં પગલાંના દરશન, મગજમાં વસેલી, તેમની અમર છબીને આધારે પવન કરતાંબી પાંપળા કમળેર કાગજ, ને છાંડી છુંડીને ચોક્કસ આકારમાં મુકેલા જમીનના એક રસદાર પદાર્થ પેનસીલની ભેગી મદદથી હજારો કોસપરથી બી લેવા લીન બની ગયો. કોઈ પોતાના સુખ દુખના સાથી અને જે કામ અનેક ખાકી બખતરો બજાવવા થાકે તે પોતાની જીંદગીના ભોગેબી દોસ્તના નામકાજ બજાવનાર પ્યારા દોસ્તની હમાબેર, તેના દીદાર જેવા તલપી રહેલાં આશાવંત આંસુઓની સીઝ કાગજના રૂકામાં બીડી, વળતા જવાબમાં લેવાને દરખાલો બની ગયો.

આમ કરતાં જીવસીમીની સવાર પડી. ને દશ વાગામાં તપાલ કાઢે તેટલાં તો અનેક આશાવંત જીવડાની સરજતની સલામતીનો પેગામ ધારેલા મુકામે લઈ જનારો આ પોસ્ટનો થાંભલો ચીકાર ભરાઈ ગયો. બેવાગે એદનમાં બોટ લંગર નાખશે એમ વડી રાખવામાં આવી હતી, પણ બેના સાડાત્રણ થયા તો પટ્ટો નહિ. અંતે ચારના થોકાએ એદનના રળીયામણા કીનારાના મુઆરક દરશન કીધાં. સવાચારે બોટે લંગર નાખ્યું, ને પેસેનજરોનો ધસારો શરૂ થયો. કમપેનીયન રૂમમાં નોટીસ થોકાઈ કે, બોટ સાત વાગે ઉપડનાર છે માટે બધાઓએ સાતની અંદર હાજર રહેવું. “હાઈમે હાઈમે” કરતા પેલા કોકમની કરી જેવા રંગના સોમાલી દુકતાઓએ

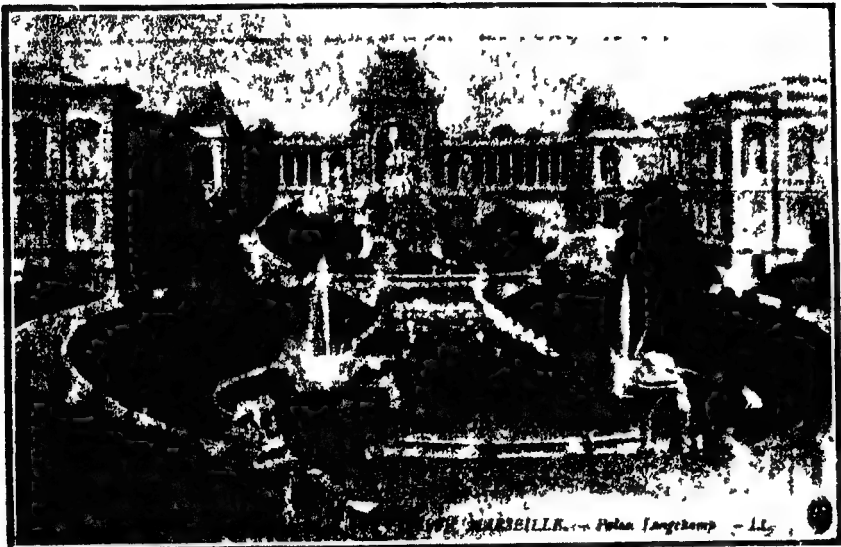
અને તમારી
કલમ વરી
કોણપર ટાંકશે

આહારે આહા!
એદનના બંદર
આહા!

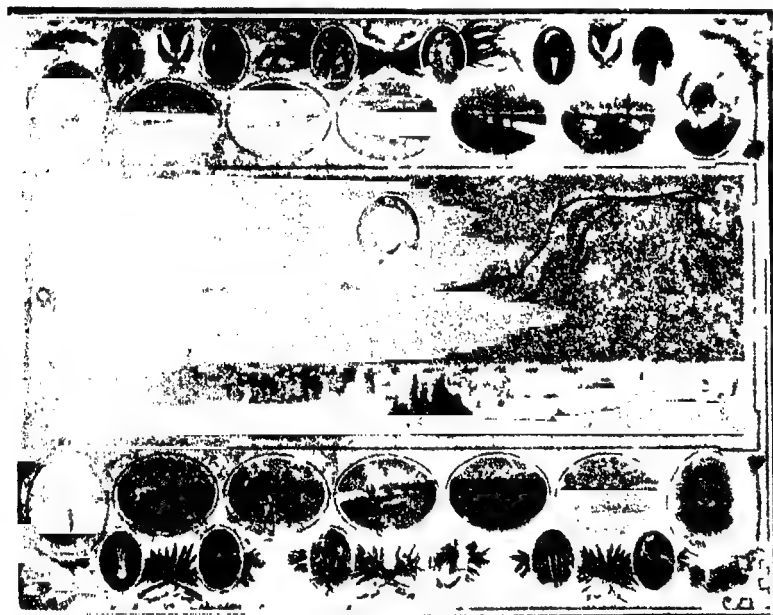
પેલા સોમાલી
સીમડાઓને
એબેઈ ભાઈ!

હોડકાંઓની સરત શરૂ કીધી, ને બીલાડી માફક જીપલાવવા બધા ચલણી જીપ્પુઓએ શરૂ કર્યું. પણ જોઓ કલેજાંઓ, હોશમાં તો આવી ગયાછ ખરા, પણ કેબીનને ખુદાકાજ તાળું મારવાને રટુઅડને હુકમ આપવાનું ભુલી જતા ના, નહિ તો પેલા ફેલુ વગરના સોમાલી સાંપો તમારી કાઢખી ચીઝને ડુંક મારી જશે. આએ કાદવના લેવટાઓ, દાણા, શીહમુર્ગના પીછાં, તરેહવાર પંખાઓ, ટરકીશ દીલાઈટો, ખજુર, સીગારેટ, આસકેટો, વેચવાને મસે ઉપર આવી દાએ હાથનો વેપલો કરવાનો એઓના આપદાદા તરફથી તાઈટલ ધરાવે છે. અગર તેમને વહાણના કપતાનની ઉપર આવવાની મનાઈથી હોય તોખી આએ ફેંફળીયાંઓ પરભારા પાણીમાંથીજ તોપલીને દોરી બાંધી, બોટપરના ઉતાડો સાથ વેપાર કરે છે. એથી એક હુન્નર છે દીકરાઓ, શીખી લેઓ. હુસ્યારી કાઢના આપની છે!

હજીતો આએ મદારીના ફારસને પાએક કલાકખી નહિ મયો હશે એટલાં તો સોલાટોપી ને છીનછાડિના અંગ્રેજી સુટમાં સજ થએલા કોઈ જરથોસ્તી સાહેબની નજર મારીપર પડી. “જરથોસ્તી છેઓ કે બીરાદર” કરી તેઓએ ખંખાર માર્યો, અને “જી હા” ના મીઠકા જવાબ સાથ તો હમો બન્ને વચ્ચે સુખદુખનો સંવાદ શરૂ થયો. વાતપરથી વાત નીકળતાં ઓળખની ઓસરીએ પીછાણુના પસતાં પીરસતાં વાર લાગો નહિ. અંતે આ જરથોસ્તી બીરાદર જેઓનું નામ દોરાબજી હતું તેવણે તમારા સેવકને સાથે આવવાનું આમંત્રણ કીધું. આપણનેથી તેવુંજ જોઈતું તું એટલે “લક્ષ્મી ચાંદલો કરવા આવે તો મોટું કાંદ ધોવા જઈએ” કરી પેલા ભડચના ભડચાઓની કાની. “ચાઆલો વેલવાઈ આવો, એમ સગા થમને કંઈ અધેલીનો ભાર મંગાએ” કરતાં લોચમાં ગોડવાયા. અને બે મીનીટમાં તો આ મોનટીફીસ્ટો તાપુના જરથોસ્તી મોનાડની

માગમેલ્સન જ ગી ન્યુઝીયમ પેલે ડ-લેન શાન જુગે પાન / મ

ખજમગ્ત ગ્વેઝ દેનાયના મુતવલીઆની દેનાલપર એક દુરગી. જુગે પાન પાન

અમનના જગ વાળીનાં ટાકા બુઝ્યા પાનું ૪૨ મુ.

અમનના પ્રખ્યત ક્રેટગે ન્યાં નનું શેલેર વસાએલું છે.
બુઝ્યા પાનું ૪૨ મુ.

લાંચે પોતાની સખકતી ગુડલકની નાળ કીનારાપર થોકી, અને હસીખુશી સાથે હમો અંદરપર ઉતર્યા. અંદરપર ઉતરતાંજ “આને જનનેકી ફેરીકી તપાસ, જીસકુ તપ ચહે ઓર થંડ અજે ઉસકુ દો આના દંડ” ની આશીસપર જઈ નાની પતરાંની ખાખાંની ઉભી કીધેલી ઓરડીમાં બેઠેલા અમલદારને નાનકડી આરીવાટે પાસપોર્ટ દેખાડી, આપડ નામ, દામ, ઠેકાણું, ધંધા તથા અંદરપર ઉતરવાનો સખખ એદનમાં આવનારા દરેક મોજીલા મમાવાજીઓ માટે રાખેલી વેદ ને મહાભારતની પોડી જેવી મોટી ચાપડીમાં આપરે લાથેજ લખી સદી કીધી, અંતે જાણ્યું કે, “આલ દીકરા શીરોઝગર તું તો મથુરા પુગી ગયો” પણ અંદરથી શહેર તરફ લટાર મારતાંજ એદનના તરપોટાથી આપરી નાળઝેરીની વાટી, સેકાદને એવી તો ફાટ ફાટ થવા લાગી કે, વીચાર થયો જે લાવ પાછો ફરું, પણ પેલા કહે તેમ “જગન્નાથજી જવું ને થાણેથી થાકયે” એ કેમ અને. જીવપર જોરાવરી કરીને આંખ વીચીને દોરાખજીની આંગળી પકડી ઘેટાંની કાની ચાલવા માડ્યું. એટલામાં તો શેઠ કાવસજી દીનશાલ ની પેઢીનો વાવટો જણાયો. “આવો સાહેબ, આવોજી” ના માયાકુલ શખ્દો સાથે આશીસમાં કદમો ઊગામયાં, અને લીફ્ટ પાસેજ આવેલા મોટા દાદરપરથી આપરે હીમાલય ચઢવાનું શરૂ કીધું. પહેલે મારે આવી લાગતાંજ આ પેઢીના મુરંબી શેઠ કેકાબાદ સાથે મારી ઓલખ દોરાખજીઆએ કરાવી. “આએ સાહેબ મી. સ્વાવલ દારખશા શરાફ, કીલીકવાળા દારખશાલના દીકરા એકાઉટનસીની મોટી પરીક્ષા પસાર કરવા વીલાટ રીધારે છે” અને આપરે “તમારો સેવક નમેજી” ની લાયકી-સીટી, ‘આઉ’ કરીને દેખાડી. “આવોજી જોધને બહુજ ખુશ છું સાહેબ” ના માન ભર્યા આવકાર સાથે મને ખુરશી ઓફર કરવામાં આવી, અને પોતાની પાસે બેઠક લેવા ફરમાવ્યું. કેટલીક ખેર અશીયત બાદ સાત વાગે બોટ ઉપડનાર હોવાથી

એદનવાળા
શેઠોની મીઠી
પરોણામત.

એદનમાં શું શું
જેશે!

જલદીથી પોતીકી મોટાર મંગાવી એમનાજ કુટુંબના એક, શેઠ મહેરજીલાઈની સાથે હમને શહેર જેવા મોકલ્યા. અને આ લલા લાઈ મહેરજીલાઈ તથા તેમના મુરંબીજી કાકાજી રશતમજી એ આ આખું એદન શહેર ફેરવી દેખાડી, આ નાકેશ કલમકશ પર મોટું અહેશાન કીધું! એદન શહેરમાં જેવા જોગ કશું નથી. પથ્થરના તનપર તપકીરના રંગની ચામડીનો પહેરવાસ પહેરી બેઠેલો, આ આકલો ભુત, ઝળતો, બલતો, લુખ્ખો, સુખ્ખો તાપુ આજ હીંદુસ્તાન તરફના રસ્તાના મુખડાપર મોટા ‘એમપોરીયમ’ ગણાવાનું માન ખાટી ગયો છે. અનેક મોટી યા નાની બોટોએ ખાધ ખોરાકી અને કોલસા પાણી વગેરે માટે તેને ‘જંકશન’ ના ખેતાબની નવાજેશ કીધી છે. પણ જ્યાં પાણી ત્રણ પદ્મસે ગ્યાલનને હીસાએ વેચાય, તે ધરતી પરનું જીવણુજ કેવું! વસ્તી મુખ્ય ભાગે એરબ ને સોમાલીની છે, છતાંબી હીંદુસ્તાનની પચરંગી વેપારી કામનો કીક જમેલો ત્યાં દીસે છે. જરથોસ્તી ખોરાદરોની તો જ્યાં જેશે ત્યાં બોલખાલા છેજ છે. આસરે બસોએક જરથોસ્તીઓથી આ એદનના તાપુની ખુબસુરતી ને ખુબીકળામાં વધારો થયલો દીસે છે. શહેરમાં અગીયારી અને બગીચા સાથના ટાંકા સીવાય જેવા જોગ કંઈજ નથી. અલખતાં એદન જેવા શહેરમાં પાક અહુરમઝદના બેટા અશેા અરદીબેલશતની આમદ આપરા જગરમાં સંતોષનું કીરણ દાખલ કરે છે. પણ એ ટાંકાઓ શું છે આ ! કંઈ અનેક ટર્કશકિત એ વીધે કરવામાં આવે છે. કોઈ કહેજે, “દાદાર અહુરમઝદે મેધરાજા મારફતે તેમને અહીં પારસલ કરી રવાનાં કીધાં,” કોઈ કહેજે “સાયરસના બપાવાએ પલાડ માંથી પોતાના પાવરા જેવા હાથે ખણી કહ્યાં!” વરી કોઈ તો કહે જ, “એદનમાં પાપનો ઘડો જલકાવાથી પાપની પુટલીએ પેદા થઈ ધરતીકંપ કીધો, તેથી જુન્નુ એદન શહેર દટાઈ જઈ આએ તાંકાંઓ મારફતે નવું શહેર જનમ પામ્યું.” અદલાલ કુ

માલમ બાબા કે ઇસ મટ્ટીકે હાટમે કીટની કળા હય”! પણ એદનના લોકો એમાં શાની ઉકમાઇ લેતાં હોશે તે તો એમની ચાર આંગળની છાતીમાંજ સમાએલું હોશે; બકી જે એલોરા અને એલીફન્ટાની નજરને ખેશક અદેખી બનાવે એવી કુદરતી કળા, અને માહબલેશવરની પહાડી સીનરી આગળ તો એ કોઈ બીશાદમાં નથી. ભાઈ મારા જે તાંકાંજ જેવા એદન જવું હોય તો અખાડા એહદીન કાઉસ કરજે, નહિતો તાંકાં જેતાં દગલીનાબી ટાંકા ઉખડી જશે. પેલા કહે તેમ “નવટાંકી માટે નડીયાદ જવું”, ને નાહકના લાએર માએર થવું” એ ફોકટ! પણ હાલ તુરન તો એ તાંકાંને મીડો ગારો મુકીને કવરી નજર કરો. આપરે ક્યાં રસાયણ સાર્ટ્રી છીયે જે પીજી પીજીને ર કાદયે. તોબી પહાડોની અંદરથી કોતરી કાઢેલાં આએ શહેર અને તેના ફાંકડાં તાંકાં માટે હું આફરીનનો ઉડગાર મારા જીગરનાં ઉંડાણમાથી કાઢુંજ. બીજું એદન માટે આએ કલમ વધુ લાઇનો ફાજલ પાડી શકતી નથી. ઉંટની સહેજ સાંકડી પણ કામ ચાલી શકે એવી ગાડીઓ, કેટલીક અહીંતહીં પડેલી જીજ બીલડીઓ, અને ઉંચાણની ટેકડીપર આવેલો રાજબાઈ ટાવરનો નાનો ભાઈ સીવાય કાંઈક વધુ રટડી કરવા યા ઇન્ટરેસ્ટ જમાડવા જેવું કશું નથી. જરાક ગાડીવાળાના દરો આકરા છે. પહેલેથીજ પથ્થણ બરાબર કરશે કે પાછળથી બાજ ઇજવી ઓછી પડે.

આવી રીતે એદનની સફર ત્યારે આએ એદનવાળા શેડોની મહેરબાનીથી સફળ ઉતરી. ફરીહરી જ્યાંથી ઉપડેલા તેજ મકાને આવી કલાક દોઢમાં તો પાછું રેતેશન કીધું, અને કેકોબાદશેહની માયા મહેરબાની માટે ઉપકાર માનવા ઉપર જતાંજ, હજીતો પરાણાગત થોડી હોય તેમ આએ ભલા શેડે ભરતીમાં ભરવા ડીંક ઓફર કીધું, પણ વખત થોડોજ આકા

હોવાથી, વીઝીટ વીલાટથી મુંબઈ આવતી વખતપર મુલતવી રાખી, હજારો હજાર આશીશો આ માયાકુલ શેઠ્યાઓ પર વરસાવી એમનીજ લોંચમાં પાછા ખોટપર આવી પુગા. બસ આફરીન સીવાય બીજું આ કલમ પાસે કશું બાકી નથી. છેવટે આએ કમતરીનનું એવુંજ ચાલવું છે કે, ઓ હજારો જરથોસ્તીઓને રોજીનું સાંધણુ મેળવી આપતા, અને બીન હાંસેલે પોતાની કોમની મીઠી પરોણાગત કરતા તમે એદન વાળા કુટુંબના મુરંબીઓ, ધણું જીવો, ને કોમની દુવાથી સુખી રહો, આમીન!!!

કહેતી છે કે :—

“નાહના સોહલાના બળદીઆ, ને બીમા કયાતની વહેલ
નવાબસાહેબના અમલમાં ગુલાબદાસ કરે સહેલ.”

તેલીઆમનો
હર શું !

તેમ તમારા કમતરીનનેથી વગર પદસે એદનવાળા શેઠની મોટોરમાંજ એદનની સફર કરી પાછા તેમનીજ લોંચમાં સ્ટીમર લઈ હાંકવા માડેલું જોઈ, પેલો ભ વગરનો ભમરદો કદાચ છછછી પડ્યોથી હોય ! પોસીબલ !! પણ થોભોની એદનથી સગાવહાલાંઓપર કંઈ તાર તેલીઆમ છોડશો કે, સીધા તમેજ મોજ મજાહ કરશો ને તેઓના ડોળા ત્યાં સીકે તંગાતા રાખશો ! આહ નો ! જેવ ત્યારે મુરંબીઓ, તાર જે અરજન્ટ મુકશો તો બોલ દીઠ રૂપીયો એક થશે, પણ જે સાધારણ યાને ‘ડીફરડ’ તાર કરશો તો બોલ દીઠ આના આંઠ, અને જેટલા બોલ લખો તેમાં ‘ડીફરડ’ બોલ એક ઉમેરવાનો, એટલે ધારો કે તારમાં પાંચ બોલ હોય તો પાંચના અઢી રૂપીયા અને ડીફરડ બોલના આના આંઠ મળી ત્રણ રૂપ્યા; એમ જેટલા બોલ મુકવા માંગતા હોય તેમ ગણત્રી ચોક્કસ કરી રીસીટ તપાસી લેવી.

ચાઅલો ત્યારે સાતે બોટ ઉપડશે કરી ખાણુનોખી બેલ થયો. બુકબચાક પેટની પુળ કીધાબાદ દુટકપર જઇ પાછું એદન શહેર તરફ ડોકીયું નાખી બેઘએછ કે બોટ બએછ કે! પણ કોઈ ચીધઈ નહિ! ક્યું ભાઇ કયા હુવા, તો કહેજે હજી નાએનઝાનું પેટાખાનું કાલસાથી ભરપાઇ થવાનું છે. અરે તારો સગો નાતરે જાય ને તુંબી એરંડાને પાતરે બંધાયેરે નાએનઝા! નાહકની ઉતાવળ કરાવીને પાળ્યા પેટપર આફત વરસાવી. ધીરેસીરે આવ્યા હોતે તો એમ બી કહેવાતે કે “બાવા એદનથી તો ધરાએલા ભરાએલા આવ્યા.” સાંજના સાતના સવારના સાતખી થયા પણ ‘નો હોય’! લલા માનસો બોટને નીચેથી સો ઝુટના ડાએમીટરના પધાંજ કાંચ નહિ જડતા, કે જેમ બચ્યાંઓ નાની બોટોને મેળામાંથી લાવી તેને ચાવી આપે, ને બોટો કેમ ગોળ ગોળ ફરે તેમ ચાવી આપીનેબી ફેરવી શકાય. બા, ધીરા પડો ધીરાં કામ સાહેબનાં! બપોરના ચાર વાગે દોરડાં ખેંચાશે, એમ કપતાન સાહેબનો હુકમ થયો છે. અને ખરેજ ચારને ટકોરેજ પાછુ ઘડઘડનો અવાજ સંભળાયો. માહવલાઓની ફાળે પોતાના સીતારામ સરંગની સરદારી હેઠળ લંગર ઉચક્યું અને નાએનઝાને કેદખાનેથી છુટી કીધી, અને એદનના રળીયામણા બારાને આ ધીરે ડોલતી ને કાલસાની રજકણના પહેરવાસથી શોકમાં હોય તેમ દીસ્તી મોટી બોટો અંતે ચારને થોકે ત્યારે ‘ગુડબાઇ ડીઅર એદન’ ની સીગનલ કીધી. ઓહ કેવો પ્રીટી દેખાવ! અનેક મગરમચ્છ જેવી ફ્રેંચ, ઇટાલીયન, અંગ્રેજ મનવારો, અને કારગો બોટોની લાગેલી હારથી એદન એક ખુબસુરતીના ખલકમાં ફેરવાઈ ગયું હતું. એવું મન થાએ જે અબધડી ફોટો લેઉ, પણ એદન આવવાની એક દીવસ અગાઉથીજ ખુલ્લી નોટીસ થોકાઇ હતી કે નો “ધેરનો કેમેરા અલવડ! નો પીકચર અલવડ, નો દુરબીન અલવડ; પછી નાચાર!”

નાએનઝાએ
અંતે
ચાલુ મુક્યું.

પેલો લોહીનો કાઉસ પોતાની માએ આગળ નવાખના
લગનની વાત કરતાં બોલ્યો કે :

જેરે મા હું હુરત આયવો,
પાનહેર નાળીએર પરા લાયવો. (શીરોજગર વાણી.)

તારે માએની છાતી દીકરાની બહાદુરીની વાત સમજી
ચોવીસ તસુ ખીલી, અને ધીરજનું મેહણું બોલવા લાગી કે :-

તું તો મારો આરો બોરો,
હાથે ફુટો માથે બોરો,
જહાં જાય તાંહ લે લથેરો,
તે કેમ આવે હાથે કારો. (શીરોજગર વાણી.)

અને તેજ માફક આપરેબી આપરી એદનની હીસતરી જરા
ઓપામચી ઉમેરીને બોટના પેલા બીજાપુરી બાદશાહો આગળ
એવી તો છટાથી કહી સમજાવી કે બધાના ડોળા, સોકેટમાંથી
નીકળી ટપક દબને દપક દેતા કે પોકેટમાં સરી પડ્યા.

વેલ ! હાલતો રેડ સીના રાતાં પાણી દોહવ્યે ! હવે
જોવાનું રહ્યું છે કે આ છપ્પન લખખણીની, અને ઉત્તરથી
દખખણીની પેલી રાતી માવલી કેમ પાર ઉતારે છે. ઓરે મારી
માવલી, હીખી હુએજ લી જજે મારી મા કફ ! નીકર ભરે
ભાણે જુઓ ને ભરે તલાવે તરસો નોંહ રાખતી જો!!!

પ્રકરણ ત્રીજું.

એકનથી પાટ સધએક.

હવે મને સુએજ બેવાનો સ્નેહ લાગ્યો
ભાગી બીડ લવનો ભય લાગ્યો રે. હવે

૩૩ સી બ્લ
સુર મ છાડી.

ઉકળતા પાણીના આ રંગબેરંગી મોજાઓના હલ્લા સામે પોતાનો ટેક ટકાવતી નાએનઝાએ ત્યારે જોશભર પોતાની મંજલ શરૂ કરી. અને રાતા સમુદ્રના સુમારા સોરમે કેબીનના પોટ હોલમાંથી દાખલ થઇ કેબીનને પીગળાવી આઈસિના પાણી જેવી કરી નાખી! મારા બાપ સાબુન સપડાયા! જે વીશે દાનમાં કલ્લઈ રેડીને અને આંખ પીલી અરધ જેવી કરીને સમજ્યું હતું તે નંસેનસ ને રગેરગ ઓગળ્યું! કાણ જાણે આએ લગભગ અગીયારસો માર્હિનું હકતેખાન કાપતાં ચાર દીવસ ને રાત કેમ જશે. કેટલાકનો તો એવો બી વીચાર થયો કે ચાલો મોસંબી નારંગીનો રસ કાઢી તેમાં સ્નાન કરી થંડા થઈએ. વરી કેટલાકના ગોડરાં આઈતી ભડકીમાં ફેરવાઇ જવાથી તેઓએ અરફની લાડીના બીજાણા કરી તેપર ઘોંટલો લેવાનો મનસુઓ કીધો. ન વરી કેટલાક એલા પટેલના માનકાઓ જેઓને સુખની સરડી ને ગળ્યા ગજખની ગરમી માથે ચઢી ગઇ હતી તેઓ તો બીચારા બારપર “શીશી પ્યાલાં શીશી પ્યાલાં કેટલો ભાર, એક ઉતાર” રમવા ધુંટાયા. જેમ લગનમાં “દીના આઇસ પાણી ફેરવ” કરીને મેનેજર ઘાંટા કાઢે અને દીનો બીચારો “લાઆયો સાહેબ” કરી તાંબરી અરફ પાણીથી ભરી લાવે, તેમ કંઈ આએ ગોવાનીઝ દીનો તમને થંડા કરવાનો ઉતો કે! એ મુવારે દાળ ગોસ ને ખીમાં જેવા મકનાઓ! એક તો કપડાં સવારે બદલ્યે ને સાંજે જેઓ તો પાછાં શેર બસેર પાણીથી પચ પચ થએલાં.

હાય માં કયસે કર મય, કયસે ધર મય તો ધીર,
રેડ સી માતા મુજકો સતાતી ખુબ હય
ખાઉં કયસે પોળી ખીર - હાય માં

કંઈ ખોટને શીફર થાય, કંઈ ખોટને શીફર થાય ! બસ પટકાઈજ
પરે !! નહિ રમવા દે કે નહિ પેટ ભરી જમવા દે ! તરપોટામાં
જીવ બહેલાવા અનેક રમત ગમતના સાંધણો શોધાયાં. 'કાઈ
'કવાઈટસ' એટલે સણુની બનાવેલી રીંગો ગોળાકારમાં ફેંકી
મનમાં શું એક વાધ માર્યો હોય તેમ મલકાય જલકાય. કાઈ
નવલા નવલીઓ વાંચવા ખુણું ખટોલું શોધે, ને કાઈ અલ્લાહનો
લાલ, બ્લેક એન્ડ વાઈટના કુવા પેટની કાથડીમાં ખણવા મંડી
ગયું. કહેતી છે કે :—

જાનીસે જાની મલે તો કરે વાત પર વાત,
ને પોટવેન સાથ વીસકી મલે તો જારે લાત પર લાત.

(શ્રીરોજગર વાણી)

સ્વેઝના
ખીટડાં માવા
આલો સહીઅર
સાથ !!

આમ કરતાં વખત કેમ પાણીના રોહની કાની વહી ગયો
તે મુદ્દલ જણાયું નહિ. વખત કહેજે હું દોડું, માઈલ કહેજે
હું દોડું, ને વહાણ કહેજે હું દોડું કરતાં, રવીવારની રળીયામણી
સવારે એશીયા ને આફ્રીકા વચ્ચે આડી પડેલી ઇજીપ્ટની એટી
સ્વેઝના મુખડાપર મુઆરક્યાદીના સગન કીધાં. સ્વેઝ આબ્યુરે,
વેકારે, કરતાં આંક વાગે ખોટે લંગર નાખ્યું. આલો રોજના
કાલર, સદરા, શર્ટો બદલવાને આજથી છેલ્લી સલામ. હવે
તો આવતી કાલથી એશીયાખંડ છોડી યુરોપ ભુમીની રંગીલી
પૃથ્વી સાથે એલખ પીછાણ કરવાની છે.

તુરતજ ખોટના લંગર નાખવા સાથે પાછી કંપેનીયનમાં
આગલીજ નોટીસ થોકાઈ કે કાઈએમી કેમેરાની અટકચાળી

બારાની અદ્યુત
રચના

કરવી નહિ. યા સુવેઝની સુંદર કેનાલના પીકચરો લેવાં નહિ.
જે ફોટો લેશે તેને પોર્ટ સપ્લાઈ આવી પુગતાં પોલીશને સ્વાધીન
કરવામાં આવશે. આહીતો કેટો મામલો જોખમમાં છે હો!
આફત! કેહું ઉલટનું પતંગ ચડી ચડીને ઉંચે ને ઉંચેજ કપઈ
ગયું કે! એલાનનાઓની એવી તે કેવી મરઝી!!

થોડાક ગણત્રીના પાસીનજરો, ને તપાલ ઉતારતાં મુકતાં
સાંજના પાંચગી વાગા, અને પાછું હમારા ખટારાએ ધીમે કદમે
રેડ સી ને મેડીતરેનીયન મહાસાગરને જોડી નાખતી આ
ધ્રુવશીયન કમલાદેવી સુએઝ કનાલ તરફ ચાલુ મુકયું. શું
સુએઝના બારાનો દેખાવ! અસ એટલુંજ કહું છું કે તમે જાતે
જઈને જુઓ અને તેના શોધકપર આફ્રીનના સખુનો કહો!
અલખતાં જો પાસીનજરોને સુએઝ જેવા દઈ મરતા હોય તો
કંઈ ખીલ ખીલાઈ ચીતરવાનું ખી મારા જેવા લુખખા સુખખાને
ફાળે આવે કેની! આ ધ્રુવનું ખુબસુરત શહેર સુએઝના
અખાતનો ઉત્તર છેડો છે, કે જે સુએઝનો અખાત રાતા
સમુદ્રના બે ફાંટામાનો સઉથી મોટો ને પશ્ચીમ ફાંટો છે.
સુએઝનું બારું શહેરથી ઘણું દુર નથી, જ્યાં દરેક બંદર માફક
પી. એન્ડ ઓ. કંપનીનો ખી પગ દડો છે. સુએઝથી પોર્ટ સપ્લાઈ
જો દૂર માર્ગે જતા હોય તો બેથી ત્રણ કલાકમાં જઈ શકો એમ
છે, પણ હાલમાં પાસપોર્ટ દીકરોજ જરા જરામાં રૂસાઈ જાય
ત્યાંની વાત કેવી! બારાં આસપાસ બહાદુર ખીટન કાફલાએ
પકડેલી કેટલીક દુશ્મન મનવારોને મરતી દીપતી ને ગમગીનીનાજ
આંસુ પીતી હાલતમાં જોશો. ટુંકમાં મનવારોથીજ મઠી
લીધેલો આ લીલા પાણીપર રાજ કરતો ખીલોરી મહાલ સુએઝ,
તેના જોનાર પાસ આફ્રીનનો ટેક્સ વસુલ કરે છે. પણ કેનાલના
રોહમાં ધીમે ધીમે ઘસડાઈ કેનાલની કુદરતી ખુબસુરતીનું વર્ણન
કર્યે તે આગમ્ય, સાહિત્ય રણક્ષેત્ર પર નજરનું દુરખીન ટાંકી

પોતાની કુમળી આંખો થાકવી થોડુંક ધ્રુવચણ એકઠું કરનારા મહેરબાનોને માટે એકાદ આઉંસ ભુગોળ ભડોળ પીરસેલું મોકાને લાયક થઈ પડશે.

સુએઝની
નહેરનો કંઈક
નજર નકશો !

એવું ધારવામાં આવે છે કે આશરે ખ્રીસ્તી સનેની પાંચ સદી આગમય રાતા સમુદર ને મેડીતરેનીયન માહસાગરને જોડી નાખતી એક દર માઇલ જેટલી લાંબી કનાલ હસ્તીમાં હતી, પણ વંખતના વેહવા સાથે તે માટી કાઢવથી પુરાઈ ગઈ ને જમીનના એક કટકા તરીકે પેહરવાશ લીધો. પાછળથી આખા યુરપને ધુળવનાર એક વારનો માહન દેશભક્ત નેપોલીયન બોનાપાર્ટને એ બાબદનો ખ્યાલ આવ્યો, પણ તેના હુંક ભડોળીયા ઇજનેરોએ રાતા સમુદર કરતાં મેડીતરેનીયન માહસાગરનું દલાણ ત્રીસેક ઝૂટ વધારે જણાવાથી વાતપર વાદળ ધંકાયાં. અંતે ૧૮૫૪ના સાલમાં મહાન ફ્રેંચમેન ફરદીનાન્ડ લેસેપ્સે આ વાતની લગામ હાથમાં ધરીને ઇજીપ્ટના વાઇસરાય પાસે કનાલ બાંધેની પરવાનગી મેળવી, અને સને ૧૮૬૯ની સાલમાં આ બાહોશ ફ્રેંચ શોધકના ઉમદા મગજમાં થસેલી વસેલી અને તેને હાથજ હસ્તીમાં આવેલી, દુનિયાની અનેક અગ્નયખીઓમાંની એક પેલી સુએઝ કનાલ વેપારી વહાણની આવગનવ માટે ખુલી મુકાઇ. આ કનાલ ફકટ એક ફતેહમંદ અખતરોજ નથી, પણ તેનો વપરાસ એટલો તો વધુ છે કે તેને કલાકની નીરાંત નથી. સુએઝ કનાલ આગમય સુએઝ શહેર કાંઇ મોટું અગત્યનું બાંં ગણાતું હતુ નહિ, પણ કનાલ બહેને સુએઝ ભાઇને ચાંદલો કરી વડપણ આપ્યું છે કે, “ભાઇ ભાઈ બહેને સ્થાલ ઓઢાડીતે જીવો ત્યાંસુધી ઘસી પીસીને વાપડજો.” કનાલની લંબાઇ આશરે ૯૯ માઈલ જેટલી છે, પણ કનાલ તેની અનેક ખુઅસુરતી ઇતાં એટલી તો સાંકડી છે કે, જવલેજ એક મોટું વહાણ તેમાંથી પોતાનો

રસ્તો કાપી શકે. ઉંડી આશરે તીસેક શીટ છે ખરી, પણ વચમાં બીજી બોટોની સગવડતા ખાતર મોટા મોટા ઉપસાગરો બનાવામાં આવ્યા છે કે જ્યાં સામા સામી હમાબ્જેર લેતી બોટોને પસાર થવાને જગ્યા મળે. આ વહાણોને એક બીજાની સગવડ કાજ કેટલા કેટલા કલાક ઉપલા પહોળા મોઢાંના ઉપસાગરમાં પડી રહેવું પડે છે. એક મેલ બોટને પસાર થતાં આશરે ૧૬ થી ૧૮ કલાક થાય છે, પણ કોઈ વખત જો વહાણનો ધસારો વધુ હોય તો ૧૮ ના ૨૪ કલાકબી થાય એમાં સંદેહ નથી. કનાલમાંથી પસાર થતાં દરેક વહાણને પાઈલટ એટલે બોમીયો રસ્તો બતાવે છે, જે પાઈલટ સાહેબ યુંચી આંખે તપાસે છે કે દરેક વહાણ કલાકના પાંચ માઇલ જાય છે કે નહિ! કાયદા મુજબ વહાણોને દીવસે યા તો કે જો પુનેમનો ચંદ્રમાં હોય તો ચાંદણી રાતે, યા તો કે વીજળીની રોશનીની મદદથી દોરવવામાં આવે છે. વચમાં મોટાં મોટાં ત્રણ ચાર સરોવરો છે, જેમાં મનઝેલા, લેક ખીટર વગેરે કનાલની ઠીક પાસબાની કરતા દીસે છે. હાલમાં કનાલનો ખરચ વધીને ૧ કરોડ ને વીસેક લાખ પાઉંડ સ્ટરલીંગ નો થવા જાય છે. ફક્ત ૩૫ લાખ પાઉંડ સ્ટરલીંગની પર્સ ઇન્જિનના બેડીવને કનાલની રજા બક્ષવા માટે એનાયત કરવામાં આવી હતી! ઉપલી રકમ કંપનીના શેરમાં આપવામાં આવી હતી, જે શેરો પાછળથી નામદાર બ્રીટીશ સરકારે ૪૦ લાખ ને ૮૦ હજારે પોતે ખરીદી લીધા હતા. આ બાદશાહી કનાલ કંપનીએ તો હાલમાં કંઈક કાઢેનનો ખજાનો એકઠો કરી સોનાના નળીયાં ઘરપર ચઢાવ્યાં છે. રોજની હજારો તનની બોટો કનાલમાંથી પસાર થાય ને લખખોથી કંપનીની તીજેરી ભરાય. દરેક નાની મોટી બોટપાસ દન દીડ ૧૦ ફ્રાંક અને જાં પેસેનજર બોટ હોય તો પેસેનજર દીડ બીજી ૧૦ ફ્રાંક મળી કંઈક હજારો ને લખખો સોનાના દીનારોની એમને ત્યાં રેલ ધસડાઇ આવે છે. ભણ કનાલના સોનેરી પાણીનું તીપુંજ હજારો રૂપાયાનું થવા જાય

કનાલની
કુદરતી બુદ્ધિ

છે. ! પણ તેમ શીપીંગ કંપનીને બમણો ત્રમણો ફાયદો છે. ની ! આગળ કેપને માર્ગે ૪૨ દીવસની લાંબી મંજલબાદ ગમતીલા ટ્રેટબીટનનું હસ્તું દીદાર જેવા નસીબવાન થતા હતા, ત્યાં હાલ માં સુએઝને માર્ગે ૧૮ થી ૨૦ દીવસમાં તેા આબટનમાં વાગતું બેન્ડ સમજે છેા પછી સુએઝ બાપડીને નહિ ખટાવે તે કાંઈ ચાલે!! કહેતી છે કે :—

આપ ગર દુધ ખાતે હો તો ઉનકુ દો તો છાસ,
દોનોકુ ભગવાન મીલે, શીર ભાઈ તું કયું ઉઝાસ.

(શીરોજગર વાણી.)

પણ ઉપલાં ભુગોળી ભાપણુમાંથી મારી સુએઝ પોતાની ખુશમુરતીનો ખ્યાલ મારા દીમાગમાં દાખલ કરે છે ! એ દુનિયાના વેપારની ઇલ્લાતનો કાંઠો ભાંગી જતો અટકાવનાર મહાન મોર્સીયું લેસેપ્સના રૂલ, જ્યાંથી તું હોય તાંહ તારી દીકરી સુએઝના આશીશથી શાદમાન થજે ! ચંદ્રમાની ઓઢાડેલી છતરી નીચે, આ નાબુક નાએનઝાએ લટકે મટકે પોતાની શરમાળ ચાલ શરૂ કરીધી. નાળપર ગોઠવેલા અતી તેજદાર સીતારાની ટ્રેશની લીલા પાણીપર પડી પાણીને રૂપેરી બનાવે. અને તે રૂપેરી ચાદરપર મોર માફક પોતાની કલગી છપક છપક ઉંચે નીચે કરતી નાએનઝા રસ્તો કાપે, એ દેખાવ બેશક ઓ ભવીપના મુસાશીર તું તારી નજરે જરૂર જોજે. બેઉ બાબુએ બેશો તો કીનારા, કીનારા ઉપર લશકરી કેંપ, કનાલ કંપનીની આશીસો, રેટી કાદવ ખસેડવાના ડ્રેડજરો, નાનકડા તરતા ટુટકો, બગલાં જેવા નાનકડા તરાપાઓ, બેદી ખમણીના અંગલાઓ, રળીયામણા ઝાડો, વગેરે, ઝાક ઝમાલનો ઉમદા આયનો તમારા મગજમાંથી વીસરશે નહિ. અલબત્ત વારે ઘડીએ

કીનારાપરથી રેતી પાણીમાં ધસી પડે છે, જેને ખસેડવા ને રસ્તો મોકળો કરવા કંપનીને બી મોટો ખર્ચનો ભોગ આપવો પડે છે, પણ તે વસુલ કરતાં વાર કેટલો, પાનને ચુનો લગાડો તેટલોજ !

ચાઆલો. રાત શાંતી સાથ પસાર કરો, સવારે પોર્ટ સંધ્યદ આવવાનું છે ! ધીમે ધીમે નાએનઝા પોતાની મંજલ કાપે છે. પોર્ટ સંધ્યદનો સુરજ આજે પુર લપકાથી પોતાનું પદ્મમ વળાડી રહ્યો છે. બંદર ટોશીક પસાર કરી લગભગ સુએઝની કીલ્લે બંધીના મુખડાપર આવી લાગા છીએ. હાલ તો રળીયામણું બાઈ હજારો તરસી આંખોને હજી તવળાવે છે.

ધીમે ગાડી હાંકારે ઓ અંગ્રેજ ગાડીવાલા,
નહિ રાખો મનમાં હાંકારે પેસેનજર દાહડીવાલા,
બંદરપર નજર ટાંકારે ઓ જીમ્મર આહડીવાલા,
આવ્યો દોજખનો આંકારે મુંબઈનાં તાડીવાલા.

(શીરોજગર વાણી.)

પોર્ટ સેડબી
આવ્યા

આવ્યું દીકરાઓ આવ્યું ! જેને માટે ઉમેદ બાંધીતી તેજ નજર સામે ચાલ્યું આવ્યું. અને દુટકપર ઉભેલા અનેક આશાવંત જીવડાની પુર ખુશહાલી વચ્ચે નાએનઝાએ પોર્ટ સંધ્યદના બારામાં લંગર ઉતાર્યું. જે સાથ “નાયગો કામરી તું કામરી” કરતા પેલા અરબી દુકતાઓએ હોડકાં સોડકાંના કાફલા સાથે બોટ લણી ખેંચાવા માંડ્યું. કમપેનીયનમાં બંદરપર ઉતરવાની રજા લેવા માટે પાસેનજરોનો ધસારો થયો. આશરે કલાકેકમાં તો “ઓલ ક્લીઅર” જેને ગમે તે બંદરપર જાઓ ! પણ ‘ટેક કેર’ સાંજના પાંચની અંદર પાછા ફરજો, પાંચ વાગે બોટ ઉપડનાર છે. “હાઆજી સાહેબ” કરતાં આપરેબી દુનિયાની ગાળ ગલોચ ને શ્રાપમાં રનાન કરતું આ નામચીન શહેર જોવા

લાકડી ને ટોપી સાથ આપરા બે ફ્રેન્ડોની બનેલી ટોલક્રીમાં નીચે ઉતર્યા, ને એકાદ હોડકામાં ગોઠવાઈ બંદર તરફ હેરીયું લીધું. બોટ બંદરની લગોલગ હમેશાં ઉભી રહે છે અને બંદર પર જવાની માનસ દીક્રી પેન્સનો દર આપવો પડે છે. અસ પથ્થણ પાહનકાની જરૂર નથી, યાહોમ તમે તમારે બોટમાં બેસી જાઓ, અને બંદરપર આવતાં ત્યાંજ ઉભા કીધેલા નાનકડા શેડમાં જઇને ૩ પેન્સ આપી દેઓ એટલે ચુક્યું! બોટ વાળાને ધીરધાર યા પાન પાવલો આપવાની કશી અગત નથી. અલબત્તાં આએ અરબસ્તાની ખજુરો જરાક લાલચુ ને સહેજ ચીકણા છે ખરા, જળોની કાની વળગશે પણ ડોળાના વાહરથીજ કામ લેજો, અને બનતાં સુધી અંગ્રેજી બોટપીટનું ભણતર અગાને રાખજો, ને કહેતી છે કે :- “આ થાળીમાં સાંધો નહિ ને તારે મારે વાંધો નહિ” તેમ તમે સુખેથી સહેલ કરી આવશો. એજ મુજબ પોર્ટ સધયદ ફરીને પાછા બોટ તરફ આવવા નીકળો ત્યારે બી આગળથી ઓશીસમાં ૩ પેન્સ આપીને નીકળો પટાવી દેજો, પછી પેલો જોઇએ તો બકબક કર્યા કરે તેની પરવા નહિ. ચાલો ત્યારે બંદરપર તો ઉતર્યા, હવે શહેરમાં જવું કેમ! કોઈ કહેજો પોર્ટ સધયદ તો દોજખનો કપાએલો કટકો છે, ને કોઈ કહેજો પોર્ટ સધયદ તો શયતાનનું સરકસતાન છે, પછી કરવું શું! અરે દીકરાજીઓ, ખુદા ખુદા કરો, મરદની મટોડી શું ખાણુપર ભમતી માંખોથી ડરે! કોઈ ચીછધીજી નહિ! અલબત્તાં પોર્ટ સધયદ પાપી પુટલીઓનું પરેસ્તાન છે, રાસકલ રશીયણોનું રહેકાણુ છે, કુમારા કોરગાઓનું કબરસ્તાન છે, બદ ચાલના બેઠજીતીઓનો બાગ્યાન છે, ખરાબ ખસલતની ખજુતરીઓ નું ખેમાન છે, બલકે સારી દુનિયાના અંતક કાસબી પાપીઓ જેઓને દોજખમાં બી આશરો નહિ મળે તેઓનાં મસજીદ મેળો તે આએ પોર્ટ સધયદ છે, છતાંબી જ્યારે જાઓ ત્યારે બેલાશક તમારી નાડ આએ ગરીબડી ‘બેલાડ પીઅરથી બ્રીટન’ ને હાથ

પોર્ટ સધયદની
કેમેરામાં તપાસ.

સોંપજો, ને સડસડાટ આંખના પલકારામાં તો પોટ' સમ્પિદ જોઈ, બે ચાર મનગમતી ચીજ વસાવીને હસ્તે મોઢે ને લયે હાથે પાછા ફરશો. લેઓ ત્યારે હવે અંદરપરથી આગળ ચાલો ને મને તમારો ગાઈડ બનાવો. જોઓ, અંદરપર ઉતરી ખોટનો તોલ આપ્યો કે કસતમ હાઉસ પસાર કરવું પડશે. કસતમ હાઉસમાં દાખલ થતાંજ દરવાજા પરજ ઇજીપ્શીયન પોલીસ તમારી પાસપોર્ટ જોઈ તમને અંદર જવા કહેશે, અને અંદર જતાં તમારા ખીસા પાકીટની તપાસ કેટલાક સરકારી અમલદાર લેશે, તે એટલા વીક કે જો તમારી પાસે લખેલું એક કાગળયું બી હોશે તો તે બી શક પડતાં વાંચવા માંગશે. માટે રે મારા ભાઈઓ, ચેતીને પગલાં ભરશો, અને ખીસામાં જગાત પડે એવી કશી બી ચીજો સાથે હોરી લેશો નહિ. ચાલો ત્યારે કસતમ હાઉસમાંથી બહાર પડ્યા કે શહેર તેના બહોળા વીસતારમાં તમારી હજુરમાં હાજર છે. બહાર નીકળતાંજ કાંઈબી 'ગાઈડ સર' કરી આવવા માંગે તો સાફ ના કહેજો. ગાઈડની કશી બી અગત નથી. તમેજ પુછતાં પુછતાં પંચ-મહાલ જવાય તેમ પોર્ટ સમ્પિદ ફરી શકશો. પોર્ટ સમ્પિદ કંઈ એશીયાખંડ નથી જે જોતાં જુગ જાય. ફકટ ચોપાટીથી મરીએનલેન આંટો મારો તેમ એકજ વળાડી વાસંકોટ વોક લેઓ કે ખેલ ખતમ. બકી જે આ 'ગાઈડ'! ખુદા પનાહ રાખે એ સમ્પિદી સુપરાંઓથી! યાદ રાખજો તમેને જોઈને ઉફનાશે ઝટકાશે બહુ વળી તાંહના પોલીસમેનથી, એઓના મામા માસીના દીકરાઓ જો! એઓના બનાવતી બકકલો ને સરકારી ફેરના કરસેવજી કાગળયાંઓપર ભરોસે ના રહેતા! નહિ તો ચાર પેન્સનું કાજ કરી ચાર શીલ્ડીંગના ચોખા કપાળે ચોંટાડશે એવા એ ગુલાબી માયના ગુલાબી દીકરાઓ છે. વેલ ત્યારે દાખા હાથપર ફેરો, ને 'મેન સ્ટ્રીટ' માં દાખલ થાઓ, જ્યાં દુનિયાની અનેક કારીગીરીની દુકાનો તમારે વાસ્તે ખોટી છે.

કાંઈક વસાવવાનું
મન થાય છે
જુઓ ત્યારે
આ

અનતાં સુધી જે કાંઈ બી કીંમત કહે તેની પહેલેથીજ ચોથી કીંમત તમારે કહેવી, એટલે તે જે રૂપીયો કહે તો તમારે ચાર આનાથી માગણી કરવી ને પછી જરા છુટ છાટ કરી જે લેવા લાયકજ ચીજ હોય તો બેઘડક લઈ લેવી. રસ્તાઓપર ‘મની એકસચેંજર’ નો ઠાગ નથી, રસ્તે રસ્તે ને ગલી ગલીએ ‘ચીની બાઉઓ’ ઘાસલેટના પેટારા જેવી નાનકડી તેબલ લઈ ગોઠવાઈ ગયા છે, પણ તપાસજે કમીશનનો બુક લગરીક ગરમ પડશે. અનતાં સુધી કુક એન્ડ સન્સવાળાઓ સાથ વહીવટ રાખેલો સારો, જે કુકની આશીસમાંથી જોઈતું કરતું મેળવી શકાય. પોસ્ટ કાર્ડ, પીકચરો, રેશમી કપડાંઓ, ઈજીપ્શયન ક્યુરીઓ-સીટી, વગેરે માગો એટલું તમારે માટે ભંડાર ભરપુર છે. ફક્ત તમારી રૂપાબાઈ સાથની આમદનીજ ખોટી. જે સગાં વહાલા અને કાગળ તાર મોકલવું હોય તો પોસ્ટ અને તેલીગ્રાફ આશીસ બી કસતમથી પાંચ સાત મીનીટના છેટે છે. તેલીગ્રામનો ડર બોલ દીઠ લગભગ સાડા અગીઆર પેન્સ છે, પણ અરજન્ટનો કદાચને વધુ હોશે. હામે હામ મોટાં મોટાં ઓપન એર રેસટોરાં જોશો. રસ્તાપરજ હારે દોર ગારડન ચેરો, ને નાનકડી ફેનસી તેબલો ગોઠવેલી, જે ગમે તે મંગાવો ને કાગરો કરી ને ચાલતા થાઓ. મેન સ્ટ્રીટમાંથી સીધા ને સીધા ચાલ્યા જઈ જમણા હાથપર વળશો તો પોર્ટ સંઘવદની વખણાયલી મસજીદ નજરે પડશે. મસજીદમાં અસાધારણ જેવું કંઈજ નથી, પણ શહેરની હાલત જોતાં ‘ઉજ્જડ ગામમાં એરડો પ્રધાન’ માફક ડીક છે. તાવરપર ચઢીને જોવો તો આખા પોર્ટ સંઘવદનો સુદર વ્યુ નજરે પડશે. રસ્તે રસ્તે વળી મોલ સ્વાડીયાં ડ્રીંકા અને આઈસ ક્રીમ, ચાકલેટ વગેરેનાં સ્ટેડો કોષ્ટ્રો છે, જ્યાં બે ત્રણ પેન્સ માં માંગો એવું થંડું ડ્રીંક ! અસ પીઓ મારા લાલ, ખાઓ મારા લાલ, કોઈ તમારે આટે વાંધે આવતું નથી. શહેરમાં સંખ્યાબંધ હોટલો છે, પુરતી તેલપ્રીક કરીને ઉતરવું પણ

આએ ઇસિતમબોલી અંગુરોથી અંગવું નહિ. રસ્તામાં નાના છોકરાઓ ‘બ્લુ કાડ સર’, ‘ફાઈન ડાનસીંગ સર’ વગેરે ફેનથી બોલોથી તમારું મન લોભાવા આવે તો ફ્લેટલી ‘નો’ નો એવો તો ટરારો મુકજો કે પુક પકડવાનુંજ ભુલી જાય. પણ એતો કોઠે કોઠેની બુદ્ધી તેમ સાહેબને ગમ્યું તે ખરું. બકીજો દાબડો ભરીને પાઉડર મોઢે ચોપદી પોતાના નેહસ્ત નખરાંથી નીરદોશ પંખેરાંઓને આંજી નાખતી પેલી ફેશનેબલ ફાતમાબુઓપર લોભાયા કેની, તો ખસ્તે ખુવાર અને તબ્યાં ઝાટક થંધ, વેલાટ તો જતા રહ્યા. પણ કોઈ એમબ્યુલન્સ ખાંધ ગોરી કરવા શોધવો પડશે! અલબતાં શહેર કરતાં બજાર પોટ સધયદની બહુજ વખણાયલી છે. બોટપર ફરતના વાખા હોશે માટે બેઘએ તો તાજી ફરત, મેવા મીશતાન, કેક, ચાકલેટ વગેરે મોહ સવાડીયું ભરી લેજો, એ દાણા રોજના ઠીક મખવાસની ગરજ સારશે. જો દુશ્મનના ટાંટયા ચાલવાથી દોરીની કાની વળ ખાઈ જતા હોય તો, એ ઘોડાની વીસાવીસ સ્ટેડોપર રેડી છે, ફકટ તમારીજ ખોટી. દરેક ચીજમાં પકુણુ પહેલી કરવી, નહિ તો બોલાઈ દેખાડતાં બોંય ભારી પડશે. જો ‘સાતપર પાંચ ને એ ઘોડા’ ની આદત હોય તો સાફ સાફ કહી દઉં છ કે પોટ સધયદમાં તે દાટેલી ખાન ખોલતા નહિ. જેમ પુલુસમાપીસ દેખાશે તેમ તમારાજ લાભનું છે. પોટ સધયદમાં એવાં કાવાખાનાંઓ ઘણાં છે. બનતાં સુધી, સીનેમા, ડાનસીંગ, ફેનસી ગર્લસ, વગેરેથી કાનજ ચીમટજો. કોઈની ઓસરીએ જવું બી નહિ, ને કોઈની પલાઠો મારીને બેસવું બી નહિ. નહિતો:—

રેશમની ગાદીપર બેસી, કરવા ધારો બી એકના ચાર, ચારના ચાર બી ત્યાંજ રહેશે, નફામાં મળશે ખુટીયાં બાર, મળશે બહુ તંબોલી તાંધ, બતાવશે કીશબી કાંઈ ને કાંઈ, એવા છે એ સધયદી સાંધ, ફજેત પાડશે બનાવી ચાંઈ!
(પ્રીરોજગર વાણી)

ત્યારે આપરી પોટ સમયદની વીઝીટ કેડી અતરેજ ખતમ થાય છે. આઆલો જોયું, નહિ જોયું કરતાં સવારના દશની વાત તેનો એકબી થયો. હવે તો એકાદ રેસટોરાંમાં જઈ કાશી, કેક, આઇસક્રીમથી કલેજને રીઝૂવી પાછા પોટ તરફ હેરયું લઇયું. અલખતાં લગલગ આર તેર દીવસે તાજાં દુધની કાશીનું કપ ને મોહ સ્વાદીસ્ટ પેસ્ટ્રી એશક તમારા બોડીમાં એક રેવોલ્યુશન કરશે, યાઆને કે તમારા ગાલો ને ગુલાબી લાખરા જેવા ઊપસાવી નાખશે. ફકટ એ શીલીંગમાં એ બધું કાંઈ આઉટ ઓફ ફેશન નથી! 'આયા સમજકે બીચમે'! વેકો નીંદ્રા દેનીએ પોતાનો ચીલ્લો ચઢાવ્યો છે, એટલે જરા જીંદગી ગમનમાં આટો માર્યે. તુરતજ કસતમ હાઉસમાંથી બંદર છોડી જવાની પરવાનગી લઇ હોડકાંના પધસા ભરી હોડકાંમાં બેસી બોટપર સહીસલામત પાછા ફર્યા. અને એ કચ્છાક નીરાંતે જીહો કરી ગયા. બોટ પાંચ વાગે ઊપડનાર છે, ટુટકપર જીહાક જરમનેનો કાળ તોપખાનું ગોઠવાય છે, કંપેનીયન માં નોટીસ મુકાઇ છે કે દરેક પાસેનજરે પોતાનો લાઇફ બેલ્ટ પહેરીને બોટમાં ફરવું, બલકે જ્યાંથી હોવ ત્યાં લાઇફ બેલ્ટ પાસે રાખવો. દરેક પેસેનજરને હોનારત યા આફન વેળા પોતાની ગોડ આપતી, લાઇફ બોટોની કપ્પીઓ ધાસ્તીના ડયકાં ખાય છે. એશીયાની હદ પુરી થઇ યુરોપના પેટાખાનામાં પગ મુકવાની તૈયારીઓ થઇ છે. જીહાક મેડીતરેનીયનને જેર લાવવા બોટના હોડકાં પાસરાંની ફરી તપાસ લેવાઈ છે, ને ટુટકપર પાસીનજરો મહાન જીન્નત ગુજન મસીએ ફરડીનાડ લેસેપ્સને છેવટનું માન આપવા સફ સમારી ઊલા છે. પણ વેકો સાડાચાર બી થયા, અરથી ચાહે બી લીવરમાં ઉતરી ગઈ. જરા ઉતાવળ કરો મારા આપ કહું! ઓય સીપટી પ્રુટશે, ને થયું બી તેમજ! હજી તો કમપેનીયનમાં નોટીસ વાંચી બહાર ડેકપર ગોઠવાઇયે તેટલાં તો ચુપા ચુપ લંગર બી ઉચકાયું, ને નાકના નસકોરાં ફફડાવતી

આલો ત્યારે
એશીયાખંડનો
પોછો છોડો
હવે!

નાઅેનઆઅે હવે મેડીતરેનીયન મહાસાગરની કુચ શરૂ કરી.
 યા ઇલાહી, સીવા નહિ કાઈ તેરા સહારા !' હવે તો મારસેલ્સ,
 આવ્યે ત્યાં મુખી ધસાઈ પીસાઈને કાનસ જેવા થવાના ! ચાલો
 શું કરશું ! દુનિયામાં આયા તો ચક્રમકની માફક ધસાઈ
 પીસાઈને ધરડાળ થવા કેની ! કહેતી છે કે :-

વાતમાં મારે તોલમાં મારે, વેપલાચંદનો કાન્યો,
 લોહકું ધસાય લાકડું ધસાય, ધસાય મોટો પાહણ્યો,
 કીડી સંઝે, ચાંચડ સંઝે, માનસ મારે જાણ્યો,
 આઅે દુનિયામાં નહિ ધસાય, એવો તો બાપા વાણ્યો.
 (શીરોજગર વાણી.)

મકરણ ચોથું.

પોર્ટ સધઅેદથી મારસેલ્સ.

મટસ એ લોંગ વે ટુ મારસેલ્સ
 મટસ એ લોંગ વે ટુ ગો—

ચાલો ત્યાં
 શરૂ કરો રીશતમ
 સાહસાળડ
 દારતાન

કુંદન જાફનના આઠાં હેઠળ નાઅેનઆઅે મસીઅે લેસેલ્સ
 ને નમન કરી દુનિયાને મોઢે ચઢી રહેલા પોર્ટ સધઅેદના બારાંની
 પાળનો છેલ્લો પહેરેગીર 'પથ્થર' પસાર કીધો, અને તોફાની
 તઈમુરલંગ મેડીતરેનીયન મહાસાગરની છાતીપર ચાલવા માડ્યું.
 બાપા તપાસજે એકતો ફેબરવારી મહીનો દેખું તેથી મેડી-
 તરેનીયન જાગેલો છે જો ! અછાડ પછાડ બહુ કરશે જો, અને
 પનોતો પુત પારણેજ જણાય તેમ શરૂઆતમાંજ લાઈઅે તો
 પોતીકી જાત જણાવી. જેમ જેમ બોટ પંખો ફફડાવે તેમ તેમ
 લીલાં કંજર જેવાં મોજાંઓ ઉછળીને ટુટકપર આવે, અને બોટ
 ને ચકરીની માફક ડોલા ખવાડે ! એકતો રીકર પેલા જરમન
 જુહાકોની જીવ વગરની મેરમેડ સખમરીનની ધાસ્તી, ને બીજું તો

આ મેડીતરેનીયન આપલો આટો લશન કરે તેની ધારતી એટલે સુજળ નહિ પડે. એમ ઉપડવાને અરથો કલાક નહિ થયો એટલાં તો ફરસ્ટ સલુન કમપેનીયનમાં કપતાન ને ફરસ્ટ ઓફીસર સાહેબે બોટના બન્ને કલાસોના પાસીનજરેની મોટી મીટીંગ ભરી ભાશણ કીધું કે, “દીકરાજીઓ આ વખત જામનો છે, જોકે જનમન જુલકાને કચડી નાખવાને બદલુર ખીટન કાફલો બનતું કરે છે, જતાં બી દરીયો કાઢના આપનો નથી. આવા મોટા મેલાસાગરમાં કદાચને નાહતું કરચતું દપક દધને પાણીની સપાટીપર નીકળી આવે ને હજુ તો જળ નાખ્યે તેટલાં ગરક થઇ જાય તાંહ આપરે લાખિાજ છીયે. પણ તોબી આપરે ખાંડયા જમ્શિં નહિ. માટે દરેક જણા વારા ફરીથી રાત ને દીસ બંને કલાકની વોચ કરો ને બે પેતું શીલ્મુર્ગનું પીછું દુરથી જાણાય તો તુરતજ હમને ખબર આપજો.” વાલ કપતાન રીયલ આદમી તો ખરો. હવે તે કેટલો સધીઆરો આપે! દરેક જણે વોચ લીસ્ટપર પોતાના નામો નોંધાવા માંડ્યાં, પણ તમારા કમતરીનની તબીયતમાં જરા કચરો પડેલો હોવાથી આપરે તો અલગા રહેવામાંજ શોભા સમજી, ને ભલા આફીસર સાહેબે મારી તબીયત માટે આગળથી જાણતા હોવાથી મને ડ્યુટીમાંથી મુક્ત કીધો!

આવી રીતે આ “નાઈટીન ગેલ વોચ” નું પહેલું પ્રોગ્રામ એરીનાપર આવ્યું! ડીયર વાંચક, પુરતો તેલકીક સાથ તક આંધી કહે કે, હજારોના ખરચે હજારો કોસપર પોતાના અનેક વાહલાંઓને રંગીલાં યુરોપની મોહીની કાજ છોડી જતા આ આશાવંતાં પાસીનજરેને ‘વોચ’ ને ‘કલોક’ ની શી માહીતી હોય! પણ કપતાનનો હુકમ માથે ચઢાવવોજ જોઈએ એટલે જેમ તેમ કરીને બી, ઉંધમાં ધપકરાં લેતા અને રતનાગર સાગરમાં દીદિગે લીંચકા ખાતી ‘રતનવલુ’ ની દુટકપર મોજાંઓ સામે ટક્કર જીતીને ચકકર ખાતા આ કાળી રાતના

આઈ એવ
વાઈ એ શોટીમ
સાઈટ!

કાયલજીઓએ પોતાની ઓશીસનો ચાજ લીધો. જોજોરે ભાઈ બીડી ડુંકતા ના, દુટકપર બતી રાખતા ના, પોર્ટ હોલની બારી ખોલતા ના, ઓજપમાં ઓજો પાડતા ના, કારીના કપ ધણાં થોડતા ના. “હારે હા ભાઈ હારે હા ભાઈ” કરતાં રાતબી પુરી થઈ, રમત ગમતોનો અતરજ અંત આવ્યો. તેબલપર જીઓ તો સુકામણા. સવાસો પાસીનજરોમાંથી ભાએગે દશ બારના ડોકાં ખુરસી સાથ અટકેલાં દેખાય. અરે ભોર તો એવા આવે કે જાણે ઓય ચકરડી ફરે! તેબલપર ખાવાની પલેટો, ચમચા, કાંટાં, બધું ઉધું ચતું થઈ જાય, તોબી હમારી રતનવહુ રતનાગર સસરાને સમજવી પટાવીને બી પોતાનો વાંકો ચુકો રસ્તો લે! ક્યારે મારસેલ્સનો કીનારો આવશે એની કાઠને ખાઅર નથી.

પોર્ટ વાંકો ચુકો રસ્તો લે છે, પાસીનજરો લાઈફ બેલ્ટ પહેરીને ફરે છે, ધાસ્તીના અનેક રણસીંગડાંઓ ડુંકાય છે, આજે શુકરવારનો દીવસ છે, આગળ પાંચ દીવસમાં પોર્ટ સધયડથી મારસેલ્સ પુગાતું હતું ત્યાં હાલમાં પાંચ દીવસે ઇટાલીનો જમ મશહુર ટાપુના મુઆરક દરશન બરી ખામદાદે થયાં છે. ઓ અનેક હુન્નરમંદ ભેજાંઓને આ ધરતીપર તારા સખકતા હાથે પંપાળી, દુનિયાની ઉત્તમ રોશની દેખાડી, તારી કલગીના કોટમાં એક પીછું ઉમેરનાર યુરોપની શહેનશાહ્યાનુ ઇટાલી, ખુદા કરેને તારાં મુઆરક દરશન ફળે, ને તારે મીને હમે મારસેલ્સ સહી સલામત ઉતર્યે.

ઇટાલીને
સીસીલીનો
સરખામણી
બાને બહેનોનો
સપ!

શું કુદરતની કરામત યારો! એક બાબુએ ઇટાલીયન સીપેહસાલાર, બીજી બાબુએ સીસીલી સીપેહસાલાર, ખામદાદની વખતે પોતાની બહુકદાર રોશનીથી, હમેને આવકાર દે છે. સુંદર બાંધણીના હજારો ઘરો, જીમી પડતાં કીસમ કીસમના

ઝાડો વચ્ચે ધંકાઈ શામન હુન્નર કળાનો ઉત્તમ છાપ આપણા મગજ પર સીલ સાખ સાથે બેસાડે છે. બાજુમાંથી પુર કડપે જતી આગમાંથી ધુમ્મસ, કરાં ને બરફથી ઓધાએલા આ ટાપુ ની સુદર સીનરી વચ્ચેથી પસાર થતી જોઈ આપણી ચશમ બસ આફરીનનો ઉડગાર કાઢે છે. ઓ ધરતી માતાની બન્ને ખુબ-સુરત બેટીઓ, ખુદા તમારું રક્ષણ કરો! મારા મુરંબીઓ, સાથે એક સઉથી સરસ દુરબીન લઈ જવા વીસારશો ના. જો કે તમારી નજરનું દુરબીન, આ બન્ને ટાપુઓની ચ્યુટી તેના ખરા આકરમાં રળ્યું કરવા મદદ નહિ કરી શકશે, પણ જો સાથે આ કાચનો તારો હશે તો બન્ને જીલ્લાઓની આબેહુબ ઝળકતી જોત જોઈ શકશો.

વેલ ધેન, ઇટાલી ને સીસીલી વચ્ચે પોતાની આછી લીલી ચાદર બીછાવી બેઠેલો મસીનાનો સ્ટ્રેટ પસાર કરી ચાલો આગળ વધો, અને આંગળાંપર કલાકો ગણો. કોઈ કહેજો સોમવારે મારસેલ્સ ને કોઈ કહેજો મંગળવારે સવારે. હોશે બા, હાલ તો પાણીના રોહ સાથે ઘસડાયા કરો. ધીમે ધીમે બોટ જાય છે, ધારતીનો પોણો તખકકો વીટાવી ગયા છીએ, પણ 'કાન્ટ સે' અફલાતુન બોટો ને કચ્છરો લગભગ પુરો દરીયો તરીને બંદરની લગોલગ ગરોથમાન બેહસ્ત થયાં છે, ત્યાં બીચારી સાત હજાર તનની આ નાનકડી લીંગલીનો હીશાખ શું!! તોખી મારકુટે રવીવારની સાંજમાં તો ફરેંચ સરહદ પર આવી લાગા. ચાઆલોજી પરમ દીવસની બખતાવર સવારે મારસેલ્સનો મોહીની લગાડતો મહાલ જોવાનો છે, ગોરી ગરદનના ગુલાબો સાથે ઓળખ કરવાની છે, કુદરતના આ કરામતી કોટના દરશન લેવાના છે, ફરાક કોટ, ને સફેદ ગ્લસો સાથના બોરે માથેના ફરેંચ મોશીએઓનો દોરો તપાસવાનો છે, લંગોટીયા અવતારે મુંબઈઆવી મુંબઈનું દુધ પી મુંબઈપરજ સવારી કરનારા કેટલાક ગોરા ધુમાડીયાંઓને પરીમાનીના ધડામાં પાવણ

કાંઈક કાંઈક
કરવ્યું!

કરતાં નીહાળવાના છે? ટુંકમાં વગેરે એતસેટરા, ઇત્યાદી, ને તેમના ખરા આકારમાં હમાજેર કરવાની છે. તો વેકા બાવા જન, 'બી કવીક' ! પણ થોભે, મારસેસની ધુધમાં દુનિયામાં પોતાનો કાયમ પટો લખાવી આવેલા ફરેંચ કીનારાને આપરે વીસારવો નથી. કંઈક જાંબુળા, આછા સુરણીયા અને કાળીજ જેવા પચરંગી પેહરવાસથી દીપી નીકળતો આ ફાંકડો ફરેંચોનો દેશ કંઈક અજાણ વરી મોહીની મેવો ચખાડી રહ્યો છે. વાંકી ચુંકી ટેકડીઓ બરફને ધુમ્મસના ચાંદની જેવા તાજ હેડળ ઉપલા પહેરવાસમાં એવી તો સુંદર લાગે છે કે, પહેલી વાર તેના દરશન કરનાર દીલદારો આ ફ્રેન્ચ દીક્ષર પર ખરેખર આશક બને છે. જેમ ઇટાલીમાં જોયું તેમજ ફ્રાંસમાં જોશે. જાણે એમ સમજેતી કે એક નાની મોટી બેહેનોજ છે. ધીમે ધીમે આવી રીતે મોટ ફ્રેન્ચ કીનારો ઓળંગે છે, જે જોતાંજ આંખને ચીતરી આવે છે. નાના નાના ગામડાંઓના નામ માટે અનેક ફેકાં ફેકી ચાલે છે. આવતી કાલની સવારે મારસેસ પુગવાનું છે. ઓહ ! પણ લેઓ વરી કંઈક નોટીસ ટ્રાયએરી માં મુકાઈ છે. શું છે રે ભાઈ તો કહે જે, જગતવાળી જે જે ચીજો તમારી પાસે હોય તે પરસરને દેખાડી આવવી. ખાસ કરીને સીગારેટો વગેરે જે જગ્યામાં હોય તો સ્ટુઅર્ડ સાહેબોને ખસેસ તરીકે આપી દેવી. દીક સમજ્યા, એમાં આપણું કામ નહિ! જે સાહેબોને પુકવાની આદત હોય તે ફેડયા કરે! એક તો તપાલ બાકસથી ખુલ્લો મુકાયો છે, ને સવારના સાત વાગામાં બધે થઈ જશે, માટે લાવતી બે ચાર એલાર પેલારની લીટીઓ આ કમીના કલમકશ માટે મગફરી લેનારા મહેરબાનોપર ચીતરી કાઢું કરી, આપરેથી કમપેનીયનમાં જઈ કંપનીના કાગળ કલમ સાથે ચીટડાં ફાડવા માંડ્યાં. એમ કરતાં સવાઈ પડયું! દાદારજી અંતેથી ગરીબની કાશતીને સહી સલામત તેજી તો લાયા. ચાલો હવે આ મેડીનરેનીયન

નો સાવકો દીકરો લાએન્સનો અખાત શું ધડક ધુળરો કરે છે તે જોઈએ. અફલાતી જીકાતી, અછાડ પછાડમાં તરફડ્યાં મારતી નીએનઝા આએ લાએન્સ લઈના ધરમાંથી દાખલ થઈ. હવે મારસેલ્સ પુગવાને ફકટ બે કલાકની ખોટી છે. આહ બચપણના મગઝમાં ઉછાળા મારતા સોનેરી સ્વપનાઓ, અંતે તમારી આમદ મોડેથીથી ફળી છે, અને આએ પરીયાઓના બાગે બુલંદ બેહસ્ત વીલાયતમાં જીવ બહેલાવાને મહેરબાન પ્રેક્ષકો તમારો બંદો લગોલગ કીનારે આવી લાગો છે. બસ જેમ જેમ કીનારો નજદીક આવતો જાય, તેમ તેમ હું બી ઉલટમાં ઉછળીને પેલા પ્યારા સાહેબનાં ગાયણની ધુનમાં કંઈક લયરવી માંથી હુંમરી બહાર કાઢીને કાલીંગડો ગાંઉ ! અને એક એકી એવી લગાંઉ કે:—

કોરસ

મુંબઈ મુંબઈ !! ઓલ હમબગ,
મુંબઈમાં શું જોવાનું, ધુળના ઢગ,
મારસેલ્સમાં મોંજ્યાં, મારશો જગેજગ,
પણ તપાસજો બાવા નહિ મળે કોઈ ઢગ.

મારસેલ્સ
અથવા, મોસે
સહા ફળ
જાયના.

અને મને કેબીનમાં રાગરો કાઢતો જોઈ બધા ગોરાઓથી તાડીના શીણની કાની ઉલટ જાય, પણ બા આપરીથી કંઈ જબરદસ્તી છે ! તમારા મગઝની છવ્વીસ કોઠડીને મંજુર હોય તો સુન લીજીએ એક દફે, ઓર કાન દીજીએ દો દફે ! ચાઆલો પરવારીયા ! સામેથી મારસેલ્સની દીવાદાંડી દેખાય છે. જઈને સામાન સુમાન સીકડી ‘પોંછપેટ’ કરી નાખ્યે. પણ ખોટની મંજલ પુરી કર્યે તે આગમચ પાછા આપરા લગેજ આપલાની એક ઉડતી સરવે લઈ આગળ વધ્યે. જો મારસેલ્સથી ટ્રેનને માર્ગે લંડન જતા હોવ તો લગેજ માટે અતરે ધ્યાન ખેંચવાની જરૂર છે કે, કાનટીનેનટલ ટ્રેનમાં તમારી ટ્રંક કે મોટા વજન

એવ ટેક ફેર
સામાન લેતી
વખતે આંખ
પ્રીશકોપશન
માટે રાખેલા !

નો પોર્ટફોલીયો તમોને મુકવા દેશે નહિ. માટે પરભારો એટ-
-માંજ એ અરાખાને રવાના કીધામાં સાર છે. જે કુકની મારફતે
ટીકીટ લીધી હોય તો કુકની લેખક તમારા જે ભારી દાગીના
હોય તેને લગાડી, દાગીનાનું એક લીસ્ટ તેને આપી બીજું
આપરી પાસે રાખી, દરેક 'દાગ' ની એક એકી ચાવી પરસર
સાહેબને આપી દેવી. પછી પરસર સાહેબ 'ટીલખરી ઝંકમાં' એટ
જ્યાં પુગતાંજ કુકવાળાઓને ચાવી સાથે તેનો ચાજ આપી
દેશે, અને કુકવાળાઓ કસતમખાતામાંથી પસાર કરી તમોએ
ફોર્મ પર ભરેલાં મથકે તમારી પર રવાના કરી દેશે, અને પોલીસ
બીલબી મોકલી આપશે, એટલે બસ પટયું. કોન્ટીનેન્ટલ
ટ્રેનમાં દાખલા તરીકે, ફ્રાન્સમાં સાધારણ ટીકીટ પર ૩૦
કીલોસ એટલે ૬૬ પાઉંડના વજનનો સામાન સાથે લેવાની
પરવાનગી મળે છે, પણ ઇટાલીમાં જશે તો દરેક પાકીટ
દીક ચાજ કરશે. ત્યાં કંપની કોઈથી પાસીનજરને 'અલવન્સ'
આપતી નથી. ઇટાલીમાં એકાદ નાનો બેગ જે ૧૮'x૯'x૧૨'
સાઈઝનો હોય અથવા તો ૨૦ કીલોસ યાને ૪૪ પાઉંડ વજ-
નનો હોય તો તે સાથે લેવાની પરવાનગી મળે છે. બનતાં સુધી,
તમારા કલાસમાં જડી લીધેલી જાળીમાં, જેટલો સામાન સમાઈ
શકે તેટલો લેવો તો તમોને ફાયદો છે. વળી એક જગ્યાથી
બીજી જગ્યાએ જવું હોય ને થડી થડી ટ્રેનો બદલવી હોય તો
શોધ્યો પોર્ટર મળવાનો નથી, ને તમારી લેવરી થશે. માટે
નાના હેન્ડ બેગમાંજ બને તો કાસર સેરવન્સ. કોઈ કોઈ વખતે
માઉન્ટન રેલવેમાં સીટને માથે રેકા એટલે સામાનની જાળીઓ
હોતી નથી, અને વળી રેલવે કંપનીના કાયદા મુજબ તમારી
એક જગ્યા જે આવીસ ઇંચથી વધુ પોલગી હોઈ નહિ શકે
તેટલી જગ્યામાંજ જે નાની વાલીસ યા હેન્ડ બેગ સમાઈ
શકે તો હોય તો ભડે ભડું, નહિ તો થુકરવાર થયો મુશ્કેલ !

જરા બેગની ચાંપ મજબુત લેવી, અને બેગ પર તમારું નામ
 હામ ફેંકાણું અને તો પેન્ટ કરાવવું. બેગમાં જાણુસો યા જોખમ
 ની ચીજ મુકવાનું નદારદ કરવું. અસ આટલુંજ જરૂરે,
 પુશકળ છે! હવે તો કેક પર જઈ મારસેલના રળીયામણા બારાં
 નો વ્યું બેઠાં. પણ થોભો! એ વરી પતંગીયું શેનું આકાશે
 ઉડે છે! હા આ, હવે જાણું કે ફ્રેન્ચ કાસ્ટાની રમેવાળી
 કરનારા એ તો હવાઈ વીમાનો છે. ખરેજ આ હવાઈ વીમાનો
 વીશે જે મુંઝામું ટોપલે ને ટપેલે વાંચ્યું તું તે આખા નજર
 સામે આવી ઉભું! ઓછ રે મારા આંખ, પણ આંખે શું મારસેલ
 નું આડું, કે મોદીખાનાથી માછીમ સુધીની ભાગર! ચાલો આવીસ
 દીવસની સફરનો અધ્યામ અતરેજ આવ્યો છે. ધાસ્તી શીકરનું
 વાદળ હવે વીટી ગયું છે. ઓ વહાલ ને હેતથી પાસીનજરોની
 કમ્મર આસપાસ પાસખાની કરના ડીઅર લાઇફમેટસ! તમે
 હાલતો વીયોગ બોગવો, આવતી વેળાએ તમારી સંગત સાંધશું.
 લેઓ દીકરાઓ ત્યારે જેની વાટ જોતાતા તે મારસેલજ છડે યોગ
 તમારી નજર સામે આવી ઉભું! પાછલેટ સાહેબની સવારી
 આવી, ને નીઆનજાની લગામ પકડી ધીમે ધીમે ઘોડી દોડાવા
 માંડી, અને અરધા કલાકમાં તો ગોદીમાંના પી. એન્ડ ઓ ક્રાં.
 નાં પાંચમાં શેડમાં બોટ આપડી સીકડાઈથી ગઈ. પણ વીજા,
 આપા વીજા! એ પીડા પહેલે કાદો! તુરતજ તમારી પાસપોર્ટ
 ફ્રેન્ચ કાનસલ પાસે વીજા કરાવી હાંકવા માંડો, ને તેમજ થયું.
 આપરેથી ધકકા મુકકીમાં આપરી જગ્યા લઈ પાસપોર્ટ વીજા
 કરાવી. બોટપરના માણસોને પાનપાવલો આપી, બોટને છેડકી
 સલામ કરી શેડ તરફ હાલવા માંડ્યું! પણ થોભો વળી એક
 પોંઈન્ટ (મકુજે બીરની પોંઈન્ટ નહિ જો) યાદ આવેજ! કાઈ
 કહેશે કે ભાઈ શીરોજગર, બોટના માણસોને ટીપ શું આપવી?
 હા લાખ રૂપાનો બોલ બોલ્યા! એ વડે ઓફ લેક રૂપીજ!!
 જોઓ ત્યારે, જે તમારી કેબીનનો સ્ટુઅર્ડ હોય તેને સરઆતમાંજ

એ પતંગ શેનું
 ઉડે છે ભાઈ!

બે શીલીંગ ચટાડી દેજો કે તમારી મેનીજ માવજત ઠીક થાય. પછી જોઈએ તો પાછળથી જતી વખતે પાંચ શીલીંગ આપશો તો ઘણી થઈ. આ બાબદમાં કેટલાક સખી વળુદે સખાવતના કાંકરા કામમાં તો દેખાડતા ડોસા થયા, પણ પોતાની શાહીબાદ બાદશાહી બોટ પર દેખાડી, ગોરાઓમાં ઈજ્જત ગુમાવે છે તેવું કશું કરતાં ના. પગનું ખાસકું પગમાં શોભે! બાથ સ્ટુઅર્ડનેથી બે શીલીંગથી વધું આપવાની જરૂર નથી. પણ જો ડેકચેર પ્રેઝન્ટ આપો તો બે શીલીંગનીથી કશી અગત નથી. બંને શીલીંગ તમારા તેબલ સ્ટુઅર્ડને જરૂર આપશો, અને તમારા કલાસના ચીફ સ્ટુઅર્ડને દશ શીલીંગ ઘણી થઈ. ડેક સ્ટુઅર્ડને જો ડેકપર ગેમ રમતા હોવ તો બે શીલીંગ આપેલી હકની કહેવાશે. જેમ બંને તેમ ખરચમાં કાપકુપ કરવી, કેમજો હજુ તો ગંગા તરવી છે ને ગરંધીયાથી બીહવામાં હાંસેલ થું! ડૉકમાં ઉતરતાંજ લાલ બહુ ચટાપટી સાથના અનેક ગીરમીટો નજરે પડશે! ભાઈ આ કાણુ, તો કહેજો “ઇનટર પીનટર”! હાં હવે સમજ્યા, ‘કેડા, આએ તો ટુરીસ્ટ કંપનીવાલાના નખેતરો છે! તુરતજ આ બધામાંથી કુકના ‘ઇનટરપીનટર’ને, દગલાના ઓપન કાલરને ટોપીની ઉપર લગાડેલી કુકના નામની શીટો ઉપરથી શોધી કહાડી, સામાન તેના ચાજમાં સોંપી દીધો. બે નાની બેગો તેને મારા હાથમાંથી લઇ રસીટ આપી દીધી, અને ટ્રેન માટે ખબર આપી કે પી. એન્ડ ઓ. એક્સપ્રેસ આજ દોડનાર નથી, અને તમેને રાતના ૧૧-૩૫ નો ખટારો મળી શકશે, માટે સ્ટેશનપર ૧૨ કલાકે લાજર રહેજો. હુબી ત્યાં હોવશ ને તમારી સીટ રીઝર્વડ કરી રાખશ. “બોગ તારા કરમના દીકરા મુસાફીર” કહેજો, લડાઇના વખતમાં મુસાફરી કરે તેના ધુરા હાલ તે ખરૂંજ છે. હોંશભર પી. એન્ડ ઓ. એક્સપ્રેસમાં જવાની ઇચ્છા વીજલી સમ ચમતકાર કરી ઉડી ગએલી હોવાથી, થું કરવું ને

અંતે મો બી-ક્ર
મારસેલ તો
આવા.

ક્યાં જવું, ને આખો દીવસ કેમ કાઢવો તેના વમાસણમાં સઉ પડ્યા. બધાઓએ તો બધે ઘોડાની વીસાવીસ ફડફડાટ ફફડાવવા માંડી, પણ ત્યારે આપણું શું! ફકર નહિ, “પારથી ને માથે પ.મેશ્વર”. હાલતો કસતમ હાઉસમાં પાસીનજરોનો દરોરો અટકે ત્યાં સુધી પથારી માંડ્યે. યાર, આએ કસતમ હાઉસ જેને પી. એન્ડ ઓ કંપનીનો શેડ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે, તેના કીરતન ગાવાં એ આ કલમ માટે મહાલ છે. અલખતાં હું એમ નથી કહેતો કે પી. એન્ડ ઓ નો શેડ આખું ગીરગામ ઘેરી શકે એટલો લાંબો છે, પણ મરીનલાઇનની ત્રીજી ગલી જેટલો આશરે લાંબો ને ચોથી ગલી જેટલો પહોલો તે શેડ છે. અંદરજ પોસ્ટ ને તેલીગ્રાફ આફ્રીસ, મેલ પાસીનજરોની સગવડ ખાતર રાખવામાં આવી છે. તેલીગ્રામ કરવો હોય તો દરેક બોલ દીઠ બે ક્રાંક એટલે સવા રૂપિયો, ને મુંબઈ કાગળ મોકલવું હોય તે તો વજન પર આધાર છે, પણ ઓછામાં ઓછો દશ સાનટીમ એટલે એક આનાનો ઇસતાંપ મારવો પડે છે. જે ફ્રેન્ચ આવડતું હોય, યા થોડી ઘણીબી આ ભાશાની આદુ ગાજરની ચટણીબી જાણતા હોવ તો ભલે ભલું, નહિતો ફ્રેન્ચ કોનટીનેન્ટપર એ હફતેખાન ઓલંગવું બહુજ ભારી પડશે.

હમારી ‘પારલે ક્રાંસે’ પણ પાસીનજરોની ખાસ સગવડ સાચવવા કેટલાક એકસપર્ટોને હાથ તૈયાર થએલી નાનકડી પારલે ક્રાંસે યાને “ફ્રેન્ચ વાહીલ યુ વેટ” ની નાની ડાએરી, ગુજરાતી ઉચ્ચાર સાથે કેટલોક ઉમેરો સુમેરો કરી આ ચોપડીની પાછળ એવી રસીલી રીતે ગોઠવી છે કે, આ ભાશા નહિ જાણનારો આદમીબી બે દીવસમાં સહેલાઇથી વાતચીત કરી શકે. શેડની અંદરજ કસતમ ખાતું માલ ચઢે ઉતરે તેની પુરતી તેહકીક કરવા સફસફારી તૈયાર છે. પણ મેલ જેટલા દીવસ પડી રહે તેટલા દીવસ પાસીનજરો ને ફેસીલીટી કરી આપવા ન્યુસપેપરો ચોપાન્યાંઓ વગેરે રોજ સવારે દશ વાગાથી ત્યાં વેચાતાં મળી શકે છે.

શેડના મુખડાપર બમે પોલીસમેનો આવણુ જવણુ પર પોતાનો
 કરડો દોળો દોરાવતા રહે છે. આસમાની બલુ રંગના બુચ
 વાલી આ બલુ બાટલીઓ માટે જેટલું કહીએ તેટલું થોડું છે.
 બલુ તોપી, ટુંકો બલુ કોટ અને સફેદ પાટલુનમાં સજ થતા આ
 બેલા લાલા પોલીસમેનોને મારસેલ્સ જઈ આવેલો કયો
 મુસાફીર નથી ઓળખતો! જે તમે એક બીલ્ડસ તેની આગળ
 નમશે તો તે એક ગજ નમસે. પણ સહેજ ધ્યાન રાખજો કે
 પોતાની આટલી બેલાઈ છતાંબી તેઓ ઝરરાક વહેમના
 બારદાંન છે. જે ઝટ દધને તમારી બેગની કુંચી તેઓના હાથમાં
 મુકી દીધી અને ખુશી કીધા, તો બેલ બેલતામાં ચાકની નીશાની
 કરી આપશે કે “મેરસી” એટલે થેંકયું, અને તમે નાહન
 નાહ્યા. પણ જે જરા આના કાની કીધી ને તેને શક ગીયો તો
 બેગ ઉધી ચઢી કરી નાખશે, બળકે દરેક દરેક આરટીકલોની
 નસેનસ તપાસશે, અને વરી બધુ ગોઠવતાં ગાઠવતાં અરધો દીવસ
 થશે. માટે ભાઈઓ જરાક નમનતાઈ અદબ વાપડવાની તસ્દી લેશો
 યા જે તે ન આવડતું હોય તો મુંબઈથી ટયુશન લઇનેજ સીધારશો
 તો, પંચાતીની પંચાયટમાંથી છુટકારો થશે; ને નહિ તો ગાડી
 ગાડીને ઠેકાણે, સામાન સામાન ને ઠેકાણે, ને મીયાંભાઈ પાંજરા-
 પોળ જેવો સોદો નહિ થાય! પણ ચાલો પાસીનજરોનો ધસારો
 અટક્યો છે, હવે ઇન્ટરપીનટરનું પુછકું જઇને પકડયે! તુરતજ
 દરવાજા આગળ ઉભેલા કુકના કરતા કાવરતા માનીજર ને
 પુછ્યું કે, “ભાઈ કુકની આશીસ કયાં આવીછ! મને ગાઈડ
 જેમએછ” તો આ માનીજર ભાઈ હસીને કહેવા લાગા કે, “મી.
 શરાફ, કુકની આશીસ “કેનેબીયા સ્વીટ” માં આવેલી છે, પણ
 આશીસ બપોરે બે વાગે ખુલશે સાહેબ ” ત્યારે હમણા મારે
 કરવું શું કાકા કાહનજીના! તો કહેજે “ ચાલો મી. શરાફ હું
 તમેને કોઈક હોટેલમાં કુમાસ્તા કરવા લઈ જઉ”. પણ બા
 તું મને હોટેલમાં લઈ જઈ કુમાસ્તા કરવા બેસાડે ને તું ખણી

કસતમનો
 મધરડો!

શહેર તરફ
 લટાર મારો.

મારસેલની
સુંદર ડોક.

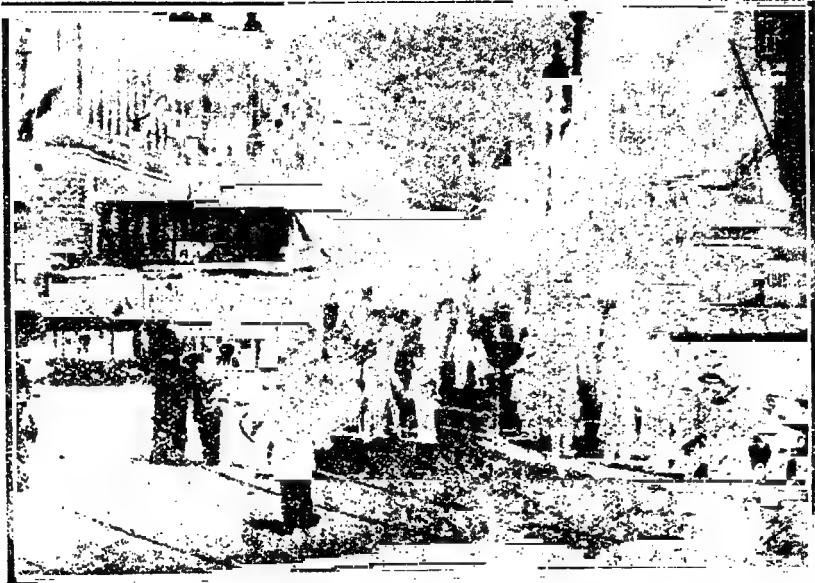
વંજે લે-તો પછી હું જઈ કાંહ ! એટલામાં કોઈક અંગ્રેજ,
ફ્રેન્ચ જાણુતારો ગાઇડ મળી ગયો, જેનું પુછકું મને લગાડી
આપ્યું. “મી. શરોફ તમે એની સાથે જાઓ, આદમી ખાનદાની છે
તમેને મારસેલની દેખાડી લાવશે, હોટેલમાંથી લઇ જશે ને પાછો
રાતના સ્ટેશન પર ટાઈમસર લઇ આવશે.” વાહ દીકરી
શીરાજગર, તારે માર્થેથી કેટલો ચંદ્રમા ખેટો ખરો. લાવની આપા
વરી એતો ચીંતુ છાપનું સુન્નુ ! પણ એને મારે આપા દીવસનું
આપવું શું, તો કહેજે ૧૮ ક્રાંક આપશો તો ખસ ધણું થયું. ધુળ
નાખી મંજુર આપા કરી ગાઈડની આંગળી પકડી શેડમાંથી
બહાર નીકળ્યા, ને મારસેલની આગે મોટી ગોદીને છેલ્લી સલામ
કીધી. યા ઇલાહી, આગે તે ગોદી કે ગોરેગાંવા મુંખની પાંચેક
અલેકઝાન્ડર ડૉક અંદર સમાઈ જતી હશે. ટ્રેનથી અંદરજ,
ત્રામથી અંદરજ, કારેથી અંદરજ, હોટલોથી અંદરજ, મોટી
મોટી ઓફીસોથી અંદરજ!! જ્યાં ટુંકમાં “અંદર રેઝડ દુ ફીફ્થ
પાવર” ની વાત આવી તાંહનો હીસાખ કાંહ ! ગુડસ ટ્રેન યા
પોસતલ ટ્રેનથી શેડ અંદર સીધી આવીને ઉભી રહે, ને પરભારી
માલ ઉતારવું હોય તો ઉતારી ને ચઢાવવું હોય તો ચઢાવી, ડૉક
માંથીજ સીધી યાહોમ આગલ વધે. અહીં વળી એક દબ્બાને
એક પાટાથી ખસેડી બીજા પાટાપર લઇ જવાને નવીજ દબ્બની
ગોઠવણ કીધેલી છે. મુંખમાં કોલાખાના ઇસતેશનપર નજર
નાખો ને જુઓ કે, એક દબ્બા ને એક પાટાપરથી ખસેડી
બીજા પાટાપર લઇ જવો હોશે તો એનજીન તેને પેલે છેક
તે પાટાના છેડી સુધી ધસડી લઇ જશે. પછી સાંધાવાળો સાંધો
આપનાં તેને બીજા પાટા પર તેજ ઇનજીન મુકી આવશે, ને
પછી એનજીન ધકેલા ખાતું પાછું ફરશે. પણ તેવી કડાકુટ
મારસેલમાં નથી. એક દબ્બાને એક પાટાથી બીજા પાટા પર
મુકવો હોય તો તે દબ્બા તળેનોજ પાટો સહેજ ઉચકાય
અને પછી તેને એક ભારે વજનનો બુધ્ધો જપ ધોડો ફટક,

પણી કહેવાતો
મારસેલની
ટરામ બેટ.

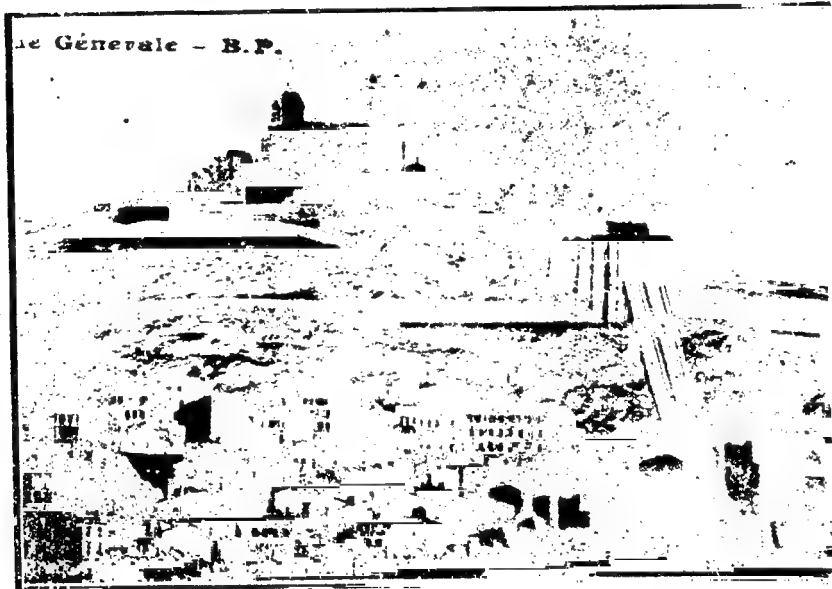
ફટક કરતો કે લાવી, બીજા પાટાપર મુકી પાછો ચાલ્યો જાય
એટલે નીકાલ પડ્યો. આ રીતે આખા યુરોપ દેશમાં જાએજ
છે. ત્યાં સનટીન સાડેટીન જેવું કોઈ ચીઘઈજ નહિ! બેશક
એક નાકાથી બીજા નાકા સુધી આખી જર થઈ પડેલી આએ
“ડોક” સગી માએનીબી નજર લગાડે એમાં શક નહિ. પણ
ડોકનો પીછો છોડી દરવાજામાંથી બહાર નીકળી શહેર બહાર
લટાર માર્યો. દરવાજા પરથી બહાર નીકળતાંજ દાખા હાથપર
જોશો તો બારાંની સુંદર સીનરી ને જમણા હાથપર ફરશે
તો શહેરનો ફાંકડો પેનોરામાં નજરે પડશે! પણ બારાં
ને મારો ગોળી ને શહેર તરફ હેરયું લેઓ. પ્રથમથીજ મારા
ગાંધડે મને પુછ્યું કે, “મી. શરોફ ગાડી રોકશો કે ટરામમાં
હાલશે” અરે તારો દાદો નાતરે જાય! તારાબી કપાળમાં
દાહમ દેવું ને વળી ગાડીવાજાનેબી દાહમ દેવું એ કેમ બને! ચાલ
ટરામની વાતકર અંકુસના જળેલા ને સપરચંદના ઉછરેલા!
ને આ મારો મમતી ગાંધડ મારાં તીર ટકોરાં પરથી સમજી
ગયો કે “સાહેબને તો દેખુ ટરામ પસંદ પડી છે”. દરવાજાની
આગલજ સ્ટેશન, એટલે ટરામની રાહ જોતા સ્ટેશન આગલ
જઈ ઉભા, એટલામાં દુકાળના વખતમાં સુકાળ ને લાવે
મારસેલ ગામ ફેરવી લાવનારી આ મટુકલી માવલી ટરામ
આવી ઉભી. પણ ટરામ જોતાંજ દીકરાઓ માનશે કે, તમારો
કમતરીન તો અરીણુ ખાઈને દરીણુ પડ્યો. આસરે કદમાં
મુંબઈની બોડાની અસલી ટરામ જેવી હોશે. એકકના સુકાન
પાધરાં નહિ અને વળી ગીરદી થાય તો બહાર ટીકીટ કનડકટર
ની પાસે વીસેક પચ્ચીસેકનું મેજરૂં, હાંકનાર ડરાઈવર પાસેબી
તેટલુજ મેજરૂં, ને ચડવા ઉતરવાના ફાંડ્યા પરથી આસરે દશ
પંદરનું મેજરૂં! મજુર, માવતો, માળેતોજાર બધાનો એજ
હાલ! બસે ઉતાડેઓના બારથી ગાડી પાટાપરથી સડીબી જાય
તોબી કનડકટરની મકદુર નહિ કે કોઈને અટકાવે! એ કાંઈ

મુંબઈની ટરામ નથી જે ઉતાડ્યોની ગોરદી થાય ને જાયા કરતાં વધુ માણસ દાખલ થાય તો “ઉતર જાવ ગાડી ચલેગા નહિ, દુસરા ગાડી”ની દાટી આપી ઉતાડ્યોને નીચે ઉતરાય. વાહ આફ્રીન તારી આદ અવલાદને ઓ મનના મંદીર મારસેસ્સ! આજેજ મેંથી જોયું ને જાણ્યું કે તારી હકુમતમાં વાધને બકરી એક ઢેકાણે પાણી પી શકે છે. તંવગરીની તકાબરી અહીં ખાકમાં મળે છે. હીંદુસ્તાન મારેની નાકમાં ભરાએલી કેટલાક કેનફેસીયાઓની ગંધ અહીં નીકળે છે. ગરીબ ને તવંગર એક સરખી રીતે બચકો બગલમાં મારી ચાલે છે. ચલે જાવ બલે જાવ પંચીગરો અહીંથીજ પંચકમાં લપેટાય છે. શેખીને સાલેસાઈ બન્ને અસવારો એક એકની હજુર હથીયાર અહીંજ નમાવે છે. તેવાજ એક દેશના દરશન વગર ખરેજ આ જાંદગી અરેરે કેવી કંગાળને કમનશીબ નીવડતી હોવી જોઈએ તે તો ત્યાંની સફર કરનારને મુઆરક! હાલો બાઈ હાલો ત્યારે ગાઈડની સાથે આપરેથી દપક દેતા કે ટરામ આવતાં આ પોપટના પીજરામાં બીજાઓ પેડે ધુસ્યા. અને વીજલીના ખતારાએ પોતાની કલાકના પા માઈલની પુર ઝડપે દોડવા માંડ્યું. ઝોક ચાલી, ઝોક આવી કરતાં જુલીયટ આગ્યું, જ્યાંથી મારા ગાઈડે પોતાનું અફરગાન અસતમ શરૂ કર્યું. વરી એ જુલીયટ કેાલુ! રોમીઓની મજનુન તો કદાચ, શેક્સ-પીઅર તરફથી વરતારો લઈને આવી નહોય! ઓહ માઈ પીસ ઓફ લીવર જુલીયટ, હવે માલમ પડ્યું કે તું તો એક માર્સેલની ખુબસુરત કાપડી છે. આ ખુબસુરત જુલીયટ રસ્તો ટરામનું ટરમીનસ છે. ત્યારે અહીંજ આપરે હાલ તો થોબ્યે. પી. એન્ડ ઓ ના શેડથી દશ મીનીટના છેટે આવેલો આ ફાંકડો પહોલો સીટ કાઈથી સહેલાણીઓનું મન હરી લે એમાં શક નથી. અહીંથી ટરામોના જુદા જુદા ફળગા ફરે છે. ફુટપાટો પર રકમ રકમની સુંદર ચેરો મુખમાં ગોઠવાઈ છે, સખખ કે જ્યાંજ

દરેશન નંબર
૧૧ 'જુલીયટ'

મારસેલ્યેના અતી ખુબચરત ને ગીચ વસ્તીવાળો સ્ટ્રીટ “ રૂઈ કેનેબીયા ”
જુઓ પાનું ૧૭૪ મું.

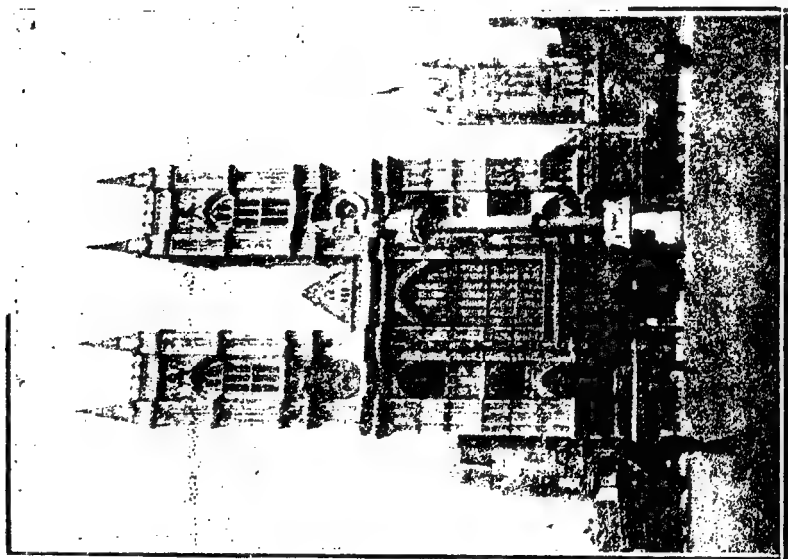

મારસેલ્યેનું જંગ જાળીનું પલીવ દેવળ નોટરે ડમ રીવા ગાર્ડ. જુઓ પાનું ૧૭૪ મું.

દુનિયાની અનેક અવનયબાંધામાની એક લંડનની જગ મહાદુર દુનિયા રેલવે.
જુઓ પાનું ૧૧૦ મું.

દુનિયાને મોદરમી રહેલું ઈતીહાસીક વેસ્ટમાનીસ્ટર આગા.
જુઓ પાનું ૧૪૩ મું.

કાફે યા બાર હોય ત્યાં હમેશાં બેઠક બહારનીજ છે. યાઆને કે બહારજ બેસીને ગલાસથી મોઢું મટમટાવામાં તેની પ્લેઝર છે. પણ આગલ આપણા કદમો શહેર ભણી લાંબાવવા પહેલાં પાસેની પડોસણુ લા માળેર નામના મારસેલના નવાં દેવલની ઉડતી એકઝામીનેશન લઇયે. દેવલ ફાંકડું છે, અનેક ગુખંજેથી મઢાએલું છે, આલટરોનું નકશી કામ, મોઝેક કારીગરોનો ખ્યાલ આપે છે, ટુંકમાં આખે દેવલ તે એકાદ આગ્રા યા દીલ્હીની અસલી કારીગરીનો છાપ જોનાર પર મજબુતાઇથી બેસાડે છે. લખખો ને કંરોડોના ખરચે તૈયાર થએલું ત્યારે આ લા માળેર માટે જેટલું બોલું તેટલું થોડું છે. પણ દેવલ ને દેવલપરજ મારો ઉભરો ખાલી કરવા કરતાં પાંછા જીલ્લીયટના રસ્તા તરફ મોઢું ફેરવ્યે. રાઇટ અપ્પાઊટ ટર્ન, એન્ડ ધી ફરસ્ટ ટરનીંગ ટુ ચોર રાઇટ ઈઝ ચોર ફેવરીટ જીલ્લીયટ. અહીંથી આપરે “જુઓલોજીકલ ગારડન” તરફ હંકારી જતી ટરામબેટમાં ગોઠવાઇયે. ગાઇડ કહેજે ત્યાં તો લંકાદહન ને તાંહ તો પરીયાંગમન! હોશે ભઇ જીવ્યા કરતાં જોએલું લલું! આગળ તો ચલ્યે કરી ટ્રામનો દખખો પડેલો હતો ત્યાં જઇ જગ્યા લીધી. પણ બાવા, ફરવા તો નીકળ્યાછ મગર “ગુરજી ખીના લકરી કાણુ ધરેગા” તેમ કંઈ તાંજી રૂપું ખીસે ભરી લીધું છે કે? સંભાળજો, અહીંના રૂખીયા, આના, પછી ત્યાં કોઇ હાથમાં ધરવા નું નથી. ત્યાંની સરકારનું ચલણુજ વ્યાજ સીકકે વસુલ કરશે. માટે જો મુંબઇથી તેની તજવીજ નહી કીધી હોય તો બેલાશક પી. એન્ડ ઓ કંપનીના શેડની બરાબર સામે આવેલી કીંગ કીંગની કંપનીમાંથી, યા થોમસ કુકની “કેનેબીયા” માં આવેલી ઓશીસમાંથી જેટલું જોઇએ એટલું મળી શકશે. રૂપાંનાં અરધા રૂપીયા જેવા સીકકાને એક ક્રાંક કરી કહે છે. એક ક્રાંકના બધા દશ આના ગણે છે, પણ ભાવમાં રોજની વધ ગટ તો છેજ છે. એક પાઉંડ એટલે પંદર રૂપીયા ના સર્રાવીસ ક્રાંક

કંઈક ફરે અ
ચલણુનો ખુરશો
લેશો કેની!!

બી મળી શકશે. માટે પાઉંડની નોટ વટાવી પાંચ પાંચ ક્રાંકની પાંચ નોટો ને બે ક્રાંકનો ખુરદો કરી લઈ બેસો. તાંબાના સીકકા આ દશ સેનટીમ એટલે એક આનો, સો સેનટીમ એટલે એક ક્રાંક યાને દશ આના, પચ્ચીસ સાનટીમ એટલે અઢી આના, ને પચાસ સેનટીમ તે પાંચ આના. અરધા ક્રાંક યાને ડમી ક્રાંકની નાની નોટબી મળી શકશે. તમારી સવલતા મુજબ બનતાં સુધી ખુરદો લીધેલો સારો છે. ચાલો ત્યારે જોઈતો એંજ તો લીધો હવે ગોઠવાઈ જઈયે ! હાંક મારા બાપ, એક દીવસમાં તો એકસો ચીઝ લેવાની છે. ટ્રામમાં બેઠક લેતાંજ ટ્રામ ચાલુ થઈ, ને મારસેલના સઉથી સુંદર ને આગેવાન સ્ટ્રીટ “રૂઈરી-પબ્લીક” માંથી વાંક લીધો. આ સ્ત્રીટ ફાંકડો છે. સેંટ, પર-ફ્યુમ, લવંડરવાળા જાણીતા મેકરોની મોટી મોટી ત્રણ ત્રણ ચાર ચાર માળોની દુકાનો છે. દુકમાં ઉભાઈ જતાં કાફે, ફેનશી ક્યુરીઓસના ફેનશી ફેટો, તરેહવાર દુનિયાની ચીઝો વગેરેથી ઓઘાએલો મોઘાએલો આ સ્ત્રીટ બેશક મારસેલ્સની ક્રીસબીમાં નવું પીછું ઉમેરે છે. ચાલો ત્યારે આ “રૂઈડ રપબ્લીકમાંથી” ચક્કર ખાઈને પેલા “રૂઈ કેનેબીયા” માં દાખલ થાઓ. આ રૂઈ કેનેબીયા મારસેલ્સના રસ્તાઓની રાણી છે. શોભીતોબી તેવોજ, ધીરડીવાલોબી તેટલોજ, ફાંકડા મનપસંદ વીજલીની રોશનીમાં દીપી નીકળતાં મોટાં હોટેલો, તેવાજ સ્ટાઇલીશ હાઈ કલાસ ‘કાફે’, દરેક જાણીતી ટુરીસ્ટ કુંપનીની આશીસો, મારસેલ્સ નું એમગર ઓફ કોમરસ, અનેક સીનેમા ઓપેરા કુંપનીઓ નું ધામ, વગેરે હયાંજ જોશો. બસ એંજ રસ્તો ચીપી ચીપીને જોવો એટલે મારસેલ્સ એમાં સમાઈ ગયું. એક નાકાથી બીજા નાકા સુધી જશો તો પેટ ભરતી મોજ મેલવશો. જરા રસ્તે વાટે ચાલો હાલો ત્યારે અને તરામખેટમાં બેઠાં હોય ત્યારે, મહેર બાનીની રાહો ખીસા પાકીટ વારે ઘડીયે તપાસશો તો કમતરીન સેવકને મોટું માન તથા શોભા મલશેજી. “રૂઈ કેનેબીયા” બી

વલુ

મજ્યાત

‘રૂઈ કેનેબીયા’

કાંકડા રસ્તા
ખાનું કંઈ
પણ ન.

ખીચાઈ ગયું. બેહસ્ત તેને ! અને કેનેખીયાના એવન્યુ યાને બન્ને બાળુની ઝાડોની ઘટા વચ્ચે મુંબઈના એસપેલેનેડ રોડ જેવા રસ્તાપરથી ટ્રામે રસ્તો લીધો, અને એવન્યુના નાકા પર આવેલાં “આદશાહી પુટલાં” પાસ એનતર થઈને સેનતર કીધું. ચાર મારસેલ્સમાં હારેહાર ઉભાં કીધેલાં આ મારખલના પુટલાંમાંના કેટલાંક તો ખરેજ ફ્રેંચ કળાનો ઉત્તમ છાપ આપણા નાળીએર જેવાં પાકટ મગજ પર બેસાડે છે. પણ પુટલાંથીજ ચોપડીના પાના ભરવાના નથી. દીકરા હજુ તો મારસેલ્સના બીતરમાં કંઈ કંઈ દટાએલી ખાતો જેવાની પડીછે. પુટલાં આગળથી ટ્રામ આગળ વધી ને ઝુઓલોજીકલ ગારડન પાસ આવી ઉભી. કહેજે મારસેલ્સનું ઝુઓલોજીકલ ગારડન બહુજ જેવા લાયક છે. હા આ ના કેણે કહ્યું ! પણ જેઓએ મુંબઈનું વીક્ટોરીયા ગારડન જેયું હોય તેઓએ મારસેલ્સનું આએ “ઝુ ગારડન” જેવાની તસ્દી લેવી નહિ. અલખતાં બાગ છે, બગીચો છે, જનનવર ખાનું છે, પુલ ફલાડીનો સીંગાર છે. પાણીના બનાવતી ઘોઘ, તથા પાણીના કેટલાક આરટીરીશીયલ લેકા વગેરેથી આ નાનકડો બાગ આપણી પાસ હીક દસ્તુરી માંગે છે. હામે હામ જીવ બહેલાવા આવનારાઓને પાણી પીવાના બએ મટકાં નલની પાઈપ આગળ નાનો ઓવારો બાંધી ગોઠવ્યાં છે. પણ ઉપર ચઢો ને મારસેલ્સનો આદશાહી મહેલ જુઓ. મારસેલ્સ જેવાનો તમારો ખરચ વ્યાજ સીકકે વસુલ કરી આપશે. પાણીના ઘોઘ પાસેની સીડી આગળથી ઉપર આવતાં પેલો જગ જહેર “પાલે-ડ-લોન-શાન” યાને મારસેલ્સનું બીલોરી બેહસ્ત નીહાલો. પણ એ ડઘાઈ કેમ ગયાં ! એ તો હજુ પેલેસનો પાછળો ભાગ છે. જરા સીડી વાટે નીચે ઉતરી એનો આગળો ફ્રેન્ચ વ્યુ તો જુવો, ને ફ્રેંચ કળા કૌશલ્ય માટે આફરીન કરો. આ પેલેસ તે મારસેલ્સનું મ્યુઝીયમ છે. અલખતાં તરેહવાર પક્ષી ને જનનવરો ને સ્ટફડ કરી એવા આરટીસટીકલી કબાટોમાં

મારસેલ્સનું
જમ આશકાર
મ્યુઝીયમ!
“પેલે-ડ-
લોન-શાન.”

ગોઠવ્યાં છે, કે, એશક જ્નેનાર તેની સહેજમાં કીંમત કરી શકે. એક ભાગમાં આ સ્ટકડ પક્ષીઓનું એકઝીબીસન, અને બીજા બાજુ મોટા મોટા આરટીસ્ટોની પીછછીના પરીણામો ફાંકડા પેનટીંગો, નાદર પુટલાં, જોઈને એસુદ્ધ થાઓ ને જરા જરા વારે સ્મેલીંગ સોલ્ટની સીસી યા કાંડો નાક આગળ ધરતા રહે. અંદર જતાંજ નીચે જતરી લાકડી જે હોય તે આપી દેવી, પછી અંદર જવું. આ પેલેસના પીકચરો, પોસ્ટ કાર્ડો, નાની મોટી ચોપડીઓ, મ્યુઝીયમમાંથીજ એ ત્રણ ફાંકાની નજીવી કીંમતે મળી શકશે. વખત હાથમાં ધણેજ થોડો હોવાથી દરેક મીનીટ મ્યુઝીયમમાં ગાળી આગળી સીડી વાટે ઉપ્પર ગયા તો અર્ધ ચંદ્રમા આકારમાં સફેદ મારબલની ગંજવર ચાલણાંવાલી બીલ્ડીંગ, વચ્ચે વચના મુખડાપર એ સીંહોની લગામ એક રખેવાલના હાથમાં સોંપેલી, જે એ પથ્થરના સીંહોમાંથી પાણીની નદી વહેતી વચ્ચેની મારબલની સીડીઓપર મચક કરી, બગીચામાં કીધેલા પાળના મોટાં કુંદાળાંમાં મળતી જેવી, એ દાદાર અહુરમઝદના બીલોરી બેહસ્તમાં આગળથીજ નામ રેજીસ્ટર્ડ કરાવવા બરાબર છે. આ નીચલાં પાળવાલા કુંદાળાંમાં વરી એ નાનકડા કુવારાઓ આરે માશ ઉડતા રહે છે, જે અફસાતુન ગરમીમાંથી આઈસક્રીમ જેવી થંડક મગઝમાં પેવસ કરે છે. અસ એટલુંજ કહું છ કે મારસેલ્સ જવો ને પહેલો એ “પેલેસ” જ્નેઓ. જે નહિ જ્નેશો તો શેકશાદીની પેલી શાએરી માં કહું તો, ચાલીસ વરસ છંદગીના ચોરાસીના ફેરામાં પસાર કાધાં ને ચાર બીલ્લસનો ચોરસખંડ ગુમાવ્યા જેવું થશે. આ આદશાહી પુટલાંઓનો દુકરો, પથ્થરના સીંહોના મોહ વાટે વહેતા પાણીના ચાત્ર ધોધો વચ્ચે બગીચાની રોનક, વગેરે તમોને છંદગી સુધી આભારના બોજ હેડળ રાખશે. પણ પેલેસનો પીછો અતરે છોડી પાછા કેનેબીયાના મુખડાપર આવો. એ વાગાનો ટેમ થયો છે, હવે જરા ટીપ્પીન ટેંહકણાપર નજર દોડાવ્યે.

શું ચીતાર
મારા બાપ
ચીતારાઓનીબા
આંખ છે કે
સીમી દરાખ!

આસો જરા
શુકન કરો
બાબા.

અંતે શુકન કરવા હું ને મારો ગાર્ડ એકાદ “કેનેબીયા” માં આવેલા ફાંકડા હોટેલમાં ગોઠવાયા. ગાદીએથી પેટમાં ભુખના ધુમરાં થયાં હતાં એટલે બન્નેએ તાજી શીશ, સુપ, ફ્રૂટ, સેન્ડવીચીસ વગેરેની પાયદસ્ત ફેરવી, જરા ચાહે કાશીથી મોહું મટમટાવી ફાંસના સઉથી વખણાયલા દેવલ “નોટરે-ડામ-ડીલા-ગારડ” તરફ હેરયું લીધું. કેનેબીયાથી જો સીધાને સીધા ચાલ્યા જશે તો તો દશ મીનીટની વોક છે. વચમાં, મારસેલ્સની પેલેસ ઓફ જસ્ટીસ, તથા બીજા એવન્યું, વગેરે જોવાનું મલશે. એક તો આધાનુંબી જેવવાનું હતું એટલે પગની મંજલ પરજ પસંદગી ઉતરી. લાંબી લાંબી ફરલાંગ ભરતા અંતે આ રોનક દાર દેવળની તળેટીએ આવી લાગા. કે જ્યાંથી એક મસમોટી ગંભીર લીફ્ટ નમેને આંધગોરી કરી દેવળની ઢાંચપર લાવી મુકે છે. મારા બાપ! આ એ તે લીફ્ટ કે ઉકરજી નાનાભોટાના ઘરનું કાતરયું! બેશક કમાલ વાકઈ કમાલ! જેવા લીફ્ટમાં બેઠા કે બે મીનીટમાં તો સીધા દેવલના દંડોદોરપર આવીને ઉભા. દરેક માનસ દીઠ લીફ્ટમાં જવા આવવાની એક ફેરાની શી ૨૦ સેનટીમ એટલે બે આના. ચાર સસતું ને સીગનપોરની જાતરા. પણ લીફ્ટની કરામત શું છે તે જાણો! એમ તો મુંબઈમાં કાંઈ લીફ્ટ નથી. ઈંદુ પાંડુની ચાહલીમાં બી હવે તો લીફ્ટના લલના ગવાય છે. પણ આ મારસેલની લીફ્ટ તો દુનિયામાં મશહૂર છે. પહાડપર કીધેલાં નીસરણી જેવા આંધકામ ઉપર વીજલીના પ્રતાપે ધીમે ધીમે આ પ્રખ્યાત પવીત્ર દેવળ તરફ મુસાફરોના રૂહને ઉચકી જતી લીફ્ટને દુરથી જોશે તો બેશક ફેર આવશે. પણ ઉપર જઈ આ લીફ્ટના બનાવનાર ના રૂહ માટે શાંતી માંગજો. ભલે તેને આ પવીત્ર દેવળની પનાહ મળે. લીફ્ટમાંથી સીધા બહાર નીકળ્યા કે દખ્ખાની સીડી માફક થોડીક સીડી ચઢવી પડે છે જે પછી આ પ્રખ્યાત દેવળ ના દીદાર મળે છે. ખટકે ખટકે પવીત્ર દેવળના સુવેનીર

નોટરે ડામની
લીફ્ટની
જરા સરવે
લેઓ.

આલખમો વગેરે ગોરી ઘતમારી સફેદ સાહ્યામાં સજ થયેલી પવીત્ર બાળાઓ નજીવી કીંમતે વેચે છે. આ પવીત્ર દેવળની આખા ક્રાન્સ દેશપર મીઠી મહેર છે ને હયાં લોકો પોતાના પાપની પશેમાની કરવા એકલા થાય છે. દેવળની તલેટીપર આવી લાગતાંજ તેની પવીત્રતાદત્તો ગંભીર ખ્યાલ આપણા મગજમાં દોરે છે. એક મસ મોટા મીનારાના મથાળે ખુરશેદ ધજ્જના કીરણો સાથે ખેલ કરતી સોનાની સજની હાથમાં નાનકડા આલક સાથે એક ખાસ નાનકડા સ્ટેંડ પર ઉભી રહી પાપીઓને પવીત્ર પાણી પીવાડી પરેહજગાર બનાવે છે, જે સોનેરી સજનીને “નોટરે-ડેમ-ડલા-ગારડ” ને નામે ઓળખવામાં

પવીત્ર નોટરડેમ આવે છે. આ બન્ને મા દીકરાંના માંથાં સુંદર તાજેથી ^{તને} સીંગારેલાં છે. અંદર મસ મોટો કાંસાનો અંગાણી સદરા જેવા ઇસુક્રીસ્ટની પનાહ મળે! આરીક કોતર કામ કરેલો સુંદર દરવાજો છે જેમાંથી પવીત્ર માતાની મુરતી ના દરશન મળે છે. અંદરના ઓલતર ઉપરના ગુંબજ પરનું પેનટીંગ ખેશક ફ્રેંચ આર્ટીસ્ટોની પીછડીનું નાદર પ્રોડકશન છે. જગેજગ કોતર કામ, મહાન ખ્રીસ્તી પયગામઅર જેસસ ક્રાઈસ્ટની જુદી જુદી છબીઓ, અને ચુનંદા પેનટીંગો ખેશક આપણી લાગણીને ઉશકેરી પાક અહુરમઝદની યાદ દીમાગમાં જાગરત કરે છે. ખેશક ફ્રેંચ લોકોએ આ દેવલની કારીગરીમાં તો અવધીજ કીધી છે. ઉપરના મીનારામાં ગોઠવેલો ગંજવર ઘંટ “લ ખુરડો” ખેશક અખયખીના ગારમાં આપણને દુઆડે છે. ખસ અહીંથી આખા મારસેલની નેચરલ સીનરીપર નજર દોડવો ને છેવટે આ રંગીલા મારસેલ અને તેના પવીત્ર દેવળને તોપી ઉતારી પુર માનથી નમન કરી પાછા લીફ્ટ લણી હેરચું લેઓ. ટુંકમાં આ પવીત્ર દેવળમાંનો ક્રીપ્ટ, ચેપળનું સુંદર આંધ કામ, થાંભલા પરની નકશી કોતર કામ, દેવળનો કીંમતી સોના રૂપાનો ખખ્ખનો વગેરેનું તોલ આ કલમ પાસે કરાવવું મહાલ છે. અંતે દુનિયામાં ડંકા વગ્ગડનારા આ

પવીત્ર દેવળની બહારની બાજુમાં બાંધેલા એક ઓવારામાંથી ખોબલો ભરી નળનું મીઠું પાણી પી, ગળાંની પ્યાસ સુકવી લીફટ વાટે નીચે આવ્યા. એટલામાં પાંચબી થયા. સ્ટેશન પર જવાને છ કલાકનો ટાઈમ છે. પણ આ ગાઈડ તો આઠ વાગામાં અહીંથી એના બાપનો દહાડો કરવા નીકળી જનારો હોવાથી હવે જવું ક્યાં! સીધો રસ્તો એકાદ સીનેમામાં જઈ ચુનંદા, ફ્રેન્ચ આરટીસ્ટો ને હાથ તૈયાર થએલી ફાંકડી ફેશનેબલ શીલમ નીહાલવાનો છે. તુરતજ હમારા આ ત્રણ કલાકના પરોણા, સેક્રેટરીને સવાલ કીધો કે બા અહીં જોવા લાયક સંધિથી ચુનંદો સીનેમા કીયો છે તો કહેજો, “મી. શરોફ સારી યાદ આપી, સીનેમા સીનેમા શું કરોછ સાહેબ એવો તો સીનેમા દેખાડું કે બે ઘડી તબીયત ખુશ થઈ જાય, એક જાય બીજાનું મન જવાનું થાય, ત્રીજો મારવાડી શોધવા જાય. હોશે બાપુ, મારસેલના પેટાખાનામાંના અનેક ભંડારમાં વરી એબી એક ભંડાર ભરેલો હશે. જોઈએ તો સહી કરી દોલતાં દોલતાં ચાલવા માંડ્યું. અંતે એક મસ મોટી પેલેશીયલ બીલડીંગમાં આ મારો પરોણો મને લઈ ગયો. બહારથી બટન દાખતાં તુરતજ દરવાજો ઉઘડ્યો ને ભપકાદાર ઘણાજ આરટીસ્ટીક સ્ટેર કેસ પરથી એક લેડી હમોને ઉપ્પર લઈ ગઈ. ભઈ આએ શું તો કહેજો “ડર્ટી સીનેમા શો, ડર્ટી બટ વેરી નાઇસ એન્ડ વેરી ગુડ” અરે તારું સર સંડાસમાં જાય ને તું ફાંસીને ત્રણ લાકડે ચઢે સેતાન ના સાથી, અહીં કાંઈ મને તું લાવ્યો! ઓહ સુંદર મોડલની ને પોતાની પાપી ખુબસુરતીની ખુબીથી વીઝીટરોના મન હરી લેતી, જીવન જવાન કસકુનમ દદાઓ, તમોને ઉત્તેજન આપનારાઓ પર, બલકે આ દોજખખાનું જાણી ખુજીને પુર બહારમાં ચલાવનારાઓ પર દુનિયાના કદા શ્રાપ હોજો! અફસોસ કે આ જીવન જવાન કેળવાયલી અબળાઓ પોતાના હવસને શયતાનની પાંખ હેઠળ જેમ આહે તેમ પુરો પાડતી

પેલા
દાખલામાંના
જીદોથી જરાક
નજીક
ઉઘાડી ચાલો!

જેમ આપણા જીવનમાં કંપારી છુટે છે. પણ ફ્રેન્ચ પ્રજા આ ચીજને અનીતી માનતાં નથી. બલકે શરમ કીયા આપની બેટી છે તેનેથી તેઓ અંબળા છે તો પછી પથ્થર પર પાણી રેડવામાં હાંસેલ થું!!

“એ તો લાજે સમપત પામ્યે ને લાજે ઇજ્જત માન,
લાજ વગરનો અન્નાડી તેને નહિ નાક કે કાન.”

માટે ઓ મારસેલને ઉડતી વીજીટ આપનાર બેલા લાલા પસોણા, આ હકીરની શીખ ધ્યાન પર ધરજો કે મારસેલ પોતાની અનેક કીસમ કીસમની કીસખીઓ છતાં બદીના દળીયાઓથી ખાલી નથી. જેમ તેમ કરી આ ગાઇડ નખેતરને ઉત્તર દીશા લણી ઉભો રાખી શેશ ભરી, બે પાંચની આપ લે કરી ત્યાંથી નીચે ઉતરયા. ધડીયાળમાં જોયું તો છ વાગેલા. મુંબઈના સ્ટેનડરડ ટેમથી સાડા ચાર કલાક ઓછું એટલે મુંબઈમાં તેજ દીવસે રાતે સાડા દશ થયા હશે! લાવની જઈને બજારમાંથી કંઈ યાદગીરીની ચીજ ખરીદી લઈયે. મારસેલમાં ખરીદી કરવાનું મુખ્ય મથક કેનેબીયા ને તેના આજુ બાજુના નાના ડાળ પાંખડાં છે. જે શર્ટના શોખીન હોવ તો મારસેલના સઉથી વખણાયલા પ્લેટેડ ઝેક્કર શર્ટ લેવા ચુકશે નહિ! ૭ થી ૮ ફ્રાંક એટલે સાડા ચારથી પાંચ રૂપિયામાં તો એવું નંગ મળશે કે તમારા એટ્રીબીટનના રૂપિયા દશના શર્ટને ટક્કર મારે! આશરે અરધી દજન શર્ટો ૪૮ ફ્રાંકે ખરીદી લઈ થોડીક ફ્રાંકડી નોવેલ્ટીનું સીલેક્શન કરી, ગાઈડના હાથમાં તેનું પાકીટ આપી સ્ટેશન લણી ચાલવા માંડ્યું. એમ કરતાં આંદો તડોરાખી પડ્યો. ચાલો ગાઇડ બાવાજીએ નમીને રાઇટ હેન્ડ સેલ્યુટ કીધી, અને બહોંની માટે લાંબો હાથ કીધો, પણ ખરીદીમાં સઘળા છુટા પછસા ખરચી દીધેલા હોવાથી, દુકકરના ખાધેલાને માટે પાંચ પાંઉંડની નોટ વટાવવાનો ઇરાદો મન સાથ કીધો. પણ

ગાઈડ પાકીટમાં
મખાડું
પાડ્યું.

એ તોટ વટાવવી કાંઈ ! એક તો શહેરથી અંગણ, શહેરની
 બાશાથી અંગણ, એટલે જવું કાણ પાસ ! એટલામાં આ
 મારા અફલાતુન સેકરેટરીએ છેવટની બલાઈ દેખાડવા મને
 અરજ કીધી કે “મી. શરોફ, તમે સ્તેશન પર થાઓ, અબ
 ઘડીમાં નોટ ‘બફેટ’માંથી વટાવી લઈ આંહિ.” આપરે જાણ્યું
 જે માનસ વીશવાસુ છે એમ તો, આખો દીવસ બધું ફેરવી
 હેરવી ખવાડી પાછને લઈ આયોજ એટલે પાછો ફરશે ખરો, પણ
 આંદના દશબી થયા તો આએ દીવસનો પરોણો મુવેલાંને તેડવા
 ગયલો પાછો ફર્યો નહિ. ચાલો, પેલા કહે તેમ કીનારે આવીને
 પાકીટતો ટોરપીડો થઈ હવે કરવું શું. હાય અફસોસનું તેના
 નામનું રૂડન કરી, તેના રૂઢ માટે બદામી વટાણા વરસાવી,
 બફેટમાં જમવા ગયો, જ્યાં મને સારી નસીબે એક ખીટીશ
 સોલજર મળ્યો, જેને ખીચારાએ મારે માટે બહુજ દીલસોજ
 દેખાડી, જ્યાં સુધી કુકનો માનસ આયો ત્યાં સુધી મારી સાથેજ
 રહી, એક પછનીબી આશા વગર મારી દીલગીરી વીસરાવી,
 મને ચીઅર અપ કીધો. આહ મારા કલાકના મેહમાન દીકરા
 ‘જોન બુલ’ ! આફરીન તારી આવી કદરશીનાસીપર ! જોયો કે
 દીકરાજીએ આ ચાંચીયા ચોરોનો ચચરાટ. બહારથી પરેહજ-
 ગારી ગમે તેવી બી બતાવે તો તે પર બુલતા ના, બાતેનના
 આ કાળા કપડી કરસેવજો તમારી પરનો દાંત વીસરનાર
 નથી. અંતે દશના અગીયારબી થયા, ને કુકના ઇન્ટરપીનતરો
 બી પધાર્યા, જેઓને મેં મારી હીસતરીથી વાકેફ કીધા, અને
 બલા આદમીઓ, જેઓએ આગલ એમ તો કંઈકના મળાં
 ફાંસ્યાં હશે તેઓએ મારી તરફ દીલસોજ બતાવી, મારી
 રીઝવેડ સીટ દેખાડી, સામાન બરાબર ગોઠવી, ગુડબાય કરી
 પાન પાવલો સેરવી લઈ ગયા. એવામાં હમારા ખોટના કેટલાક
 ટ્રેન્ડોબી ફરી હરીને આયા, જેઓએ મારો ઇનતર વ્યુ લીધો
 અને અરસપરસના રૂડન પાટલા પછી ટ્રેનમાં ગોઠવાયા. વેલ ગુડ

મીયાં અને ફાંકડા
 તો થેલીકા બુલ
 સાંકડા !!

બાઇ મારસેસ, આવતી વખતે વરી ને ખુદાનું ચાહતું થશે, ને એક બે દીવસ ફાજલ પડશે તો પહોલીને ચોહલી છાતી સાથે કહું છું કે, તારા મોહીની મંદીરમાં એકવારથી મીઠકું ડોકચું કરીશ. પણ એ બધું શા કાળે, તકાબરીમાં તવળાવતી, મા બની મલકાવતી, હેત કરી હરખાવતી, નાચતી કુદતી, ને છાપરે ઉડતી આશા દેવીને કાજ !

કાલીંગડો.

અરે આશા છે મોતીનું વહાણ માન રે,
જેની સરહદપે તકદીર તુફાન જન રે.
‘શીરોજગર’ ન જીલતો ખોઇ જાન રે.
કરતાં કાલ કરોળીયાનોથી આવી પહોંચે કાળ.
પગતજે મોત ખખડે અટકે ચેતી ચેતી ચાલ.

(શીરોજગર વાણી.)

પ્રકરણ ૫ મું.

મારસેસથી લંડન

(પૅરીસ, હેવર, સુધેમપટનને માર્ગે.)

કંઈક ગોરો
મરમ મસાલો.

“એ આ અમથાની મા બેડી કે!” “હા બાઈ હા, એ આ તમારો કલાશ કીયો” “એ અમારો સીકેન કલાસ ને તમારો ફર્ટ કલાસ.” ઉપલા કાઠીયાવાડી પદ્ધા, જ્યારેથી કાલાઆથી ગુજરાત મેલ ઉપડે છે ત્યારે આપણે કાને પડે છે, અને જેમ મુંબઈમાં તેમજ યુરોપમાંથી ચાર ગાડી ઉપડે તે વેળાનો સીન બેઝડી મોહક પમાડે એવો છે. ચાલો ત્યારે, આ સહેલ સફાઓમાં સયર કરો ને જીઓ કે, ગોરી ચામ-

ડીની કરામત શી છે! જેવારે શહેર જેવા સહિ વીખુટા પડ્યા, અને આ લવંગના વેપારીઓ તમારા કમતરીનને સદાનો તેની જીદની દયાપર, ‘જીદનું જાણુ’ ના સરપાવ સાથે પાંજરેથી છુટોકરી, ‘સાંજના ટરેન પર મળશું’ નો સંધ્યારો આપી ગયા હતા, તેવારના છાતીએ ચઢી આવેલાં વાદળાંની એક ઉડતી તપાસ લઇએ. પણ કોઇ પુછશે કે “ ભાઈ શ્રીરાજગર તમને એમનાથી છુટું જવાનું કારણ શું ! ” વાજખી છે સાહેબ, કહેતાં બુલી ગયો ! કસતમ હાઉસમાંથી સામાન પાસ કરાવી, કુકના ધનટરપીનટર સાથ મુકાબલો લઇ છુટકારાનો દમ ખેંચતાંજ, આ ગોરી તોપીવાળાએ મને સવાલ કીધોકે “ મીં શરોફ શહેરમાં આવોછ કે ! ” મેં કહ્યું જે, ભાઇ ચાલો શહેર જેવા જવું હોય તો આપરી ના નથી. પણ તેવામાંના એકે દોહરું દોહવ્યું જે, “ મીં શરોફ હમો તો “ ગલ્ જો ” ની સાથે જઇશું, ને તેમને ત્યાંજ ચાહ પાણી કરીશું.” હવે મીં શરોફના ઇસકારાં ધીલાં થયાં. આપરે તો કહ્યું જે બાવા સીધારો સુખેથી, મીં શરોફનો ખુદાય મીં શરોફ સાથે ! પણ ખુદા કાજ ખીસા પાકીટ નાદાનની અકકળ માની તપાસજો, નહિતો દંટારા જેવો અવતાર થશે, તો ચોર ચોરી કરે ને ચોકીબાન જેલ મહીં જાય તેમ કેહું. જવાબમાં આપણેજ ગળે ઓળવ્યું જે બા તુને અકકળ નથી, હમો તો અહીંના પરોણા છીએ. વાડું ભાઇ હાલતો ગાડી દપટાવો, રાતે એજ મોડું લઇને ખોટ પર આવજો, પછી અકકળની પરીક્ષા કરીશું ! એ તો,

પ્રથમ મુહરતમાં હસ્યો જે, ફસ્યો તે આ જગમાં ચાર,
બીજને ચાંદે હસ્યો જે, થસ્યો તેમી ચાર લગાર,
પુનમ પદવે હસ્યો જે, ઠોકર ખાઇ નહિ પામ્યો સાર,
પણ વનમુહરતે હસ્યો જે, તે ઉતર્યો અપરમ પાર.

(શ્રીરાજગર.)

જ્યારે ટરેનમાં આખા દીવસના ગાળા બાદ તેઓની કાગ નીશાન શીકકળ જોઈ, ત્યારે કંઈક સુધ ઉંઘડી કે દાળમાં કાંઈ કાળું છે. નજર પડતાંજ તુરત તેઓમાંના એકે ડોકી નમાવી ટોપી ઉતારી, અને આપરે પાછું માન અકરામ બ્યાજ સીકકે રીટન કરીધું. મીનીટના ડરોપશીન બાદ તેઓમાંના એક મીં વીલશન, જેવણુ આખી કંપનીમાં સઉથી લાયક ને અમીર ખવાસના હતા, પણ નસીબ સંજોગે સઉથી વધુ ટળયાં ઝાટક થયા હતા, તેમણે આખરે ચુપકીટીનો કીલ્લો ટોડ્યો. “મીં શરોફ તું ને હું મુઆરકમાદી આપુછ.” પણ ભઇ શાની ! મીં શરોફનાં કાંઈ વીહા લગન છે જે તેની વાત ! તો કહેજે “દીકરા તું કેવે! નરસીખવાન, કે તું બચ્યો ને હમો આએ પાવડી પાનામંથીખી રખડી, બોરે માથે, ને કારે હાથે પાછા ફર્યા.” કયું ભાઈ અકકળ ખરી કે ભેંશ ! દશ મીનીટની દીલગીરી બાદ પાછી ચુપકીદી ફેલાઇ, કેમ તો ગાર્ડની વીલસલ થઈ, ને ટરેને હાલત માંચું. જરાક હવે કોનટીનેનટલ ટરેન પર કંઈક આછી નજર દોડાવ્યે. ભાઈ મંમભઇ માફક ત્રણડે કલાસોની સગવડ છે તો ખરી, પણ અલખતાં મેટ્રીક્ષીટન માંતો ફરસ્ટ અને થર્ડ ક્લાસજ જો ! ને વળી થર્ડ ક્લાસખી કેવા, મુંબઇના ફરસ્ટ ક્લાસને ધાંકી નાખે. તેવીજ ફાંકડી વેલ-વેટના લાંબા ને લાંબા ખુણે ખુણે હાથાવાલા કાચો, બેઠક માથે ફેનશી પીકચરોના તખતાઓ, ને વરી તેનીપર લાંખી ને લાંખી હલકો સામાન મુકવાની જળી ! પણ ભાઈ જે મુરતથી અમ-દાવાદની ગાડીમાં તમને લાંબા થઇને પહોડી જવાના બચ્ આઇતા મળે છે તેમ ફ્રાંસમાં ખાન ખાવી નહિ જો ! મકુંજે આગળ ચાલો ત્યારે. ધીમે ધીમે હમારા ખતાગએ કંઈક કલા-કના ગાલીસ માઇલની ઝડપે હાંકવા માંડ્યું, ને રાતતો કમપારટ મેંટમાં હમારી સાથના, ફ્રેચ પરોણુઓ સાથની ઇસારતની વાતચીત, કંઈક મેનડોલીન મ્યુઝીક, કંઈક લવ લવારા, કંઈક

ટરેનનો ડબ્બો
કુલકંઠમાં.

‘લીઓ’ આવ્યું
કુમારતા કરે.

ઓળખ પીછાણ વગેરેમાં પુરી થઇ. ઓહ પણ થાભો ભાઇ એ
શું આવ્યું, તો કહેજે “લીઓન”. હં! હવે કેડું બેળમાં ઉતરું,
એતો ક્રાંસની આગલી રાજધાની આવી. આ લીઓનનું રતેશન
તમારા દીક્ષીના રથતેન જેવું લગભગ મોટું છે. એક કલાક ગાડી
અહીંયાં ચાહેપાણી માટે વીસામો લે છે, એનજીનના પેટાખા-
નામાં ફાલસો પાણી આંહી ભરાય છે, માટે લાવો જરા સકાળે
કુમારતા તો કર્યે. પલેટફોર્મ બાજુના દાદરપરથી નીચે સીધા
ઉતરી જાઓ, ને જમણા હાથપર પાછા ફરો કે મોટું બફેટ નજરે
થડશે, જ્યાં કાંસીયા જેવું મોટું કારીનું કપ, સેકટાની શીંગ
જેવા લાંબા પાંઉની એક ગોળ કાતરી, ને માખણની ગોટી પર
શુકરાના કરી, ગોરી ઘટમારી નમાની ફરેંચ બુલ બુલોને બે ક્રાંક
આપી, પાછા તમારા દબા તરફ હેરયું લેઓ. અંતે ફરીને આપ
ભાઇઓની યાદદાશન જાગૃત કરવાની જરૂર છે કે, જે ફરેંચ
નહિખી જાણતા હોય તો ભલે પેસેનજરોની સગવડ ખાતર ખાસ
તૈયાર કરેલી મારી “ પારલે ક્રાંસે ” ડાએરીમાં ડોકયું આગમ-
ચથીજ નાખવા બુલશે નહિ. કાંઈ ખાસ ફરેંચ શીખીને જવાની
જરૂર નથી. મારી બેલાડ પીઅરથી ખીટન જે માંગશો તેદેખા-
ડશે. પણ ફરી ફરીથી કહુ છું કે ખીસા પાકીટ પર બારીક નજર
રાખજે, અને જોખમખી બને તો વેસ્ટની અંદરના ખીસામાંજ
બટન કરજો, કે નીરાંતે ઉંધાવો પછી તેની ધાસ્તી નહિ.
આલોજી સાજનાં ૬ વાગે પારીસ પુગવાનું છે. પણ બપોરના
કુમારતાની ક્યાં ગોઠવણ કીધીછ! આરડીનરી ટરેનમાં રેસટુરાંટ
કાર જેડવામાં આવતી નથી માટે ‘લીઓ’ થી પાંચ ક્રાંક એટલે
ત્રણ રૂપીયા બે આનાની એક લંચન ખાસકીટ લઇ બેજો. આ
કાગળની શુશોભીત ખાસકીટમાં, એક પુટ પાંઉનો કટકો, બે
ચાર સોસેજસ એટલે જાત જાતના ગોસના ટુકડાઓ, ખીફના
એક બે ટુકડા, એક એપલ એટલે સપરચંદ, એક ફ્રાંસના
પણુ દેલા ખાટા લાલ વાઈનની બાટલી, એક મીનરલ વાટર,

પેલી પ્રખ્યાત
લા ચન ખાસકીટ.

એટલે પુરાના પાણીની બાટલી, માખણની એક ગોટી, સાથે નાનકડો છરી કાંટો, ને એક કાગળનો રૂમાલ મળી ઉપલા પંચ વાણા બેશો-કેમ જીવ ધરાયો કે નહિ. ! ભાઈ સોંધું છે, બાળ ધરો ! બાસકીટની શેશ લઈ દુખ્યામાં બેઠક લેતાં ગાડી ઉપડી, અને પાસીનજરોના રોહ સાથે ગાડીએ ચાલુ મુક્યું ! શું ક્રાંસની નેચરલ સીનરી દીકરાઓ ! એક એકા સીન નદીપરના પુલો બેઠ ફ્રેંચ હુન્નરમંદી પર આકરીન કરો. બસ જરા કંઈક નવું બેઠો તો મોટેથી “ વાહ ! વાહ ! વાહ ! ” સીવાય બીજું બોલાયજ નહિ. બન્ને, બાણુના ઝાડોની ઘટા વચ્ચે છુપાએલાં નાનકડા સરોવરોના પદછાયાને ખુરશીદ ઈજદના તળુ થવાને વખતે, પોતાની પ્યારી માત્ર ભુમીને સુનાની પતરીનો લેબાસ પહેરાવતાં બેઠું, એ બેશક મોતીયાની આંખોનેબી થંડકતો આછતો સુરમો છે. ટરેન પોતાની બનતી ઝડપે દોડે છે, અપોરની બકરી બેંબેં કરે છે, સુર્ય નારાયણ આકાશ ગમનને ઉંચે આશને બીરાજ્યા છે, અને પેટ પુંજ માટે “ મોદું ” બ્રાહ્મણ કીયા કરે છે. ચાઆલો બાસકીટ છોરી યજ્ઞદાની યાદબી લઇએ. કંઈક બાણા પીણાની નેચરલ ગમમત, સુખલા જામાસની ગત રમત, વગેરેથી અપોરના ચારબી વાગા. હવે પેરીસ આવવાને દોઢ કલાકનો વીલંબ છે. લડાઈના કંઈક છાંટા દેશપર ઉડ્યા છે એવો અહીંથી સહેજ ખ્યાલ મળે છે. ક્રાંસની શહેનશાહ્યાનુને નમન કરવા તૈયારી થઈ રહી છે. આપરેબી ‘ ટોઇલેટ ચેમબર ’ માં જઈને હાથ મોદું ઘોષ બાલને પાછા બ્રશ મારીને મુઠની બન્ને અણીઓ સોય જેવી બનાવ્યે. અછાડ પછાડ, ને ધોંગ ધમાસા સાથે સાડા પાંચબી થયા, ને પેરીસના “ગેર ડી લીયો” જંકશન પર ઉતરોને શ્રીલક્ષ્મી કાકાએ જંકશન કીધું. વીજળીની ભભુકદાર રોશની વચ્ચે પેરીસના આ ફેશનેબલ સ્ટેશન પર નજર નાખતાં બસ નવી વાડીની જતરાની ચકરીજ આવવા લાગી. બધી ફ્રેંચ ચટણીજ જ્યાં પીરસાય, ત્યાં મારા જેવા લુખ્યા

પેરીસ !
બાપા પેરીસ !!

સુખખા જરથોસ્તીનું પારસી પુરચણ ને લણીગણીને મોઢે ચઢાવેલું બાડેનું બોણું “ગોરી ગોટમીટ” કાણુ સમજે ! પણ સારે નસીબે ‘કુક’ નું ખરડેલું ખાસકું લાલ શીટમાં આપણી સેવામાં ખડે પગે ખોટી હતું, એટલે સીધી તેનીજ નાડ બેવામાંજ કમતરીને દાહપણુ સમજ્યું.

“ શું તમે કુકની ટીકીટ ધરાવોજ સાહેબ ” પેલા કુકરી-માએ પોતાની માયાકુલ દપે સવાલ કીધો “ હા, મારી પાસ કુકની ટીકીટ લાંડન સુધીની છે. અને મને તમારી મુંબઈની આશીસે તે આપી છે. “ રાઇટ, તારે જીઓ સાહેબ તમારો સામાન સુમાન લઇને ટેકસીમાં મુકાવો, ને હાલતો એક રાત હોટેલમાં ટોડી પાડો. આવતી કાલે સવારે સાત વાગે તમારી ગાડી હેવર જવા પેરીસના “ગેર સેન્ટલેઝાર” ટરમીનસ પરથી ઉપડશે, માટે ત્યાં બીરાજજો.” “પણ ગેર સેન્ટ લેઝાર ક્યાં આવ્યું ?”

“ટેકસીવાલો સીધો લઇ જશે સાહેબ. ચાલો ગુડનાઇટ.”

પણ એ પરકૂરી
શાની છે !

આએ આફત જોઇ ! ટેકસીવાલાની દયા પર ત્યારે તમારા સેવકને છોડી દઇ આ લાંબી મુછનો છ પુટયો જગન પુછડોયા તારા માફક ગણુગણુ કરી નજર પાસથી ગુમ થયો. અંતે મારી સાથના એક જોડયા મુસાફર ફ્રેંડ ડાકતર બેન ને મેં બન્નેએ મળી ટેકસી લીધી ને ગેર સેન્ટલેઝારની સામેજ આવેલાં ‘ હોટેલ ટરમીનસ ’ માં હાંકારવા પેલા ટેકસીના સુકાનીને સીગનલ કીધી, ને પાએક કલાકમાં તો આ સઉથી સુંદર ટરમીનસ ‘લેઝાર’ ની સામે આવેલાં ‘ હોટેલ ટરમીનસ ’ પર આવી પુગા. હોટેલ ટરમીનસ ! યાર કલમ બાપડી મરે કે માંદી પડે ! શું એનો ફાંકડો ઠાઠમાઠ ! હું તો એમજ સમજ્યો કે નેપોલીયન બોના-પાર્ટનો મહેલજ હોશે ! આવાં એક મોહરવાદીયાના મનમોહન

હોટેલ ૨૨માનસ

મંદીરમાં પહેલે પગડીયેજ પગ મુકતાં બંદાના મગજ પર શું ઇમપ્રેશન થયાં હોશે તે ચતુર વાંચક પર છોડી દઈ આગળ આપ્યે. બાવા રાત કાઢવાની છે. દાખલ થતાંજ દરવાજા પોતાની મેલે ઉઘડી ગયા, એટલે આપરે સમજાયું કે બધું આપે તે મહેસ્ત ખરું. અંદર જતાં મેનેજર પાસે રૂમ નંબર લઈ લીફ્ટમાં બેસી બગરી માલપર આવેલા બાવીસ નંબરના રૂમમાં દર પડીયા, ને મોઢું હાથ ધોઈ બોંયતલીયે આવેલા, મોઢા ગમી કરવાના મહેલ માં દાખલ થયા. વાઈન સાથે ડીનરના ૧૬, ફ્રાંક ને બે ફ્રાંક ટીપ મળી ૧૮ ફ્રાંક એટલે ૧૧ રૂપીયા ૪ આના. જોવની એમ શું કરોજ જો બા : શાંતી ! પણ ઉતાવળ કરો, બે રાત થઈ કમરનો કાંઠો કહેણું કરતો નથી તેથી નરમ પીછાની બંબે બાર મણની તળાઈપર જ હો કરી જઈયે. દીકરાજીઓ, સવારે ઉપડી જવાનું છે. પેરીસ જોવાનો ચાન્સ હાલમાં મલનાર નથી, માટે વાહલાં વાંચક તને ફોકટની મોહીની લગાડી છેલી તક રીબાવા કરતાં મારે ચોખ્ખું કહી દેવું પડશે કે, આ ચોપડી ફકટ પેરીસની માતા ‘બ્રીટન’ ની કાંહણી કથાજ રજુ કરશે, માટે પેરીસ માટે જો તને હાંફલો આવે તો સજુરી પકડજે, વરી બવીશમાં એકાદ “પ્રીનસેસ ડોકથી પારીસ” બી તારી લાઈબ્રેરીનો સીંગાર થઈ પડે એ બનવા જોગ છે. પણ આપણે આપણી કથાના મુલ સીધાંતો બાબુએ મેલી દામાદોલ દુનિયામાં દોળીશું નહિ. થડે કહેજે, જીવને આત્મજ્ઞાન, ને બ્રહ્મજ્ઞાનના અજાડાં પંજાડાથી હાલતો મોકળું રાખી રાત હોટેલમાં તોડી ને સવારના પાવરા જેવા પગને પાછા ટીપટાપ બનાવા ચામડાનો દોરીવાલો ખલકો પહેરાવ્યો. ગાડીને અરધો કલાક છે, ને લગેજ ઠેઠ લાંડન સુધી રેજીસ્ટર્ડ કીધોજ એટલે ધાસ્તી નહિ. અતરે વરી ‘રેજીસ્ટ્રેશન’ મુરતી પોતાની આંખનો હીરા ચમકાવી રહી છે. લેઓ બાપા, પહેલેથીજ સાઈંસાઈં ચાંદની જેવું ચોખ્ખું કહી દઉં છું કે પારીસથી લાંડન સુધીનો તમારો લગેજ

કંઈક એક ફટ ફટ ફટ ફટ!

રજીસ્ટર કરાવી દેજો. પણ જોખમની ચીજો નાનકડી હેંડ બેગમાં સાથે લઈ લેજો. એટલે આપણે માથેથી મહેનત મસાગતનું આપ વીટયું. લાંડનના વોટરણુ યા ચેરીંગ ક્રોસપર ઉતરે કે તરતજ, રસીદ દેખાડી સામાનનો કબજો લઈ લેજો. ફક્ત નજીવા એક બે ફરાંકમાં લગેજ લધામણુ કંપનીના માથે ઓળવવી એના જેવી ઉત્તમ મોજ ખીજ કઈ!

ત્યારે સાત વાગે ફરીને હેવર તરફ વધવા, ઇસતેશનના પલાટફોર્મપર ખીરાજવાને, રીઝવડ જગા જોઈ ખુશહાલ જીવે અંદર માહદેવની માફક ચીટકયા, ને સુખના લલના માઈ શોખીલા શોખતીઓને બહેલાવતી આંખે પેરીસ હેવર એકસપ્રેસે, શોકના સ્લીપરોપરથી ગળડવા માંડયું, તે બારને સુમારે તો હેવરના ઇસ્ટેશનપર ફરીને લાવી નાખ્યા-હેવર આવ્યું. આજીબાજીનો ઠાઠમાઠ કેવો હશે તે વીસતારવા કલમ બાપડી ડચકાં ખાય છે. લગલગ આખો કોન્ટીનન્ટ ત્યારે તરી આયા, પણ જ્યાં જોએ ત્યાં બ્યુગલ, ને કાંપ, ને લશકર, ને વાવટા; પવનના સપાટા, કંઈ ને કંઈ ખબર લાવતા ને લાવતાજ. ટરેનોમાં એજ પાટીયાં લગાડેલાં કે મહેરબાની કરી કોઈએથી લડાઈની વાત કરવી નહિ, કારણ કે સહેજ ડુંકળી દુશમન દેડકાંઓના કાનો ચકાર બનાવી ઉલટી ચેહ સળગાવી જશે. માસી મરે વઢાણુ જીએ ને પોરીયાને બોઇનો કાંટો ખુટે, તેવો મામલો હાલમાં આહીં પસરી રહ્યો છે. બસ બંદુક ને ભાણા ખાંધ ને છુંદી ખુરદો કરે છે. મુફ્લેસીને મોઢવારી તડકે તેજ કાઠી દમડી મેળવનારાઓ પર અજલનો ઇસતાંપ મારે છે. જે કે પોતાની પ્રજાને સુખી કરવા ફરાંસની સરકાર પોતાનો જાન કુરબાન કરે છે. જ્યાં હોટેલોમાં લાંકા જગતીતી ત્યાં હાલ કાળો કાગડોખી ઝાંખી જોતો નથી. જે શહેરોપર ખુબસુરતી, કુદરત માતાએ કીટલી કીટલીએ રડી હતી તેજ શહેરો આજ શોકની સાડીનો સીંગાર

હેવરની સીડીખા
ચઢ્યા!

સજી ફરે છે. ટુંકમાં મારસેલસ અને પેરીસ કરતાંબી વધુ ગમગીની હેવરના હલતામલતા હરખ કાકાએને ચહેરે ધાઈ આવેલી દીસે છે. જેવી કીરતારની મરજી. આ જગમાં બીચારા નીરદોશને સહન કરવાનું હશે તે સહન કરેછ. !

ભાઈ--“અતીશે નહિ બોલના, અતીસે બરી નહિ ચુપ

અતીશે નહિ બરસના, અતીશે ભલી નહિ ધુપ”

લાવીને મારા વહાલાઓએ હેવરમાં નાંખ્યા ખરા, પણ પાછા મુકતાઢ ઉઠવાના કાહરે તો કહેજે ભાટ બંધાય તારે ! આખખા માખખા બાર કલાક ગમડાવાના છે. રાતના હાવર બંદરથી લોંચ એકને સુમારે ઉપડનાર છે માટે લાવ દીકરા, એ હાવર ને કાપરાંની કાવર વરી શું છે તે તો જોધયે ! છે તો મોટું ક્રાંસનું બંદર, એક એક કરતાં ચાર ચાર પ્રેમેનાડ ! દરીયા કીનારો મુંબઈના ચોપાટીને સહેજ મલતો આવે છે. બાજ ધજનારાઓ માટેની ગોઠવણુબી ફીક લાગેછ. ઇંગલીશ ઇસપીકીંગ રેસટોરાં કાફેની ઓધણુ પાથરણુ ફીક છે. પરદેશી ભધ્યાના પરદુખ ભંજન કરનારી પ્રોટીયાઓ દગલે ને પગલે છે. ટોમલેટ સુપરાંની કાની ઉભાય છે. મોટી મોટી કાપડ, જરીકામ, ચાંદીકામ, નોવેલટી, ક્યુરીઓસ વગેરેની દુકાનોનો હાહમાહ ઉમદા છે. કેટલાક અજીઠાં પાતરાંના ટુંક અપવાદ સીવાય હાવર બીલોરી બાગ, બગીચા, મ્યુઝીયમ, વગેરેથી ફીક સજ્જએલું છે, પણ આપણે માટે ફીક નથી. એતો અશીણના જીવડા અશીણ મહીજ જીવે જો ભાઈ, સાકર મહી જીવાડો તો તરફડીયા મારે ! કંધક ગોટપોટ સોટપોટ, ખેંગણુ ખરીદી, પેટ પુજા, મોજમગ્નહ વગેરેમાં દીવસ ગાળી, રાતના બંદરપર સાડા નવને સુમારે પાસપોટ એકઝામીનેશનના ટેમે આવી લાગા, ને તેનો તપ્પો પુરો થયો કે પાથરા લોંચપર હેયું લીધું. તુરતજ, આપેલી સ્લીપ

હેવરથી કવીક
માયં.

પરનું નંબર જોઈ દુટકપર પગ મુકતાંજ, કપતાન સાહેબે કાબીન દેખાડી, અને રાત શાંતી વચ્ચે પસાર કરવા તમારા સેવક પોતાના ગોઠયાઓ સાથે ઠરીઠામ પડ્યા. લાંચની તળેટીએ આવેલાં ભારવટીયાં જેવા રૂમમાં એક લાઇનમાં એકની ઉપર એક એવાં હારેદોર લગભગ પચાસેક બીજાનાઓ, સાથે ટકીયાને એકએકી બ્લેનકેટ એવી રીતે ગોઠવેલાં કે, જોઈએ તો પગે પગ એકબીજાના અડાવો યાતો કે માંથા સાથે કુસ્તી લડાવે. એથી ગનીમત બાવા! પાંચ છ કલાક ઉંઘમાં ક્યાં ગળડી જશે તે જણાવવાનું નથી. આવાજ વીચારોને મનમાં ઠસાવી, મુંબઈની અલબેક્કી નગરીના મીઠા ખ્યાલમાં ફોડ મરડી.

“ પ્રાન્થા બજીલે ને કીરતાર,

આ તો સ્વપનુ છે સંસાર”

સવારના પહોરમાં ઉડી સેલુનમાં જઈ કાશી, ને લાઇટ એકફાસ્ટ લઈ પાછા ડરેશ કરી તઇયાર થયા. બાઈ સવારે સાતને સુમારે સાઉથેમપટન પુગવાના હતા તેનું ઠેકાણું નહિ. ચેનલ બાપડીએ ધુમ્મસની ઓઢણી ઓધેલી હોવાથી, અને એક તો પાણીમાં ભરાઇને પોતાની પાંખ ફફડાવતી પેલી ચંડાળ સબમરીનનો દોર વધી પડવાથી, લોંચ ધારવા કરતાં બે કલાક સાઉથેમપટન મોડી પુગી. અને સાડાનવ કલાકે ફરેંચ કોસ્ટને સેવટની ચુડબાઈ કરી બીટનની રંગીલી ભુમીના કીરણો જેવા પામ્યા. અહીંથી દુનિયા બદલાઇ છે. રાજ કરતી કોમને આછુમીછુ કરવાનું આએજ પહેલું પગથીયું છે. ઇંગલીશ કલાઇમેટનો આછો ઓજપ અહીંજ તમને મળે છે. ચાલો ત્યારે પાસપોર્ટ દેખાડી સાઉથેમપટન બંદરે ઉતરો, ને ફીકર ધાસ્તીની કોથળીપર હવે મેચીસ મુકો. ખોદાયજીએથી ઘી પુરીયું બાપા કે, અંગરેજી સરહદપર તોફાનનો

અંગરેજ હક-
મતનું સબકનું
બાઈ સાઉથેમ-
પટન.

વાવટો ચડેલો હોવા છતાં સીધા પાધરા આવી પુગા. ઓ અં-
ગરેજ કળાના ઉત્તમ ખ્યાલની નાળ દીમાગને દરવાજે ઠોકાવનાર
પ્યારાં પનોતાં સાઉધેમપટન, તુને પ્રીતભરી સલામ કર્યે છીએ !
સાઉધેમપટન આવી લાગતાં ગાંસડાં પોટલાં ફરીને સીકડાયાં, ને
ધક્કાપર ઉતરવાને લોંચને જોડી નાંખતો એક ઓટોમેટીક દાદર
મુકાયો. ધડધડ બધાઓએ હાંફળા ફાંફળા જીવે જીપલાવા માંડ્યું,
ને લગેજ આપલાને એકાદ શેડના કોરનરમાં ધકેલી પાસપોર્ટ
માટે ફરીને સેનત્રલ હોલમાં જગ્યા લીધી. માટે ઓ ધગલાંડની
સફર સહેલથી પાર ઉતારવાની ઉમેદમાં અંગોલ કરતા તમે
છતીહાસીક હીંદીવાનો, જરાક આવે વખતે મુંબઈ નગરીની ગોડ
માંથી નીકળી. અંગ્રેજી ગોડમાં ભરાતા છુપાતા મગ્ગહ લેવા માંગ
તા હોવ તો, ‘ પાસપોર્ટ ’ આપલાને બહુજ તપાસજો. જોઈએ
તો “ Next to skin ” ગળાંએ દોરી બાંધી ઓળવી રાખો,
ને જોઈએ તો “ લોક એન્ડ કી ” માં છુપાવો, પણ ગ્રેટક્ષીટન
જતાં તો દગલે ને પગલે તેની તપાસ ચાલશે. ત્યારે સાડાનવે સાઉ
ધેમપટનમાં ઉતરેલા અપોરના આરબી વાગા પણ છુટકો નહિ.
એકસપ્રેસ ત્રેનથી ગોડીમાં આવી હમોને લઈ જવા પડી રહી,
પણ ફાજલ પડ્યે તારે કેની ! એક ઓરડામાંથી કાગળ્યાંપર ઇસ
તાંપ મારી બીજા ઓરડામાં મોકળે, ત્યાં વરી કંઈ જીસતેજો કરી
આપ બપાવાની ઓળખ લઈ, ત્રીજા ઓરડામાં મોકળે! જાણે લંડન
જઈયે તે પહેલાં ઓરડામાં કેમ ફરવાનું તે શીખ્યા નહિ હોઈએ
તે આજ શીખી લઈયે કેની !! માટે મહેરબાનીની રાહે આટલી
શીખ માની લેશો, ને સોનાની ગીની, જગાતની બાજતો, પર-
વાના વાલી ચીજો, અને દોસ્ત આસનાવ, વેપારી વગયરા પરન
ઓચરીયાં, દસ્તાવેજો જેવી નાની નાની વસ્તુઓ સાથે ના લેશે
નહિતો માસી મુવા પેજા મધરડાઓ તમને તોઆહની તાળી પડા-
વશે. ચાલો સાડાઆરબી થયા, એકસપ્રેસ ઉપડવાને બે મીનીટ છે,
લગેજ તપાસાવી સીદ્ધા હાલ તો ટ્રેનમાં ચઢી બેસો. એકતો કકરી

ત્યારે દેશ ખાઈ
દરવાજા ખાંધે
ભાધી બેઠેલી
લંડન બાપડાના
મજામ તો મળ્યા
હો!!!

કહેજે માઈં કામ. લંડન જઈને કુમાસ્તા કરી નાંખીશું, ને બન્યું
ખી તેમજ. ત્રેનમાં બેગ લઈ જગ્યા લેતાં ગાડી ઉપડી, ને બે કલા
કમાં તો આખી યુરોપની અલબેલી રાણી લંડનના વોટરલુ સ્ટે-
શન પર આવી લાગા. આહ લંડન, લંકાની શોક, તાઈં મીઠું નામ-
જ અનેક આશાવંત જીગરનું મન હરી લે તેમાં શક નથી. તારામાં
હુન્નર છે, કળા છે, જ્ઞાન છે, મળતાવડાપણું છે, શેખી નકા
બરી, શેઠાઈથી તું મોકળી છે. લલમણસાધ લાયકી, મોભો, માન,
છજતનું તું મનન કરવા જોગ મંદીર છે. પછી તારે માટે શું
ઉદગાર કાઢી શકું! એટલુંજ કે અંગ્રેજ હકુમતના ઓ પ્યારાં પ-
નોતાં, પરેહુજગાર, પરદુખલંજન, પાયતખત, ખુદા તારી આમદ
અમર કરો ! “See with your eyes shut, breathe
with your nostrils locked, speak with your
tongue concealed, and London will echo of
what you express.”

પ્રકરણ ૬ થું.

લંડન આવવા આગમચની કંઈક ઉંચકી ટુંચકી.

ફકટ રેમીનાઈન જેનડર માટેજ.!!

—o x o—

કોરસ (નાવાહો)

લંડન લઈ જઈં ડારલીંગ મારી,
ડારલીંગ મારી, ઓ દીક્ષાન પ્યારી તું;
વસાવજે પેરીસીયન સાડી,
અક અપ માર્ષ બ્રોકન ડોલ; (ફીરોઝગર)

થોડીક અહીં ત-
હોંયો અને અડ-
ભવથી એકઠી
કુષ્મલી
ખાતમીઓ.

વેકાઓજી તમારા જીલડ લાલાજીઓને તો હમારી કેડ
કમ્મરમાં છવવીશ દીવસ રાખી બાલની કાની તપાસી આખરે
લાંડનને સબકતે પગથીયે રાયરમીલાં સાથે બેસાડી આયા,
હવે તમે તેમની માનીતી સ્વીટીબર્થ સાકરબાઈઓ તમે
કંઈ ઉલટ લેઓ ! વાય નોટ ! કાંય નહિ, તમેજી તેમને
જોઈને થઈ શકો ! જોઓજી, તારે ધણીજીના ખીસામાં લાગા
વાહજીના વેપારથી યા “ સસસા ગગગા સમનડર ” કંપનીની
શેર દલાલીથી કંઈક અચાનક રૂપાંબાઈની રેલ આવી હોય,
ને તેને જોરે ફાંકડા “ બીલી ઓફ ધી વેલી લાઇમજીસ ”ની
મદદથી અણીદાર બનાવેલા મુજના કચસરીયા છેડાઓ એકદમ
તારા સીતારા જોતા હોય, ને જાણેકેજી વરી સાથે લાગું
હોંશમાં ને હોંશમાં તમેનેજી છેડાછેડી બાંધી સોસાયટીમાં
ઉકમઈ લેવા સાથે શહેનશાહ બાનુ તરીકે જવાનું ઇજન
થયું હોય તો બલે પધારો, હમારી બેલાડ પીઅરથી બ્રીટન
તમેને હસાવી રમાડી કંઈખી હલાકી વગર લાંડનને કીનારે
મુકી આવશે ! સમજોજી ત્યારે મકુજે તમે મુંબઈથી સીધારે તે
પહેલાં સહી મીટીઓ ને પારટી ડીનર ખોરીયાં આપી.
તેઓ સાથે ખુબ હસી બોલી, તેમની પાસેજી વધારામાં પારટી
ડીનર પ્રેઝંતો વગેરે સ્વીકારી, આંઠ દીવસ આગમચથી
મોકળાં થઈ જજો, ને શાંત મગજ રાખી એટલા દીવસ ખીલકુલ
રેસ્ટ લેજો. અલખતાં મારી ખાતરી છે કે નાજીક જાતને
દરોયો જોઈને બોર આવવાની આદત છે, માટે એમ કહું છું કે
સાથે તમે બહેનો જરૂરજ “ લેમન ડ્રોપ ”ની મોટી યા
નાની શીશી, યા તો કે ખાટટાં બટ ઓરેંજસ યાને સંતરાઓ
હોરી લેશો. વળી જવાની બે દીવસ આગમચ એક સ્ત્રોંગ
પરગેટીવ તમારી દેહને દરીયા સામે ટેકવવામાં એક અકસીર
પલાજ છે. એ ઉપરાંત જો દરીયાના પાણીનું એકાદ ગલાસ
જવાની એક દીવસ આગમચ ઓટાવી જશો કેની તો,

ફકટ બાનુઓ
માટેજ. કંઈક
હાકતરો ઇલાઓ.

કાંડો ફેશનેબલ
કરશે !!!

તુરતજ એકવાર ઉલટી થઈ ફરીને તમેને દરીયો નહિ લાગશે. વધારામાં “ભોર આવે ત્યારે શું કરવું,” નો મારો આગલા પાનાપરનો નુસખો મોટે ગોખી રાખી, ધણીજીનેખી ખાસ સ્ટડી કરાવવો, એથી તમે બહેનોના લાલમાંજ છે. ત્યારે દરીયા માતા માટેનો નુસખો નંબર વન આપણે દેખાડી, હવે સાધારણ હીંમત અને ધીરજ એ બહેનોને બંને અગલમાં કેમ સાચવવી તે વીશે બે બોલો કહીશ. જી મકુજે ગોરા ટોપાંઓની ગોરી ટ્રેમોફોન રૂપી ગોટપીટથી બીહશો નહિજી. જરાઆક સ્ટીમરપર બધાઓ સાથે ઓછું બેળાશેજી. મકુજે દોળાના નેણની કમાન સહેજ ટાઇટ રાખશેજી. ખરચ ખુટણપર મજબુત આંકેશ રાખશેજી. લખણુટ ને આદશાહી ટીપોથી પારકી કમળતના પીપો ભરી પોતાનું ધર રવડતું અટકાવશેજી. કપડાંની ફેશીન ફાશીનપર ડોળાને ચકરાવો લેવા દઇ દરેક ચીજો ખરીદવાથી બાઝ આવશેજી. ધણીજી ટેકસી ટરામની જહાં વાત કરે ત્યાં બનતાં સુધી તેમને ચલાવી લઇ જવાની ટેહકીક વાપડશેજી. થીએતર, સીનેમાં, સ્કેટીંગ, ડાનસીંગ, મ્યુઝીક હોલ વગેરે વગેરેમાં સીધારો તો બેથી ચાર શીલીંગની અંદરની સીટપરજી ગોઠવાશેજી. પેલીના મેગીઆ બ્લાઉઝ ને ઓલીના ઇસતમ બોલી સ્કર્ટ જેમ તમે તમારો નેશનલ પોશાક બદલશે નહિજી. ખાવાપીવામાં ફરવા હરવામાં, બોલવા ચાલવામાં જરાઆક ફેશનેબલ “ઉ” સાચવવા ભુલશે નહિજી. ને છેવટે એકજ સલાહ બાકી છે કે બનતાં સુધી “એપોઇન્ટમેન્ટ” જેવી ચીઝ, મનથી વીસારી મુકી, મેળાવડા પારટીના ઇનવીટેશનો “એટેન્ડ” કરવાનું ધતીંગ સહેજ ઓછું રાખશે તો મારી ખાતરી છે કે તમે એક શહેનશાહ બાનુની માફક ત્યાં દગલે ને પગલે પુજાર્ધ, તમારું નામ સદાનું પરાઇ કોમમાં અમર કરી, હસ્તે ચહેરે પાછા અલબેલી નગરી તરફ, તમારાં વહાલાંઓની વચ્ચે

ખીરાજવા નસીબવાન નીવડશે. વેલ ધેન, આગલ ચાલો. છે તે કરીને તમે બહેનો હજારો કોસને છેડે જીભડાંઓ જવાના તારે સવાલ તમારા જીમખાના મંડળમાં એ ઉડશેની કદાચ કે, “ શીરોજગર ભઈ બધરાંઓનું રાયરચીલું રચવા બેઠો તો પોતાની કલમને તેમના ડરેસીસનું વર્ણન કરવા કાંચ નહિ દોડાવી, કે ઝટ ને પટ કસોટી થાય. ” હારેજી, ના કેણે કહ્યું ! ડરેસનાખી વીસવીસ વાણાંઓ એવાં તો દેખાડું, કે ફેશન મંદીરમાં ફરતી ક્રીથીકીંગ ફ્રેનીઓખી દાંતમાં આંગળાં પકડે ! જોએજી ત્યારે, છથી આઠ મહીના રહેવાનો

આનહી ટવીકસ
યુ એન્ડ મી !!

ધરાદો હોય તો તમારે તો અનીથી પની સુધીનું રેશમી, જાપાનીઝ, શેંગાઈ, ચીનાઈ, બજાર વસાવવું પડશે. માટી-ડાઓને બરનું તો ખાંડીબંધ ત્યાં પડેલું છે, પણ તમે ઇંડીયન લેડીઓ તમારે બરનું ને તમારા ટેસ્ટને સુટ થતું કોઈખી ચીઝ ત્યાં મળી શકે એમ નથી. માટે ઓ સોસાયટીની સજનીઓ, ફાંકડી બેથી ચાર ત્રંકો માટે જરૂરજ આગમચથી ઓરડર રેજીસ્ટર કરજો. ત્રંકો બનતાં સુધી એવા તો મજબુત “લોક” સાથની લેશો કે ગમે તેવી અફાળ જીક કરતાંખી તેનો ટાંકો ધીલો નહિ થાય. જો ત્રંકોની ગોડવણ નહિ થઈ શકે તો બે સુંદર કાફના યા બીજા કોઈ લેધરના મજબુત બેગ

વહુમાચનો વાગો
નંબર વન,

યાને કોથળાઓ લઈ લેવામાં શોભા છે. કોથળા સાથે એક હોલડોલ લઈ લેશો કે તમારા બીજાનાનો સાજ તેમાં સમાઈ જાય. હવે તમારા વાગાપર આવ્યે. તમામ અંગ્રેજી ખલકતમાં પીંક કલરપર વીશેશ મોહેની છે. તેમજ સઉથી સરસ ને સુંદર “ ચાઈના સીલ્ક અને ચીનાઈપાજ ” પર મોટે ભાગે કુરખાની છે. એટલે બનતાં સુધી સાડીઓ લેવો તો પેરીસીયન પીંક કલરની સીફાન યાતો કે સ્કટ્ યા સ્ટ્રેપની હાલની ફેશનની, વાયોલેટ, યા ખોલ્લા બફ કલરની કોતરેલી કોરની લેવી. બનતાં સુધી કોર મુકવાની તસ્દી લેવી નહિ, પણ સાડી સાથેજ

કારખી જે ભરેલી હોશે તો બહેતર. ત્યાં વળી ઊંક કસબનું કામ થાણું વખણાય છે, ને તમોનેખી જે તેવીજ ઊંક કસબની સુંદર એકાદ પીંક કલરની સાડીમાં સજ થએલાં કોઇ છેલ્લખટાઉ મોહેના રાણીએ જોયાં કેની તો પછી જોઓ તમારીપર કુદકણાં ! માટે જે સીફિનની પીંક કલરની સાડી, જે સ્કર્ટની ફાંકડી સાડી, જે ઊંક કસબથી ભરેલાં આંખે ઉડી વળગે એવાં હોજ રીયાં, જે થી ત્રણ સુધસના યા ખાખાના તમામ ભરેલાં કાળા ચીનાઇ ગારા, મોસમની મોજ ચાખવા પુરતું છે. બ્રાહ્મિમાં તો હાલની ઢપના ટાઈની ફેશનના મેગીયા બ્રાહ્મિઓ, ને આગલી સાધડનાં બટનોના ફાંકડા શર્ટ બ્રાહ્મિઓ, અને “શેડો લેસ ઓવર ફેશનબલ વાગે શીફિન” ના બ્રાહ્મિઓ, કોરડેડ વાયલ યા ફેલેનેલેટના બ્રાહ્મિઓ, વેલવેટ, ચાઈનાસીલ્ક, કોટન, ચેક, પ્લેડ ટફ્ટા વગેરે ભાતભાતની ફેશનના બ્રાહ્મિઓ તો દોઢેક ડજનનો સેટ તમારું બખતર દીપાવવા પુરતું છે. સદરામાં આશરે એએક ડજન તમામ નેટના ભરેલા સદરા લેવા, કારણ કે વોશીંગ કંપનીમાં તમારા નેટના સદરાના વાવટે વાવટા ઉડી જશે, માટે એતો થંડા પાણીથી ઘેરમાંજ વીછ રી વાછરીને ઓરણપર સુકાતા નાખવામાંજ શોભા છે. જોઇએ તો અસત્રી કરવા કંપનીમાં મોકલજો એટલે પટયું ! ભલા ધનેતરોના ધરના યોગાણમાં કપડાં વાપર વખાતાં પડેલાં જોશો, માટે રે મારાં બહેનો, મુજ હકીરની આટલી શીખ મગજની કોહડીમાં ઉતારશો કે, જ્યારેખી જાઓ ત્યારે મુંબઈની મોહતાઇ મુંબઈમાંજ મુકી દેશ તેવાં વેશ કરવાની તમેહ પડે ! એખી એક ફેશન છે, ઇન્ટરમટ ! હવે સદરાનું તો થયું આગળ ચાલો મકુજે. કેટલાંક મોટે ધરના મહેરબાનુઓ જોઓ માંથાનું ઢાંકણું થું છે તે હાલને કાજતો ભુલી ગયાં છે ખરાં પણ, મારા નાકેશ વીચાર મુજબ જો તેઓ ત્યાં માથાબાનુખી રાખવાની કોશેશ કરશે તો, પોતાના નેશનલ ડરેશમાં દીપી નીકળતી પેન્ટીંગ કરવા કાયક પુટલીઓ તરીકે ગોરાં

ફેશનબલ વાગે
શીફિન
નંબર ૬

વીલાયતના એરીસટોક્રેટીક ક્લાસીસોમાંથી બહુજ પંકાશે. જો ખાતરી કરવી હોય તો એક ટ્રાયલ લેજો, ને જોજો કે સાડીની સોડ ઉપરાંત આજે “કવરીંગ” ને કેટલો આવકાર મળે છે. મોજાં છુટ માટે ઘણીક કાળજી કરશે નહિજ. જેવાં જોછએ તેવાં આંખે ઉડી વળજે એવાં ફાંકડાં સોકસો, ને દીલ ચાહે એવી સુંદર કોર્ટ શુઝો તમારી ખીદ-મતમાં હાજર છે, ફકટ તમારીજ ખોટી. માટે ખનતાં સુધી ત્રણેક પેર જળીના સોકસ ને એકાદ એસ કીડ, યા વીલો કાફ, યા પેટન્ટ લેધરની કોર્ટ સુઝ ની પેર લંડન સુધી ફીક જવાખ આપશે. પછી તો છુટના વતનમાંજ જાઓ ત્યારે જોછએ એવી પેર પસંદ કરી લેજોની ! સાથે એક ગરમ કેશમીરનો આવરકોટ ને એક સુંદર પેરેસોલ જરૂર લેજો. વળી ગળાંને, રેશમી મફ્લર ને સ્કાર્ફ લેવા ચુકશે નહિજ. ખીજ તીજમાં એકાદ સેન્ટ લંવડરની બાટલી, એકાદ પરફ્યુમ બાક્સનો સોપ, એકાદ બે નીખીયા ખસો, બાલમાં ખોસવાના બે “ક્રીમ્સ” યાને નીખીયાઓ, અરધો દજન તુવાલ, નેપકીન, એકાદ બે દજન ફાંકડા લોનના યા રેશમી રૂમાલો, થોડાક માથાંમાં ખોસવાનાં સુઈયા, એકાદ સુંદર હેન્ડ બેગ, તથા તેવીજ સ્ટામ્પલીશ હાથની બેગજો યાને બંગડીઓ, અને એક લાંખી મુન્નાની લોંગ ચેનની જગ્યા કરવી વાજખી થઈ પડશે. પેટી કોટમાં તમેને ગમે એવા, જોછએ તો પાજના ને જોછએ તો સુતરાઉ ભરેલા, અરધો એક ડજન નંગ પેક કરી લેવા મારાં નાકેશ મન મુજબ ફીક છે. અદલી અદલી સાચવી લેવામાં ઉત્તમ છે. યસ પુશકળ થયું ! ઓધવામાં જોછએ તો એક ફાંકડી સુવાળી બ્લેનકેટ લઈ લેવી. ત્યાં “શોપીંગ” જવા જેવું ઘણુંખી પડેલું છે. તમારો નાનકડો ખીસોખી ફાકી જશે પણ “લંડનની ફેશીન બજાર” નહિ થાકશે. અત્યંત શોખ પુરો પાડવો

હોય તો મનપસંદ ચીજો ખરીદજો તેની મના નથી, પણ કમીના બંદાની અરજ એજ છે કે, પહેરઘોષ એવી થવી જોઈએ કે જેથી તમોને તેમજ તમારી કામનેખી ત્યાં શોભા આપે મળે. નકલ બોલની ત્યાંની પ્રજાને બહુજ સુગ છે, ને તેથીજ તેઓ દરેકને પોતાના નેશનલ ડરેશમાં જોવા બહુજ ઈચ્છે છે. મને ઘણીક મોટે ખાંચરેની છોકરીઓ સાથે એળખા ધરાવાનું માન મળ્યું હતું, ને તેઓએખી મારા

સહજ તમોનેખી! સવાલના જવાબમાં ઉપલોજ આઈડીયા દરશાવ્યો હતો. ^{૭૬ ૭૭}એક્સ ૫૮ ૪૮. માટે જો ઉપલુંજ બધું મનમાં ગોખી તે પર અમલ કરશો તો તમનેજ ફાયદો છે, નહિ તો કોઈ તપલીથી નહિ ઝાડશે. એમ તો કાંકરા ખારી ખીસામાંથી ખાલી કરો તો પછી જીપલાં તો વગર શકે છેજ છે, પણ તમારુંજ ખાઈપાછળથી તમારી નીંદા કરવા તેઓ કદીખી ચુકશે નહિ તેની ખાતરી રાખજો. તેઓ ઈટિરાટ ને ધીકકારનારા છે, સાદાઈની મોહતાઈ માટે માન ધરાવનાર છે, માટેજ સાદાઈ ને સાલેસાધ અખતયાર કરવાનું આપણે જણાવું છું, પછી તો જેવો બાધ સાહેબોનો વીચાર. ઘણાંકો હાઈડ પાર્કમાં રાઈડીંગ કરવા સવાર સાંજ દુટી પડે છે, માટે તમોએખી તેમ કરવુંજ જોઈએ એવું કેડે લખાણ મળતું નથી. એમ તો ખરચવા માંગો તો ખાતાં ખાતાં કુવાથી ખુટે તેવો હીસાબ ત્યાં છે, પણ ખરચની લગામ હદમાં રાખવામાં ને ઘણી સહી મીટીઓને બનતાં મુઠી “ એવોઈડ ” કરવામાં યાને કે ખેરવવામાં તમારું સર્વ સુખ સમાએલું છે. ખીજું બધું તો મકુજે હું આગલા પાના પર લખી ગયો તે વાજખી છે. ત્યારે રજા લઈશુ બહેનો, હવે બોલ્યુ ચાલ્યું માફ ! ગરીબના ગોદાનો ગુસ્સો નહિ કરશોજ. એમજ સમજોની કે ‘હુંખી તમારો ભઈ છેઉ.’ પણ તમો હસ્યાં તો ખરાંની ! પ્લીમ્પ્લિમ્પ્લિમ્પ્લિ !!!

પ્રકરણ ૭ મું.

ખુદ લંડનના બીતરમાં.

લાગી લગન મને તાહરી “વીલાયતડી”-

તારો ભરમ છે ભારી-વીલાયતડી.

તું તો ખીટીશ શહેનશાહતની રાજધાની,

કેલ યુરોપની રાણી—

પાર ઉતારજો મહીયારી—

(ફીરોઝખર)

ચાઆલોજી ત્યારે અંતે લંડનના વોટરજી સ્ટેશન પર હમારા બખતરને ગુલાબ ને કેશરની સુગધી રતુ વચ્ચે, કીસ મતને હીંદોળે હીંચકા ખવાડતી પી. એન્ડ એ. ની માર-સેલ્સ એક્સપ્રેસે લાવી મુક્યાં. હવે ક્યાં જવું ને ક્યાં નહિ તેનો ખ્યાલ મગજની કનકાયરી મહી લપેતાવા કરે છે. જ્યાં બધુંજ ગાયના દુધ જેવું ચોખ્ખું ને ઘોળું, તાંહ આ મુંબઈ નગરીના વાંકી ચીલમ ધાલતા વટોળીયાઓનો ઠાગ ક્યાં ! ફકર નહિ, તમારે લંડન જોવું છે ને ! ત્યારે ફરીને આ બાપડી “ખેલાડ પીઅરથી ખીટન” બહેનને ઉંઘમાંથી સળગર કરા ને જુઓ કે, તમે સડસડાટ લંડનમાં કેમ હસ્તાં રમતાં ફરી આવો છો. પોર્ટ સધયદ ફાંકડું મંદીર છે, મારસેલ્સ જુન્ની ખાણનો હીરો છે, પારીસ હરણના પેટમાં પાકતી સોનાના મુલની કસ્તુરી છે, ત્યારે લંડન નારી જતીનો નરગેશ છે. પણ લંડનના બીતર માં પેસી ચારે ખુણા જોઈ વળ્યે તે પહેલાં, તેના ડાળ પાંખડાં આની એક ઉડતી સરવે લઈશું. વેલ ઘેન બ્રીગીન:-જેઓજી કેટ-

લંડનનો બીતર
ભરમ

લંડનમાં દાખલ
થવાના
ચાર દરવાજા.

લાક સાહેબો લંડન શહેરમાં ટરેન માર્ગે આવી ચોથીના ચોક પુરે છે. જ્યારે ધણુકો જેમને દરીયામાય મદદ થતી હોય, તેઓ ઇંગ્લીશ ચેનલની છાતીપર સવારી કરે છે, ને ગોદીમાં ઉતરી ત્યાંથી ટરેનને માર્ગે લંડન શહેરમાં પોતાની પગની પાટલાનો છાપ બેસાડે છે. ત્યારે આપણે પહેલે ટરેન માર્ગે આવનારા સાહેબોની સગવડ પર બોલીશું. તો મારસેલ્સથી ટરેન લંડનમાં દાખલ માર્ગે લંડન પધારવું હોય તો બાપા ચાર ભાગરો ખુલ્લી છે. ભાગર પહેલી, મારસેલ્સથી પેરીસ થઈ બુલોં ફ્રાક્ટનને માર્ગે લંડન; ભાગર બીજી, મારસેલ્સથી પેરીસ થઈ કેલે ડાવરને માર્ગે લંડન; ભાગર ત્રીજી, મારસેલ્સથી પેરીસ થઈ હેવર સાઉથેમ-પટનને માર્ગે લંડન; ને છેલ્લી યાને ચોથી ભાગર મારસેલ્સથી પેરીસ થઈ ડીએપ ન્યુહેવનને માર્ગે લંડન. ઉપલા ચાર ફાંટાઓ લગાઈની આગમ્ય દરેક લંડનની સફર કરતા પાસીનજરો માટે ખુલ્લા હતા, પણ હાલમાં તો જે તમારા તારા સીતારા બળવાન હોય, ને નસીબદેવી યારી બક્ષે, ને ફ્રેન્ચ ક્રાનસલ સાહેબ તમોને ક્રાનટીનન્ટ પરથી જવાની પરવાનગી આપે તો તો પછી તેઓ જે રસ્તે એક્સપ્રેસ દોડાવે તે રસ્તે તમો ફરજિયાત જવાને બંધાએલા છો. હાલમાં પેરીસમાં ઉતરવાની કામનેથી પરવાનગી મળતી નથી, અને અનેક વાંધા સાંધા ઉભા થાય છે. વળી ઇંગ્લીશ ચેનલ યાને અંગરેજી ખાડી ઓળંગી જવાને તમારી પાસથી છ પેન્સના ઇસ્ટાંપપર તમારી સહી સાથનો એક લેખીત કાયદા સર દસ્તાવેજ લેવામાં આવે છે, જેમાં ખુલ્લી વોરનીંગ આપવામાં આવેલી છે કે, ખાડી ઓળંગવાની સઘળી જોખમદારી ખાડી ઓળંગનારને સીર રહેશે. આ જોખમદારીમાં તમારી જીંદગીની જોખમદારી, તમારો સરસમાન, પીરમોસાળ, રાચરચીકું બધું સમાઈ ગયું. પાહેલાસ કાય ! કેમ મારા જાગ્રતા પણ તારા ધ્યાનમાં ઉતર્યું કે !! એ લોકોથી શું કરે જે બા ? તમો રવરી રવરીનેથી તવરી જવા માંગો તો પછી કવરી મીઠી છુટ

છાટખી મુકવી જોઇયે. બીચારી બ્રીટીશ સરકાર તે કેટલું કરે !
ચારે મહાસાગરોની ચાવી તો જખુન જુલાક જરમન કયસર
સામે પોતીકે હાથ રાખી બેઠી છે !

હવે ત્યારે સમજો કે ઉપલા ચારમાના કોમખી એકાદ
રસ્તે તમે આકળી ભુત ધંગલીશ ચાનલ ઓળંગી લાંડન આવી
પહોંચો, પણ લાંડનમાં નહિતોખી તેર તો તરમીનસો છે, માટે
કીયાં સ્ટેશનપર ઉતરી કલાં કદમો લાંબાવશો તે આગળથી
નક્કીતો થવું જોઇએ. તેરનો આંકડો લગરીક અપશુકનનો છે
આપા. તેરમી તારીએ પંચાંગ કેલેન્ડરપર નજર નાખવી નહિ.
તેરમે મહીને ટોર છોંર કરવી નહિ. તેરની ટોળી થઇ તાડી પીવા
જવું નહિ, તેર વાગે ત્યારે ટરેનમાંખી બેસવું નહિ એ-આપરા
બનારશી બાવા મહા રૂશીજી ટેરમ ગલ્લમદાસનું મત છે. શાહી
દરબારમાં, અમીરી ધજનમાં, ઉમરાવ એલચીમાં જયફળ જવ-
ત્રીમાં વગેરે “તેર પડાવે વેર” તેમ તેરની આજી ઉલકાપ આપે
છે, છતાંખી તેરનો આંકડો લાંડન બહેનને ખુબ ફળ્યો છે. જો-
ઓજી ત્યારે મારી સાથે પહેલે આ તેર ટરમીનસોની લાઇટ
બ્રીગેડ તપાસો, પછી ટેકસીવાળાઓની “ગાર્ડ ઓફ ઓનર”
ને પોલીસમેનોની પેલલી ગેરીસનનો રીવ્યુ લઇશું.

આપરે ! તેર તેર
ટરમીનસો, બધાં
કદરતે ત્યાંજ રેડી
હાંધાં છે !

ટરમીનસ પહેલું

ટરમીનસ પહેલું—“લાંડનને સાઉથ વેસ્ટરન રેલવે”નું
જંગી આદ્રશાહી જંકશન “વોટરલુ”, જ્યાં તમારા સેવકના
રૂઢને શરૂઆતને ટપેજ ફેકાણે પાડવામાં આવ્યું હતું.
ફાદમાઠ ફીક છે. દાખી આજુએ થેમ્સ નદી પર આડો
છટ થઈ પડેલો વોટરલુ બ્રીજ મધ્ય લાંડન ને સ્કેન્ડ તરફ
છેક પોતાનો વસવાટ કરી રહ્યો છે. વળી પૃથ્વીના પેટા-
ખાનામાંથી અધારી ભીત વચ્ચે મંજલ કાપતી દુનિયાની
અનેક અજાયબીઓમાની એક “અંદર સાઉન્ડ રેલવે”ના
બે મોટાં સ્ટેશનો છે. દાખલ થવાના માર્ગો નોર્થ હોલ ને

સ્ટેમફડ સ્મીટ છે. આ વોટરલુ ને સીટી લાઈનને બીજું એક ચીપ સાઈડ તરફ આવેલું મેનસન હાઉસ નામનું ટરમીનસ છે. બીજી લાઈન આપણને ચારીંગ ક્રોસ પીકાડીલી સરકસ, ઓક્સફર્ડ સરકસ, બેકર સ્મીટ વગેરે તરફ ધસડી લઈ જાય છે. આ લાઈનને બીજી ઘણી લાઈનો સાથે જંકશનો પર જોડાણ મળે છે. વળી વોટરલુ બીજ રોડ પર જતાં જમણી બાજુએ ત્રામનું ટરમીનસ છે, જ્યાંથી ત્રામોની ચાલુ સગવડ દક્ષીણ લંડનના કોઈપણ ભાગ તરફ જવા મળે છે. દાખા બાજુ તરફ હંકારી જતી ઓમનીબસો આપણને સ્નેન્ડ, હોલબોર્ન, યુસતન રોડ, ચેરીંગ ક્રોસ, પીકાડીલી સરકસ, ઓક્સફર્ડ સ્મીટ, બેકર સ્મીટ, વગેરે તરફ લઈ જાય છે.

ટરમીનસ બીજું—“હોલબોર્ન વાયેડકટ,” સાઉથ ઈસ્ટરન ને ચીધામ રેલવેનું સુખવાસી સ્ટેશન, સીટીના એક આગેવાન રોકાણવાળા રસ્તાઓ પર આવેલું છે. જમણી બાજુએ ન્યુગેટ સ્મીટ સ્ટેશનથી બેંક, ચીપ સાઈડ વગેરે તરફ જવાય છે. દાખા બાજુએ હોલ બોર્નથી ઓક્સફર્ડ સ્મીટ, ને મધ્ય તથા પશ્ચીમ લંડન તરફ ફરી અવાય છે. આહીંથી ઓમનીબસો લંડનના દરેક ભાગોમાં દોડે છે. સઉથી નજદીકનું અંદર ટ્રાફિક સ્ટેશન પોસ્ટ ઓફીસ છે, જ્યાંથી તમેને ટરેન શેફર્ડ બુશ. ઈલિંગ, ને લીવરપુલ સ્મીટ તરફ હંકારી લઈ જાય છે.

ટરમીનસ ત્રીજું—“કીંગ્સ ક્રોસ ” ગ્રેટ નોર્થરન રેલવેનું મોટું તરબુચની બજાર જેવું ટરમીનસ ગણાય છે; જ્યાંથી મેટરોપોલીટન ને બીજી અનંદ ટ્રાફિક રેલવેમાં જવાનાથી માર્ગો છે. શુશોભીત ઘડીયાળ, ફાંકડો ચોપડીઓનો સ્ટોલ, સ્ટેશનનો અહારનો આદ્રશાહી દેખાવ વગેરે બે ઘડી જેવા જોગ છે.

ટરમીનસ ચોથું—ટરમીનસ ચોથું—મીડલાંડ રેલવેનું જંગી જંકશન સેન્ટ પેનકરાસ તરીકે ઓળખાય છે. દેખાવમાં જમશીદ પાદશાહના લાલ મહેલનો સહેજ ખ્યાલ આપે છે. હોટેલખી આંહીજ, બુક સ્ટોલો, બફેટો, ટેક્સી-સ્ટેશનો, અંદર ગ્રાઉન્ડ રેલવે વગેરે વગેરે બધું આ સ્ટેશનના વીસતારમાં વેલકમ કરતું પડેલું છે. આ ટરમીનસ યુસતન રોડના મુંખડા પર આવેલું છે. ઓમનીઅસો, ઇલેક્ટ્રીક ત્રામવેની શહેરના દરેક ભાગ તરફ જવા આવવાની સગવડ બંને ત્રણ મીનીટે ખુશહાલ મળી શકે છે.

ટરમીનસ પાંચમું—લંડનને નોર્થ વેસ્ટરન રેલવેનું ફાંકડું સ્ટેશન “યુસતન” સેન્ટ પેનકરાસથી લગલગ સો વારને છેટે આવેલું છે. ઓમનીઅસો જમણી તરફ ટોટનહામ ક્રોટ રોડ, ઓક્સફર્ડ સ્ટ્રીટ, વીકાડીસ્ટ્રી, બેકર સ્ટ્રીટ, મારલી-બોનરોડ વગેરે જગોએ જવાવાલા શોખીનોને લઈ જાય છે, ને દાબી બાજુ તરફ કીંગ્સ ક્રોસ, ઇલિંગટન, વગેરે ફેકાણે રહેવાવાલાઓનું ધુંગડું ઉપાડી લઈ જાય છે. આહીં પણ આગલાં ટરમીનસો માફક અંદર ગ્રાઉન્ડ રેલવે, હોટેલો, રેસ્ટોરાંટ, કાફે વગેરેની માંગો એવી મનપસંદ ને સુગમ પડતી ગોડવણ હાજર છે. વળી સ્ટેશન સામેજ બે ત્રણ લાઈટ રીફરેશમેંટ માટેના ઉત્તમ “કાફે” આવેલાં છે. એક ઉડતી વીઝીટ થાફેલા જીવને “લાઈવિટી” ખનાવા બહુજ અંધમેસ્તી ગણાશે.

ટરમીનસ છઠ્ઠું—ગ્રેટ સેન્ટ્રલ રેલવેનું આદશાહી બહેસ્ત મારલીબોન જંકશનની હવે નાડ પડાયે. દાબી તરફ દોડતી ઓમનીઅસો તમોને ઓક્સફર્ડ સ્ટ્રીટ, વીક્ટોરીયા, ચેરીંગ ક્રોસ, સ્પ્રિંગ, વોટરલુ, લડગેટ સરકસ વગેરે તરફ લઈ જશે, જ્યારે જમણી તરફ જતી ઓમનીઅસો એજવેર રોડ, મેઇડા-

વેલ, પેડીંગટન, અને વેસ્ટ એંડ યાને પશ્ચીમ છેડા તરફ ધંધા રોજગારે જીકાતાં ધનધન ઘોરીઓના રૂલને ઠેકાણે પાડે છે. અહીંથી વળી અંદરઆઉન્ડ રેલવેનું ટરમીનસ છે, જ્યાંથી દાબી બાબુ તરફ દોડતી ટરેન તમોને બેકર સ્લીટ, ઓક્સફર્ડ સરકસ, પીકાડીલી સરકસ, ત્રાફાલગર સ્કવેર, વોટરલુ ને દક્ષીણ લંડન તરફ લઇ જાય છે. મેટરોપોલીટન રેલવેના બેકરસ્લીટ સ્ટેશનથી પાંચ મીનીટના રસ્તાપર સીટી ને “વેસ્ટ એંડ” તરફ જતી ઇલેક્ટ્રીક ટરેનનીથી તમોને સગવડ મળી શકશે. ક્રાઇપાલુ રવેશે અંદરઆઉન્ડનો મેપ સ્ટડી કરવાને બુલવું નહિ. એક પેનીનો નકશો આખી રેલવેનું ગુજીરું ઉકલાવા પુરતો છે.

ટરમીનસ
સાતથું

ટરમીનસ સાતથું—“વીક્ટોરીઆ” સાઉથ પ્રસતરન ને ચીધામ રેલવેનું, તેમજ લંડન આઈટન ને સાઉથ કોસ્ટ રેલવેનું બાદશાહી સ્ટેશન, અકીનગામ પેલેસ રોડ ને વીક્ટોરીઆ સ્લીટ થી થોડી બીલડીગિની અડફટમાં છુટું પડે છે. વીક્ટોરીઆ સ્લીટની નાડલાયમાં લેનાં જમણી તરફ આગળ ચાલો તો વેસ્ટ મીનીસ્ટર, ચેરીંગ ક્રોસ વગેરે આવે છે, જ્યારે ડાબી તરફ ફરો તો ગ્રાવનર ગારડનથી થઇને લાઇડપાર્ક, પીકાડીલી વગેરે બાબુએ પહોંચાય છે. અસંખ્ય નંબરમાં ઓમનીબસો અહીંથી દોડતો રહે છે. વળી અંદરઆઉન્ડ રેલવેનું વીક્ટોરીયા સ્ટેશન વીક્ટોરીયા સ્ટેશનના “સાથવે” થી જોડાયેલું છે. જમણાં તરફ દોડતી ટરેનો ચેરીંગક્રોસ, સીટી, પુર્વ લંડન તરફ લઇ જાય છે, જ્યારે દાબી તરફ જતી ગાડી કેનસીંગટન, અલ્ફ્રીકર્ટ, પટની, વીમંગલડન, ઇલીંગ, હેરો, પેડીંગટન, બેકરસ્લાટ, કીંગ્સ ક્રોસ વગેરે તરફ લઇ જાય છે.

ટરમીનસ
આઠથું

ટરમીનસ આઠથું—ગ્રેટ વેસ્ટરન રેલવેનું ટરમીનસ પેડીંગટન મરતી દીપતી હાલતમાં પોતીકા પગભર ઉભું છે. પરેડ સ્લીટમાં આવેલા આ ટરમીનસની દાબી તરફ એજવેર રોડ

૩૦૦ વારને છેટે પડેલો છે, જ્યાંથી ઓમનીબસો બધે દોડતી રહે છે. હાઇપાક ને ઓકસફડ સ્પીટ ત્યાંથી નાકના દાંડા આગળ જણાય છે. સ્ટેશનથી જમણી તરફ મોટું ફેરવતાં કવીન સ્પીટ, લેનકેસટર ગેટ વગેરે તરફ જવાય છે. સમયે માર્ગે જતાં અંદર ડ્રાઇન્ડનું મોટું રેલવે સ્ટેશન ને ઓમની બસો વગેરેની બહુજ અછછી સગવડ મળી શકે છે.

ટરમીનસ નવમું—સાઉથ ઈસ્ટરન ને ચીધામ રેલવેનું જગ મશહુર સ્ટેશન “ચારીંગ ક્રોસ” લંડનના સઉથી મધ્ય ને સગવડ ભરેલા ભાગમાં પોતાનો કાયમ પટો લખાવી બેઠું છે. આએજ જગ્યેથી ટેકસી કેબનો વીસતાર વગેરેની મણત્રી થાય છે. ઓમનીબસો અહીંથીજ શહેરના ચારે ખુણાં ફરી વળે છે. વળી ચારીંગ ક્રોસનું અંદર ડ્રાઇન્ડ સ્ટેશન લોકોની સગવડ સાચવવામાં ઉત્તમ સાંધણુ થઇ પડ્યું છે. એક ફોટો હેમસ્ટેડ ને બીજો હાઇગેટ તરફ સામાસામી દોરવી લઈ જાય છે. એક થોડાં પગથીયાં મોટાં ટરમીનસથી આગળ ચાલો તો ત્રાફાલગર રકવેરનું અંદર ડ્રાઇન્ડ સ્ટેશનખી તમારે માટે ખોટી છે. થોડેક છેટે વળી દાબા હાથ તરફ સ્ટ્રેન્ડમાંથીજ પગલાં ભરતાં સ્ટ્રેન્ડનું સ્ટેશનખી ડોકયાં કરતું ઉભું છે. આ સ્ટ્રેન્ડનું અંદર ડ્રાઇન્ડ સ્ટેશન પ્રીન્સબરી ને હેમરસ્મીથ તરફ જનારાઓની સગવડ સંભાળે છે. વળી વધુમાં પેસીનજરોની સગવડ માટે ચેરીંગક્રોસ ને કેનન સ્પીટ વચ્ચે લોકલ ટરેનોખી દોડતી રાખવામાં આવે છે. ચેરીંગક્રોસ ટરમીનસના ચોગાણમાં એક મોટા અસલી આરસપાહણી પથ્થરનો શુશોભીત મીનારાંપી ક્રોસ નજરે પડે છે, જે માટે એવું કહેવામાં આવે છે કે, એ ક્રોસ કવીન એલીએનોર, એડવર્ડ પહેલાની શહેનશાહ બાનુના છેવટના શાંતીભુવનની યાદમાં હજારોના ખરચે ત્યાં હજી બાળવવામાં આવ્યો છે.

ટરમીનસ દશમું—ટરમીનસ દશમું—સાઉથ ઇસ્ટરન ને ચીધામ રેલવેનું સીટી ટરમીનસ “કેનન સ્ટ્રીટ” તરીકે ઓળખાય છે. દમ જેવું કાંઈજ નહિ. હાઈમાઈ સાધારણ, સગવડ ઉપર મુજબજ, ટરેન ત્રામ, બસ વગેરેની મળી શકે છે.

ટરમીનસ અગીયારમું—“લંડન ક્રાઈટનને સાઉથ ક્રાસ્ટ રેલવે, તેમજ સાઉથ ઇસ્ટરન ને ચીધામ રેલવેનું” બીજું ટરમીનસ “લંડન ક્ષીજ” લંડન ક્ષીજની લગોલગ દોળા તાણતું પડેલું છે. ટરેન, ત્રામ બસની સગવડ ઉપર મુજબ.

ટરમીનસ બારમું—“કેનયર્થ સ્ટ્રીટ” સ્ટેશન, લંડન ટીલબરી ને સાઉથ એન્ડ રેલવેનું સ્ટેશન, કેનયર્થ સ્ટ્રીટની લગોલગ આવેલું છે. સહિથી નજદીકનું અંદરગ્રાઉન્ડ સ્ટેશન, “માકલેન” છે.

ટરમીનસ તેરમું—ગ્રેટ ઇસ્ટરન રેલવેનું ટરમીનસ “લીવરપુલ સ્ટ્રીટ” શહેરના એક સહિથી વગવાળા રસ્તાપર પોતાનું રાજ ચલાવે છે. અહીંથીબી વળી અંદર ગ્રાઉન્ડ રેલવેના લીવરપુલ સ્ટ્રીટ સ્ટેશન માર્ગે, બેંક, ક્ષીટીશ મ્યુઝીયમ, વગેરે તરફ જવાય છે. એમનીબસોની ફીક સગવડ અહીંથી શહેરના જુદા જુદા ભાગો તરફ મળી શકે છે.

પણ એ તો કાનટીનન્ટ પરથી આવ જવ કરનારાઓ માટેનો ખુરાક થયો, પણ દરીયા માર્ગે લાંબો ચકરાવો ખાઈ, ખીસકીના અખાતમાં અફળાઈ છકાઈ આવનારા શોખીનો માટે શું! તેઓ માટેબી નીચલું ટેવજ નંચાર છે. ઘણી ખરી સ્ટીમર કંપનીઓ પોતાના પાસીનજરોને ટીલબરી અથવા તો લંડનની બીજી કોઈબી એવી જાણીતી ડ્રાકમાં ઉતારે છે,

અતો સુખે રાત
પસાર કરના-
રાઓ માટે થયું,
પણ દરીયા માર્ગે
ચકરાવો લઈ
આવનારાઓનો
કંઈ હાથ લાગશે!

કે જ્યાંથી ટરેન ફ્રેન્ચમાં સ્ટ્રીટ, લીવરપુલ સ્ટ્રીટ, થા સેન્ટ
 પેનક્રાસ સ્ટેશનપર પેસેનજરોને પુગાડતી હોય. આ ડોકમાં
 ઉતરતાં દરેક પીર પયગામજરો માટે એક ટુંકી નોટ
 ટપકાવવી બસ થશે કે, જો તેઓ થેમ્સ નદીની ઉત્તર બાજુએ
 ઉતરે તો લંડન દાખી બાજુ તરફ આવેલું સમજવું; જ્યાંથી
 ઉત્તર બાજુની દશ મીનીટની વોક શહેરના સઉથી પ્રીનસીપલ
 થરોફર યાને ગીચ વસ્તીવાલા રસ્તાપર લઈ જઈ શકશે,
 પછી ત્યાંથી ઓમનીબસો ને ટેકસીકેબોનો ટોટો નથી.
 ત્યારે આવવાના માર્ગોપર લંબાણથી વીવેચન કરી અતરેજ
 ફુલપોંછટ મુકીશું, ને શહેર ફરવી લાવનારી પેલી સસ્તી ને
 સુગમ પડતી બસો, ને ટયુબ ટરેનોની પુઠ પકડીશું. બાઈ
 જવું છે આપણને શહેર જોવા એટલે કાંઈ તરફીજ શાધવી
 જોઈએ. મુંબઈમાં એકાદ ચલ્લીચોરને બે કલાક ખોટી કરીને
 દબલ અઘલી આપી, એટલે ચલ્લીચોર પીગળી જાય તેવું
 લંડનમાં ખેમાણુ જોશે નહિ. જો ટેકસીકેબમાં જવું હોય
 તો, પહેલાંજ એક માઈલની આંદ પેનસ, ને પછી દરેક પા
 માઈલ દીઠ બે પેર યાને પીટલના ઢબ્બુઓની તીલી
 કરવાનો ચાલ છે. તે ઉપરાંત જો તમારો લગેજ ઘણો હોય,
 ને તમારી પાસે નહિ સમાઈ શકતો હોવાને લીધે મોટારને
 મથાજો તેની જગ્યા કરવી પડે તો, પછી દરેક પાકીટ દીઠ
 બે પેનસ આપવાનો તેઓના આપદાદાનો રવધયો છે, અને
 વળી તે ઉપરાંત બેથી ગણુ પેનસની ટીપની તો પહેરામણી
 ભેવાનો એ લોકોના ખાનદાનથી ઉતરી આવેલો ચાલ છે.
 માટે જીવતું ચામડું ઉખલાવે એવી આ “કેબ”ની ઉપર
 હાલતો મેચીસ મુકવામાંજ ફાયદો છે. આપણે હજી ઓમની
 બસ, ખતારાપર વીચાર રાખ્યે એ ડીક. એક પેનીમાં તો
 માંગો ત્યાં ફરી આવશો. બસ ઓમનીબસનું નંબર ને
 તેપર લગાડેલું પાટયું જુઓ, ને તેથી નહિ સમજ પડે તો

ટેકસી,
 બસ, ગ્રામ,
 ટયુબ વગેરેની
 કાંકડા હારમાળા.

પોલીસમેનને પુછી પરછીને કેડે ખબર કાઢો કે, ફલાણી
 બસ ફલાણે ઠેકાણે જશે કે! ને પોલીસમેન જે નંબર આપે
 તે “બસ”માં ચાહોમ ધસી જાઓ કે પટયું! સીધા
 તમેને તમારી નેમેલી જગ્યાએ મુકી આવશે. વળી કેબમાં
 જવાથી એક મોટી ફેસીલીટી આપણને મળે છે, ને તે એ
 કે મુંબઈમાં જો કાલાખાની દાંડી પર જવું હોય તો ચલ્લી-
 ચોરને કહી કહીને થાકો, તોખી ધણી મુવો સમજી નહિ
 મરે કે કાલાખાની દાંડી ક્યા આવી! પણ અહીંતો કોઈની
 અંજણા સ્ત્રીટનું નામ અને તમારા ઘરનું નંબર આપો
 ને જુઓ કે લાગશે કેબમેન તમેને ત્યાં પહોંચાડે છે.
 કે નહિ! ખાસ કરીને નાટકશાળામાં જવું હોય અથવા તો
 નવા સવા લાંડનમાં ઉતર્યા હોય ત્યારે “કેબ” જેવું
 હથીયાર સુખાના મુળનું થઈ પડે છે. અહીં જો તમે “નવલુ
 પરીની થીએતર પર હાંક” કરીને કહો તો નાટક પુરોખી
 થઈ જાય પણ તમે નવલુ પરીની થીએતરના દરશન નહિ
 કરી શકો, જ્યારે ત્યાં તો ફક્ત “હીઝ મેજેસ્ટી થીએતર”
 કરીને મોટેથી બોલ કાઢ્યો કે ફડફડ કરતા કે આંખના
 પલકારામાં તો આ બાદશાહી થીએતરમાં મુકામ કીધેલુંજ
 સમજો! ઓ મુંબઈના ઇફુ લક્ષીમણ ને મવલાખલ ફજજુઓ, તમે
 ક્યારે આ લાંડનના કેબમેનની સ્થિતિએ પુગશો! આજ પરમાણે
 જો “બસ”માંથી મુસાફરી કરો, ને સમજો કે લડગેટ સરકસ
 તરફ જતા હોય ને લડગેટ સરકસ ક્યાં છે તેનું સુકાનખી
 તમેને ખબર નહિ હોય તો, જરા “બસ”ના કનડક્ટરને
 દાખલ થતાંજ કહેજો કે, આ “લડગેટ સરકસ” આવે
 ત્યારે મને કહેજો, અને આ લાંડન ચુસીને તેના કુચા ખાંધે
 લાંધનાર અથંગ કનડક્ટર તમેને તમારા ધારેલા મુકામે
 ઉતારી પાડશે. પણ આ તો “બસ” ને કેબનું થયું,
 પણ ધારો કે વખત ઘણોજ થોડો બાકી હોય, ને તમેને

લાંકાને નાકે જવું હોય તો પછી કીયા હાડવધનો લેપ લેવા દોડશો ! અરે તેથી તૈયાર છે. અંગરેજ બેભું કંઈ બાબદમાં હારી ખાઈ ગયું છે જે એમાં હારી ખાશે; પૃથ્વીના પાટાળમાંથી તમારે માટે જગ્યા કીધી છે. ચાર જરાક અંદર ગાઉંની પ્લેઝર તો આખો, ને જુઓ કે લગ્ના ધનેતર થી જે નહિ બની શકે તે એક નાનકડાં બેભાંએ બજાવ્યું છે. ગોરી કૌશલ્ય કળાનો ઉત્તમ આયતો નીલાળવો હોય, જ્યાં ધનિશાનની અકકલ પોતાનો દાનો પાણી ખોલી બેસતી હોય, ત્યાંની અંધારી સૃષ્ટીના ભીતરમાંથી મંજલ કાપવી હોય, ઘડી બે ઘડી વીજલીની ભપકાદાર રોશની વચ્ચે પુર ઝડપે દોડતી ઇલેક્ટ્રીક ટરેનની મજાલ આખવી હોય તો, પછી અંદર ગાઉં રેલવે જેવું લાંડનનું બીજું ફેશનેબલ ધામ શું છે ! લગભગ દરેક રસ્તાપર એના સ્ટેશનો કીધેલાં હોય છે. જોખમે તે રસ્તા પર જઈ, ત્યાંનું ટયુબ સ્ટેશન શોધી, જ્યાં જવું હોય ત્યાંની ટીકીટ લઈ, ગંજવર લીફ્ટમાં બેસી જાઓ, ને ધરતીથી લગભગ બસો શીટ નીચે વસેલું આ દુનિયાને હેરત પમાડનારું જીવન બહેસત જુઓ. જેવા નીચે આવ્યા કે જ્યાં તમેને જવું હોય તે સ્ટેશન ના પ્લેટફોર્મ પર ધસો ને મીનીટમાં તો ગાડી આવી ઉભી. દરેક બંને મીનીટે ટયુબ ટરેનો દોડે છે, છતાંબી લોકોની ગરડી એટલી હોય છે કે, કેટલાક બોરે માથેનાઓને ખુલ્લી તાલકડી સાથે ઉભું રહેવું પડે છે. નીચે મોટા અક્ષરે સ્પષ્ટ વંચાય એવાં પાટયાં મુક્યાં છે કે, ફક્ત એકાદ જગ્યા માટે આગે પ્લેટફોર્મ ને ચલાણી બાજુ માટે આગે પ્લેટફોર્મ, એટલે સાધારણ અંગ્રેજી વાંચી લખી શકતા કાઈબી આસામી પોતે પોતાનો બોમીયો બની શકશે. દરેક કલાસમાં લાંબા ને લાંબા લાલ યા કાળી ગાડીના અથવા તો સાદરીના બર્થો હોય છે. વળી નવાઈ જવું તો એ હોય

લાંડનનું અંધારું
બહેસત, ઇલેક્ટ્રીક
ટરેન.

કોણ કહેને
લાંડન સાથે-સ-
નો શહેનશાહ
નથી!

છે કે, ટયુબ ટરેનમાં કલાસ જેવું હોતું નથી. ગરીબ અને તવંગર બધા હાથમાં હાથ બેરવી સાથે બેસી શકે છે. તવંગરીની તકોબરી આહીજ મુફલેસીની મોહતાઈ સાથે ધનશાફને આસને બીરાળે છે. યા ખુદા, હીંદ ક્યારે આવે! દીવસ જોશે ! ક્યારે ગરીબનો અવાજ અમીરી આસન પર અજવાળું પાડશે ! બસ જે વારે હું ટયુબ ટરેનમાં પહેલ-વહેલો બેઠો, તેવારના મારાં ઈમ્પ્રેશનો કેવાં હશે તે આ બાપડી પીસતાલીસ શીલીંગની સ્ટાઇલો પેન શું ચીતારી શકે ! વળી ઉતારઓની સગવડ કાજ દરેક કલાસમાં બંધે મેપોની ગોઠવણ કીધી છે, જે ચાર્ટથી આપણી ગાડી કીયા સ્તેશન કરી આપણને ધારેલે મુકામે લઈ જશે તે ખુલ્લું બતાવી આપે છે. જો કે આ અંદરઆઉંડ રેલવેએ મારા જેવા પાકટ પાવણાને બી કોઈ કોઈ વાર ધુંચવાવી નાખ્યો હતો, પછી તમારા જેવા નવા સવા નો ત્યાં શું હીસાબ ! માટે લેઓ તમારી સદાની સગવડ સાચવવા અંદર આઉંડ રેલવેની કેટલીક અગત્યની લાઇનોના સ્તેશનોનું એક રફ તેબલ આપું છું, જે તમારી સાથે રાખવાથી હું ધારું કે તમારી મુશ્કેલી પવનની કાની ઉડી જશે.

“ ટયુબ રેલવેઝ ”

(૧) સેનત્રલ લાંડન રેલવે

અથવા

બે પેની ટયુબ

બેંક સ્તેશનથી ઉપડી નીચલાં સ્તેશન માર્ગે “ શેફ્ડ્ પુશ ”-

લીવરપુલ સ્ટીટ

બેંક

પોસ્ટ ઓફીસ.

ચેનસરી લેન

|| બ્રીટીશ મ્યુઝીયમ ની.

ટોટનહામ કોર્ટ રોડ ની.

|| ઓક્સફર્ડ સરકસ ની.

બોડ સ્પીટ	નોટીંગ હીલ જીટ
મારબલ આર્થ	હોલોડ પાર્ક
લેનકેસતર ગેટ	મેફડ બુશ જ.
કવીન્સ રોડ	

તા. ક.—જ. બેલા એટલે જંકશન કરી વાંચવું.

(૨) બેકરલુ ટયુબ.

કવીન્સ પાર્ક જ.	રીજન્ટ પાર્ક
મેઈડા વેલ	ઓક્સફર્ડ સરકસ જ.
વોરીક એવીન્યું	પીકાડીલી સરકસ જ.
પેડીંગટન જ.	ટ્રેફાલગર સ્કવેર
એજવેર રોડ જ.	ચેરીંગ ક્રોસ જ.
ગ્રેટ સેનગલ	વોટરલુ
બેકર સ્પીટ	એલીફન્ટ ને કાસલ
પોર્ટલેન્ડ રોડ	

તા. ક.—જ. બેલા એટલે જંકશન કરી વાંચવું.

(૩) ગ્રેટ નોરધરન, પીકાડીલી ને ગ્રોમટન રેલવે.

અથવા

“ શ્રી પેની ટયુબ ”—

શીન્સબરી પાર્કથી હેમર સ્મીથ જાય છે.

આ લાઇનને વળી હોલબોર્નથી સ્ટ્રેન્ડ જવાનું જોડાણ મળે છે.

શીન્સબરી પાર્ક જ.	ફેલીડોનીયન રોડ
ગીલેસપી રોડ	ચોર્ક રોડ
હોલબોર્ન રોડ	કીંગ્સ ક્રોસ જ.

રસલ સ્કવેર	નાઇટસ બ્રીજ
હોલબોર્ન J.	બ્રોમટન રોડ
કેવેન્ટ ગારડન	સાઉથ કેનસીંગટન J.
લેસ્ટર સ્કવેર J.	ગ્લોસ્ટર રોડ J.
પીકાડીલી સરકસ J.	અર્લ્સ કોર્ટ J.
ડોવર સ્ટ્રીટ	બેરન્સ કોર્ટ
ગ્રાઉન સ્ટ્રીટ	હેમર સ્મીથ
હાઇડ પાર્ક કોરનર	

તા. ૬.-૪. બેલાડ એટલે જ'કશન કરી વાંચવું.

(૪) મેટરોપોલીટન ને ડીસ્ટ્રિક્ટ રેલવે.

સાઉથ કેનસીંગટનથી ઉપડી, સ્લોન સ્કવેર, વીક્ટોરીઆ, સેન્ટ જેમ્સીસ પાર્ક, વેસ્ટ મીનીસ્ટર, ચેરીંગ ક્રોસ, ટેમપલ અને બ્લેક ફાયર બ્રીજ (થેમ્સ નદીની નીચેથી) થઈને મેનશન હાઉસ સ્ટેશન, કેનન સ્મીટ, મોન્યુમેન્ટ, માર્ક લેન, અને આલડર ગેટ સુધી જાય છે, જે રેલવે લાઇન “ધનર સરકસ” તરીકે તમામ ખીટનમાં જાણીતી છે. આ રેલવેની શાખા માર્ક લેન, વાહીટ ચેપલ સુધી દોડી ત્યાંથી ન્યુ ક્રોસ, ઈસ્ટ લંડન લાઇનને માર્ગે જાય છે.

લેવોજી ત્યારે તમારી સામે રસ્તા તો ફરવા હરવાના ખાલ્લા કીધા, હવે તો તમારી ચાર આંગળીની પાકીટ બહેન જે કરે તે ખરું ! પણ મન કહે કે હું માણે પેસું ને કરમ કહે જે કપાળે બેસું તેમ તમે ચાહો તો ઘણું બધું, પણ સાથે લાગું નાણું વગેરેની જગવડ બીજી જોઈએ કેની ! મકુળે લંડનમાં તેનીથી ખાટ નથી. કેટલાક ગોરી ચામડીના એવા ચુનીલાલ સરખાઓ તમારી ખીદમતમાં હાજર છે. અસ

ફકટ કેરાં કાગળ પર તમારા મુઆરક હાથ દરકત લખી
 આપો, (મુદત મુદતનો કંઈ સવાલ છેજ નહિ) ને પછી જુઓ
 કે તમારી તીજેરી તાજી કરનારા આંખે લાલવાડીના કંટો-
 નાંખો શું શું કરી દેખાડે છે ! પણ આપ મુવે બમણા
 પર ગણુગી કરનારા, આવા મકકઈ બુઠાઓ લાંડનમાં જ્યારે
 ઉભાતા નહિ હોય તો, પછી નાણાં ધીરનારા પેલા કરોડપતી
 શરાફો શું નવસાગર ફાંકે ! વળી જીજીનાં પાનસો ધીર્યાં
 ને સોલનજીએ આંદસો આપ્યા તેવો સોદોખી ત્યાં દગલે
 ને પગલે છે. માટે દીવાની જોત જેવી ખુલ્લે ખુલ્લી નોટીસ
 મારા લાઈ બંધુઓને આપુ છું કે, બાપા આવો વેપલો
 કરશો ના. વળી ટરેનમાંથી આવા મકકઈ બાઉઓ “ તેરી
 મેરી જોડી બની હય પ્યારી જન, અલ્લાહ સલામત રખેગા ”
 ની માફક, બગડી બની કોઈ પીર બોકરાંને વેતરવા
 આવે છે, પણ “ બજુરી કી ઝાડ પર કીતી કીતી લગી ”
 તો “ દુરથીજ આપ ચાહો ઇટની લગી ” નો નવાબી
 જવાબ મળવાથી, પેલા પારધીઓ પામી જશે કે આંખે
 તો ઇટ પકકી છે. બસ ત્યારે હવે ટરમીનસો, ટરેનો, બસો,
 ટેકસી કેઓ વગેરે વીશે લાંબાણથી બોલ્યા બાદ તમો હજમ
 કરો તેટલો વાર તો અતરેજ ડરોપશીન નાખીશું.

પ્રકરણ ૮ મું.

“લંડનના મોહ સ્વાડીયાં”

જલ તું જલાલ તું,

આઈ બલાકો તાળ તું;

પણ ડાળા મુર-
કુ ટીપ ટાંકણ.

આગળ વર્ણવી ગયા કે કેઅમેનો જીવતું ચામકું ઉખેડશે તે વાત ધ્યાન મહી હશેજ; બનતાં સુધી પારકી ભુમીપર પધારો તો એશકાટ ઇતિરાટને મુ'બનીજ અલડાઈ પર યા માળીયાપર સ્ટોક કરવામાં શોભા છે. જરાક તમારો તેવાજ સ્ટાઈલીશ સુટ, ફાંકડા પેટન્ટ લેધરના બુટ, વાંકો સેટો, ને સેન્ટ અત્તરનો લપેટો જોયો કેની કે, પછી જહાં જોશો તાંહાં “ટીપનાઆઈ” નાં રૂપેરી ભવાં ઉંચાં ચઢતાં જશે. રેસ-ટોરાંમાં જશે તો બધી “મેડો” ઓવરઈ પોવરઈ જશે, બુટ પાલીસયાઓ બમેવાર “રાઈટ હેંડ સેલ્યુટ” કરશે; નયુસપેપરવાલઓ “લેટ એડીશન સર;” “સ્ટોપ, પ્રેસ સર” કરી પેની ઓકાવી જશે, દુકાનવાળાઓ સીઝન જોઈ સવેના જશે, કેઅવાળાઓ “રાઈટ યુ આર સર” “ઓલ રાઈટ સર” કરી જોન જોનસની કાતર ચલાવશે, ટુંકમાં બધું વગેરે સાહેબ ઈત્યાદિ મદમ જોઈ એતસેતરા રૂપ લે તેમાં કંઈ શક નહિ. જો સહેજ કરકસર ફાંધી તો જમીનથી સીલીંગ સુધી નાકનું ટીચકું આસમાનસે લગાડી એવી તો જલંગો મારશે કે, તમેને નહિ થતી બાદીબી થઈ આવે ! “કહેજો રાનમાં ગીયા ત્યારે રોક્યા ને બાણું બોલ્યા ત્યારે થોક્યા; ચાંદો ને સુરજ છે બે સાખી, ને હમારા રૂપ્યા બાર બાકી” તેમ ટીપ તો મોટે માંગી વસુલ કરશે. બાઈ તાંહતો

ગરીબ હોય તેનેથી તમેને જોઈ મરદાટ સુજશે ! મનમાં
ખાન શું ખાઓછ કાકા ! વાય કુ યુ ઇટ શુગર ઇન યોર
માઈડ અંકલ ! ! !

લંડનના ભરો-
સેદાર ભોમીઓ
“ પોલીસમેન. ”

પણ આવી ધાંધલ ધરપચ ધણું કરીને કેબવાલાઓજ
મોઢાંના મોહ ભાવનાં બાણો ફેંકી કરે છે, ને તેનો રામબાણ
ધલાજ તે બ્રીટીશ સરકારનો રાજવંશી ચોકીયાન પોલીસ
મેન છેજ છે. કેડેથી જવાને ધુન્યવાઈ જઓ, યા તો કે
રસ્તે વાટે ભુલા પડે તો આ સરકારી ભોમીયાનું પુછડું
પકડજો, લંડનનું ખુણે ખુણું એની નજરમાં રમી રહેલું છે.
બસ જઈને પુછો કે ફલાણે ફેકાણે જવું છે ને તુરતજ
તમેને રસ્તો બતાવી દેશે કે, બા જો “ બસ ” માં જવું
હોય તો અહીંથી જઈ આએ નંબરની “ બસ ” લે, ને
અપાણી બાબુએ જવું હોય તો ફલાણાં ટયુબ સ્ટેશનથી
ચીના ટયુબ સ્ટેશનની ટીકીટ લે, એટલે પટયું. બસ આફ-
રીન છે બ્રીટન સરકારને કે, જેના રાજમાં આવી ચાલાક
દેશને જેબ આપે એવા પોલીસમેનોની ફેજ દેશ સેવા માટે
ખડે પગે ખોટી છે. લંડનના સઉથી ગીચ વસ્તીવાલા
રસ્તાપર બી જઈને ઊભા રહેા, જ્યાં હજારો ને લખખો
રોજની બસો, કેઓ, ત્રામેનો વહેવાર હોય, પણ ત્યાંથી
તમે આ ભલા પોલીસમેનનીજ આંગળી રાજ કરતી
જોશો. એક આંગળીની સ્ત્રીગત્વ ભલા શહેનશાહતનું સરધસ
એક સેંકડમાં અટકાવી શકે એમ છે. ચાહે તો આંખનાં
પલકારામાં રસ્તો ઘેરી શકે ! કાઈ કાઈ વાર આવી ગાડી
ઘોડાની ધીરડી વચ્ચે લોકોને રસ્તો ઓળંગી જવો મુશકેલ
પડે છે, પણ તેવામાં જ પોલીસમેન ને અરજ કરે તો
તે સીધો તમેને એક બાબુથી બીજી બાબુએ મુકી આવશે.
એ એક અલાઉદ્દીનનું જનદુર્ઘ ક્ષાનસ છે, જેની રાશની
રાત ને દીવસ દરેક રાહદારીને મળતી રહે છે. કમ્મરે કાળો

ચામડાનો પટો ને માથે ફાયર બ્રીગેડના આદમીઓ પહેરે તેવી ભારી હેલમેટ તેના બખતરનો સીંગાર છે. છેવટે આ ભલા ભોમીયાઓ માટે એટલુંજ ઇચ્છીશું, કે ઓ બ્રાંટનના ભરસેદાર ભોમીયા, તારા શહેરમાં સગન કરનાર દરેક નવા સવા નવલશા હીરજીઓના તારે સાડ રૂડાજ આશીષ છે.

ભાઈ તારે વંજર ભટકે તેમ અહીં તલક તો આવી પુગા, પણ હવે દોસલાં ઠેકાણે પાડવાં કાંડ ! લાંડન બોરડીંગ હાઉસો, કાફેઓ, રેસ્ટોરાં, હોટેલો, વગેરેથી ઉભાઈ જાય છે. માંગો એવાં ભાંડાનાં, માંગો એવાં ફેશનેબલ, ખીસાને પાલવે એવાં મોહ સવાડીયાંના, મોહીની લગાડે એવાં મંદીરો તમારે માટે હાજર છે. થર્ડ ક્લાસથી ફર્સ્ટ ક્લાસ સુધી, અદના ને આલા બન્નેની એક સરખી ખીદમતગારી કરી શકે એવાંખી હાઇ ક્લાસ હોટેલોનો ત્યાં હીસાબ નથી. પણ એતો રહેવા વાલા બાઇ સાહેબો, ને તેમના “સ્વીટ સેવનટીનો” ના ટેસ્ટ પર રહે છે. કોઇ મુફ્લેસ બી લાંડન જેવાં શહેરમાં પગ મુકશે, એટલે ત્યાંની હવાથી તેનું બેજીખી ઇમીટેશન તવંગ-રીની પોલીશથી ચલકી નીકળશે. અલબત્તાં ભાઇ વીલાટ જઇ આવ્યા છે, કાંઇ જેવો તેવો વાઘ માર્યો છે ! પણ શું ધરતી પોતાની ઓધણી શેડ્યાઓને માટેજ રાખી શકેજ ને ગરીબોને પોતાની ગોડમાંથી હાંકી કાઢેજ !! શું શેડ્યો સુન્નાને દરીયે અંગોળ કરેજ, ને ગરીબને ગંધીલું પાણીખી ફાજલ નથી પડતું !!! ના બાપુ ના, બધું એકજ છે, પણ આ પાપીણી નજરની મોહકાણ છે ! એતો.

મોહ સવાડીયાંના
મંદીરમાં.

“ પાન કહે મય નાબુક પુતત્રી, સખમે માન ધરાઉં,
દેવ ધરમકે ઉપર ચલકું, નાગર વેલ કહેલાઉં;

સોપારી કહે મેં નાજુક પુટલી. લહુએકી કરું સંગ,
તન બદનકો દુકડે કરું, બતીસકું ચઢાઉ રંગ;
કથે કહે મેં કડવા કડવા, કડવી હમરી જાત,
બાદશાહ ક્યશર છતર ખીરાજે, વોહબી પસારે હાથ;
ચુના કહે તુમ તીનો જુડે, સખ રંગ મેરે પાસ,
રતી ખરાખર મેં ના હોઉં તો, બકરી ચાવે ધાસ.”

અને ઉપલી લીટી પરથી સહિતી નજર ખુલી જશે કે
રંક ને રાય દરેકને એક સરખી રીતે મોહતાઈમાં લાગ કરવાને
હક છે. પણ બાપા આપણને એ મોહતાઈ માંગી તાંગી,
લખજુટ ખરચીને મેળવવા ગમતી નથી. હજુ માફ મનીને
એકાદ ડીસંટ ફેમીલીમાં, ડીસંટ રસ્તાપર આવેલાં, ડીસંટ
ટેસ્ટના, ડીસંટ સગવડ સાચવતાં તેવાંજ ડીસંટ બોરડીંગ
હાઉસમાં કામ ચલાઉ ઘેર કરવું એના જેવું બીજું સુખ
કીયું છે. પણ પહેલેથી મારા મહેરબાનોને ચેતવણી આપું છું
કે, લોકોના કહેવા પર અંજાઈ યા નુસખેપરમાં વાંચેલી એકાદ
જાહેર ખબર પર લોભાઈ આગની ચેહમાં પડતા ના, નહિ તો
બીજેજ દીવસે નસીબને કુટતાં લડનને નાહકનું બદનામ
કરી ખણીવંજે લેશે. અજબતાં ત્યાં બોરડીંગ હાઉસ ને
હોટેલ સપલાઈંગ એજન્સીએ ઘણી છે. પણ વળી એ એજ-
ન્સીઓમાં કેટલીક એવી લેભાગુ લેગસમટનો છે, જે જરા નરમ
દોરી જણાઈ તો લાકડું એવું ધુસાડી દેશે કે, તમારી આખરૂં
ધજત બધી જે મુંબઈની પાઘડી દગલીમાં શોભતીતી તેપર
મટ્ટી ફરી વળશે. એમતો સારા આખરૂંદાર લટટાપર ધરધનુ
સગવડના ઘણા બોરડીંગ હાઉસો ૪૦ થી ૫૦ શીલીંગ
અથવાડીક ફીમાં તમેને મળી શકશે, પણ બનતાં સુધી પહે-
લેથી બધા પથથણ પધારણ કરવી, નહીંતો વળી લાઇટ, બાથ,
હોટવોટર, બુટ પાલીશ વગેરેનું જુદું લકડું નહીં સટકી જાય

જ તમારે લાયક
ધણીની બહેન-
ખાના છે. ગમે
ત્યાં પધારો.

પણ જો બાવા સાહેબો તમોને હાથેનું મુકેલું પગે કરવાની નાનપણથીજ ટેવ હોય, માયજી ઓરડામાં કોઇ આવેલાં ગીએલાં સાથે વાત કરતાં હોય તેટલાં રાંધણીમાં જઇ લોઢીપરથી તરેલો છમણો આપો ને માંખો ઉછાળી જવાની તમેહ પડી હોય, હોટેલે હોટેલ, દીવસના દશ વાર ભટકવાનો વારસો કુટુંબ કબીલેથી ઉતરી આવ્યો હોય, તો તો બા પછી તમોને રાજની ૪૦ શીલીંગખી ઓછી છે. પણ જો આ નાનકડી કલમના પ્લાન પ્રમાણે તમો કામ લેશો, ખરચ ખુટણુપર સહેજ આંકાશ રાખશો, તો હું ગેરંટી આપું છું કે મહીને દીવસે રૂ. ૩૦૦) માં તો તમો ભલાં લોડની માફક મજાહ કરી શકશો ! તેમાં નાટક, સીનેમા બધું સમાઇ ગીયું ! અવ્યવતાં હાલમાં મોઘવારી બહું છે, છતાંબી પગ જોઇને પાથરણું તાણતાં તેથી મુશકેલી પવન વેગે ઉડી જશે. પણ જો પરવરદીગારે રેલછેલ તમારે ત્યાં કીધી હોય, મકુજે સાહેબોનું કામ પોણોસો ડીગરીના પુરૂષપર હોય, ને એકના દશથી ખરચતાં મકુજે પધસાની રૂમેટીક પેન તમારા ખીસાને અસર નહિ કરતી હોય, તો પછી લંડન જેવું શહેર તેવા આપતે ઓવારે અમીર બનનારાઓ માટે ખાંડયું જાય એમ નથી. શહેરનું ખુણુંખુણું એવાં બાદશાહી હોટેલોથી દીપી રહ્યું છે, જેમાંના થોડાની ટીપ હું નીચે આપવા દરસ્ત ધાંડું છું.

કેટલાંક જગબત્રીસીએ ચવાઇ ચુકેલાં લંડનના બાદશાહી હોટેલો.

એલેક્ઝાન્ડર હોટેલ, સેન્ટ જ્યોર્જ્સ પેલેસ હાઇડપાર્ક
કારનર.

બેલી હોટેલ, ગ્લુસ્ટર રોડ (N. W.)

બક્કીનગામ પેલેસ હોટેલ, બક્કીનગામ પેલેસ ગેટ.

કેનન સ્પીટ હોટેલ, કેનન સ્પીટ સ્ટેશન.

કારલતન હોટેલ, હે મારકેટ સ્પીટનાં કારનર આગળ.

ચારીંગ ક્રોસ હોટેલ, ચારીંગ ક્રોસ સ્ટેશન.

કલેરીબ્રસ હોટેલ, જુક સ્પીટ (જ.)

દ. ક્યસરઝ રાયલ હોટેલ, વીકટોરીયા એમબેન્કમેન્ટ
બ્રેકફાસ્ટરઝ.

યુસતન હોટેલ, યુસતન સ્ટેશન.

ફર્ટ એવન્યુ હોટેલ-હાર્મ હોલબોર્ન.

ગ્રાન્ડ હોટેલ-ચારીંગ ક્રોસ.

ગ્રેટ સેન્ટ્રલ રેલવે હોટેલ-મારલીબોર્ન રોડ.

ગ્રેટ ઇસતરન હોટેલ-લીવરપુલ સ્પીટ સ્ટેશન.

ગ્રેટ નોર્થરન રેલવે હોટેલ-કીંગ્સ ક્રોસ સ્ટેશન.

ગ્રેટ વેસતરન હોટેલ-પેડીંગટન સ્ટેશન.

ગ્રાવનર હોટેલ-વીકટોરીયા સ્ટેશન, પીમલીકો.

હોલબોર્ન વાયેડકટ હોટેલ, -હોલબોર્ન વાયેડકટ સ્ટેશન.

હોટેલ સેસીલ, -સ્ટ્રાન્ડ અને થેમ્સ એમબેન્કમેન્ટ.

હોટેલ મેટરોપોલિટન, -નોર્થમબરલેન્ડ એવન્યુ.

હોટેલ રસલ, -રસલ સ્કવેર.

હોટેલ વીકટોરીયા, -નોર્થમબરલેન્ડ એવન્યુ.

હોટેલ વીંડસર, -વીકટોરીયા સ્પીટ, વેસ્ટમીનીસ્ટર.

હાર્મડપાર્ક હોટેલ, -નાઈટસ બ્રીજ.

ઈમ્પીરીઅલ, -રસલ સ્કવેર (જ.સ.)

ઇન્ડિયન ઓફિસ હોટેલ, -હાર્મ હોલબોર્ન (દાખલ થવાનો
માર્ગ, લીનકન ઇન શીલ્ડસ).

લેનગામ હોટેલ, -પોર્ટલેન્ડ બ્રેસ.

ભારતીય હોટેલ, -ટ્રાફાલગર સ્કવેર.

મીડલેન્ડ રેલવે, -સેન્ટ પેનક્રાસ સ્ટેશન, યુસતન રોડ.

પીકાડીલી હોટેલ, -પીકાડીલી.

રીટ હોટેલ, - પીકાડીલી.

સેન્ટ અરમીન હોટેલ, - સેન્ટ જેમસીસ પાર્ક. (૪. જ.)

સેવોય હોટેલ, - થેમ્સ એમ્બેકમેન્ટ.

સ્ટ્રાનડ પેલેસ હોટેલ, - સ્ટ્રાનડ. (જ. ઇ.)

વાલડાફ હોટેલ, - આલડીય.

વેસ્ટમીનીસ્ટર પેલેસ હોટેલ, - વીક્ટોરીઆ સ્ટ્રીટ વેસ્ટ-
મીનીસ્ટર.

થોર્ક હોટેલ, - અરનર સ્ટ્રીટ. (જ.)

ઉપલાંમાંનાં કેટલાંક હોટેલો હાલમાં હોસપીતલો તરીકે વપરાય છે, જ્યારે કેટલાંકો તદ્દન અંધ થયાં છે. વળી કેટલાંક હોટેલો હાલમાં પુર લપકામાં ચાલે છે, ને એરીસટોકેસી, એરોનેટો, અલો વગેરેના ટેસ્ટને બરના છે. એ ઉપરાંત બીજાં ઘણાં મોટાં હોટેલો મધ્યમ વર્ગના ખીસાને માફક આવે તેવાં છે જેમાંના કેટલાંક નીચે મુજબ છે:-

એદલશી હોટેલ, - નંબર એકથી ચાર જ્નેનસ્ટ્રીટ, એદલશી.
(જ. ઇ.)

એનદરટન્ડ હોટેલ, - ૧૬૨ ફ્લીટ સ્ટ્રીટ.

એરનદેલ હોટેલ, - એરનડેલ સ્ટ્રીટ, સ્ટ્રેન્ડ. (જ. ઇ.)

બકીનગામ હોટેલ, - (ટેમપરન્સ) ૨૮ બકીનગામ સ્ટ્રીટ, સ્ટ્રેન્ડ

ગોલડન ક્રોસ હોટેલ, - ચારીંગ ક્રોસની સામે.

ગોવર હોટેલ, - ગોવર સ્ટ્રીટ સ્તેશન નજદીક યુસનન રોડ.

હાઉવર્ડ હોટેલ, - નોરફોલ્ક સ્ટ્રીટ, સ્ટ્રાન્ડ.

આર્મિયાનો હોટેલ, - (કેનસ્ટનનું) બ્રુમસબરી સ્ટ્રીટ. (જ. ઇ.)

કેનન હોટેલ, - ૩ કાઉન્ટ્રી ક્રોસ સ્ટ્રીટ.

કોંગ્સવે (ટોલારડ રોયલ) સાઉથેમપટન રો. (જ. ઇ.)

મેટરોપોલીટન હોટેલ, - મુરગેટ સ્ટ્રીટ, ગ્રેટ ઇસ્ટરન સ્તેશન
નજદીક.

નોરફોલ્ક હોટેલ, - ૩૦-૩૨ સરે સ્મીટ સ્ટ્રેન્ડ.

સાલ્સબરી હોટેલ, - સાલ્સબરી સ્કવેર.

એડફર્ડ હોટેલ, સાઉથેમપટન રો. (W. C.)

કેટલાંક ટેમ્પરન્સ હોટેલો.

ટ્રેનટર હોટેલ, ૬-૭-૮-૯ શ્રીજવાટર સ્કવેર.

વેવરલી હોટેલ. (કેનસ્ટનનું) સાઉથેમપટન રો. (W. C.)

આઈવાનો હોટેલ, (કેનસ્ટનનું) સાઉથેમપટન રો. (W. C.)

વેસ્ટ સેન્ટ્રલ ટેમ્પરન્સ હોટેલો, ૭૫. સાઉથેમપટન રો.

(W. C.)

ક્રીંગ્સલી હોટેલ, - ૩૬-૩૮ હાર્ટ સ્મીટ બ્રુમઝબરી (W. C.)

રૂટર્ હોટેલ, - ૨૯-૩૧ કવીન સ્કવેર. (W. C.)

થેકર હોટેલ, - ગ્રેટ રસલ સ્મીટ. (W. C.)

ટરનર હોટેલ, - ૭૪-૭૬ ગીલફર્ડ સ્મીટ. (W. C.)

વીલીયમ હોટેલ, - મોનટેગુ સ્મીટ. (W. C.)

એ ઉપરાંત બીજાં પ્રાઇવેટ હાઉસો, રેસ્ટોરાં પ્લેસો, બોરડીંગ વીલાઓ, કાફેઓ, હોટેલો વગેરેનું કમ્પ્લીટ લીસ્ટ કેલીની પોસ્ટ આફીસ ડીરેક્ટરીમાંથી મળી શકશે.

અનતાં સુધી એવા રસ્તાઓ પર હોટેલો યા બોરડીંગ હાઉસોની ચુંતણી કરવી કે, જ્યાંની હવા તમારો ચેહેરોઆ પોપટજી જેવો ખીલવી આંગમાં દબનેક બાટલી નેચરલ રાસબરીનો વધારો કરી શકે. જો કે તમારા સેવકની પસંદગી તો “ સાઉથેમપટન રો ” પર આવેલાં એડફર્ડ હોટેલ પર ઉતરી હતી, અને ઘણાંક મોટે ઘરના મધરડાઓ જેઓ સાથ તમારા કમતરીનને ઓલખ કરવાનું માન મળ્યું હતું તેઓએથી આગળ આજ હોટેલને પોતાની પેટરોનેજ આપેલી હોવાથી મારી પસંદગીને કુદરતી ટેકો મળ્યો હતો. આ હોટેલની બે વીંગો છે, નોર્થ વીંગ અને સાઉથ વીંગ. આ બાદશાહી

માફ માનીતું
એડફર્ડ હોટેલ.

હોટેલ, તેના દરેક ઠાઠમાઠ સાથે તેનું ઇન્જન સ્વીકારનારાઓ ને વેલકમ કરતું સાઉથેમપટન રોની અધવચમાં ઉભું છે. કાઠખી વીંગમાંના બાદશાહી ઓટોમેટીક દરવાજામાંથી અંદર કદમ ઉઘામો કે, પહેલેજ હોલની ફાંકડી ઓશીસ ને પરાણાઓને વીસામો લેવા સાફ ઓશીસ સામેજ આવેલો પરાણાઓનો હોલ નજરે પડશે. ઓશીસમાં જઈ ફારમ ભરી મેનેજરેસ જે નંબર આપે તે રૂમની ચાવી લઈ ત્યાંના “ પેન્જમોય ” સાથે લોકીટમાં સડસડ ઉપર ચઢી જાઓ, ને પેન્જમોય જે રૂમ દેખાડે ત્યાં કપડાં કાઢી નવા જુના ચર્મજાઓ, એટલે જંજળ પટી. પાછળથી પેન્જમોય તમારો સામાન સુમન વગેરે બધું ઘેરની માફક એવી તો સરસ રીતે ગોઠવી જશે કે, જાણે મેનીજ એનીજમાં તમારી બધીરી કેમ કેડ બપ્પર લે તેમ તમેને લાગશે; જ્યારે બહાર સીધારે ત્યારે ચાવી હમેશાં નીચે ઓશીસમાં આપી જવી. રોજની ૬ શીફ્ટોમાં તો નાસ્તો, બાથ, લાઈટ સાથે એક સીંગલ બેડ રૂમ બહુજ ઉત્તમ છે. પણ જો આવાની ત્યાંજ ગોઠવણ કરવાના હોય, ને બહાર રેસ્ટોરાં કાફેમાં ભટકવાની જંજળ તુકરેથીજ દામવા માંગતા હોય તો પછી દર અહવાડીયેના સાડાત્રણ પાઉંડ આપી દેશો કે તેમાં ખાવું પીવું રહેવું બધું સમાઈ ગીયું. ભાઈ આપણે તો ખાણી પીણી બહાર રેસ્ટોરાંમાં કરી લેતા હતા એટલે વાત જુદી હતી, પણ તમે સાહેબોને ટાંટયાને ટ્રાવલ આપવા નહિ ગમતી હોય તો પછી સાદો ઇન્ડિયન આમેજ છે. રૂમમાં એક સુંદર બે નરમ તરાઈનું બીજાનું, એક આલમધરિ, એક રાઈટીંગ ટેબલ, એક ખુરશી, બે મોઢું હાથ ધોવાના બેસીનો, બે નાપકીન ટુવાલ, એક સઘડી, અને એક ટેલીફોન વગેરેની સઉથી બંધબેસતી સગવડ છે. બસ હોટેલમાં ઉતર્યા કે હોટેલ આગળથીજ જ્યાં જવા માંગો ત્યાં ઓમનીબસો દોડે છે. વળી હોટેલની સામેજ કેબનું સ્ટેન્ડ છે એટલે

રેસ્ટોરાં
કોનવરસેશન.

પેજ બોયને કહેશો તો તુરતજ બેલાવી લાવશે. વળી નાટકની ટીકાટોખી હોટેલની ઓશીસમાં રીઝર્વડ થઈ શકે છે. એ ઉપરાંત દરેક બાબદની માહિતી તમોને હોટેલની ઓશીસ-માંથી મળી શકે છે. ખાણું પીણું તો હવે ઠીક છે, પણ સેવકે હોટેલના ભથીયારખાના મહી જઈ તપાસ લીધી નથી કે રોજના કેટલાં ઈંડાં વપરાય છે, કેટલા પાઉંડ વેજીટેબલો ખપે છે, કેટલાં તપેલાં માખણ પેટમાં તવાય છે, વગેરે; નહિતો તેની કાંખી ટીપ આપી તમારું બેજું તરેલા કાંડા જેવું પોચું કરતે. ટુંકમાં હોટેલની નમાની મેડો, તથા હોટેલનો સ્ટાફ વગેરે એટલો તો સરસ છે કે દુખેસુખે તમારી પર વેરાઈ પથરાઈ જશે. જરા પેહલેથીજ હાથના છુટ્ટા રહેવામાં અહીં ફાયદો છે. સખખ અહીં કાઈ આપકે સચું વહાણું નથી, જે ગોરસી વેરસી આપરી કરે. એક વખતે હોટેલની સામે આવેલી ફરૂટની દુકાનમાં આવનાં એક કુટ લાંબાં કેળાં જોયાં. લાવ પુછ્યો ડાઝનનું શું તો કહેજે પાંચ શીર્કીંગ એટલે પોણા ચાર રૂપીયા. કહાં મારો કાફડ મારકીટ વાળો લક્ષીયો ખીચારો મોઢે ચઢીને ત્રણ આને ડાઝન આપતો તો તે લીલી જાલના કેલાં, ને કાંહ આઘે સ્વાદ વગરના કુચા જેવાં પોણા ચાર રૂપયે ડાઝન કેલાં ! આપણે જોયું કે ભઈ બધી મળહ કયે ને કેલાં નહિ ખાઇયે તે કેમ બને. જીવપર જોરાવરી કરીને પાએક ડાઝન ૧૫ આનાના મંગાવ્યાં, ને બસ ઉલટમાં ને ઉલટમાં હજમ કરી ઉપરથી ચાહે પીધી. પહેલે સ્વાદે મીઠાં તો લાગાં ખરાં, પણ માનતા હોય તો માનજે કે રાતના ચુકો તો એવો ચાલ્યો કે ધોલીયાપર અફાડજીક શરૂ થઈ. જેમ તેમ ફસડીયાં મારતો મારતો બીન આગળ જઈ એક વળડ્યો કે તુરતજ “ મેડ ” દોડી આવી, જે ખીચારી ભલી મેંડ “ પેજ બોય ” ને દાકતરને બેલાવા મોકલ્યો. જે દાકતરજીએ

જ ત્યારે ટેકનોલોજી
ડાઉન ટુ ઈથર
પોપ એન્ડ બેડક્રાફ્ટ

આવી ચાકલેટ જેવી મોટી જીજ્ઞાસની ગોળી રૂ. ૩૦૭ ની
શી લઈ આપી, અને કેલાની મોહકાલુમાં ચારેક પાઉંડનો
ખુરદો થઈ ગયો તે જુદો. પણ શું મારી મેનીજ માવજત
થઈ! જસ આફરીન છે બલી મેડોને અને તેવોના સ'હસને!
એ તો બા હાથ ચાંપો સરકારના તો કામ થાએ દરખાસ્ત
કેની? ટુંકમાં ધનિકવાયરી ઓશીશ, બીલીયડ્ રમ,
રીશેપસન હોલ, રોડીંગ રમ, સ્મોર્કીંગ રમ, રાઈટીંગ
રમ, જેનરલ રમ, ડરોઈંગ રમ. એક ડાઈનીંગ રમ,
પેનલ કાશી રમ, કનઝરવેટરી, ગારડન, એન્ટ્રન્સ યાને દાખલ
થવાનો હોલ વગેરેથી આરાસ્તા થએલું આ શાહી
હોટેલની એક વીઝીટ તમારી ડાએરીનો શલુગાર
થઈ પડશે.

એ ઉપરાંત કાફેઓ જેવાં કે, લાએન્સનું વખણાએલું
કાફે, એ. બી. સી. યાને એરેટેડ બ્રેડ કંપનીના બાદશાહી
કાફે, કારડોમાં કંપનીના પીકાડીલીમાં અ.વેલાં કાફે, કેટલાંક
ગારડન રેસ્ટોરાં, પીકાડીલીના દરેક કાફે, અમેરીકન કાફે,
મોનીકા રેસ્ટોરાં, વગેરે એ ઘડી સાંજને સમયે જીવ
બહેલાવા એક ઉત્તમ સાંધણ થઈ પડશે.

ચાલો ત્યારે હવે હોટેલને રામ રામ કરીશું. આવતા
પ્રકરણમાં વળી લંડનની રોશની બીજે કહાં કહાં ચમકી છે
તેની સચ્ચ લાઈટથી તપાસ લઈશું—ટટા !!

પ્રકરણ ૯ મું.

લંડનનો ઉડતો પેનારામા.

“ મને આવે છે ફેર

જુલે મારું મન હે સખી ”

લંડન ! લંડન ! ખીચારું સડિને મોઢે તણાઈ પીખાઈખી ચાલ્યું ! પણ જોને આપણે લંડન કહીએ છીએ તે લંડન નથી. લંડન તો દીકરાજીઓ બે ભાગમાં વહેંચાઈ ગયું છે, એક “ સીટી ઓફ લંડન ” ને નામે ઓળખાય છે ને બીજો “ મેટ્રોપોલીસ ” કહેવાય છે. જેમ વહોરો મરીન-લાઈન્સ જવાનો હોય, ને કોઈ બુલાં ચુકાંનો ભાણેજ પુછે કે “ વલાં મલ્લાંજી કહાં ચાલા ” તો વહોરાજી પોતાની પુલાવ ખીરયાન દહાડી હીલાવતાં બોલે કે “ ભાઈ મીલાઈન્સ જુડ ચાલા ” તેમ લંડનમાં આશા રાખવી નહિ. મુંબઈની લંડન આગળ ખીશાદ થું, મહાન માહસાગરમાં રાઈનો દાણો ! અને તેથીજ લંડનના નામ હેઠળ આપણને ધુંચવાડો ઉભો થાય છે. કોઈકોઈ વાર જ્યારે મુંબઈથી કાગળે, પારસલો, વગેરે રવાના કરવામાં આવે છે ત્યારે લંડન પાસે ઈ. સી. અને ડબ્લ્યુ. સી. બોલો લખેલા હોય છે. પણ આ ઈ. સી. અને ડબ્લ્યુ. સી. કીયા બાપની બેટીઓ છે તે વીશે હજારો અટકજો થાય છે. કોઈ તો તેને ઈનજીનના નામો સમજે છે. વળી કોઈ અસલઈ ઈનશા અલ્લાહ ખીચારો તેને બે બુદાં ગામડાં સમજે છે. પણ ચપો બાપા હું તમોને કહું, એ તો પોસ્ટ ઓફીસવાળાઓએ પાડેલા વીલાગો છે. ખાસ સવળના સાચવવા કાજ લંડનને ૮ પોસતલ

લંડનના ભાગલા
કેમ પડ્યા છે
તેનો સતવાર
રીપોર્ટ.

ડીસ્ટ્રીક્ટોમાં વહેંચી નાખવામાં આવ્યું છે, જે ડીસ્ટ્રીક્ટો આશરે ૨૪૫ ચોરસ માઈલનો વીસતાર ધરાવે છે. આ ડીસ્ટ્રીક્ટોની આપણે અત્રે અંગ્રેજીનું ઈનીસીયલ યાને નીશાનીઓ આપીશું, જે પરથી તેઓની ઓળખ, પાંપણ ફફડાવતાં મળી આવે:—[1] E. C. The (East Central). [2] W. C. (The West Central). [3] E. (Estern). [4] N. (The Northern). [5] N. W. (The North Western). [6] W. (The Western). [7] S. W. (The South Western). [8] S. E. (The South Eastern).

કંઈક વરસનું
સરવાયું તો
કાઢો!

બાવા જન આખું યુરોપ ફરી આવે પણ લાંડનની જુટી બરાબર કાઢી શહેર નહિ જોશે. ફક્ત એની કુલ્લે વસ્તી સીટી ને મેટરોપોલીટન મળીને શું હોશે, ફક્ત એકાંતેર લાખ ! પણ એ આંખ છે કે લીલી દરાખ, ચમકે છે કેમ ! એ તો સાધારણ અડસટો છે, થોડા તમે ને હું ગણવા જવાના હતા ! ગણનારીના દીકરા જીવે ! ફક્ત અઠવાડીયાના ૨૫૦૦ પોરીયાંઓ કનકોતરી સરકારી જનમ નોંધનારી ઓફીસ મહી ચીતરાય છે, જ્યારે અઠવાડીક મરણ પ્રમાણ ૧૫૫૦ નું છે. એમ કહોની કે વરસ દીવસે શહેરની વસ્તીમાં પચાસ હજારનો ઉમેરો થાય છે ! પણ એ ફીગરો બધાં ઓગરી બાદ કાઢેલા છે. ખરી ગણતરી તો ઉપર બેઠેલો યજ્ઞદાં જાણે. વસ્તીના વધવા સાથે અલગતાં ઘરોનોખી વધારો થવો જોઈએ, અને તેજ સગમે દર વરસે દશ હજાર નવાં ઘરો નવા લીબાશમાં જનમ લે છે, અને પોલીસના કમીશનરોના રીપોર્ટ પરથી માલમ પડે છે કે દર વરસે ત્રીસ માઈલ જેટલા નવા રસ્તાઓ બાંધવાની પરવાનગી સરકાર તરફથી બક્ષવામાં આવે છે. હાલમાં મેટરો-

-પોલીસમાં નાંખી દેતાંબી છ લાખ તો બીલડીંગો હશે, અને આશરે તેત્રીસ હજાર માઇલના તો રસ્તા, ગલીઓ, ફાટકો હશે. આયા ખ્યાલે શરીરકે !! પણ રસ્તાનો રોજનો ત્રાફિક યાને વહેવાર વેપાર શું હોશે ! અરે દીકરાઓ, જરા નાકનાં ફીફરાં એકપર એક ચઢાવી જુઓ કે લંડન ખીજ પરથી નાખી દેતાંબી રોજના ૧૬૦૦૦ ગાડાંઓની આવજાવ હશે. લગભગ આંધી દશ હજાર તેમાં તો માલ લાવલઈ જાવ કરનારા ખટારાઓ હશે. આશરે એક લાખ પચીસ હજાર તો પગે મંજલ કરનારા આદમીઓ પુલપરથી રોજના પસાર થાય છે, અને તેજ સખખથી લોકની સગવડ સાચવવા પુલની આજુબાજુનો રસ્તો જરા પહોળો કરવામાં આવ્યો છે. એમ કહોની જે ફક્ત બીસનેસના વખતેબી લંડનના સઉથી વધુ ઘરડીવાલા રસ્તા ચીપસાઈડ પરથી કલાકની એક હજાર ગાડીઓ પસાર થાય છે. વળી લંડન કાઉન્ટી કાઉનસીલ તરફથી જે ત્રામો દોડાવવામાં આવે છે તે ત્રામોજ ફક્ત વરસના ૪૨ કરોડ પાસીનજરોને શહેરમાં લાવલઈ જાવ કરે છે. ફક્ત અનદરઆઉન્ડ રેલવેજ ત્યાંની એક મહીનામાં એક કરોડ ૩૦ લાખ આદમીઓ શહેરની શોખીલી સફર ચખાડે છે. કહેજે ફીફલો દીકરો બાલતો નહિ પણ શું બોલે ! લખતાં લખતાંબી બાડીને બદલે સોલમાં ફેરફાર થાએછની !! ફક્ત લંડનની પોસ્ટ ઓફીસજ ૩૨૧૯૬ માનસોનો ગંજવર સ્ટાફ ધરાવે છે, અને મેટરો-પોલીટન ડીસ્ટ્રીક્ટમાંજ ફક્ત નાની મોટી મળી આશરે ૧૫૦૦ તો પોસ્ટ ઓફીસો ને થાંભલાઓ છે. આ થાંભલાઓ વળી મુંબઈથી નદન જુદી રીતના છે, અને તેઓમાં બે ખાંચા હોય છે, એક પર “ Letters for London ” યાને લંડન માટેનોજ ટપાલ, ને બીજા પર “ Letters for suburbs ” યાને બીજાં ગામડાંઓ માટેનો

બસ આએ ૧૫-
છાં બેઠ આપણને
તા અત્યારથીજ
હાંકી ચાલે છે !

ટપાલ આવું ખુલ્લા અક્ષરે લખેલું હોય છે. ફક્ત આ આંક પોસ્ટલ ડીલિવરીમાં જ વરસ દીવસે ૬૩ કરોડ ૨૬ લાખ કાગળે વહેંચાયલાં પોસ્ટ ઓફીસની પોડીએ નોંધાયાં છે. અરે દીકરાઓ ૧૩૦૦૦ હજાર તો તમારા સોખને યુગી વળવા ટેકસીઓ દોડે છે, અને ૩૬૨૬ ઓમનીયસો લોકોના સુખ શાંતીના સાંધણ તપાસે છે, જ્યારે ૨૫૦૦ તો ત્રામે શહેરનું ખુણે ખુણું ચોધતી રહે છે. એ ઉપરાંત વીજળી બળ, ગયાસ બળ, પાણીના પામપો, પોલીસ ફાજ, બુબાવાલાઓ વગેરેની ગણત્રાના આંકડા આપવા એસું તો તમે નાહકની શેષ ભરશો. જવા દેની દીકરા તું કાંદ શેષ ભરાવા ફાજલ છે ! ટુંકમાં લંડન શહેર કંઈ નહિ તો ફક્ત ૧૮૦ એકો, ૬૪ હાસપીટાલો, ૩૪ કોલેજો અને મોટી સ્કુલો, ૧૧૦૦ દેવળો, અને ૫૬ નાટકશાળાઓનું એક મનન કરવા જોગ એક્સીબીશન છે.

લોકોની માંગણીઓને દરેક રીતે બર લાવવા શહેરમાં ૫૫૦૦ રેશતોરાં, હોટેલો, ભડીયારખાનાં, ૪૦૦૦ પીપ્યાંદાસોનાં પાથરણાં, ૧૬૦૦ કાપી હાઉસો, ૧૩૦૦ ખાટકીઓ, ૩૦૦૦ પાંઉ ખીસપ્રીટવાળાઓ, ૩૫૦૦ માંધીઓ, ૧૭૦૦ દુધવાળાઓ, ૧૬૦૦ ભાજી તરકારી વેચનારાઓ, ૮૯૦ માછલી વેચનારાઓ, ૨૦૦૦ કપડાં તપાસ કરનારાઓ ને વેચનારાઓ, ૩૦૦૦ દરજીઓ, ૪૦૦૦ છુટ વાળાઓ, મોચીઓ, અને ૮૦૦ ક્રમીસ્ટોનો ગંજવર જમેલો થએલો છે. વળી એ ઉપરાંત મદદની તખીયતમાં કચરો પડે તો તે કાઢવા ૨૦૦૦ દાકતરો, ૬૦૦૦ બાલીસ્ટરો ને સોલીસીતરો, અને ૭૫૦ લીલાંઉ વાળાઓ છે. લંડનના બારાનો વેપાર દર વરસે ૩૨ કરોડ ૨૬ લાખ પાઉંડનો થવા જાય છે. દર વરસે ચોખ્ખાં વહ-
ણોનો ટનેજ ફક્ત એક કરોડ ૮૦ લાખ ટનનો થવા જાય છે.

નહિતોખી ૨૦૦૦૦ તો ગંજવર આગબોટો બેધડક આવણુ
જવણુ કરતી રહે છે. અરે વાહરે નસીબદાર લંડન ! કુદરત
ખસ તારી તરફજ કુરખાન ખનીચ જે બધું તારામાંજ રેડી
દધ ને અહીં સુપરે સુકાતાં નાખ્યાં છે !

પેલા પારસી
બર્ધના માનેક
હાઉસની ધાન-
સાકની પ્લેટ.

આગલા પ્રકરણમાં આપણે હોટેલો ને રેસ્ટોરાં, કોફે
પર લંજાણુથી વીવેચન કરી ગયા તેમાં કાંઈ માલ મસાલો
રહી ગએલો મને દીસે છે. હોટેલો ને રેસ્ટોરાં અલખતાં અંગ્રેજી
ખાણાઓ માટે અલખતાં ફીક છે, પણ જેઓનો વીચાર અઠ-
વાડીયાંનો એકાદ દીવસ પારસી ડીશીસની મનમાનીતી મોજ
ચાખવાનો હોય તેઓનો હાલ શું ! દીકરાઓ લંડનના પેટા
ખાનામાં આએખી એક પારસી કસમો ઉભો થયો છે. કામખી
ટયુઅ સ્ટેશનેથી અર્લ્ડ ક્રાઈની ત્રણ પેની ટીકીટ લેઓ, ને
સ્ટેશન પર ઉતરી ગયા હાથપરની પહેલી ગલી જે ટ્રેમોર
સ્કીટ તરીકે ઓળખાય છે ત્યાંના “ માનેક હાઉસ ” ને
પેતરોનેજ આપો. દર રવીવારે ત્યાં પારસીઓનું મેજડું
થાય છે. ધાન સાકની મનમાનીતી ડીશ, પારસી પમરતા કવાઓ
ને કચુઅરની ફેવરીટ એપીટાઇઝર વગેરેનું ૩ શીલીંગનું ભોજન
ત્યાં બહુજ હોંશ ને ઉમંગ વચ્ચે ખવાય છે. એક મેદની
જેવી હોય તો ઉડતી વીઝીટ એકાદ રવીવારે જરૂર આપજો.
આ પારસી જસાવાળા લાઇ તમારી દરેક સગવડ પર ધ્યાન
આપશે. એ ઉપરાંત શાફ્ટસમરી એવેન્યુ જે પીકાડીલીની
વડીલ બહેન તરીકે ઓળખાય છે, ત્યાંનું ગંજવર મોનીકા
રેસ્ટોરાં મારા ધારવા મુજબ હાલમાં લંડનમાં સઉથી મોટું
ને બહુજ સ્ટાઇલીશ લેખાય છે. આ છટાલીયન રેસ્ટોરાંમાંખી
દર સોમ ને બેસપતવારે ખાસ મોટા ખરચે રોકેલા મધરાસી
કુકને હાથની સ્પેશીયલ ઇન્ડીયન ડીશીસો, જેવી કે પલાવ ને
કરી, વગેરે ત્યાં મળી શકે છે. એંડના મીઠા સરોદો વચ્ચે લાડ

બાણીવુ મોનીકા
રેસ્ટોરાં.

કરતા કરતા એકાદ ખીરના ગલાસ સાથે દ્યુસા મારતા જાઓ, ને પેટ ટાકું કરી એ ત્રણ પેન્સ જે વેટર તમેને પીરસ્તો હોય તેને આપી રૂપસદ લેઓ. જે લાંબામાં એકાદ એ દીવસજ કાઢવાના હોય તો જનતાં સુધી ખસ કાઢખી હોટેલનો પ થી જ શીલીંગમાં ૩૫ લાખ ખાણ પીણાની બહાર રેસ-ટોરાંમાં ગોઠવણ રાખશો, તો પાસાનો ખચાવ ઉપરાંત પેટ પુરતું ખાણું મેળવી શકશો. આગલા વખતમાં એકથી એ શીલીંગમાં મનમાનીતું લંચ કેટલાંક ઉત્તમ રેસ્ટોરાંમાં મળતું હતું, ત્યાં હાલમાં લડાઈને લીધે ૫૦ કન્ટ્રોલર સાહેબના હુકમથી કાઢખી હોટેલ રેસટોરાંમાં ૧ શીલીંગ ને ત્રણ પેન્સથી વધુ ખુરાક કંઈખી મળી શકતો નથી. વળી અપોરના સાડા ખારથી અઢી કલાકની વચમાંજ પીદાઓમાં ખીર, સ્ટાઉટ વગેરે મળી શકે છે, પછી સાંજના ૬ થી ૯ વાગા સુધીમાં મળી શકે છે. ક્યાં આગણું રોશનીના દાઢમાં દળીમળી રહેતું લાંબન, ને કાંદ લાલનું જોવા નહીં ગમે એવું લુખ્ખુ સુખ્ખુ લોહપોઢ લાંબન ! આગળ જેટલાં લોકો હેળાતાં બેળાતાં હતાં, જ્યાં રસ્તાપર દળરો ને લખ્ખોની દળતી મળતી મેદની જોવાની મળતી હતી, ત્યાં ખસ લશકરી ધમાલ, ને લશકરી આવણ જવણ સીવાય ખીણું કશું નજરે પડતું નથી. આગળ રસ્તાઓ એમ ખુરશીદ મજ્જના પ્રકાશમાં ઝલકી રહે એટલા સુંવાળા ને કચરા વગરના રાખવાની ત્યાંની મ્યુનીસીપાલિટી જીવતોડ મહેનત કરતી હતી, હાલમાં માણસોની અછતને લીધે કાઢ કાઢ રસ્તાપર મણ મણ કાદવ ને કીચલ જોશે. અફસોસ નહેસ્ત લડાઈએ આ સુંદર શહેર પરખી પોતાની નહેસ્ત જાંટીઓ ઉઝારી છે. રાતના રોશની આપનારાં વીજળીના થાંભલાની ટોપીઓ કાળી કરવામાં આવી છે, જેથી રાત પડતાં રસ્તાઓનો દેખાવ એવો દરામણો લાગે છે કે ગમે તેવી પથ્થરની જાતનો આદમીખી રાતની વખતે એકલો

લાંબનમાં લડાઈના જાંટા.

અટુલો જવાની હીંમત નહિ કરી શકે ! કાંઈ ખી હોટેલમાં
અઠવાડીયાનાં ૫ દીવસ તમોને પપેટો ખાવાનો મળશે નહિ.
પપેટો પહેલી બારીમાં તો લોકોને “ પીરસવાનું ” બંધ

“કયા કરે ભરોસા
એ જહાં
ખરાબ ચારમાર
સરે બેવડા બને”
કરવામાં આવ્યું હતું, પણ હાલમાં વરી કંઈ છુટછાટ મુકા-
એલી સમજાય છે. ખાનના તો બીજાકુલ વાખા છે. જોઈએ
તો ચાહે મોળી પીએ, ને જોઈએ તો ચાકલેટ નાખી ગટાવી
જાએ ! બાપુ હ્યો ! પણ ત્યારે સવાલ એ ઉભો થાએ છે
કે અંગરેજ ચાકલેટ ને કેકો ધમધુકાર બનાવાને ખાન વાપ-
રવા દીએ છે ને જ્યાં ખરી અગત છે ત્યાં ખાનની તળવેળ
કરતો નથી એનો અર્થ શો ! એતો આપણે ના સમજીએ. એ
તમે નહી સમજો ભાઈ આપણે પડ્યાં લેવડી જેવાં મગજના
કાળાં માનવીઓ, જ્યારે આતો મોટા આસમાન જેવાં આદમી!
ગમે તે કહો પણ ધન્ય છે અંગ્રેજ સરકારને, કે આએજ
ભેજાંઓના ભેગાં બળથી આપણે આપણા દેશ વતન તજ
હજારે માઈલપર ખી જઈએ છતાં ખી આપણી સલામતીના
સાંધણો મેળવી આપવા એ બનતું કરે છે. વગર વોરનીંગે
લંડનમાં વારે ઘડીએ જુલક જરમનોના એપલેનો બોંબ
નાખી જાએ છે, ને તે વારે આવા ગંજવર શહેરને આગની
ચેહમાંથી બચાવી લેવું એ કાંઈ હસી ખેલ નથી. આખા લંડનનો
કુદરતી બચાવ તે ત્યાંની ટયુબ છે. તે ઉપરાંત પોલીસમેનો
આગળ ગળામાં સફેદ બોડ પહેરી સામકલપર દોડતા
ફરે છે કે “ ટેક શેલટર ” યાને કેડેખી ભરખ જાએ, જે
વોરનીંગે લખ્ખોના જાનો બચાવ્યા છે. વધુમાં હાલમાં આખાં
લંડનને “ ઍર રેડ ” યાને હવાઈ વીમાનના હુમલા વખતે
ગંબીર વોરનીંગ આપવાની નવીજ ઢપની ગોડવણ કરવામાં
આવી છે, જેથી એમ સમજાય છે કે સવેળાની ચેતવણી
સવા કરોડનું તારણ કરી શકે !

પણ આ લુખ્ખું કચ દારનાન વાંચતાં આપણો જીવ

તલપાપડ થતો હશે, માટે ચાલો અરૂં લચલચતું ખાણું હવે
 પીરસીશ. મકુજે હોટેલમાં ઉતરે, ત્યાં ખાવા પીવાની
 ગોઠવણ કરે. યા બહાર જમી લેએ, પણ તમેને અહીંઆ
 ગોલવાલાના સ્વીમીંગ આથમાં જઈને પાણીમાં નાલગોરીયો
 રમવાની તમેહ પડી હશે, ને મરીન લાઇન્સ ને ચર્ચગેટ
 વચ્ચેના હાફગેટપર જઈ પાણીમાં છપક છપક કરતાં કુદકા
 મારવાનું મન થતું હશે તે હોટેલમાં ક્યાંથી લાવશો ! ફકર
 નહિ આવો મારો ! લંડનમાં તેવા આથોનો ટોટો નથી. જ્યાં
 દરેક ચીજ “ ટકે શેર ભાજી ટકે શેર ખાજી ” માફક
 ઉભા જાય ત્યાં ખીચારા આથોએ શું ગુનાહ કીધો ! માંગે
 એવા ટરકીશ આથ, સ્વીમીંગ આથ, રશીયન આથ, હાટ
 સ્ટીમ આથ, ઓરડીનરી વોશ આથ વગેરે ખીસાં પાલવે
 એવી નજવી ફીમાં નીચલે ફેકાણેથી મળી શકશે. આ
 આથોની જતનને તેના ફેકાણાનું નીચતું ટેબલ સ્ટડી કરતાં
 તમારી અડચણ સાંપની ડ્રંક મીશાળ ઉડી જશે.

લંડનના
 આદર્શ આથો.

“ ત્યારે બુઓજી આએ આથોની ટીપ. ”

બુમસબરી આથો એનડેલ સ્ટ્રીટ, બુમ્સ બરી
 આથને વોશ હાઉસો.

ચેલસીના આથો ૧૭૧ કાંગ્સ રોડ, ચેલસી
 સ્વીમીંગ ને પબલીક વોશ હાઉસ.

કેનસીંગટન આથો લેનકેસ્ટર રોડ,
 પબલીક વોશ હાઉસ.

લેમબેથ આથો લેમ બેથ,
 સ્વીમીંગ આથ ને પબલીક વોશ હાઉસ.

પેડીંગટન આથો કેનસાલ રોડ.

સ્વીમીંગ આથો.

સેન્ટ મારલીબોન બરો આથ ૧૮૧ મારલીબોન રોડ,

સ્વીમીંગ ને પબલીક આથો.

સેન્ટ મારલીબોન પેરીશ આથ ૨૭ ગ્રેવ રોડ, મારલીબોન

વોશ હાઉસો ને આથો.

વેસ્ટ મીનીસટર આથો બર્કીનગામ પેલેસ રોડ (S.W.)

પબલીક આથો

„ ગ્રેટ સ્મીથ ક્લીટ. (S. W.)

પબલીક આથો.

„ મારશલ ક્લીટ. (W.)

પબલીક આથો.

કેટલાક ટરકીશ આથો.

ધી હેમન- ૭૬ જરમીન ક્લીટ (S. W.)

નેવીક્સ- નોરધમ બરલેડ એવેન્યુ [W. C.]

„ બીશપગેટ ચર્ચયાડ [E. C.]

„ હેરો રોડ [W.]

„ ઉત્ત એક્સચેન્જ [E. C.]

„ લંડન બ્રીજ.

આ તો ફક્ત મોટા અગત્યનાજ બાથો છે. એ ઉપરાંત બીજાં ઘણાંબી બાથો છે, જેઓની સતાવાર ટીપ લાંડનની ડીરેક્ટરીમાંથી મળી શકશે. આ બાથોમાં ટરકીશ બાથો સઉથી ઉત્તમ ને ગુણુકારક છે. અલબત્તાં જો હોટેલમાં બાથનો ચાર્જ જુદો આપવો પડતો હોય તો પછી એમ તો વેશ હાઉસો લાંડનમાં કંકરી જાય છે; પણ ટરકીશ બાથની તો લાંડન જેવાં શહેરમાં ઘણીજ ઘણીજ અગત્ય છે. અલબત્તાં મોટાં હોટેલો જેવાં કે સેસીલ, સેવોય, ઇમ્પીરીયલ વગેરેમાં તો ટરકીશ બાથોની બહુજ પસંદ પડતી ગોઠવણો કાઢેલી છે. મારા મન મુજબ ગંગાવર ઇમ્પીરીયલ હોટેલના બાદશાહી ટરકીશ બાથો જેવા બીજા લાંડનમાં થોડાજ બાથો હશે. આ બાથો કેવી રીતે આપણને આપવામાં આવે છે તેનો કંઈક આછો ચીતાર આપીશું. પહેલે આપણને છુટકામાં લઈ જઈ ત્યાં કપડાં વગેરે કઢાવી એક તુવાલ ને ખરધું શરીર છુપા ભાગ આગળથી ઢાંકવા એક બે કસનો કપડાનો કટકો આપવામાં આવે છે, જે શરીરે બાંધી તમો હોટ રૂમમાં જાઓ. આ હોટ રૂમમાં વીજલીની રોશની અને વરાળની કંઈક ચોક્કસ પ્રોસેસથી આપણા આંગને એટલું તો ગરમ કરે છે કે, તુરંતજ પરસેવો પડી શરીરમાં પેવસ થતાં કેમળી ખરાબ જાંતુઓ જડમુળથી નાશ પામે છે. આ રૂમમાં તમોને જોઈએ એટલો વખત બેસો, પછી તમારેથી ગરમી નહિ સેહવાય તારે ઉડી પાસેના વેશ બાથમાં જાઓ, જ્યાં તમોને થંડા પાણીનો ફુશ આપવામાં આવે છે. આ ફુશ આપવાથી શરીર ને કઠિવત મળે છે. ફુશ બાદ તમોને ત્યાંનોજ એક દબરડીગ બાદમી સાબુ ચોળી નહવાડે છે, ને આંગ ચાંદની જેવું સાફ કરી, ચંપી કરી, પાછા તમોને ફુલીંગ રૂમમાં લઈ આવે છે, જ્યાંથી તમો થંડા થઈ કપડાં પહેરી ઘરે સીધારો એટલે પડયું. આ બાથની આવી ઉત્તમ મોજ ફક્ત

લાંડનના ટરકીશ
બાથો.

એક શીલીંગ ને છપ્પેન્સમાં તમેને મળે છે, જે મુખ્યમાં તો મારા ધારવા મુજબ તમેને પાંચ રૂપિયેથી નહિ મળે તો હું અગ્રયબ થઈશ નહિ. વળી બાથમાંજ ચાહ, નાસ્તાની સગવડ રાખી છે, જે નજીવે હામે ખુશહાલ જીવે તમારા કુલીંગ એપાર્ટમેન્ટમાં મળી શકે છે. બસ ઓરડર કરો ને તુવાલ ઓધી તમે તમારે તમારા ઓરડામાં સુધ રહી પછી ટ્રે આવે કે ચાહ નાસ્તો જે મંગાવ્યું હોય તે કુદો એટલે ખેલ ખતમ.

બસ આફરીન છે એ બેન્ગ્સોને કે, આવી સુંદર સગવડના સાંધણોથી લોકોના મુખકાળ જંગી ખરચના બોગેથી હસ્તીમાં લાવેલા છે. ઓછરે મારી મમલાઈ રાણી, તુંને કહારે હું લંડનની ટોચે પુગેલી જોઈશ ! પણ હું નહિ જોઈશ તો મારાં પોરીયાં તો જોશે એથી ગનીમત ! વળી કેટલાક ટરફીશ બાથોમાં તો તુવાલ વગેરે કપડાં ધોવાની લોનડ્રીથી હોય છે. આ લોનડ્રી કંઈક વીજલીથી ચાલે છે. એક બોઇલરમાં પાણી ગરમ થાય છે, બીજામાં તુવાલ, નાપકીન, કટકાઓ ધોવાય છે. ત્રીજામાં સાબુના ફીનમાં સફેદ થાય છે, ચોથા મશીનપર અસતરી થાય છે, પાંચમાંમાં તેની ઘડી વરાય છે, ને છઠ્ઠું વેગન તેને એક નાકેથી ઘસડી બીજે નાકે મુકી આવે છે. બોલો આવી લોનડ્રી હીંદુસ્તાનમાં કોઈથી બાથમાં જોઈ છે કે ? પણ બાથ દોકરા હવે તું વીશામો લે. તારી ખબર લેનારાં પોરીયાંઓ વળી ધણાંજ થોડાં હોય છે. હવે આપણે શહેરના બીતરમાં ફરવા નીકળીએ ત્યારે એમ સમજો કે, તમે ફક્ત લંડનમાં એક વીક ફાજલ પાડી શકનાર છો, ને તે અરસામાં લંડનનું ખુલ્લું ખુલ્લું ફરી વળવાની તમારી મરજી છે, તો સાઉથેમપટન રે આગળના બેડ્ડ હોટેલને તમારી સ્ટાર્ટીંગ

પોઈટ ગણો, ને આંઠ દીવસનું એક ફાંકડું પ્રોગ્રામ ધડી કાઢો, અને તે તેબલ પર અમલ કરશો. તો ખુશહાલ જીવે લાંડનનું ખુણે ખુણું ફરી વળશો. અલખતાં હલાકી તો બહુજ પડશે, ખાધું, નહિ ખાધું, કરીને કાશળ પટાવવી પડશે, પણ તમારી ઇચ્છા તો પાર પડશે. કે જાણે આમ છે ! જો કે હાલમાં કુકની ઓમનીબસો દોડતી નથી, એટલે મન માનીતી સગવડ સાચવી નહિ શકાશે, છતાંખી બસ, કેબનું સુખ મન માંગતું છે. જુઓ મહેરબાનો ત્યારે આએ આખા વીકનું ભરવક પ્રોગ્રામ છે.

તમારે માટે
લાંડન જોવા સારું
આસ તઈયાર
કરેલું પ્રોગ્રામ.

સોમવારનો દીવસ ફ્રીસતલ પેલેસ, સેન્ટ પોલનું કેથીડ્રલ-કેનસીંગટન પેલેસ, હાઈડ પાર્ક, કેનસીંગટન ગારડન, બકીંગહામ પેલેસ, વગેરેમાં ખુશીથી કાઢી શકશો. રાતનો ટાઈમ થીએટરમાં ગાળવો.

મંગળવાર વેસ્ટ મીનીસ્ટર આખી, વીક્ટોરીઆ ને આલ્બર્ટ મ્યુઝીયમ, બ્રીટીશ મ્યુઝીયમ, નેશનલ ગેલેરી, ટેટ ગેલેરી વગેરેમાં ગાળવો. રાતનો ટાઈમ થીએટરમાં પસાર કરવો.

બુધવાર ટાવર ઓફ લાંડન, ગીલ્ડ હોલ, રાયલ એકસચેન્જ, બેંક, મોન્યુમેન્ટ વગેરેમાં પસાર કરવો. રાત થીએટરમાં કાઢવી.

ભરેસપતવાર રીજન્ટ પાર્ક, મેડમ ટ્યુસોડ, તથા આરકેડો વગેરેમાં કાઢવો. રાત થીએટરમાં એનજોય કરવી.

શુકરવારે બ્રાઈટ રહેલાં મ્યુઝીયમો પુરાં કરવાં, તથા વખત મળતાં ટરમીનસો તરફ એક લટાર મારવી. રાત થીએટર માટે રીઝર્વડ રાખવી.

શનીવારે લાઉસીસ ઓફ પારલામેન્ટ, સલવારે, ને બપોરે

રીચમંડ. ક્યુ તથા મલપાઇ આઇલેન્ડની મન માનીતી ત્રીપ કરવી. રાત થીએટરમાં કાઢવી.

રવીવારનો દીવસ નામાંકીત હેમપટન કોર્ટ જોવામાં ઉત્તમ ગણાશે. અપોરે જોમએ તો કોઇખી કોનસર્ટ હોલ, સીનેમાંમાં બેઠક લેવી વાજખી ગણાશે. ત્યારે એ હીસાએ આપણું આંઠ દીવસનું ઉતાવળ્યું પ્રોગ્રામ રજુ કરી ચુકા, હવે આવતા પ્રકરણમાં તેમાંની જાણવા જોગ પ્લેસીસોની વાસ્તવીક તપાસ લઈશું. જુલેટલાં થેંક્યુ ફોર યોર પેશન્ટલી સ્ટડીઈંગ ધી નોટસ.—Thank you for your Patiently studying the Notes.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

ચાલો મંજલ શરૂ કરો.

લંડન લંકામાં આપતું ડોક્યું.

“ દીયા લીયા તેરે સંગ ચલેગા,
થેહી પીછવાંડ આતા હય;
હીરા મોતી લાલ કરોડા,
મનીમે સખ જનતા હય.

ત્યારે કહું જે પ્રોગ્રામ રચાયું, દરેક દીવસનું આપતું ત્રીપ ટીપણું ઉતારી આપયું, હવે ચાલો સીધા જ્યાં દોરવું ત્યાં. ઉતાવળ કરશે મા, આપણે તો મહીનો દીવસ લંડનમાં પથારી માંડવી છે. પણ જ્યાં જાઓ ત્યાં સાથે એક જતરી ને

ઓવર કોટ લઈ લેવા બુલશે નહિ. લંડનની કક્ષામ્મેટ યાને
 રૂતુ આપણેથી બીજાકુલ ઉલટી છે. ધડીમાં વરસાદ ને ધડી
 અપકામાં તડકું રાજ કરે છે. માટે આવી સકકર રૂતુ સાથે
 કામ લેવા પહેલાં તેનો સાજ તૈયાર કીધેલો સારો. તમે
 કહેશો કે લાઈ શીરોઝગર, તમે જે ટાઈમ ટેબલ આંડ દીવસનું
 બનાવ્યું તેના ઓરડરમાંજ હમેને સહેલ કરાવોની. તો હું તે
 સાફ સાફ કહી દેઉ છું કે બા “ ઓરડર ” કાણને મોટે રહે છે.
 ઓરડર બુવો હોય તો લશકરમાં ! આ ગામડીયન કલમ પાસ
 તે ઓરડર કેવો ? પણ આ ગરીબની ચોપડીને પેટરોનેજ
 કરનારાં મહેરબાન બહેનો ને લાખઓનું ધ્યાન ખેંચવું અતરે
 અગત્યનું થઈ પડશે કે, આ ચોપડીમાં આપેલી ટીપ
 સીક્ર સીક્રાખંધ તેની જગ્યાએજ સમજવી, અને જ્યાં તમેને
 જવું હોય તે જગ્યા અંદરથી શોધી તે પર અમલ કરવો,
 એટલે તમારી મુશકેલીનો અંત આવશે. અલગતાં વેસ્ટ
 મીનીસટરમાં લઈ જઈ ત્યાંથી હું તમેને લોઈડસ ન્યુઝ કે
 ડેલી ન્યુઝની ઓફીસ પર ફટકો નથી મારવા કહેવાનો, યા તો
 કે બીટીશ મ્યુઝીઅમ દેખાડી કેનસીંગટન પેલેસમાં નથી
 લવાઈ પીમાનમાં ઉઠાડી લાવવાનો ! જે આપું છું તે તમારા
 ટેસ્ટને ક્યતું અને ક્તેવા લાયક જગ્યાઓની હરોળમાંજ છે
 એમ તમારે ખાતરી રાખવી.

લંડનનું
 રાજવંશી પવીત્ર
 દેવળ
 વેસ્ટ મીનીસટર
 આ બી

ત્યારે પહેલે આપણે લંડનના કેટલાક મહાન શહેનશાહો,
 શહેનશાહ બાનુઓ, અમીરો, વજીરો, ઉમરાવો, એલ્ફચીઓ,
 થોધ્ધાઓ, ગ્રંથ કર્તાઓ, કવીઓ, વગેરેના પવીત્ર આત્માને
 હમેશની શાંતીમાં પૃથ્વીના પાતાળમાં એક કરનાર. દુનિયાનું
 જગ આશકાર દેવળ વેસ્ટ મીનીસટર આખીથી આપણી
 કનકોથરી શરૂ કરીયું. કૃત્ત જગતનું મનિહાસમાં કાયમ પડે
 લખાવી આવેલાં આ વેસ્ટ મીનીસટર આખી તરફ જવા
 તમેને બેડફર્ડ હોટેલની સામેથીજ “ બસ ” મળી શકશે.

જેમએ તો બસમાં જાઓ ને જેમએ તો ટયુબમાં જાઓ, પણ
 મારા મત મુજબ “ બસ ” વધુ આવકારદાયક થઈ પડશે.
 ટાવર ઓફ લંડન સીવાય ઈંગ્લાંડમાં એવી બીજી થોડીજ
 બીલડીગો હોશે, કે જેની સરખામણી આ પવિત્ર આખી સાથ
 થઈ શકે ! યુરોપમાં ધાર્મિક લાગણી કેટલી બધી હશે તે
 એટલા પરથીજ પુરવાર થાય છે કે ત્યાંની પ્રજાએ કરોડોને
 અબજો પાઉંડો સુંદર દેવળો બાંધવામાં ખરચી નાખ્યા છે.
 અને તે અબજો ને કરોડોના ધુમાડો એક જીવતો આપ્તો તે
 વેસ્ટમીનીસ્ટર આખી છે. બેશક આ બાદશાહી કસબો સ્ટડી
 કરવાને તો વરસોખી પાણીના રોહની કાની ધસડાઈ જશે
 પણ એની પોડી પુરી થવાની નથી. જે પૃથ્વીના કાઈબી
 નાનકડા સમયોરસ દુકડામાં મહાન માનવીઓના કાલબુદ્ધો
 આરામ લેતાં હોય તો તે આ એખીમાંજ છે. મહાન
 શહેનશાહોના શહેનશાહ એડવર્ડ ધી કનફેસર, કુંવારાપણા-
 માંજ પોતાની જીંદગીનો ઝળકતો ચેરાગ રાજને આસનેજ
 બુજવનાર મહાન કવીન એલીઝાબેથ, તથા અદેખાઈની એહ
 સળગાવી અંતેખી અજલ લાવનાર તેણીના બુરા ગુસ્સાનો
 ભોગ થઈ પડેલી રાણી મેરી કવીન ઓફ સ્કોટ્સ, રાજ
 હેનરી પાંચમાં, સઉ પોતાની ગરૂરી આજ જગ્યે વીસારી
 હાથમાં હાથ બેળવી હમેશની શાંતીમાં સુતેલાં છે. વળી એજ
 શહેનશાહ એડવર્ડ ધી કનફેસરે આ જગજાહેર આખીનો
 પાયો નાખી મંજલો ઉઠાવ્યો હતો, જેની કીમતી જવાહીરોથી
 મઠી લીધેલી સુંદર કબર હજુખી આ આખીમાં પુર માન
 સાથ સચવાએલી દેવળના આલતરના પાછલા ભાગમાં ઉભી
 છે. આ ઈમારતનો મુખ્ય ભાગ પ્લાનટાજીનેટ વંશનો
 શહેનશાહ હેનરી ત્રીજાના વખતમાં બાંધવામાં આવ્યો હતો,
 જે ભાગ ગોથીક કળાનો ઉત્તમ ચીતાર આપણને આપે છે.
 “ લેટીન કોસ ” ના સુંદર આકારમાં સગમએલી હોવા

લજ્જાની
અમીરી મટી
આંહી એક થાય
છે,

છતાંથી કીર્તનિયાઓને બેસવાની જગ્યા, દેવળનો મુખ્ય
ભાગ, અને તેની આજુબાજુની પાંખો અંગ્રેજ કળાનો મનન
કરવા ભોગ નમુનો છે. દેવળનું આગલું “ લેડી ચેપલ ”
રાજા હેનરી સાતમાએ નાશ કીધું હતું, પણ ઇસવીસન
સોલસો સત્તરસોમાં ફરીને ત્યાં ગોથીક ટયુર કળાનો ઝરો
જન્ય થયો હતો, કે જે સુંદર ચેપલની આ એખીમાં જગા
કરી તેને સજીવન કરનાર જોકું રાજા હેનરી સાતમા ને તેમની
શહેનશાહ્યાનું, એજ ચેપલના ચોગાણમાં પાક ખુદાના
આશીષ વચ્ચે, સદાની શાંતીમાં સુતાં છે. વળી અહીંજ
ઈંગ્લાંડનાં મહાન શહેનશાહો ને શહેનશાહ્યાનુઓની તાજ
પોષીની ક્રીયા દેવળના ગ્રેટ આલ્ટર નજદીકમાં થઈ હતી,
તેમાં છેલ્લી તાજ પોષીની ક્રીયા આપણા હાલના બખ્તાવર
મહાન શહેનશાહ જ્યોર્જ પાંચમાં ને શહેનશાહ્યાનુ મેરીની
ઇસવીસન ૧૯૧૧ ની ૨૨ મી જુને થઈ હતી.

હજારોનો મગફળી
આંહીજ ખાકમાં
સાથે સુવે છે.

આ “ વેસ્ટ મીનીસ્ટર આખી ” તેની અનેક ખુબ-
સુરતી ને કળા કઉશલ્યને લીધે આખા યુરોપમાં ખીનહરી છે.
ઓ આખીની મુલાકાતે આવનાર દરેક સાચ્યા આશક, આ
એખીને પુર ગંભીરતાથી નમન કરી તારી નજર ચાર ખુણે
દોડાવ, તો જણાશે કે ભક્ષાં ભક્ષાં ભેગાંઓ પોતાની આગલી
અહંકારી, તક્રોબરી, વીસારી આ એખીની નીચે સુખી
સંવાદ પુર શાંતી વચ્ચે ચલાવે છે ! ઓહ આજ તમે તેઓની
છાતી પરથી ચાલો છો ત્યારે આ દેવલોક થએલાં મહાન નરો
પોતાના આગલા વખત માટે બહેસ્તમાં શું વિચારતાં હશે !
પેલા બે નીરદોશ શાહજનદાઓ જેઓ તેમના નીદાય કાકાના
કરપીણ કીનાનો ભોગ થઈ પડ્યા હતા, તેમનેખી આ
આખીની મદીજ ઓઢાંડલી છે. અરે મહેરબાનો આ આખીમાં
લટાર મારો તો તેના પાંદશાહી દીવાનખાનામાં સુતેલા ક્રીટનના
સપુત ગ્લાડસ્ટન અને તેની વજીરી વખતમાં તેની સાથે બાડો

આઠ તકકર જીલનારા દોરત ડીસરાએલીને હમેશની મીતતા સાંધતા સાથે સુતેલા જોઈ નમન કરજો. યા ખુદા શું તારીખી કરામત છે કે જે આ ભવે તંકાખરીના મોહભાવતાં તીર એક ખીજાં પર ફેંકે છે, તેજ પાધરીઓ આ કાળી મટ્ટીમાં અજલના સ્વારને સવળું સોંપી પુર પ્રીતીમાં સાથે પોટે છે. ઓ આએ જમાનાના શાએરાને શાએરા, અને અસલ ચીજની નકલ કરનારા, મહાન તદ્દન તકરમચીમ ઓરીજીનલ બેજાંઓ, જેના ગ્રંથો પર તમો મીઠું ચુંબન કરો છો, જે ગ્રંથોને તમો સીનેમાની શીલમપર ચીતારેલાં તમારી નજર સામે જુઓ છો તેનો લખનાર મહાન ચાલ્સ ડીકન્સ તમારા પગ પાસે પડ્યો છે. આ આખીમાં ખાસ કરીને કેટલા ખંડો ચોકકસ ક્રીસમના માનસો માટેજ જુદા પાડવામાં આવ્યા છે. જેમકે “ પોએટસ કોરનર ” માં અધા કવીઓનીજ મટ્ટીનો સોરમ નીકળે છે, “ સ્ટેટસમેન કોરનર ” માં રાજદવારી યોધાઓના કાલજુદાનેજ એકએક સાથે સુવાડવામાં આવ્યાં છે. નેર એશક આપણને ખીન શકે અજયખીના ઓશનમાં અંગોળ કરાવે છે. કંઈક હજરોની મટ્ટીને હજરોના જીલ્દ કાલજુદા આ આખીની ટુજેટીએ મટ્ટીની ખરબચી સેજ પર સુતેલાં છે, પણ તેઓમાંના સર્વને આજુએ મુઠી, મહાન વીડીયમ શેકસપીઅર, એડીસન, થાકરે, ગોડડમીથ, અર્નલ્ડ વગેરેનાં પુટલાંને આપણી નજર સામે ઉભેલા જોઈ દીલમાં ફલેશત પેદા થાય છે કે. આ મહાન નરો આપણા જેવા કમઅકલી ખોડેડો માટે કેવું મુંઝમાં હતતા હશે ! અસ દીલસોજો, જાઓ ને ખુદાઈવાણીનું કીરતન કરનારા કવીરાજો મીલતન. ટેનીસન, કાંગ્રેજો, વગેરેની આરામગાહ પર નજર કરી વિચારો કે આ કાયા કેવી પાંપળી છે, જે પળવારમાં રંગરાગમાં, તો પળ વારમાં મટ્ટી મશાનમાં ! ઓ નાટકના શોખીનો, મહાન અસલી નાટક પીત્તુ નાટક નવેશો, હેમલેટના આપ લેમ્બેટો,

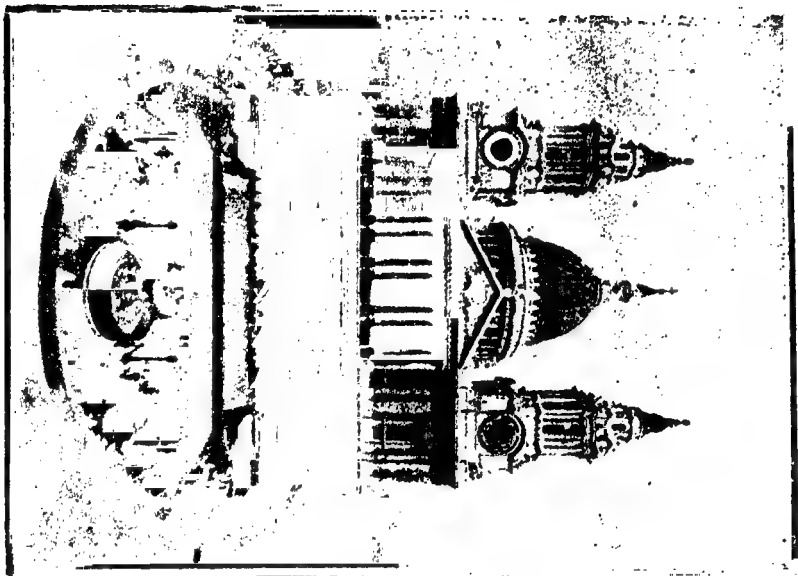
એખીનો મજાત
પોએટ કોરનર.

ગોલડરમીથના ભાઈ કોપરરમીથો, ખુને નાહકના ભાઈ ખુને પાકો, મહાન નાટકકાર સર હેનરી અરવીંગને પુર મોભાથી સેજદો કરી દુવા માગો કે તેના આશીષો તમે પર ઉતરે, જેને જોરે તમેથી ભવિષ્યમાં એકાદ ઇમીટીશન અરવીંગ તરીકે પૃથ્વી ધુળવા ફતેહમંદ પામે.. સર આઇઝાક, મેકાલે, રપેનસર, વારન હેસટીંગ્સ, લોર્ડ કેનીંગ વગેરે ઇંગલાંડની ઇતિહાસીક તખ્તીમાં પોતાની અમર નાળ થોકાવનારા જોધાઓને નિશાળીયાઓની માફક અદબવાળી હમેશની નીરાંતમાં પોટેલા નીલાળો, અને તેઓના રૂહ માટે શાંતી માંગો. આ “આબી” દર મંગળવારથી શની સુધી લોકોને જોવા માટે ખુલ્લો છે. ફક્ત અંદરના ચેપલો ને આદશાહી કબરો માટેજ નજીવી છ પેન્સની શી લેવામાં આવે છે. રફીકા, અહીંજ વળી શહેનશાહી સર-વસમાં એડવર્ડ ધી કનફેસર, અનેક નામાંકીતોની યાદમાં ઉભા પ્રાધિકાં પુટલાંઓ વચ્ચે અજીત શાંતીમાં હાથ જોડી પોટેલા હેનરી તીજન, હેનરી પાંચમા, રાણી કેથેરાઇન, એડવર્ડ તીજન ને તેની આયડી શીલીપા, રીચર્ડ બીજા, એડવર્ડ પહેલા, ને હેનરી સાતમા, તથા તેની રાણી વગેરેના આવલાંઓ બેશક આપણે દીક્ષ જીતી કાઢ આપણને તેવોની યાદમાં દીવાનાં બનાવે છે. એમ સમજો કે આવલાંમાં ઓય જો જીવ મુદ્રીયો હોય તો તમે સાથ લેળામ્ લેળામ્ ખુશ ગુફતેંગો કરે ! પશુ આપા જીવ મુકવો ને લેવો ને તો માનવી માટે સરજન્ય નથી. આમ પ્રાણ્યો ચઉટે મળી શકે તો પછી પરમેશ્વરનો ભાવ દ્રાણ પૂરું ભાઈ !! વળી તાજપોશી માટેની કારોનેશન ચેર પલ્ક એડવર્ડ ધી કનફેસરના ચાપલમાં હજુ સુધી જાળવી રાખેલી જોઈ શકાશે. વધુમાં જેડેસેક્સ ચેમબર, જે હેનરી ચોથાના મરણનો જુસ્સાભર્યો દીખાવ રજુ કરે છે તે તથા ચેમબર માની કાચની રંગીન બારીઓ, અને તેરમી સદીમાં બાંધેલું “ચેપતર હાઉસ” જે બેશક ઇસવીસન

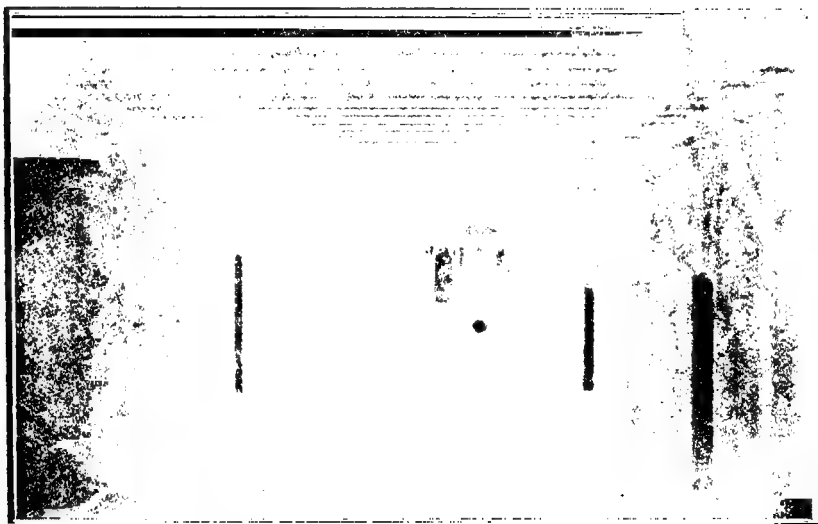

૧૫૪૭ સુધીતો પારલામેન્ટની મીટીંગો સાથે વપરાતું હતું તે વગેરેનો ઠાઠમાઠ ખાસ કરી બહુજ જોવા લાયક છે. છેવટે આ એખી એક એવો નસીબવંત આખી લેખાવો જોઈએ કે, જ્યાં હજારો દેશની સેવામાં, પોતાનું નામ અમર કરી ગએલા મહાન કવીઓ, લડવઘયાઓ, શહેરીઓ, વકતાઓ ખગોળ શાસ્ત્રીઓ, વજીરો, તવારીખ નવેશો વગેરે હાથમાં હાથ બેળવી એકજ જગાએ પોતાનું હુપલું આ પાપી પૃથ્વીને સદાનું સોંપી પૃથ્વીના લારે ભોજ હઠળ ચુપકીદી અખતયાર કરી પડેલા છે. તો આ આખી છોડી જતી વખતે છેવટે આપણું એવુંજ ચાહવું છે કે, આ હજારોના શાંતીભુવન વેસ્ટમીનીસ્ટર આખી તારી હસ્તી ખુદા અમર કરો. બેશક ફ્રેન્ડો, લંડન જાઓ તો રૂમાલે ગાંઠ વાળી મુકજે કે આખી જોયા વગર લંડનનો કીનારો મુકવો નહિ. જો સાહિબખપટન રો આગળનો સખવે જોઈ એક કાંકરે બે પક્ષી મારવાં હોય, તો મારા મત મુજબ તમારા હોટેલથી બે કદમ આવેલી ટરામના સ્ટેશનથી ટરામમાં બેસી ટનલ યાને લાંબા બુધડા મારફતે વેસ્ટ મીનીસ્ટર જજો, અને ગોરાં ભેજાંઓના ઉત્તમ નમુના નીહાળજો. ફક્ત એક પેનીની ટીકીટ લેજો એટલે બહેડો પાર. પણ વેસ્ટમીનીસ્ટરને અહીંજ રહેવા દમ હવે ખીજી પંકતીએ આવતાં પ્રસીદ્ધ સેન્ટ પોલના દેવળ તરફ તમારાં કદમો નીહાજો, ને તેની રચના જુઓ. જો બસમાં જવાના હોય તો હોલબોર્ન સ્ટેશન આગળથી જતી “બસ” તમોને “એક પેની” ની ટીકીટમાં સેન્ટપોલ સીધ્યા મુકી આવશે. સાહિબખપટન રો થી સેન્ટપોલ કંઈ ઘણું લાંબુ નથી બાપા. મારા મત મુજબ સહિથી મુકાલયું વહાણ આપરા ટાંટયા છે. પણ જવા દેઓની બે માઇલનો ટપો પગે કાપવો એ લંડન જનારા સાહેબાઓને ગળે ઉતરશે નહિ. બસ તમે તમારે લડગેટ હીલ જતી બસમાં બેસી જાઓ.

નામીયું સેન્ટ પોલનું દેવળ.

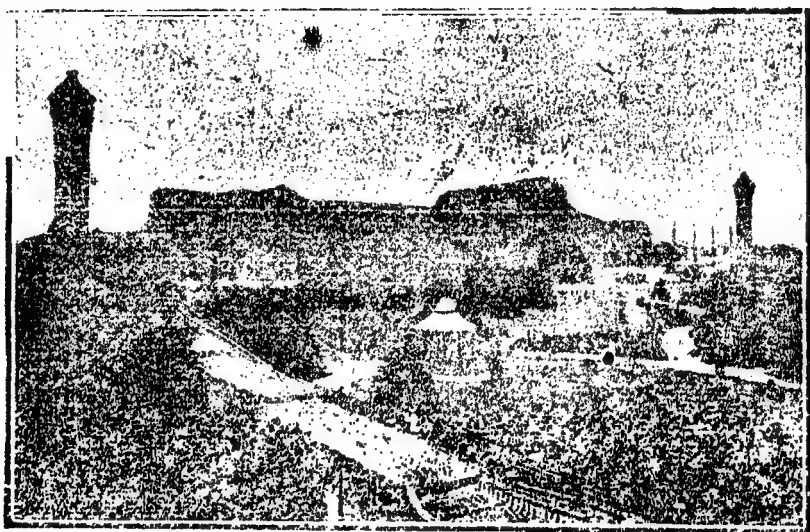
દુનિયાનું નામાંકીત દેવળ “ સેન્ટ પોલ ”. જુઓ પાનું ૧૪૪ મું.

સાઉથેમ્પ્ટન રો આગળના સળવેમાંથી જતી દ્રામ. જુઓ પાનું ૧૪ મું.

પ્રેમજીત એન્ડ પ્રજાત એપિરાનો મથકને ડોક્ટરો વાલ ૧૯૩૬-૩૭
જુનિ ૧૯૩૭-૩૮

મોવત પરાયણી મથકને મથકને ડોક્ટરો વાલ ૧૯૩૬-૩૭
જુનિ ૧૯૩૭-૩૮

હીલ પર આવી લાગતાંજ સેંટપોલનો ઉંચો ગુંબજ તમેને આવકાર દે છે. આ સેંટપોલનું કેથીડ્રલ લંડનના સઉથી અગત્યના ધામે. માનું એક છે, કે જ્યાં વીઝીટરોને વીઝીટ આપવા સીવાય છુટકો નથી. સેંટપોલનું આશ્રમ સેંટપોલ નામના પવિત્ર પાદરીને પુરાતન વખતમાં અરપણ કરવામાં આવ્યું હતું જેથી તેનું નામ સેંટપોલ પડ્યું છે. સાતમી સેનચરીના સેકશન શહેનશાહેને હાથ હસ્તીમાં આવેલું આ બાદશાહી દેવળ ૧૮૦૬ માં લાગેલી મોટી આગથી બળી લગ્ન પામ્યું હતું, જે ફરીને લંડનના બીશપ સાહેબ “ મોરીસે ” ૧૦૮૭ માં એક મોટું ગોથીક સ્ટાઇલનું મકાન બાંધીને તેની યાદદાસ્ત કાયમ રાખી હતી. પણ ૧૬૬૬ ની મોટી આગમાં આ રાક્ષસી મકાન પાછું બળીને બાખ રાખ થઇ જવેથી ફરીને ૧૬૭૫ માં એનું કામ હાથ ધરવામાં આવ્યું હતું. લાલમાં હસ્તી ધરાવતું ને લડગેટ હીલનો મુખડો સાચવતું આ પવિત્ર દેવળનો ડીઝાઇન સર ફ્રીસ્ટોફર રેન સાહેબે તઇયાર કર્યો હતો, અને દશ લાખ સ્ટરલીંગના જંગી ખર્ચે ઇસ્વીસન ૧૭૧૦ ના સાલમાં આ બાદશાહી દેવળ અનેકવાર અફળાઇ છકાઇ ફ્રીસમનની કાહણી પુરી કરી પાછું નીસતીમાંથી હસ્તીમાં આવ્યું હતું. રોમના સેંટપીટર ચર્ચથી બીજે નંબરે આવતું આ મહાન સેંટપોલનું દેવળ ફ્રીસ્ટી લોકોનું સઉથી મોટું દેવળ ગણાય છે. એનો ગુંબજ શહેરના દરેક બળીતા રસ્તાપરથી આપણી નજરને દીપાવે છે. ફક્ત ગુંબજ પર ગોઠવેલો સુંદર ફોસજ જમીનથી ૩૬૪ ફીટની ઉંચાઇએ મુકેલો છે. ગુંબજનો બહારનો ઘેરાવો આશરે ૧૪૫ ફુટનો ડાએમીટર ધરાવે છે. દેવળની લંબાઇ ૫૧૫ ફુટ છે. કીર્તનીયાઓને બેસવાની જગા, આગળની “ રીઅરડાઇ ” નામની સઉથી ઉત્તમ મોઝેક કારીગરી અને ગુંબજનું બાદશાહી કોતરકામ દેવળની પવિત્રતાનો ઉત્તમ જાપ આપણા મગઝની સખ્ત ખોપરી પરથી

મહાન દશબક્તો
નેલશન ને
વેલીમન
આંહીજ સાથે
સુતા છે.

બેસાડે છે. અહીંઆ મહાન દેશભક્તો નેલશન ને વેલીંગટન હમેશગીની શાંતીમાં સુતા છે, જે એ દેશભક્તોની યાદમાં ઉભાં કીધેલાં ફાંકડાં બાવલાંઓ, આ સેન્ટપોલના દેવળનું નામ દરેકે દરેક સામ્ય્યા ક્રીસ્ટીઅનના જીગરમાં હમેશનું સજીવન રાખશે, એમાં સંદેહ નથી. વળી અહીંઆં મોટામાં મોટા આરટીસ્ટો જેવા કે સર થોમસ લોરેંસ, સર જોશુઆ રેનોલ્ડસ, ટરનર, સર એડવીન લેંડસીઅર, લોડ' લીટન, અને સર જોન મીલેના રહેા પોતાના શાંતીભુવનમાંથી આ પવીત્ર પરગણાને પનાહ બક્ષતા રહ્યા છે. એ ઉપરાંત દેવળની વીહસપરીંગ ગેલેરી, અને ધુંબજ પરથી શહેરનો સામાન્ય દેખાવ ધણાંકોનું જીગર હરખથી થાકવી નાખે છે. આ ધુંબજ અને ગેલેરી જેવા માટે એક શીલીંગની નજીવી ફી રાખવામાં આવી છે, તેમજ દેવળ નીચેનું બોંયરૂં યાને ક્રીપ્ટ ફકત છ પેન્સની નજીવી ફીમાં લોકો માટે ખુલ્લું છે. એ પવીત્ર દેવળમાં અનેક બાદશાહી મેળાવડાઓ, મહારાણી વીક્ટોરીયાની ડાયેમંડ જીબીલી વગેરે પુરમાન ને અદા સાથે ઉજવવામાં આવ્યા હતા. છેવટે આ દેવળની સીડી ઉતરી જતાં આપણે નમન કરી કુલ જહાનના જહાનદારની જનાબમાં એજ અરજ ચુગરીશું કે, ઓ લંડનના બાદશાહી સેન્ટપોલ તને પરવરતારના આશીષ મળેા.

આ ઉપરાંત બીજાં દેવળો લંડનમાં ધણાંબી છે પણ આ બેની બરોબરી કરી શકે તેવાં કોઇ નથી. ત્યારે આ બન્ને દેવળોના કીરતન પુરતી રીતે કરી હવે તમારી રજા માંગીશું. આવતે પ્રકરણે વરી કંઇ નવું નવું પીરસવું છે તેનો મરી મસાલો એકઠો કરવો જોઇએની ! કહે જે

દીન ગયા દુનીયા ગયા, મય કયા લે જાઉં ભાઇ,
દો લકડેકી ટદી બીન, અબ કોણ કરે સગાઇ.

(ફીરોઝગર.)

પ્રકરણ ૧૧ મું.

લ'ડનની ઇંદર સભાઓ.

“ મય તો શીરીકાં દીવાના. ”

લ'ડન જાઓ તો
તમારા માનીતા
કવી
ગોલ્ડ સમીથની
આરામગાહને
સેજદા કરવા
ચુકશે નહીં.

ત્યારે આપણે જોયું કે સેંટ પોલ પોતાની લાઇબ્રેરી, ગ્રેટબેલ, ઉંચો મોઝેક કારીગરીનો ગુખળ, જ્યોમેટ્રીકલ સ્ટેરકેસ યાને નાનકડો નક્શીવાલો દાદરો, મોટું ઘડીયાળ, અને વીહસપરીંગ ગેલેરી એટલે બધાંઓ નાસો ગોસો કેમ રમે તેમ એક ઓરડામાં બોલો તો બીજા ઓરડામાં તેનો પદ્ધતિ થાય તેવી ગેલેરી વગેરેના જુમખાથી દીક પંકાએલું છે. વેસ્ટમીનીસટર હેનરી સાતમાનું પ્રખ્યાત આપલ, અને હજારો બે મુલ હીરાના શાંતી જીવન માટે દુનિયામાં આળા છે. ફ્લીટ સ્ટ્રીટના દક્ષીણ પશ્ચીમ ખુલ્લયાં જે ટેમપલ ને નામે ઓળખાય છે ત્યાં આવેલું લ'ડનનું સઉથી પુરાણું અને સઉથી સુંદર ગોળ ચર્ચ, મહાન કવી અને નાટક નવેશ ઓલીવર ગોલ્ડ સમીથના શાંતી જીવન માટે જાણીતું છે. ઓ આજના જોતાં મોઢે થુક આવે એવા કુચા જેવા કામરી નાટકોના લેખકો, લ'ડન જાઓ તો પેલી “ She stoops to conquer ” નામની ફાંકડી કેમેડી જેને હરખબેર તમે વારે ઘડીએ આંખ સાથ ચાંપો છો તેના બાહોશ લેખકને સેજદા કરવાનું જીલ્લો નહિ. ખુદા એને એની આરામગાહમાંથી સદા હસ્તોજ રાખે ! શાંતી ! !

પણ ચર્ચો ય ને દેવજો પરજ ઘણું જોલયે તેમાં કસ રહે નહિ. હવે પેલો લ'ડનનો સઉને મોઢે રમી રહેલો મોહીની-ઓનો મેજો મેદની તપાસીએ ! હું આગળ કહી ગયો કે

લ'ડનના નાટકો.

લંડનમાં ૫૧ નાટક શાળાઓ છે, અને દરરોજ ત્યાં હજારોનું
મેજરૂં મળે છે. ચાર લંડન જવું ને ત્યાંના નાટકો નહિ
જોવા એ દુધ વગરની ચાહે પીવી ને દારૂ વગરની લગનની
ન્યાત ખાવા જેવું થયું. દીકરાઓ ત્યાંના નાટકો અહીંની
માફક નવ વાગેથી શરૂ થઈ એ વાગા સુધી લુખાંલય દાસ્તાનોથી
ઉંઘના જોકા લાવતા નથી. ત્યાંના નાટકો સ. ટા. ૭ વાગે
શરૂ થઈ સાડા નવથી દશમાં તો ખલાસ થાય છે. જો કોઈ
ઠેકાણે વરી રીવ્યું' યાને પરચુતણુ ડાન્સ, કોમીક, વર્ગેરેનું
પ્રોગ્રામ હોય છે ત્યાં તો વરી એટલાં અરસામાં એ દેખાવો
થાય છે. કાંઈ અહીંના નાટકના ખાં સોરાયજી ઓગરાની
“જીસકા જીની જીદા હો જીવે, ઉસકે આશકકો નીંદ ન આવે”
મીયાં મધ્યુંદીન જીલાની માર્ચ, ને કાંઈ તાંહના ફાંકડા
ઈંગલીશ ડાન્સ સાથના કોરસ ગીતો ! કહાં તાંહની નેચરલ
યાને કુદરતી દીખાવોનો આખેહુખ ખ્યાલો આપતી સાદી
સુંદર સીનરી, ને કાંઈ અહીંની લાલ પીલા ચતાપતાની લાલા
લજગત ખટખટ સીનરી ! કાંઈ તાંહના ફાંકડા એ ધડી દીલને રાહત
પમાડનારા ગોરી ઘટમારી છોકરીઓના હાઈ કલાસ ડાન્સો ને
કાંઈ અહીંના દાદી મુછવાળા કાળા સીદી જેવા એ પોરીયાના
આપોનો પાઉડરના ભારોભાર લેપરા હેઠળનો “ઈમીટેશન
ગર્લ ડાન્સ” ! કહાં તાંહની સ્ત્રી ખેલાડીઓનું નેચરલ એકટીંગ
ને કહાં અહીંની મુછાળી બધરીઓનું પાપરીના ઉંબરીયાં
જેવું તાણુતોડ એકટીંગ, વગેરે વગેરે ! નહિ બોલવામાંજ નવ
ગુણ સમજો કલેજાંઓ. બસ રફીકા મારી તમેને એકવાર
સલાહ છે કે જો તમે નાટકના પુખ્તરીજ હોવ, નાટકનો
ટેસ્ટ તમારો ધણોજ ઉંચો હોય, ઈંગલીશ હાઈ કલાસ
મ્યુઝીક ને ડાન્સીંગના અલખતાં શોખીન હોવ, તો જરૂર જરૂર
એકવાર યુરોપની રંગભૂમિ ધુળવતી ગોરી ઘટમારી પોરીઓનાં
આખે પરેસ્તાનને પેટરોનેજ આપો અને જુઓ કે તમારું જીગર

ત્યાંની ઈંદર
સભાઓ માટે
આંકડાજ કાઢ્યા
નથી.

આ હિંદસ્થાની
લોકો, તમારો
નવવાડું વરસનો
નાટકો અનુભવ
કાઢે નવસાગર
આપહારો !

કેમ હરખથી છલાછલ થઈ જાય છે. અહીંથી તમારો કમતરીન એક નાટક નવેશ છે, પોતાની નાકેશ શક્તી મુજબ આંગળી પર ગણાય એટલા એમેચ્યુર નાટકોથી બહાર પાડી ચુકે છે, લંડનની રંગભૂમી પર કંઈક જ મહીનાના અરસામાં છસો નાટકો ફરી વળ્યો છે, કંઈક અનેક ત્યાંના કંપનીના એક્ટરોના સમાગમમાં આવેલો છે, અને મારાં નાકેશ અનુભવ પરથી કહું છું કે બસ નાટકનો હુન્નર જો સરસ આકારમાં, ઉંચી સ્થિતિએ જો કાઢ્યોથી મુક્યો હોય તો તે યુરોપ ભુમીના હુન્નરમંદ બેજાંઓનેજ આભારી છે. ઓ “ વસંત પ્રભા ” ને દીપાવતી વસંત રાત્રની મુછાલી મકરશંકરાત્રી મા, અને ઓ “ અફલાતુન ” ની આરસી શાલાવતી, બેજનજી દાવરની બેટી લોદી ખુરશેદ, શું કામ માએનો પુત મુંબઈમાં એવો નથી, જે તમેને વહાણ ભરીને સ્ત્રીનો પાર્ટ લજવવા લંડનની ભુમી પર મોકલી આપે ! કહાં તાંહની ઝેડીઝ કુપર, રોઝા એલીયટ, આધરીન મેરીલ, વગેરેનો સુંદર તીણો હલક, ને કહાં અહીંની રાથેડી ખુરશેદખાઈ, દીનાબાઈ, સુંદરી બાઈનો બેંસાસુર હલક ! એતો...

“બોલ માત્ર છે ભાઈબહેન, ઓ નાટકકાર વીચારો;

વલે ગમે તેમ જીભ ચામની, એને તો શું ઉધારો.”

પણ મારો ગોળી મુંબઈને ! લંડનના લલના ગાતાં ગાતાં એ પર કહાં ઉતરી પડ્યા ! જેઓજ તારે નીચલી થીએતરોની ટીપ તેમના એડ્રેસો સાથે હું તમારી સવળતા કાજ આપું છું, પછી જે થીએતરમાં સરસ ખેલ હોય ત્યાંની હોટેલમાંથીજ ટીકીટ રીઝર્વ કરાવી, નીચલી મધ્યાહ્નિએ ચાલ્યા જશો તો બીન હલાકીએ થેડવેલે ટાઇમે નમે કાઢનીથી સાથ વગર, ખુશહાલ જીવે જઈ શકશો.

નટીય પિરમણી જોવા

૧ આરી થીડીક
ફેરોડ થીએતરી
નાંડક જોવા

- *૧ એડલકી,-૪૧૧ રટેન્ડ.
*૨ આલડીય,-આલડીય રડાન્ડનાં રંગમપર
૩ એલેકઝાન્ડરા,-રટોક ન્યુઈગિટન
*૪ એપોલો,-શાફ્ટસબરી એવેન્યુ [પીકા-
ડીલી પાસે].
- ૫ બરો,-રટેડકડ.
૬ બીટીયા,-હોકસટન ર્ચીડ.
૭ બ્રીકસટન,-બ્રીકસટન રોડ.
૮ બ્રોડવે,-રેપકડ.
*૯ ક્રોમેડી,-પેનટન ર્ચીડ, હે મારકીટ.
૧૦ ક્રારોનેટ,-હાર્થ ર્ચીડ નોટીંગ હીલ.
૧૧ ક્રાટ,-રલોન રકવેર.
*૧૨ ક્રીટીરીઓન,-રીબ્ન સરકસ પીકાડીલી.
૧૩ ગલ્સટન,-ગલ્સટન.
- *૧૪ ગલીઝ થીએતર લેસટર રકવેર.
*૧૫ ગર્રીલેન,-કેથેરાઇન ર્ચીડ રટાન્ડ.
*૧૬ ડયુક ઓફ યોર્ક,-સેંટ મારટીન લેન.
૧૭ એલીફન્ટ એન્ડ ક્રાસલ,-ન્યુ કેન્ટ રોડ.
*૧૮ ગેલ્ટી,-રટાન્ડ.
*૧૯ ગેરીક,-ગ્રેવીંગ ક્રાસ રોડ.
*૨૦ ગલોબ,-શાફ્ટસબરી એવેન્યુ.
૨૧ ગ્રાન્ડ,-કુલહામ.
૨૨ ગ્રાન્ડ,-ગુલીય.
*૨૩ હે મારકીટ,-હે મારકીટ.
*૨૪ હીઝ માલ્ટરી,-હે મારકીટ.
૨૫ કેનીંગટન,-કેનીંગટન પાક રોડ.
૨૬ કીંગ્સવે,-ગ્રેટ કવીન ર્ચીડ.
૨૭ ક્રીંગ્મ,-હેમરટમીથ

- ૨૮ લીટલ,--જ્ઞેન સ્ત્રીટ એડલકી.
 ૨૯ લાઇલીયમ,--સ્કાન્ડ.
 ૩૦ લાઇરીક,--શાફ્ટસબરી એવેન્યુ.
 ૩૧ લાઇરીક,--હેમરસ્મીથ.
 ૩૨ માલ્મરો,--હોલોવે.
 ૩૩ ન્યુ થીએતર,--ઇલીંગ.
 ૩૪ ન્યુ થીએતર,--સેન્ટ મારટીનલેન.
 ૩૫ પેવીલીયન,--માઇલએન્ડ રોડ
 ૩૬ ધે હાઉસ,--નોરધમખરસેન્ડ એવેન્યુ
 ચેરીંગ ક્રોસ.
 *૩૭ પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સ,--ક્રાવેન્ડ્રી સ્ત્રીટ
 લીસતર સ્કવેર.
 *૩૮ ક્વાન્સ,--શાફ્ટસબરી એવેન્યુ.
 ૩૯ રીયમન્ડ,--રીયમન્ડ.
 ૪૦ રોયલ ઇન્સ્ટીટ્યુશન ઓપેરા,--ઓ સ્ત્રીટ
 ક્રાવેન્ડ ગારડન.
 ૪૧ રોયલ,--કીલખર્ન.
 ૪૨ રોયલટી,--ડીન સ્ત્રીટ સોહો.
 ૪૩ સેવોય,--ઓફર્ટ બીલડીંગ સ્કાન્ડ.
 ૪૪ સ્કાલ,--ચારલોટ સ્ત્રીટ ફીઝરોય સ્કવેર.
 *૪૫ શાફ્ટસબરી,--શાફ્ટસબરી એવેન્યુ.
 ૪૬ શેક્સપીઅર,--કલેપામ જંકશન.
 ૪૭ સેન્ટ જેમ્સીસ,--૨૩ ફ્રીંગ સ્ત્રીટ
 સેન્ટ જેમ્સીસ.
 ૪૮ વીહતની,--આલડોય.
 *૪૯ વોડવીલ,--૪૦૪ સ્કાન્ડ.
 ૫૦ વેસ્ટ લંડન,--ચર્ચ સ્ત્રીટ.
 ૫૧ વીનડામઝ,--ચેરીંગ ક્રોસ રોડ.

ઉપલાં કમ્પલીટ લીસ્ટમાંથી પ્રલકવારી થીએટરોમાં ઘણી ખરી સારીજ કંપનીઓ આવે છે, માટે તે થીએટરોના પ્રોગ્રામ પર વીશેષ ધ્યાન આપવું. બનતાં સુધી સ્ટેન્ડ પીકાડીલી, શાફ્ટસબરી એવેન્યુ લીસ્ટર રકવેર, આલડવીચ, હેમારકીટ, વગેરેની દરેક થીએટરોને એકએક વાર ઉડતી વીઝીટ આપવા ચુકવું નહિ. બનતાં સુધી ૩ થી ૪ શીર્લીંગની સીટમાં જવું, તેથી વધુમાં હાથ નાખવો નહિ. વળી ખીસામાં ચાકલેટ ના પડીકાં લઈ જવાં, અથવા તો ત્યાંથી એકાદ સસ્તો બાકસ ખરીદી લેવો, સખખ થીએટરમાં ઇન્ટરવલ યાને વીસામે વખતે ચાકલેટની બેડકાઓથી મોઢું મટમટાવાની એક ફેશન ત્યાંના લોકમાં જનમેજ છે. આંહી ટી અથવા કાફીની ઇન્ટરવલમાં થીએટરમાંજ તમારી સીટ પરજ સર્વ કરવામાં આવે છે, તેમાં નાનકડી ટ્રેમાં ટી અને એક બે બીસકીટ યા તો કે કાફી ને એક નાની કેકની સ્લાઈસ વગેરે એકાદ બે શીર્લીંગમાં ત્યાંજ ઓરડર કરવાથી ગોરી ઘટમારી “ મેડો ” યાને પોરીઓ લાવી આપે છે. હવે આપણે આ લંડનના વખણાયલા ઓપેરાઓની મુંબઈ સાથે થોડોક સરખામણી કરી થીએટરના એપટર પર આલર નાખીશું. કાઈ કાઈ થીએટરમાં ત્યાં ખેલ શરૂ થવા આગમચ “ ગોડ સેવ ધી કીંગ ” નું નેશનલ એનથેમ પહેલે વાગે છે, ને કાઈ ટેકાણે છેવટે આ નેશનલ એનથેમ યાને રાજગીત ગવાય છે, જે વખતે તમામ ઓડીયન્સ પોતાની સીટ પરથી ઉઠી ઉભું રહે છે. મુંબઈમાં તેવો રીવાજ જનમેજ નથી પણ નાટકની છેવટે નાનકડાં ત્રણ સપટકના એકાદ હારમોનીયમ પર હીરાભઈ મોતીલાલને રાજગીતનું રણુશીંગડું પ્રકટાં જોઈએ છીએ. વળી ત્યાં દરેક ડાન્સીસો, ગાયણા વગેરે બેંડ પર ચાલે છે, જે બેંડ માટે ખાસ થીએટરનો સ્ટેજ કાતરીને જગ્યા કરવામાં આવેલી હોય છે. બેંડની વચમાં હિલાં કાંધેલાં નાનકડાં માચડા પર

જાઓ ત્યારે
ચાકલેટનો
બાકસ સાથે
જરૂર લઈ લેશો.
એબી એક
ફેશન છે.

થીએટરના
બેંડ પર
એક નજર.

પણ ગભરા
ગાડોને ફેરવી
વડા
“વન્સમેર.”

એડ માસ્તર જે કનડક્ટર તરીકેથી કહેવાય છે તેવણુ જગ્યા લે છે વળી ત્યાંની સીનસીનની બધી ટ્રાનસફોર્મેશન છે, એટલે અહીંની કાની એક ડીપ સીન આયો તો બીજો ગોઠવાય તેટલાં તેને કવર કરવા સારૂ વચગાળેનો કવર સીન આવે તેવું ત્યાં કશું નથી. દરેક સીન ડીપજ હોય છે, ને હોલ ત્યાં હોલ, દરીયો ત્યાં દરીયો બધું આંખના પલકારામાં કુદરતી હોય એમ આવી ઉભું રહે છે, વળી ત્યાં એક સીન ખલાસ થતાં તુરત અંધારું થઈ જાય છે, અને એ મીનીટમાં મહેલ ત્યાં દરીયો ફેરવાઈ ગએલો વીજલીની ભપુકદાર રોશની વચ્ચે આપણે જોઈએ છીએ. ત્યાં “વન્સમેર” જેવી સીસટીમ હસ્તી ધરાવતી નથી. મુંબઈમાં તો એકાદ ગાયણુ વન્સમેર કરાવવું હોય તો સીપટીઓ ને તાબડાએ પુટે છે, તાળીયા રોર પડે છે, અને તે ગાયણુ ફરીથી નહિ ગવાયું તો પીટમાના બાંકરઅલ્લી ગોરખોદુઓ બાંકબી ઉધા ચટ્ટા કરી નાખે છે, પણ ત્યાં આવા એડ્યુકટેડ મેળાવડાઓમાં એવું હમખગડમ એક પણ ભારથી કંપનીવાળાઓ ચાલવા દેતા નથી. જો એકાદ દાન્સ કે ગાયણુ એનકોર કરવું હોય તો ચાલું કલેક્સ અપાય છે, અને જે ગાનારીતું ગીત બહુજ એનકોર થયું હોય તે આવી ઓડીયંસને બાઉ કરી ચાલી જાય છે, એટલે પટયું. હવે ત્યાંની કેટલીક ટ્રેન્ડી, કેમેડી, વગેરે વીપે બોલીશું. ત્યાંના ટ્રેજીક નાટકો મોટે ભાગે ઓપેરામાં એટલે કે ગાયણુના આકારમાંજ ભજવવામાં આવે છે. લંડનમાં ઓપેરા કંપનીઓ ઘણીખી છે પણ તેઓમાં જગપ્રસીદ્ધ ટુરીસ્ટ કંપની સર થોમસ બીચામની કહેવાય છે. આ કંપનીઓ આખા ઈંગ્લાંડની દુર પર ચોકકસ સીઝને પોતાના પ્રખ્યાત ઓપેરાઓ ભજવતાવવા કરવા નીકળે છે, અને લંડનના કથેરાઈન સ્પીટમાં આવેલી પોતાની થીએટરમાં મહાન શાઓરાને શાઓર, જગ પ્રસીદ્ધ

બાણીતી સર
બીચામની
એપર કંપની

નાટક નવેશ શેકશપીઅરની ટ્રેજેડીઓ વગેરે બહુ બતલાવે છે
આ કંપનીના કેટલાક ઓપેરા જેવા કે ઓથેલો, હેમલેટ
મેથુક ફુલ્ટ, ટોસકા, પીગલીઆચી, મેડમ અટરફલાઈ વગેરે
તમારા સેવકે લાંડનને મેનચેસતરમાં જોયા હતા, અને વગર
શકે કહી દઉં છું કે આવા અછછી રીતે લજવાતા ખેલો
જોઈ આજે જો તેનો લખનાર હર્ફયાત હોય તો બેશક તેનું
જીગર ખુશહાલીથી છલાછલ થયા વીના રહે નહિ. ખાસ
કરીને મને આ કંપનીનો “ ઓથેલો ” નાટક એટલો બધો
તો પસંદ પડ્યો હતો, કે મેં તે ઓપેરા ચાર વખત જોયો
તોખી મારી નજરમાંથી ખીસાડ્યો ખસતો નથી. ફકટ
ડેસડીમોનાના ખુન વખતનો સીન, ડેસડીમોનાની અજસને
આધીન થવા પહેલાંની ગંભીર બંદગી, પોતાની પ્યારી
પ્રીયાનું નીરદોશપણું પુરવાર થવા બાદ ગંભીર ભુલનો ભોગ
થઈ પડેલી ડેસડીમોના પર પોતાનો જીન આપતો ઝનુની
ઓથેલોનાં છેવટનો દેખાવ, ભર દરબારમાં ઓથેલોએ
માંગેરી ડેસડીમોના વખતનો શાહી દેખાવ, વગેરે વગેરે
એકવાર જોશો તો જીંદગી નક સર થોમસ બીચામની
કંપનીને યાદ કરશો. બસ ખીરાદરો આજેજ પી. એન્ડ
ઓ. કંપનીની મેલ બોટ પકડો, ને સર થોમસ બીચામની
કંપનીને પૈટરોનેજ આપો, ને જીવતો જીવતો શેકશપીઅરના
પુરાતન વખતના ઓથેલાને જેમ તેના લેખકે ચીતાર્યો છે
તેવા આકારમાં નીહાળો, અને પછી મુંબઈમાં તેના ઉદ્દેશાં
સુતેલાં રહેને નાટકના તખ્તાપર જુઓ. કલાં મરડી મોચરીને
નાટકના તખ્તાપર લાવી બેસાડેલો ઝુંકણ ઝાંકણ શેકતાની
સીંગ જેવો મુંબઈનો ઓથેલો, ને કલાં લાંડનની સ્ટેજ
ધ્રુજવતો વેનીસનો આબેલુબ હબસી ઓથેલો ! આસમાન
જમીનનો ફરક બાવા જીન. જેમ ટ્રેજેડીમાં ને ઓપેરામાં
જોશો તેમજ ડ્રામેડીમાંથી જોશો. ત્યાંના વળી કામીક

ઓથેલોની
મુખવાસી રાત.

લડનનો
"લીટલ ટીશ"
એક નવું
ખંચાણ

એકટરોમાં "લીટલ ટીશ" ને નીલાળશો, તો હું તો એમ
ધારું કે મુંબઈમાં આવશે તેવાજ પેટ પકડીને હસવા
માંડશે. આહ દીકરા લીટલ ટીશ, તારું બટકું રટેઅર, તારી
ફાંકડી એકટીંગ જોવું તારે અહીંના ફાંકડા ફીટુરીઓનું
'મિમિપરસોનેસન' યાદ આવે છે. પણ બા બધું અંગ્રેજી
મુંબઈમાં જોવા માંગો તે કેમ અને ! આ મારા બાપાજી
હલવાવાલા, અભી કભી તેરી મંભઈકા દીન ખુલેગે ! નાટકો
ઉપરાંત ત્યાં બીજા ઘણાંક કોનસર્ટ માટે મ્યુઝીક હોલોનો
જમેલો છે. નહિ તોબી ૫૦૦ ઉપર થીએતરોની સ્કીન પર તો

પણ સીનેમાં
કંપનીઓ ત્યાં
યુ ધાજે છે !

સીનેમાં કંપનીઓ પોતાના ફાંકડા નાટકો વીજલીની લણુકદાર
રોશની ને દીલપઝીર ધીમાં મ્યુઝીક વચ્ચે રજુ કરે છે.
આ સીનેમાં કંપનીઓની કમાનીના આંકડા એટલા બધા
તો મોટા છે કે જ મહીનામાં તો કોઈ ફકીરખી કંપની
કાઠી મોટો લોડમાં ફેરવાઈ જાય. વળી મુંબઈ માફક ત્યાં
સીનેમા સાંજના શરૂ થતો નથી, પણ સવારના ૧૦ વાગેથી
રાતના દશ વાગા સુધી ચાલુ તેનું તેજ પ્રોગ્રામજ
બતલાવે છે. તાજે કલમ:—મહેરબાની કરી સીનેમા
નાટક, યા કોઈબી મ્યુઝીક હોલમાં પધારે તો તમારી સીટની
નીચે તમારી ટોપી એવર કોટ વગેરે મુકવાને બુલશો નહિ.
જો તેમ કરવાનો વિચાર નહિ હોય તો દરેક થીએતરમાં
કલોક "રૂમ" નીચે હોય છે, ત્યાં પહેલેથીજ તમારો કોટ,
ટોપી, જતરી, લાકડી જે કંઈબી હોય તે ત્યાંની મેનેજરેસને
આપી તેની પાસથી ટીકીટ લઈ, જતી વખતે પાછી ટીકીટ
દેખાડી આપણી મતા તપાસી લીધી કે ચુક્યું ! બટપટ
એટલી ઓછી. ત્યારે નાટકો ને સીનેમા પર પુરતું કહી
ચુક્યા છીએ, હવે એ ઉપરાંત બીજાં રમત ગમતનાં સાંધણો
પર ફરતી નજર દેડાવ્યે.

મેડમ ટયુસોડનું
એકઝીબીશન
માર મીનના
પુતલાંની નજર
આજ નાખે
એવી કળા તો
જુઓ.

લંડનના મારલીબોન રોડપર આવેલું મેડમ ટયુસોડનું એકઝીબીશન, જેથી કાઠિજન્યજી તેવો બધાના મગજમાં એવોજ ધખારો રમી રહ્યો છે કે, જેને મેડમ ટયુસોડ નહિ જોયું તેઓએ લંડનની હલામણ ફેક્ટ કાઢી. હા દીકરાઓ ખરું છે. આ ફાંકડું મીનના પુટલાઓનું એકઝીબીશન બેશક જેવા લાયક છે. ખીટીશ મ્યુઝીયમને આલખટ મ્યુઝીયમ, ને વોલેસ કલેક્શન ને પીકચર ગેલેરીઓ જેવા ટાંટયા ટોડો, તેના કરતાં મારા બુસાં જેવા બેજાને તો ખરું કહુંજ કે મેડમ ટયુસોડ બહુજ પસંદ પડયુંજ. દીકરાઓ, રોયલ ફ્રેમીલીના મેમબરો, અસલી પુરાતન વખતના ખીટનના શહેનશાહો ને શહેનશાહ બાનુઓ, મહાન પોએટ લારીએટ ચારલ્સ ડીકન્સ, મહાન દેશભક્ત નેલશન, હાલના એલાધઝોના પ્રતિનિધિઓની દમામદાર દરબાર, વગેરે વગેરે તેના આબેહુબ આકારમાં જુઓ. બેશક તમોને એમજ લાગશે કે તેઓની લેવીમાંજ તમો આવેલા છે. વળી અહીં રીફરેશમેંટ માટે કાફે, તેમજ બીજા રમતગમતના સાંધણો રાખેલાં છે. ઘણી પુરાતન વખતની ચીજો તેમજ અસલી ગીલોતીનળી અહીં જેવામાં આવે છે. મારા ધારવા મુજબ બે ત્રણ કલાકની ત્યાંની વીઝીટ વ્યાજ રીકકે વસુલ કરી આપશે. ખાસ કરીને આ એકઝીબીશનના પુંગરીઓએ સાંજને સમયે જવું કે જે વખતે વિજલીની ભપકાબંધ રોશનીમાં તીલી કસબના ફાંકડા ડરેસોમાં સજ કાઢેલાં આ મીનના પુટલાંઓનો દરેરો આબેહુબ રાજવંશી જેવો દેખાશે. સઉથી સરસ જવાનો રસ્તો ટયુબ ટ્રેન. ફેડેડીબી મેટરોપોલીટન રેલવેના બેકર સ્ટીટ સ્ટેશનની ટીકીટ લેવી.

લંડનનો
કીસતલ પેલેસ.

એ ઉપરાંત લંડનથી સાતેક માઈલને છેટે સીદનહામ નામના ગામડામાં વસવાટ કરી બેંડો નમામ કાયનો લગભગ

૧૪ લાખ ૫૦ હજાર પાઉંડના ગંજવર ખરચે બાંધવામાં આવેલો ફ્રીસતલ પેલેસ બહુજ જોવા લાયક છે. ઉંચાણની જગ્યાપર રાજ કરતો આ મહાલ ખરેજ જોનાર પાસ આકરીતના ઉડગારની પાવતી લે છે. પીકચરો, પુટલાંઓ તથા ધુવારાઓ, બગીચાની રોનક, બીજાં રમતગમતનાં ત્યાનાં સાંધણો વગેરે આ પેલેસને લંડનમાં આગલી દરોલમાં મુકે છે. અલખતાં ડ્રાઇવિંગ વીઝીટરે આ આદશાહી કાચના પેલેસને જોવા વગર લંડન જેવાં ફેશનેબલ પરગણાંને સલામ કરી જવી નહિ. સઉથી સરસ જવાનો માર્ગ ફ્રીસતલ પેલેસ તરફ જતી ઓખનીઅસો છે, જે સીધી તમેને પેલેસના મુખડાપર ચારથી પાંચ પેન્સની નજીવી શીએ ફેરવી લાવશે. ત્યારે કોનસર્ટ હોલો, નાટકો, સીનેમાઓ, એકઠીખીશનો વગેરે વગેરે જાણવા જોગ રમતગમતની જગ્યાને આપણે મન માનીતી વીઝીટ આપી ચુક્યાં છીએ. એ ઉપરાંત એડીશન રોડ સ્ટેશન નજદીક આવેલો ઓલીમ્પીઆ, ઘોડાઓ વગેરેના દેખાવો મોટે પ્રખ્યાત છે તે, તથા મ્યુઝવેલ હીલપર આવેલો એલેક્ઝાન્ડ્રા પાર્ક ફરસુદનો ટાઇમ ગાળવા બહુજ ફાંકડી પ્લેસીસો છે. રશીકા ઘણાં દિવસ જો કાઢવાના હોય તો પછી દુનિયાને મોટે પાંકાએત્રો ડરખીની સોરતીવાળો સ્પોટ “એપસમ” જોવાખી ચુકશે નહિ. હાલમાં લડાઈને લીધે કેટલાંક રમતગમતના સંધણો બંધ છે. ફ્રીસલ પેલેસ વોર હોસપીતલમાં ફેરવવામાં આવ્યો છે. પણ સુનેહના વખતમાં જોશે તો દરેક ચીઝ જીવ ફેડવીને સુખકરારે જોઈ શકશે. અલખતાં રેસકોર્સના શોખીન હોય. ને લાખના આર હજારની તમેહ પડી હોય તો પછી એકાદ રેસ સીઝન લાથ ધરજો. ત્યાંની ગોરી ઘટમારી પોરીઓ, ત્યાંના ફદીયે સેર વેચાતા ધુલુસ માપીસો વગેરેનું મેજડું જોજો. ને જો દરયા તો તેમ નહિ તો કાશમીરનો ડ્રાઇવીંગ પેન્સ વેચી સોડા લેમનના ગાંડ

બીજાં પરચુટલ
રમતગમતના
સાધણો.

ખરેખર ખુબારોનું
મેદાન
“એપસમ.”

હાંકવા' પાછા ફરજો. ખુદા કાઢને સરતનું મેદાન
નહિ દેખાડે.

સરત છુરી ચીઝ છે, સરત નામે આપ,
સરતથી ખુવાર છે દીકરાના હાથપર આપ;
દીકરાના હાથપે આપ જન આપેછ સરત કાજ,
બેશર્મી સરત શરમાય નહિ છુટવાને લાજ;
દોલત વાડી લલના ગાડી સઉનો વેરી કર્તો,
રાજ અપાવી તાજ ઉડારે એવો સરત સર્તો;

(શીરાઝગર.).

પ્રકરણ ૧૨ મું.

લંડનની ઇતિહાસીક હુવેલીઓ

તથા

નામાંકીત નરોના આવલાંઓ

પર એક માનની નજર.

“ અદીકે રંગ ધોડે, લલાછકે સંગ હોલે,
નાવ તેરી લગ જયગી પાર ”

દીકરાજીઓ લંડનમાં અધું ચાઈ ચાઈનું જોવાને ખીસો
વેરી વેતરી કાદો ત્યારે તેજ વેળાએ ઇંગ્લેંડના ઇતિહાસમાં

પોતાના નામની ઝળકતી નખ્ખી પોતીકે હાથજર કેાતરી ગયેલા બાહોશ નરોની ઝુંપડીઓ વગેરે તરફ દોકયું કરવા બુલશો નહિ. દરેક નામાંકીત નરોની આ નાનકડી હવેલીઓપર ત્યાંની આર્ટ સોસાયટી અને લાંડન કાઉન્ડ્રી કાઉનસીલની માયા મહેરબાનીથી એક યાદગારીની પથ્થર પતરી તેને લાયકના લખાણ સહીત થોકેલી ત્યાં જોશે. લેઓ ત્યારે આ થોડાક મહાન પુરૂષો ની નીચલી હવેલીઓની સીલ સીલાઅંધ ટીપ વાંચો, ને જ્યારે લાંડન જાઓ ત્યારે બાહોમ ધસી જઈ આ મહાન વિરલાઓના ઘરને છેવટનો સેજદો કરવા ચુકશે નહિ. વરી પછી દાયકે એ દાયકે લાંડન અવાયું નહિ અવાયું તે તો ઇનશા અલ્લાહ છે.

નામાંકીત
પુરૂષોના ઘરોને
એકે ઉપર
નમન
બુદ્ધ તેઓને
હુસેશાની શાની
બહો.

- ૧ સર આલ્ફ્રેડ બેરી, (લાલ્લી પારલામેન્ટની સુંદર બીલડીંગનો આરટીટેક્ટ. જનમ ૧૭૯૫ મરણ ૧૮૬૦) ૩૬ કાસલ સ્કીટ
ઓકસફર્ડ સ્કીટ.
- ૨ એલીઝાબેથ બેરેટ (નામાંકીત બાનું કવી. જનમ ૧૮૦૯ મરણ ૧૮૬૧). વીમપોલ સ્કીટ.
- ૩ જૅમ્સ બોઅલેલ, (સેમયુલ જોનશનનો જની દોસ્ત, જેને ઈંગ્લાંડના બાહોશ ગ્રંથ કરતા જોનસનની બાયોગ્રાફી લખી હતી. જનમ ૧૭૪૦ મરણ ૧૭૯૫). ૫૬ એટ કવીન સ્કીટ.

૪ એડમંડ બક',

(મહાન ભાષણ કર્તા જનમ ૧૭૩૦
મરણ ૧૭૯૭).

૩૭ ગેરારડ સ્પીટ, સોહો.

૫ લોડ બાયરન,

(જલ્થિતો કવી જેની મોરેલીટી આભે
સાડું મોકલે ટીકા કરી કહી ગયો છે કે
“His Morals teach us to
hate our neighbours, but to
love our neighbour's wife”
જનમ ૧૭૮૮ મરણ ૧૮૧૬).

૧૬ હોલ્સ સ્પીટ.
તા.ક.—પાછળથી આ
નામાંકીત કવીનું ઘર
તોડી પાડવામાં આવ્યું
હતું.

૬ જ્યોર્જ કેનીંગ,

(મોટો સ્ટેટટસમેન ને ઇંગલાંડનો
આગલો પ્રાઈમ મીનીસ્ટર. જનમ
૧૭૭૦ મરણ ૧૮૨૭).

૩૭ કોનડવીટ સ્પીટ.

૭ શ્રીમત કારલાઈલ,

(ઇંગલાંડના અનેક ઓરીજનલ લખ-
નારાઓમાં પહેલી હરોલે બીરાજતો
જલ્થિતો ગ્રંથ કર્તા. જનમ ૧૭૯૫
મરણ ૧૮૮૧.)

એડમિરલ રો. ચેલસી
દાખલ થવાની રી ૧
શીર્ષીગ શનીવારે છ પેન્સ.

૮ રીચર્ડ કોઅડન,

(હીંદનો એક ખરો ખેરખાહ અને
બાણીતા ગ્રંથ કર્તા. જનમ ૧૮૦૪
મરણ ૧૮૬૫).

૨૩ સફેહ સ્ટીટ
પોન્નમોલ.

૯ સેમ્યુઅલ ટેન્ડર
કોલારીજ,

(ગ્રંથ કર્તા અને કર્તા. જનમ ૧૭૭૨
મરણ ૧૮૩૪).

૭૧ અરનર સ્ટ્રીટ.

૧૦ ચારલ્સ ડાર્વીન,

(મીસોંગ લીકની થીઅરી એટલે
માનસની ઉત્પત્તિ વાંદરામાંથી થઈ છે
એવું શોધી કાઢનાર બાહોશ નેચરલિસ્ટ
જનમ ૧૮૦૯ મરણ ૧૮૮૨).

૧૧૦ ગોવર સ્ટ્રીટ.

૧૧ ચારલ્સ ડીકીન્સ,

(ઇંગલાંડનો સઉથી પંકાએલો હાલના
જમાનોનો નોવેલીસ્ટ. જનમ ૧૮૧૨
મરણ ૧૮૭૦).

૧ ડેવોનસાયર ટેરેસ
મારલીબોન રોડ.

૪૮ ડોટી સ્ટ્રીટ મેકલેનગંગ
સ્કવેર.

૧૨ બેનગમીન ડીસરાયલી
અર્થ બોધ બેકન્સરીદ્દ,

(ઇંગલાંડનો આગલો પ્રાથમ મીનીસ્ટર
અર્થ બોધ બેકન્સરીદ્દ, ને લાર્ડ ગ્લેડસ્ટનનો કટ્ટો વેરી.
જનમ ૧૮૦૪ મરણ ૧૮૮૧).

૨૨ થીઓબોલ્ડસ રોડ.

- ૧૩ જોન ગ્રાઇડન, (ઇગિલાંડનો નામીયો કવી અને દરેક કાવ્ય પર સહિથી પહેલો ટીકા કરનાર. જનમ ૧૬૩૧ મરણ ૧૭૦૦). ૪૩ ગોરાસ સ્ટ્રીટ.
- ૧૪ “જ્યોર્જ ઇલીયટ ” (એક સહિથી જાણીતી આનું ગ્રંથ કર્તા જનમ ૧૮૧૯ મરણ ૧૮૮૦). હોલી લોજ વીમગલડન પાર્ક રોડ વાસ્તવર્થ .
- ૧૫ મીચલ ફેરેડે, (ફેમીસ્ટ ને શીલોસોફર જનમ ૧૭૯૧ મરણ ૧૮૬૭). ૨ બ્લોંડ ફર્ડ સ્ટ્રીટ પોટર્મિન સ્કવેર.
- ૧૬ બેનજમીન ફ્રાંકલીન, (પહેલો અમેરીકન એક્સપી. જનમ ૧૭૦૬ મરણ ૧૭૯૦). ૭ કેવન સ્ટ્રીટ સ્ટ્રેન્ડ.
- ૧૭ કેપીડ ગારીક, (જાણીતો એકટર જનમ ૧૭૧૭ મરણ ૧૭૭૬). ૫ એડલરી ટેરેસ સ્ટ્રેન્ડ.
- ૧૮ ગાકટર સેમ્યુઅલ જોનશન, (સહિથી જાણીતો ઇગિલાંડનો ગ્રંથ કર્તા. જનમ ૧૭૦૯ મરણ ૧૭૮૪). ૧૭ ગફ સ્કવેર ફ્રીટ સ્ટ્રીટ.

૧૯ લોડ મેકાલો,

(જગ પ્રસીધ્ધ ગ્રંથ કર્તા અને
તવારીખ નવેશ).

હોલી સોજ
કેમડન હીલ

૨૦ જોન મીલટન,

(ખુદાર્થ જ્ઞાનના કારતન કરનાર
બાહોશ આંધજો કવી
જનમ ૧૬૦૮ મરણ ૧૬૭૪).

બનહીલ રો.

૨૧ સર ફેડરીક-કેટન,

(ગ્વણીતો પેનટર અને સીલ્પશાસ્ત્રી
જનમ ૧૮૩૦ મરણ ૧૮૯૬)

૧૨ હોસેંડ પાર્ક રોડ
દાખલ થવાની રી
શીલીંગ ૧
શનીવારે મફત.

૨૨ લોડ નેલસન,

(ઈંગલાંડનો સહિયા મહાન દેશલકત
એડમીરલ
જનમ ૧૭૫૮ મરણ ૧૮૦૫).

૧૪૭ ન્યુ એંડ સ્ટ્રીટ.

૨૩ સર આલ્ફ્રેડ ન્યુતન,

મહાન ગણીતશાસ્ત્રી અને હો. એફ
એવીતેશન થાને ગુરુત્વ કર્મણુની શોધ
કરનાર જનમ ૧૬૪૨ મરણ ૧૭૨૭.

૩૨ સેન્ટ માર્ટીન સ્ટ્રીટ.

- ૨૪ વીલીયમ પીટ,
જાણીતો ઇંગલાંડનો સ્ટેટસમેન અને
સક્રિય આહિસા જીવાન વચે ઇંગલાંડના
વડા વજરનો ઓધ્યા પામનાર મહાન
યોધ્યા
જનમ ૧૭૫૯ મરણ ૧૮૦૬
- ૨૫ સર રોબર્ટ પીલ,
ઇંગલાંડનો પ્રાથમ મીનીસ્ટર યાને વડો
વજર જનમ ૧૭૮૮ મરણ ૧૮૫૮.
- ૨૬ સર જોશુઆ રેનોલ્ડસ,
નામીયો ચીતારો
જનમ ૧૭૨૩ મરણ ૧૭૮૨.
- ૨૭ જોન રસકીન,
આહિસા અંથ કર્તા
જનમ ૧૮૧૯ મરણ ૧૮૦૦.
- ૨૮ રીચર્ડ બ્રીન્સલે
શેરીડન,
ઓરેટર ને ફેમેડીસ્ટ
જનમ ૧૭૫૧ મરણ ૧૮૧૬
- ૨૯ વીલીયમ મેકપીસ થેકરે
જગ મશહુર “વેનીતી ફેર” ના કર્તા
જનમ ૧૮૧૧ મરણ ૧૮૬૩.
- ૩૦ સર રોબર્ટ વોલપોલ,
જાણીતો સ્ટેટસમેન
જનમ ૧૬૭૬ મરણ ૧૭૪૫.
- ૧૪ થોર્ડ પેલેસ
પોટમેન સ્કવેર
- ૪ વાહીટ હોલ
ગારડન.
- ૪૭ લેસટર સ્કવેર.
- ૫૪ હન્ટર સ્ટ્રીટ
બ્રન્સવીક સ્કવેર.
- ૧૪ સેવાઇઝ સ્ટ્રીટ
- ક્રનસીંગટન પેલેસ ગ્રીન
૧૬ થંગ સ્ટ્રીટ
ક્રનસીંગટન.
- ૫ આરલીંગટન સ્ટ્રીટ.

થોડાંક લંડનના
જેવાએ
મેમોરીયલો.

વળી જો પુતલાંઓના શોખીન હોવ તો લંડન તેથીબી
ખાલી નથી. લંડનમાં હામેદામ આવલાંઓ જોશો, જેમાંના
કેટલાક ખાસ કરીને જોવા લાયક છે. ખાસ કરીને કેનસીંગટન
ગારડનવાળું પ્રીન્સ કોનસર્ટનું આલઅર્ટ મેમોરીયલ, વીક્ટોરીયા
એમએકમેન્ટ પરનું બોમ્બડીશીયાનું આવલું, ઈંગ્લિશ હાથ
કાઢેલું કલીઓપેટરા નીડલનું વેસ્ટ મીનીસર બ્રીજ પાસેનું
આવલું, ટ્રેફાલગર સ્કવેર પરનું નેલશન મોન્યુમેન્ટ, ૧૬૬૬ ની
આગની યાદમાં ઉભું કાઢેલું મોન્યુમેન્ટ, તથા રાણી માતા
મહારાણી વિક્ટોરીયાનું બકીંગહામ પેલેસ સામેનું વિક્ટોરીયા
નેશનલ મેમોરીયલ બહુજ વખાણવા જોગ છે. એક વીઝીટ
ખરેજ ઈંગ્લાંડની હુન્નરમંદીનો મજબુત જાપ તમારે કપાળે
ચોંટાડશે. વેલ ધેન ટેક નોટ, આ 'એલાડ પીઅરથી બીટન'ે
અધું ગળ્યું ગળ્યું પીરસી, ગળ્યા ગળ્યા પેસાથી પાકીટ
ભરવાની કદીબી નેમ રાખી નથી, પણ બીજી કચરા કચરા
જેવી ગામડેના ઓઠાં હેડળની લુખખી સુખખી હાથમાં લેવા
નહિ ગમે. એવી અહીં તહીંની ફેંકાફેકા એકદી કાઢેલી
ચાપડીઓ સામે બરોબરી કરી, તમારો જીવ હસાવી બહેલાવી
બીટન જે પદ્ધતિ તેના જોનારના કાન પર પાડવા માંગેછ
તેજ આખેહુબ આકારમાં રજુ કરશે. માટે બહેનો ને ભાઈઓ,
લંડન જાઓ તો ગામડે લેવામાં દોઢીયાં વેરશે નહિ.
આ હથીયાર બહુજ પુરતું છે. વેલ ત્યારે સહેજ સ્ટડી
કરો તેટલાં આપણે લંડનના બીતરની બારીક ચીજોનું
સરવાયું કાઢ્યે.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

લંડનના ફેશનેબલ સરકડો.

“Bad Company the parrot said,
As Poul was carried off to bed.”

કકટ ઉપરની
અદામ દશાળ.

રશીકા, લંડન વેર જાઓ તો કોઈ ફેશનેબલ સોસાયટીનું
રુટુખી ટેસ્ટ કરશો કે મારી કાની લુખખા સુખખા દળદેશરીના
કુંગરો ઉંચકી પાછા ફરશો ! અરે જ મહીનાની જમસીમાં તો
લંડનનું ખુણેખુણું ધુડી વળ્યાજ આવાજન. શીલ્કા દીકરનો
મીનેજ સઉ કોઈ પાછા ફરેની ! અહીં તો જીમખાના યા
કલ્પમાં, યા હોટેલ, આરમાં સાંજના સાતના લાલા વાગે
કે રોજ ચમપીન, શેરીવેનની ડોકી છટકાવવા વગર ચાલતું તું
નહિ પણ લંડનમાં કેમ કરશો ! ! ચપો મારાં લખતે
જીમરો, દારૂના પીણાંની લંડનમાં ખોટ નથી, પણ જરા હાલ
લડાઇનો મામલો આવી મુવોજની તેથી ટાઇમથી ઉલટે વખતે
જાઓ તો કદાચ તમોને સરોશ નહિખી પહોંચી શકે
એમ છે, પણ એકાદ સારી જેવી કલ્પના મેમજર થશે
તો ત્યાં તમારે માટે, અફરગાન કરવાનું બાણુંખી છે. લંડન
સોસાયટીને કલ્પોનું અજર છે. ત્યાં એનો ટોટો નથી.
માંગો એવી સોસાયટી જેમ અદામ પરતાં વેરો તેમ તમારે
માટે ખેદમતગારી કરવા હાજર છે. નીચલી પોલીટીકલ,
સોસાયલ ડરેમાટીક કલ્પોની ટીપ પર જરા નજર. તો નાખો
અને પછી દરીયાફત કરો કે કંઈ કલ્પ જોઈન કરવી !
લંડનમાં લગલગ ૫૦ ઉપર આદશાહી કલ્પો પોલપોલ, સેંટ
જેમસીસ સ્પીટ ને પીકાડીલીના ફેશનેબલ ખુણાંઓ ઘેરી ખેડી છે
જેવી કે:-

લીટરરી ફ્રેમેટીક અને આરટીસટીક કલ્પો.

૧૮૧૭ પોલેમોસ.

૧૨૦૦ મેમબરોનું બહોલું વગવાલું
સરકલ ધરાવે છે. ધપધપીયાંઓમાં
ફળવણી હુન્નર ઉદયોગ, કળા
વગેરેમાં જાણીતા થએલાં મહાન
પુરુષોનો જામેલો છે. જો મેમબર
થવાની ટક મળે તો કાચ્યું સુન્નું
યાર !

૪ વાહીટ હોલ કોર્ટ. (૫.૧૪.)

૨૮ ગ્રેડીંગ કોસ રોડ.

૧૫ ગ્રેડીક સ્કીટ કોલેન્ડ ગારડન. ૬૫૦ મેમબરોનું ગુંછડું ધરાવે છે.
સહથી જાણીતા એક્ટરો, ડ્રામાટીસ્ટો,
વગેરેનો ભપકા ભર્યો મેળો અહીં છે.
નાટકના લખનાર યા નાટક ભુમીના
પુખ્તરીઓ માટે આવે કલ્પ જેવી
બીજી ફાંકડી કોઈ કલ્પ નથી.

સમી સાંજના
સુખી આશ્રમો
લીટરરી ફ્રેમેટીક
ને આરટીસટી
કલ્પો.

આથર્સ,

ફ્રેમરા,

ગ્રેડીક,

રોયલ સોસાયટીઝ,

૬૩ સેન્ટ જોમ્સીસ સ્ટ્રીટ.

૧૭૦૦ મેમ્બરોનું ખેમાણુ એકઠું થએલું છે. સાધારણ હીક છે, દીકરાઓ.

મીલીટરી નેવલ
ને યુનીવર્સિટી
કલેજો.

થોડીક મોટી મીલીટરી, નેવલ અને યુનીવર્સિટી કલેજો.

આરમી એન્ડ નેવી,

૩૬ પોલમોલ.

આ બાદશાહી કલ્યાતા મકાનમાં ૨૪૫૦ મેમ્બરોનો ખીચરો થએલો છે. બહારના પરોણાઓ માટે ખાસ અલાહેદા કારી રૂમની સગવડ છે. અલગતાં મોટા માનવંત મીલીટરી અમલદારો માટે તો આંખે કલ્યાતી ખાસ જરૂર છે !

ધી યુનાઈટેડ સર્વિસ,

પોલમોલ.

આ કલ્યામાં મેજરથી ઉતરતી પડવીના આદમીને દાખલ કરવામાં આવતાં નથી. કલ્યાતા મેમ્બરોની સંખ્યા ૧૬૦૦ ની છે. પુરાની કલ્યાનો દાહ એમ તો નાખી દેવા જોગ નથી.

એલાડ, પીઅરથી ક્ષીટન.

નં.૩ યુનીવર્સીટી,

૫૭ જેમસીસ સ્ટ્રીટ.

યુનીવર્સીટીની ડીગ્રી પામેલાંઓ માટે
ખાસ રચાયેલી છે.

ઓકસફર્ડ અને કેમબ્રીજ,

૭૧ પોલમોલ.

ફક્ત ઓકસફર્ડ ને કેમબ્રીજની
યુનીવર્સીટીના ગ્રેડ્યુએટો માટેજ
અલાહીદી છે. આશરે ૧૨૦૦
મેમ્બરોનો જુમખો થએલો છે.

યુનાઇટેડ યુનીવર્સીટી,

સફેક સ્ટ્રીટ.

૫૦૦ મેમ્બરોની ટીપ ધરાવે છે.
કાંઈબી યુનીવર્સીટીના ગ્રેડ્યુએટને
વેલકમ કરે છે.

પોલીટીકલ
કલેજી.

ફટલીક નામાંકીત પોલીટીકલ કલેજ.

ધી કાલેજન,

૬૪ પોલમોલ

૧૮૦૦ કનઝરવેટીવ યાને જુન્ના
વીચારના પુરેષોની માનલરી ટીપ
ધરાવે છે, અને લંડનમાં સહથી
આગેવાન કલેજ તરીકે ઓળખાય છે.
લોડ કનઝન, લોડ હારડીંગ, વગેરે
લોડોની અહીંજ બેઠક છે.

બેલાડ પીઅરથી બીટન

ધી કનઝરવેટીવ, ૭૪ સેંટ જેમસીસ સ્ટ્રીટ.

કલ્પ હાઉસીસની પ્રેમીસીસમાં સહથી
ધાંકડી ગણાતી બીલડોંગમાં આ કલ્પ
આવેલી છે. ઉપલીજ કલ્પ માફક
અહીંબી ઉમરાવેની દીક પધરામણી
દીસે છે.

ધી કોનસ્ટીટ્યુશનલ, નોરધમઅરલેંડ એવેન્યુ.

એ પણ કનઝરવેટીવ કલ્પ છે.
મેમબરોની સંખ્યા ૬૫૦૦ ની છે.

સીટી લીઅરલ, વોલસ્ટ્રુક.

શહેરમાં સારો દીવસ પરસેવાનું
પાણી કાઢતા વેપારી વર્ગ માટે આ
કલ્પ ખાસ ખોલવામાં આવી છે.

જુનીયર કાર્લતન, ૩૦ પોલમોલ

જેવોને મોટી કાર્લતનમાં જગ્યા નહિ
મળે તેવો માટે ખાસ ખોલી છે.

જુનીયર કોનસ્ટીટ્યુશનલ, ૧૦૧ પીકાડીલી.

૫૫૦૦ મેમબરો ધરાવે છે.
કનઝરવેટીવને સોસીયલ વીચારના
આદમી માટે છે.

ધી ઉવોનશાયર,

સેંટ જેમ્સીસ સ્ટ્રીટ.

સહથી મોટી લીઅરલ કલબોમાંની
એક છે. ૧૨૦૦ મેમબરોની સંખ્યા
ધરાવે છે.

ધી નેશનલ લીઅરલ,

વાલીટહોલ પ્લેસ.

દુનિયાની સહથી મોટી કલબોમાંની
એક તરીકે મશહુર છે. ૬૦૦૦
મેમબરો ધરાવે છે. ધણાંક ઇંગ્લિયનો
અહીંના મહેમાનો છે. જરૂર આંહી
જગ્યા મળે તો ધસન્ને. હોઈ જ્યોન્
આસ્કવીથ જેવા મહાન નરો સાથે
સમાગમમાં આવશે.

રૃપોરટીંગ કલબો

થેડાક રૃપોરટીંગ કલબો.

ઓટોમખાઈલ (રોયલ)

ઓલ્ડ વોર ઓશીસ પાસે,
પોલમોલ.

૨૦૦૦ મેમબરો ધરાવે છે.

બેડમીનટન,

૧૦૦ પીકાડીલી.

૧૦૦૦ મેમબરો ધરાવે છે. રૃપોરટીંગ
ને ક્રાઈંગના શાખીનો માટે.

ગોલાકર ૧૫૦૦ મુલમુદા	૨ એ વાહીટહેલ કાટ.	૧૫૦૦ મુલમુદા	૧૫૦૦ મુલમુદા
એરો,	૧૬૬ પીકાડીલી.	૧૬૬ પીકાડીલી.	૧૬૬ પીકાડીલી.
રોયલ થેમ્સ યાદ	આલખીમારલે સ્ટ્રીટ. (જ.)	આલખીમારલે સ્ટ્રીટ. (જ.)	આલખીમારલે સ્ટ્રીટ. (જ.)
ટર્ક,	૮૫ પીકાડીલી. (જ.)	૮૫ પીકાડીલી. (જ.)	૮૫ પીકાડીલી. (જ.)
હરલી નગામ,	પ રસન ગ્રીન.	પ રસન ગ્રીન.	પ રસન ગ્રીન.
સોશીયલ કસબો	થોડીક સોસીયલ કસબો.	થોડીક સોસીયલ કસબો.	થોડીક સોસીયલ કસબો.
ની મુલમુદા	૩૭ ડોવર સ્ટ્રીટ.	૩૭ ડોવર સ્ટ્રીટ.	૩૭ ડોવર સ્ટ્રીટ.
આલખીમારલે,	સેન્ટ નેમસીસ સ્ટ્રીટ.	સેન્ટ નેમસીસ સ્ટ્રીટ.	સેન્ટ નેમસીસ સ્ટ્રીટ.
કુકર,	૫૫૦ મેમબરો ધરાવે છે, અને ધણીજ	૫૫૦ મેમબરો ધરાવે છે, અને ધણીજ	૫૫૦ મેમબરો ધરાવે છે, અને ધણીજ
૧૫૦૦ મુલમુદા	દેશનેબલ કલ્મ તરીકે બાણીતી છે.	દેશનેબલ કલ્મ તરીકે બાણીતી છે.	દેશનેબલ કલ્મ તરીકે બાણીતી છે.

ધી માલ્ત્રેરો, પર પોલમોલ.

આ કલખને રોયલ પેટરોનેજ મળી છે, અને સહિથી મોટે ખાંચરેનાજ મેમબરો ધરાવે છે.

ધી ગ્રોરીએન્ટલ,

૧૮ હેનોવર રકવેર.

૮૦૦ મેમબરો ધરાવે છે, અને ધણા ખરા જેવો હીંદુસ્તાનમાં વસ્તા હોય યા ત્યાં મુસાફરી કીધી હોય તેઓ માટેજ ખાસ સ્થપાયલી છે.

એ ઉપરાંત સીટી ઓફ લંડન, કોકા ટ્રી, ફોલોનાયલ, ગ્રેશામ, વગેરે બીજી નાની નાની ધણી કલખો છે. વળી જેઓએ લંડનથી ૧૦૦૦ માંલિ ઉપર મુસાફરી કીધી હોય તેઓ માટે ૧૦૬ પોલમોલમાં આવેલી જાણીતી ધી ટ્રેવેલરઝ કલખ છે. એ સીવાય ટ્રાફાલગર રકવેરના કોફરપર સ્લીટમાં આવેલી યુનીયન કલખ પારલામેન્ટના મેમબરોમાં બહુજ વિખ્યાતી પામેલી છે. પ્રેમિયર્સ ઓફીસીઝ નામની સેન્ટ જેમસીસ સ્લીટમાં આવેલી સહિથી પુરાની કલખબી આજે એક ફેશનેબલ એલ્ફસ્ટ્રાગમ્બુવાનો દાવો કરે છે. પણ સાહેબો એ તો તમારો શોખ પુરા થયો, પણ તમારા મદમોનેબી કલખમાં જવું હશે તો તેનું શું? લેવો ત્યારે તમારાં મદમ માટેબી નીચલી ટીપ ચારોલીની કાની ચુંટી ચુંટીને તૈયાર કરી છે, જે પસંદ આવે તે બ્લેધન કરો.

લેડીઝ કલ્પો.

લેડીઝ કલ્પો.

અલેકઝાન્ડ્રા   ૧૨ ગ્રોવનર સ્ટ્રીટ.   ૮૦૦ મેમ્બરો ધરાવે છે.
લેડીઝ એમપાયર,   ૬૯ ગ્રોવનર સ્ટ્રીટ.
લેડીઝ યુનીવર્સીટી   ૪ જયોર્જ સ્ટ્રીટ હેનોવર સ્કવેર.
પાઓનીઅર,   ૫ ગ્રાફ્ટન સ્ટ્રીટ.

રોયલ કોલોનીઅલ ઇનસ્ટીટ્યુટ, નોર્થમથ્થર્લેન્ડ એવેન્યુ   કોલોનીયલ માટે.
ગ્રેરીંગ ક્લસ.

અમેરીકન સોસાયટી ઇન લંડન, સાઉથમપ્ટન રો બોક્સ   અમેરીકનો માટેજ
હોટલ પાસે, સ્ટ્રાન્ડ.   ખાસ.

ત્યારે ઉપલી બાદશાહી રીપોમાંથી એકાદ તમારા ટેસ્ટનું કારનર શોધી કાઢો, અને સુખેથી એકાદ સાંજ પસાર કરવા સીધારો. પણ જોજો દીકરાઓ સોસાયટીમાં બેલાવાની હું પહેલ કાઢુછ તેથી મારીપર બદનામી મુકવાની કંઈ અગત નથી. તમારે જોઇએ તો સોસાયટીમાં જોડાવો ને જોઇએ તો નહિ તે તમારી પર આધાર રાખેજ, પણ સોસાયટીને નામે કેટલીક હુમબગડમ

મંડળીઓ છે ત્યાં તમારા કદમો ઉઘામવાથી બાજ આવશે, નહિ તો જીવશે ત્યાંસુધી દાંતે જીલ કરડતા રહી જશે, બલકે કુતરોળી તમારી સંગ નહિ સાંધશે તે ખુબ ચેતજો.

સોસાયટીની અલગતાં સારી સોસાયટીના બેડાણથી સારી કંપનીઓમાં બેળાવાનું મળે છે, મોટાઓમાં ઓળખાણ વધે છે, આપણા એડ્યુકેશન રીતભાત વગેરેનું ત્યાં તોલ થાય છે, બલકે સારી કંપનીઓના ફાયદાઓ અનેક છે. પણ ત્યાંની ફેટલીક એવીજી સોસાયટી છે, જ્યાંની પાપી પરેસ્તાની પુટલીઓ પોતાના પરાક્રમથી તમેને આંજી નાખવા જરાબી આંચકી ખાતી નથી. એજ ને શરમ જેવી ચીજ પર એવોને આસ્થા નથી. મોટેજ તમારા ડોળા ઉઘાડવાની આ ટક હાથ ધરું છું કે તેવી નખરાંબાજ નાજનીનોથી સદા દુર રહેજો, બનનાં સુધી તેવાં હોટેલોમાં જવાનું મોકુફ કરજો, મોડેથી રાતના એકલું ફરવાનું છોડી દેજો, ને જો તેમ કરશે તોજ મનની મીઠ્યા મોજ ને વશ કરી શકશે. મુઠ્ઠીલર પારસીઓની વસ્તીમાં મેં જોઈ લીધું છે કે સોએ નવવાનું ટકા ત્યાંના કેળવાયલા પારસીઓએ આ ધતીંગો અખત્યાર કીધાં છે, ધમધોકાર બીડીઓ પખલીકમાં ફુકવા માંડે છે, કાઠનીબી દહેશત વગર શીખવાને મસે લાંડન આવી નાપાક દુકતીઓનો હાથ બગલમાં લઇ લાંડનના કોઝી કોરનર કુદાવે છે, અને અહીંના બીચારાં માય બાપોને છાતીએ હાથ દેવાડી મોટી ઉમેદમાં રાખે છે, કેલશે મારો દીકરો મોટો થયો હવે મુંબઈ આવશે ને પરણાવશું ! પણ એમાં વાંક હું માયબાપોનો જોઉં છું. જો માયબાપો આ દુકતાઓને ન છાજતું ઉત્તેજન નહિ આપે, પૈસા મોકલવાનું બંધ કરે તો આપોઆપ દુકતાઓની મળલ છે કે નહિ સુધરે ! મેં મારા પંદર

એ પારસી
દુકતાઓ કરી
શું રહ્યાં?

એતો
માએ બાપો
એતો શ્યાનાને
એશારત વહુ
થઈ.

દીવસના એડીનખરોના વસવાટમાં જેમ લીધું છે કે ત્યાંના કેટલાક પારસી દુકતાઓ ત્યાં આવતાં સમેતજ સદરો કસ્તી ટ્રંકમાં સાંટે છે, બીડી પુકે છે, ને કાલેજમાં જવા બદલ પોરીઓની કાલેજ શોધ છે. માટે માયબાપોને મારી સવખતની ચેતવણી છે કે ગમે તેવુંબી તેમના દુકતાઓ સમજાવે તોબી તેઓએ તેમનું ન સમજતાં પહેલે લંડનમાં તેમના પ્રોફેસર સાથે ગોઠવણ કરી તેના આજ્ઞામાં મોકલવો, જેથી બચ્યું તેની ધાક હેઠળ શીખેબી, ને પાછળથી દુવા દે. પણ જો પહેલેથીજ લગામ ધીલી રાખી તો લંડન એવી નકટા જોગીની જમાત છે, કે મુંબઇ આવતાં તમારી ભલામી તમનેજ ભારી પડાવી તમારીજ પાસે સપાટ સીલીપાટ નુછાવા ચુકશે નહિ. બસ તેજ ને દુકારો બહુ છે, જો એતો તો તમારા લાલમાં ને નહિ તો મરજી તમારી ! હું વધુ બોલી કાઢના દીલ દુખાવા માંગતો નથી, યા પેલા મારા ટુંક મુદતના કમસમજ સપુતોના નામે જાહેરમાં લાવવા માંગતો નથી, સખખ કે તેઓએ મારી આગળ પગે હાથે લાગી એકરાર કીધા છે કે મી. શીરાજગર ખુદા કાજ હમારાં નામે તમારી ચોપડીમાં જાહેર ના કરતા નહિ તો હમારા માયબાપો હમોને પછસા નહિ મોકલાવશે ! ભલે હું તેમને મારા એક વારના દોસ્ત ગણી, તેઓના પાપો ઉઘાડાં કરવાં ચાહતો નથી. કરે તે ભાગવે. આપરે થું ! ખુદા સઉનો ઇનસારી શાહ છે. પણ દીકરાજીઓ આ ચોપડી વાંચી કાન ચીમટજો કે જો પેલી દાત્ર દુધની ભરેલી દાવાઓની સંગ સાંધશે તો છેવટે બીજાઓ ત્યાં જેમ રેલવેનો માલ લાવ લઇ જવાના ગાડાં હાંકેજ ને હાટેલમાં કચરો કાઢેજ તેમ તમારો અવતાર થશે. ઉત્તરી એજ પોરીઓ તમારી પર થુંકશે, અને બોલાવા જશે તો એકાદ લાગ ફાવતાં ખેંચીબી કાઢશે ! બહુ થયું ! આએ છેવટે નમોને અરપણુ ! ! !

પ્રકરણ ૧૪ મું.

લંડનનું અંધારણ.

વાહરે મારા લાલજી ગોરાડીયાની બારડી લંડન ! મારો લાલજી જેમ તારી મળ્મહ ચાખીને આવેલો ને તારાંજ નામપર પરાણ મુકેલો તે બોટું નથી. બીચારા લાલજીએ જ્યારથી લંગર જાપની ફેસતીલીયન બોટમાં વીલાટ જઈ ત્યાંના સાહેબાઓને ગોરી લાશામાં ગરલ છાંટો છોરતા જોયલા કે યસ તે દીવસથી મન સાથે કસદ કીધેલો કે મુંબઈ જઈ ને મારી વહુંનેબી યસ અંગરેજીજ પાણી પીવડાઉં. યસ અંગરેજીમાંજ આવું, અંગરેજીમાંજ બોલવું, અંગરેજીમાંજ રહેવું ને અંગરેજીમાંજ ફરવું, આ તેનું સુરતી ઉખયાણ ઉકલાવતી ઉકલાવતી બીચારી સોમલી વહુ મરવા પડી. એક વખત લાલજી તાડી પી જાકતો થઈ પડ્યો, ને વાટર વાટર કરી યુમ પાડવા લાગો, તોબી આ સોમલી બાપડી તો “ હું કહી મરે, ” “ હાનો જીવ કાઢી લાખતો છે ” કરી હમેશની લાલજીની ટેવ જાણી જાણનામને ચાલી ગઈ, પણ ધોળકી નીચે પાણીનો વાટકો મુકેલો છતાંબી બોલી સોમલી સમજી નહિ કે લાલજીને પાણી જોઈએ છે ! યુમ પાડતાં પાડતાં કલાકેકમાં આ અંગરેજીનું હડખુ લઈ આવેલા આપરા લાલજીએ વાટરના નામપર જીવ મુક્યો. થોડીવારે સોમલી આવી ને ખાટલા પર લાલજીને મુવેલો દીકો તારે અંગરેજીના નામ પર રૂણ કરવા લાગી જે,

“ દેશ ગીયો દેશાવર ગીયો, હીખી આયો કાહણી;
આએ વાટર કહેતાં જીવડો ગીયો ને ખાટલી હેડળ પાણી ”

તેમ લાંડન “ બોરડી ” જોઇ સહિને લાંકા યાદ આવે તે વાળખી છે. આ બાદશાહી શહેર પોતીકી તરફથી બધાં મળી ૬૧ મેમબરોને પાલમિંટમાં મોકલી આપે છે. લગભગ એકસો ને બાવીશ ચોરસ માઈલનો બહોલો વીસતાર ધરાવતું આ બાદશાહી શહેરનો ત્યારે વેપાર વણજ કેવોક હશે ને કેટલાક વીસતારમાં હશે તે વિચારવું અશકત છે. કલેરકન વેલમાં ધડીયાળીઓ ને હીરા મોતીના જવેરીઓનો જીમખો થસેલો છે. સ્પીટલ શીફડસ ને બેથનલ ગ્રીન કોઈપણ નાના પ્રકારનું કામ કરનારા પરચુતણ્યાંઓના પરગણાં છે. નકસીકામ, કોતરકામ, લાકડકામ, ફરનીચરકામ વગેરે કરનારા અને ફરનીચર તઈયાર બનાવી વેચનારાઓનું મેજડું સેંટ ટ્યુક, ઓલ્ડ સ્મીટ, અને આલડર ગેટ સ્મીટમાં આપણે જોઈએ છીએ. લુહારો, ટરનરો, ફીટરો, વાહણના સુકાન બનાવનારાઓ, લોખંડ ટપાવનારાઓ વગેરેની હાર ખલેક વોલ, પોપલર, મીલવોલ, અને આઈલ ઓફ ડાંગ્રમમાં લાગેલી છે. ખાંડના વેપારીઓ, ખાંડ બનાવનારાઓ, વગેરે વાહીટ ચેપલ ને કમરશીયલ રોડની પડોશના કસબામાં પોતાની રોટલી ખણી ખાય છે. કુંભારો, ગલામ ટમલેરવાલાઓ, વગેરે લેમબેથ ઘેરી બેઠા છે. ચામડાના વેપારીઓ, મોચીઓ, ચમારો, વગેરે બરમોન્ડસીમાં મોજ્યાં મારે છે. દરજીઓ મુખ્ય કરીને ગોલ્ડન સ્કવેર ને બરલીંગટન ગારડનની આબુઆબુમાં પોતાનું ખાતું ખોલે છે. ખુટ ને શુઝ બનાવનારાઓ શોરડીય ને ડર્રી લેનની આબુઆબુની નાનકડી ગલીઓમાં વેપલો વધારે છે. પ્લાસટર ઓફ પેરીસના પુટલાં બનાવનારાઓ લેધર લેન, હોલબોર્ન અને આબુઆબુની ગલીધુચીઓમાં પોતાનો ડંકો વળડે છે. ટોપી બનાવનારાઓ મુખ્ય બાગે સાઉથ વર્કમાં મુકામ કરી બેઠા છે. કાગળ બનાવનારાઓની પેઢી વેનડલના કીનારાઓ પર આવેલાં “ સરે ” પરગણાંમાં છે. દવા દારૂ

શું તમને
રાખરખી
બરડું છે! ત્યારે
મારા બધાં આંખે
હૈલતમાં દષ્ટત
ડાયરી ગ્રાંટે
ગોખા.

ઓસદમાં ફાંફાં મારનારાઓની મેદની જોવી હોય તો “ લી ” નદીના કીનારા પર આવેલાં સ્ટેટ ફર્ડ ગામડાંમાં લાગેલી છે. ગાડી બનાવનારાઓના કારખાના લોંગ એકરમાં છે. વહાણ બનાવનારાઓ લેમએથ, એલસીમાં છે. રમકડાં અને ઢીંગલી ઢીંગલા વગેરેના વેપારીઓ હોકસટનમાં છે. જ્યારે દારૂવાળાઓના તો પીકાં મોહલે મોહલે ને શેરી શેરીએ છે. પણ આ તો હુન્નર ક્રીસ્ટીમાં પડેલા વેપારીઓનું મેજર થયું પણ વીધા, કળામાં કુશળ થએલા ક્રમારીયાનું મેજર કયાં પડેલું છે ! તેથી બનાઉ. અંધકરનાઓ, જરનાલીસ્ટો, પાંક્લીશરો વગેરે ઘણાં ખરા નવાં પરગણાંમાં થસી એડેલા છે. ચીતારાઓ, કાતરકામ કરનારાઓ ઘણું કરીને કેનસીંગટન ને કેમડન ટાઉનમાં જોશે. ગવમયાઓ, એકટરો, નાટકકારો, ડાનસરો, ગાનારીઓ વગેરે ઓમતન અને કેનસીંગટનમાં પથારી પાંથરી એડા છે. દાકતરો, સરજીયનો, વગેરે સેવાઈલ રો, બ્રુક સ્ટ્રીટ. હારલે સ્ટ્રીટ, કેવનડીશ સ્કવેર, અને ફ્રીન્સબરીનું બહોલું સરકલ ધરાવે છે. વકીલો, સોલીસીધીઓ એડફર્ડ રો ગીલફર્ડ સ્ટ્રીટ. અને કોર્ટની “ ઇનો ”માં ભરાએલા છે. પ્રીનતરો ઘણું કરીને ફ્લીટ સ્ટ્રીટ ને સ્ટ્રાન્ડ પસંદ કરી એડા છે. મેડીકલ સ્ટુડન્ટો મોટે ભાગે સાઉથ વર્કમાં વસે છે, ફૂળફૂલ મેવો મીશતાન વગેરે વેચનારા ફેરયાઓ વાહીટ ચેપલ, ન્યુકટ, લેમએથ, અને સોમર્સ ટાઉનમાં રહે છે. પારનામેંટના માનવંત મેમબરો ને સુલેહ સંપજના સુકાનીઓ, એલચીઓ વગેરે વેસ્ટ મીનીસટર, એલ ગ્રેવીયા અને વેસ્ટ એંડ વધુ લાયક ગણે છે, શેર સત્તાના દલાલો ભાવતાલ કાદનારા વેપારીઓ, અને વેપારી આડતીયાઓ, ટાઈમરનીયા બેઝ વાટર, હેવર સ્ટોક હીલ, ક્રીકસટન, અને કલેપામમાં ડોકાં તાણે છે. પરચુતણ કક્કાર્કો, ટુંક ભડોલીયાઓ છલીંગટન, પેકહામ, નોટીંગહીલ, હેકની, અને કીંગ્સ લેંડમાં રોજ મેળવે

કેમ જાણ્યું કે !
એનાર થાકે પણ
એવાડનાર નહિ
થાકે એવો
પરગણાનો
પોઈ ફાલીયા
તમારી સામે વેર
બાંધેર કીધો છે.

છે. વળી ખીલ, હુંડી પાકવા અગાઉ વટાવનારાઓ, એડલફી ને રીજન્ટ સ્ટ્રીટની આસપાસમાં પડેલા છે. જ્યારે શીખેલા લુટારાઓ, ખીસા કાતરો, હાઈકલાસ ઓગરમચીઓ વગેરે વોલવર્થ ને ઓલ્ડ કેન્ટ રોડની નાની ગલીઓમાં ગુંછકું થઈ ફરે છે !

છે કોઈ માયનો પુત્ર જે હવે લંડનનું ખુણું નહિ જાણી શકે ! બસ જે ચીજની ખરીદી કરવી હોય તે પહેલાં સોદો કરવાની જગ્યા શોધો ને તુરત યાહોમ ધસ્યા જાઓ કે નીકાળ આપો ! ક્યુ લાઇ સાહેબ, આયા સાહેબ કે ખ્યાલમે, યા બુલા બુલા, કહો સો કહો :—

લંડનના
ફેશનેબલ
આરકેડો.

જ્યારેખી ઇવાઇન્સ, ફ્રેઝર ને વાહીટવે લેડલોની દુકાન આગળથી બંદાની સવારી જાએજ ત્યારે તમારા કમતરીનને મુંઝમાં સહેજ હસવુંખી આવેજ કે લોકો આંહી વાહીટવે ને ઇવાન્સ પર શાના મરી ફીટયાં છે !! શું વાહીટવે તે કંઈ મુંબઈનું ફેશનેબલ મંદીર છે ? અરે દીકરાજીઓ લંડનમાં એથી સરસ એને ટકકર મારે એવાં ગંજવર આરકેડો પડેલાં છે, ત્યાં તમારા સાબુઈ ગોટી જેવા વાહીટવે ને લીમની લાકડી જેવો ઇવાન્સ શું બીશાદમાં ! આખાં લંડન શહેરમાં એ આરકેડો પર વીરોધ ફુર્યાની છે. બસ એક વીઝીટ આપો ને જુઓ કે તમારું મન જલકઈ મલકઈ જાએજ કે નહિ. આ આરકેડોમાનું સઉથી જાણીતું “બરલીંગટન આરકેડ” છે, જે આજે લંડનના એક “મખખઈમેવા” તરીકે દરેક લંડનીયાને મોઢે પસરી રહેલું છે. પીકાડીલીના એક કારનરથી બરલીંગટન ગારડનના બીજાં ખુણાં સુધી લંબાએલું આ આરકેડ રંગબેરંગી કલરની આરાસ્તા વીન્ડો સાથ તમેને આવકાર દે છે. બસ એક લટાર મારો, મનપસંદ

ફેશન બાજુ
મંદીર.
બાણીતું
અરલીંગટન
આરકેડ

અરલીંગટનના
લાડકલી બહેન
લડગેટ આરકેડ.

ચીજ ખરીદો ના ખરીદો તેનો સવાલ નથી, પણ બલા
ધનેતરનું પથ્થરનું હુધયુંખી પીગળાવી પસંમાંથી પાકીટનો
પ્રવારો વરસાવે એવું આ બાણીતું “અરલીંગટન” છે.
દરેક સામપલની ચીજો વીન્ડોમાં શોભાવા ત્યાં મુકી છે.
બસ જે ચીજની ખરીદી કરવી હોય તે શોખનો “ગેટ”
ઉઘાડી અંદર જાઓ ને સીકકો ઉઘારી પડીકું લઈ ચાલતા
થાઓ. સઉથી સહેલો માર્ગ પીકાડીલી જતી “બસ” છે,
એક પેનીમાં સીધા ત્યાં ઉતારશે. ખીજાં આરકેડોમાં લડગેટ
સરકસના મુખડાપર આવેલું “લડગેટ અથવા ઈમ્પીરીયલ
આરકેડ” સાધારણ ઘેર વપરાસની ચીજો માટે બહુજ
ઉપયોગી છે. આહીં નોવેલના શોખીનોએ તેમજ વીઝીટ
કાર્ડ છપાવનારાઓએ તો જરૂર જવું, એક એકથી સરસ
ડીઝાઇનના કાર્ડો ને આંખે ઉડી વળગે એવી નોવેલો હાથ
કરી શકશે. જે અંગરેજ વેચાણ સાંટાણનો અચુક આયનો
જીવો હોય તો પછી “અરલીંગટન” ને તેની સાવકી બહેન
“લડગેટ આરકેડ” ને જરૂર એક વીઝીટ આપજો. એ
ઉપરાંત પીકાડીલી આરકેડ, રોયલ આરકેડ, રોયલ ઓપેરા
આરકેડ વગેરે ખુણે ખુણે પડેલાં છે પણ કંઈ દમ
જેવું નહિ !

જ્યારે ધોબીતલાવ પર નવી અગીયારી પાસેના ત્રણ
માળેનાં ઘરમાં રહેતો હતો ને કોઈ દીવસ આદમજી પીરલાઈની
મજલી બજારમાં ડોકયું કરતો તો તારે “ગે સળગા ગે શેઠ,
સફેદ પાણીયા હાય” કરી જે માછણુ લાડ ઓવઘના
ઓરંગા મોદેથી ફેંકતી હતી તે હજી મારે કાન ગણગણ્યાં
કરે છે.

ત્યારે આ ખીયારી અભણ બાપડીને ખલેમ કરનારાઓ

પેલી લાંડનની
મજ્જી બજાર.
બીલીંગ્સ ગેટ
મારકેટ.

જો લાંડનની મજ્જી બજારમાં આંટો મારે તો શું ધારે !
અરે કાંઈ તાંહની રાથોડી કાઢીની એક લપડાક મારે તો
રગડી નાખે એવી કદાવર બાંધાની છુટ્ટી બકેરીઓ ને કાંઈ
આંહીની બોલીબટાક કોકણની કાતણો ! રફીકા જરા ફારસ
જોવો હોય તો બરી ફજેરમાં પહોર ફાટે તે પહેલાં સવારના
પાંચ ને આંઠની વચમાં કસનમ હાઉસની પડોશમાં આવેલી
લોવર થેમ્સ સ્ટ્રીટની જાણીતી બીલીંગ્સ ગેટ મજ્જી બજારમાં
જરૂર આંટો મારજો, ને જે તમારો હોંશ દરખ હોશે તે
આએ સવારની મજ્જી બજારની વીજીટ પુરો પાડશે.
ટયુબ ટ્રેનમાં સહેલ કરનારાઓને માર્કલેનનું અંદરગાઉન્ડ
સ્ટેશન નજદીક પડશે. આ મારકીટ એટલી તો ગંજવર ને
આરટીસટીક છે કે દર વરસે સરેરાસ વીસ લાખ પાઉન્ડ
એટલે ૩ કરોડ ૨૦ લાખ રૂપિયાની ત્યાં મજ્જીઓ
વેચાય છે. મારા આપ મારકીટ કે મજ્જીનો તલાવ !
નાજી તરફડતી એમ તરત ને તરત તમોને વેતરી આપે તે
જોઈએ તો બોધલ કરાવીને ખાઓ ને જોઈએ તો સાસ
પાટ્યો કરાવીને ખાઓ. મુંબઈની કાતી ખાસ સાત દીવસ
બરફમાં રાખવાની વાતજ નહિ. બસ લાંડન જવું તો પેહલે
તાજી મજ્જી ખાવા બુલવું નહિ. એ ઉપરાંત તાજી તરકારી
ફળફલાદી માટેની બીજી ઘણી મારકીટો છે, જે તેના
શોખીનોનો શોખ પુરો પાડવા ઠીક છે; જેમકે લાંડન શ્રીજના
દક્ષીણ છેડે આવેલાં સેન્ટ મેરીઅર ચર્ચની પડોશમાંની બરો
મારકીટ લીલી તરકારી માટે જાણીતી છે. લોંગ એકર ને
સ્ટ્રેન્ડની વચમાં આવેલી ક્રોવેન્ડ ગારડન મારકીટ, પુરટ, પુલો,
તરકારી માટે સઉથી મોટી ને આદર્શાહી ગણવાનો દાવો
કરે છે. એ ઉપરાંત લેડન હાલ સ્ટ્રીટની લેડન હાલ મારકીટ,
મરઘાં બટકાં ચલીયાં વગેરે માટે જાણીતી છે. ન્યારે સ્મીથ
ફીલ્ડની મેટરોપોલીટન મીટ મારકેટ ગોસ માટે પ્રખ્યાત છે.

બીજી તીજી
મારકેટોનું
મેનર.

બનતાં સુધી સકાળે ઉઠી “ બસ ” પકડવી. “ બસ ” જેવી ખીજ સગવડ કોઈ સાચવશે નહિ. એ ઉપરાંત ન્યુ કેટલ મારકેટ, ટેટર સોલની ઘોડાની બજાર, વગેરે ઠીક છે. વળી સટોળીયા મંડળની મેમબર શીપ ધરાવતા હોવ, ને મુંબઈની શેર બજારની ટીકીટ ધરાવનારા મેમબર હોવ તો કેપલ કોર્ટની “ સ્ટોક એક્સચેન્જ ” જેવા ભુલશે નહિ. આ શેર બજારમાં બહારના વીઝીટરોને ખીલકુલ આવવા દેવાની પરવાનગી મળતી નથી છતાંખી કોઈ એકાદ ત્યાંની ટીકીટ ધરાવનાર મેમબરનું પુછકું પકડશે તો કામ થઈ જશે ! લાઈ લાગે લાકડાં ફાટે તેવો હાલ વખત છે, સમજ્યાની લાડ ! એ ઉપરાંત દુનિયાને મોઢે રમી રહેલું લોઈડઝનું એક્સચેન્જ બજાર જેવા ભુલશે નહિ. લંડનના શીપીંગ વેપાર વણજમાં તો આગેવાન નામ લોઈડઝનું છે.

લંડનની
નામાંકીત ડોકો
યાને ગોદીઓ.

ત્યારે આપણે લંડનના બજારો તો તપાસ્યાં હવે લંડનની ડોકો યાને ગોદીઓપર ઉડતી નજર નાખીશું. ખાધી મળી લંડનમાં ૧૩ તો ગોદીઓ છે, મુખ્ય ગોદીઓના વીસતારના આંકડાઓ તો જુઓ ! લંડન ડોક (તીલબરી બાજુએ મુકતાં) ૧૨૧૪ એકરનો એરીયા ધરાવે છે, લીવરપુલ ૧૧૭૧ એકરનો, બરકન હેડ ૫૦૬ એકરનો, અને ગ્રીન્સપી ૧૦૪ એકરનો એરીયા ધરાવે છે. લંડનની મુખ્ય ડોકો વળી નીચલા આંકડાઓ દેખાડે છે. સેન્ટ કેથેરાઇન ૨૪ એકર લંડન ૯૦ એકર, સરે કમરશીયલ ૩૭૦ એકર, મીલવોલ ૨૦૦ એકર, વીકટોરીયા અને આલબર્ટ ૨૦૦ એકર, ટીલબરી ૩૫૦ એકર ! વાહ શાખાસ લંડન તુંખી બખ્તાવર બાપની બખ્તાવરજ બેટી છે જો ! જ્યારે તારા પેટાખાના પાસરાંઓ આટલાં બધાં છે તો પછી તારો વેપાર વણજનો આંકડો આખો કાચ્ચી કુમારી નજર એકાદ ઉડતી

પારસી
આરામગાહ.

સરવેથી શું લઈ શકે! એ ઉપરાંત કીમિતોરીઅમ, આરામગાહની જગ્યાઓ પુશકળ છે. વોડાંગ નામની આરામગાહમાં પારસીઓની આરામગાહખી આવેલી છે. ખાસ પારસીઓએ ત્યાં સગડી જેવું નામનું એક નાનકડું મકાન બાંધ્યું છે, જ્યાં આપણા પુરાતન રીવાજ પરમાણે અફરગાનીયું, ખુમચો, ચમચ, ચીપ્ચો, લણવાની ચોપડી, મખમલની ટોપીઓ વગેરે રાચરચીલું ભર્યું છે. પણ મોટી દીલગીરીની વાત છે કે પારસી કામનું ત્યાં વગવાળું મંડળ વસ્તું હોવા છતાં પોતાના ધર્મ રીવાજોનું આ પવીત્ર ધામ કે જ્યાં તેમના લાગતાવળગતા અનેક દોસ્ત આસનાવો આ ખાકની નીચે શાંતીમાં સતેલા છે, તે જુવો કે પારકે હાથપર પારકી જગ્યામાં પોષણ પાસખાની માટે છઠ્ઠે ખુણે પડેલું છે. અફસોસ સદહજર અફસોસ, ઓ ત્યાં વસ્તા જરથોસ્તી અવલાદના નેક ફરઝદો, શું ખુદાયે તમોને નેક બીદાયત બક્ષી નથી કે જેને પ્રતાપે તમારી પોતીકી પવીત્ર આરામગાહપર મહીને એ મહીને નજર નાંખો! રક્ષીકા આએ તાજે દાખલો તમારી પાકટ બુધ્ધીને અરપણુ કરો ને તે પર નીરાંતે વીચાર કરો કે ખરેજ મુવેલાંની ત્યાં શી હાલત હશે! અલખતાં જ મહીનાના મારા પ્રવાસમાં સઉથી લાંબો વખત મેં લંડનમાં કાઢ્યો હતો, અને મારા આવી રહ્યાની બીજજ વીકમાં ત્યાં કમનસીબે એક ગમખાર બનાવ બનવા પામ્યો. મી. જાહાંગીર ખરશેદજીની આલડરમેનબરીમાં આવેલી ઈંડીયન ક્યુરીઓસ યાને હીંદી કારીગીરીની પેઠીપર આ મારી પહેલી વીકીટ હતી, અને લલા લામ મી. ખરસેદજી સાથે હમારી ખેર અફીયતની અદલીઅદલી થતી હતી એવામાં એમના એક ફ્રેંડ મી. રતન દેશાઈ ત્યાં ખચર લમ આવ્યા કે કવેટાવાળા ખાન બહાદુર ખરજેરજીના જવાન એટા જહાનસોજ લંડનમાં

સેવકના
ખી દીલગીર
દાસ્તાન.

એ ગઈ કાલેના હંક થયા છે એવી તેમને 'મી.' મુલ્લાં તરફથી
 પ્લાતમી મળી છે. બેશક ઘણું નવાઈ જેવું કે લંડનમાં ખાસ
 એક જરથોસ્તીઓની મંડળી સ્થપાયલી છે, તે મંડળ,
 લેપકાલ્યાની નામ હેઠળ વળી ઇનકારપોરેટડ થયેલી છે,
 દર વરસે આ મહાભારત મંડળીના રાધના દાણા જેટલા
 હીસાઓ તપાસવાને જન્યુકનો સોલીસીટરોને વરસ દીવસે
 ચોક્કસ ફકમ આપી ખાસ રોકવામાં આવ્યા છે, મંડળીની
 મુખ્ય મતલબ લંડનમાં વસ્તા દરેક જરથોસ્તીઓને તત્કાલીક
 મદદ આપવાની, જે તેઓ હીંદુસ્થાન જેવી માંગે ને પધસા
 નહિ હોય તો લોન ધીરી પેસેજ અપાવી હીંદુસ્તાન રવાના
 કરવાની, પાશ્ચી આરામગાહનો બંદોબસ્ત જળવવાની, ને
 સર અવસરે પેટ તાલું કરવા મોટાં મોટાં દીનરો કરવાની છે,
 છતાંબી તેમના યુદ્ધ જપ અધારી સોસાયટીમાં તારા સીતારા
 જેવું ઉજરડું કરી નાખી પધસાની નાની જેવી પોટલી લધ
 રીટાયડ થએલા નામદાર સેક્રેટરી સાહેબથી એક સરકયુલર
 બી નહિ કદાચું કે જેથી લંડનમાં વસતા પારસીઓ તો
 જાણતે કે આવો ગમખાર બંતાવ બન્યો છે ! લધ આપણને
 ખબર નહિ મળે તો તકરારને ખાતર કયુલેબી કયે કે
 આપરે મંડળીના મેમબર નથી એટલે કદાચ તેઓને તેમ
 કરવાને બની શકે નહિ, પણ અંદુસના આધાએ મંડળીના
 મેમબરને તો ખબર આપવી હતી ! યુદ્ધ તેમની મંડળીના
 આગેવાન મેમબરો મી. રતન દેશાઈ અને મી. જાંહગીર
 ખરશેદજી આ અધેર કારભાર માટેની મારી રમુજ ટકાર
 પરથી બેલવા લાગા કે, "શું કયે" મી. શરોફ, આએ હમબગડમ
 કંઈ આંજનું નથી. એ તો અહીં ચાલતું આવેલું છે ! અરે વાહરે
 વગવાળાં મંડળ, વાહરે તારી રીતને ! લાઈ સ. ટા. દશ
 વાગે નેકરોપોલીસના સ્ટેશન પરથી મરેહુમની લાશને
 આરામગાહ પર રેલવે સંતાવાળાઓ તરફથી ખાસ રવાના

કરવામાં આવતી ટ્રેન મારફતે લઇ જવામાં આવનાર છે એમ સમજી આપરે નવા સવા હોવાથી હમારા ફ્રેન્ડ્સ મી. કાવસજી કોટવાલ સાથે સ. ટા. ૧૦ વાગે ભાઇ ખરસેદજીની આફીસમાં ગયા, ને ત્યાંથી ભાઇ ખરસેદજી સાથે નેકરોપોલીસના સ્ટેશનપર ટેકસીમાં હેયુ' લીધું. આ સ્ટેશન ખાસ રેલવે કંપનીવાળાઓએ આજ કારણ માટે રીઝર્વડ' રાખ્યું છે. અને આવા ગંભીર ટાંકણે તેઓજ ખાસ સ્પેશીયલની ગોઠવણી કરી આપે છે. આફીરની છે એ રેલવે કંપનીને કે જેનેથી આપરાં હાડકાં ફેંકાણે પડેછે, નહિ તો ફાણુ જાણે કાગડો કાંલ ચાંચ મારીને ચાલી જતે તેનો પટટોળી નહિ લાગતે ! ભઈ સ્ટેશન પર જમને જોઇએ તો બે પારસી બધરાંઓ, મરહુમના નાના ભાઇ તેમની સાથે તેમનો અંગ્રેજ પ્રોફેસર, બેએક બીજા જરથોસ્તી ફ્રેન્ડો કરી આશરે ૩૦૦ ની પારસી વસ્તીમાંથી કેળામેળી પોણાએક ડજન આદમી પ્લેટફોર્મ પર દીસ્તાં હતાં, અને પાછળથી જ્યારે મરહુમના શબને ટ્રેનમાં મુકવામાં આવ્યું ત્યારે દજનેક કુલે પારસીઓ ત્યાં હાજર હતા. બધાઓ અંગરેજી ડરેશમાં હતા. તેમાં ખાસ કરીને મી. દેશાઈ, મરહુમનો ભાઇ, અને તેમનો પ્રોફેસર અંગરેજી એડીક્ટના કાયદા મુજબ ફ્યુનરલ સેરીમની વખતે પહંરવામાં આવતાં કાળા ટેલ ક્રાટ ને ચીમની હેટમાંજ સજ થયા હતા. મરહુમના કુટુંબીઓએ આરામગાહ સુધી પધારનારાઓ માટે ખાસ ફરસ્ટ ક્લાસની ટીકીટ લીધી હતી, પણ દીલગીરીની વાત છે કે ઘણી બહોંશ હોંશ ને કાલાવાલા બાદ આરમાંથીબી કેળામેળી છ જણાઓએ આરામગાહ પર આવવાને કબુલ્યું હતું. મી. દેશાઈએ મને ઘણા કાલાવાલા કીધાથી મેંબી છેવટે હા કહ્યું, ને હમો વોકીંગ સીમેટરી તરફ જવા સધળા ટ્રેનમાં બેઠા, ને ક્લાકિકમાં તો અવલમંજલના પાક

શું કોઈ એવો માએનો પુત નથી જનું દીલ આ બનાવથી થપકે !

પવીત્ર ઉંઝર પર આવી પુગ્યા. આહ શું બહેસ્તખાના જેવી જગ્યા, જ્યાં કાંઇથી રાખ રખાવટ ના ન્યાત જાતના તફાવટ વગર આ પૃથ્વીના પાતાળમાં હમેશની શાંતીમાં હીંદુ મુસલમાન, પારસીઓ, અંગ્રેજો વગેરે પોટેલા છે. ફક્ત પારસી આરામગાહજ ત્યાંની સઘડીને લીધે જુદો કટકો જણાઈ આવે છે, બાકી એકજ મેદાનના થોડાક કડકાઓ દરેક કામને વહેંચી આપવામાં આવ્યા છે. ભાઈ પારસી આરામગાહ પર આવી પુગતાંજ પેલા ચાર ફીસ્ટી ભાઇઓ મરહુમના શબની કાળી પેટી લઇ પુર ગંભીરતા વચ્ચે આપણી સઘડીમાં દાખલ થયા, જ્યાં હોલની વચ્ચે વચમાં શબનો બંધ દાબડો મુકવામાં આવ્યો, પછી તેઓમાંના એકે અંદરથી અફરગાનીયું સુખડ, ચમચ, ચીપ્પો ભણવાની ચોપડી વગેરે બહાર કાઢ્યું, અને અરદીબહેસ્તખી આ દુરવંદોએ પાક પવીત્ર જગ્યાએ રૌશન કીધો, પણ કોઇએ જીકર ચલાવીને એમ નહિ કહ્યું કે ભાઇ તમે ખસી જાઓ હમારો જીવ કચવાયછે ! હવે એ જણે જરથોસ્તી ધર્મના રીવાજો પરમાણે જોર થઇને મરહુમની છેવટની ક્રીયા કરવી જોઇએ જે માટે ફાજલ કાણુ પડી શકે ! મી. દેશાઇએ જોયું કે મી. શેરોફ અહીં આવેલાખી છે એટલે આપરે ગળે ક્રીયા કરવાનું ઓળવ્યું. આપરે આપરી ફરજ સમજી તુરતજ કસ્તી કરવા ગયા, ને આજ લઈ ત્યાંથી મખમલની ટોપી પહેરી ગેહ બણી પપેત કરી આતશની નીયાયેસ્ત કરી મરહુમના ફહ માટે શાંતી માંગી, જે વખતે ત્યાં આવેલા જરથોસ્તીઓ ખોરે માથે ખેસી રહ્યા. ધણાકો સાથે મેં જીકર કીધી કે ભઈ કસ્તી કરોની ! પણ કસ્તી સદરો તેમના તન પર તેવાર હતો કે નહિ તે તો ખુદાને રૌશન ! તુરતજ દશ પંદર મીનીટની આંખે ગંભીર ક્રીયા બાદ બધાંઓને મેં જોર થઇ ચાલવા ફરમાવ્યું, ને હમે તેનું શબ જ્યાં સુધી ખાસ તઇયાર કીધેલા ખાડામાં મુક્યું

અમુસોસ
પારસીઓ
તમારી મતી
કરી મચેલી
દીસેછે.

ત્યાં સુધી થોભ્યા; પછી સર્વએ અંગરેજ કાશીન મુજબ તે
પર મટ્ટી નાખી, પણ આપરે ગરોથમાન બહેસ્ત બોલી
મરહુમના રહ માટે શાંતી માંગવા અશો ફરોહરનો નમશકાર
કરી યથા અસેમ લણી ત્યાંથી રીફરેશમેન્ટ રૂમ તરફ બધાઓ
બેગા કદમ ઉઠામ્યા. ભાઈ આ એક કઠંગી ફેશન તો
જુઓ, કે દુનિયાનો ખજનો ખાલી કરતાં જે પ્યારો જન
અજલનો સ્વાર પોતાની ગોડમાં ઉચકી જાય છે તે મેળવતાં
પાછો મળતો નથી, તેવે વખતે ચુપકીદી અને દીલગીરી
અપ્પયાર કરવા બદલ ખાતી પીની પર હાથ મારવો એ
શું પારસી જેવી કેળવાયલી આગળ વધેલી ધર્મ ચુસ્ત કોમને
ઘટારત છે! અરે મરહુમ તરફ દીલસોજી ધરાવનારા
દીલસોજો, એક ગમથી તમારા હમદીનની લાશને સેજદો
કરવા ત્યાં પધારોછો ને બીજી ગમથી સેન્ડવીચીસ કે જેમાં
કુકર, ગાય, વગેરેના મટનના ટુકડા હોયછે તે હોંશે હોંશે
ઉછાજોછો! યા કીરતાર તારોબી કેવો કોપ જરથોસ્તી પર
ઉતરેલો છે કે આ આબદની પકડા ગોહવણુ કરવા કાઈ
માએનો પુત ત્યાં સરજાયલો નથી. ત્યાંની કમીટીના મેમબર
મી. સ્પીતામા કામા સાથ મને બહુ એ આબદ વીશે તકરાર
થઈ હતી, તેઓ પાસે મેં સોસાયટીની નેમ ને ઓળજેકટનું
પ્રોસપેક્ટસ વગેરે મેળવ્યું હતું, અને તેઓએ છેવટેબી
એજ વીચાર દરશાવ્યો હતો કે મી. શરોફ તમારા જેવા એક
બાહોશ ફ્રેન્ડની હમોને મદદ જોઈએજ માટે પપેતી સુધી તમે
થોબી જાઓ, ને પપેટી ડીનર પછી જોઈએ તો સીધારજો.
અલખતાં મી. કામા બહુજ લલા આદમી છે. મી. કામાજના
ભાઈ તથા સગાંવહાલાંઓ આજ વોટાંગની પાક મટ્ટીમાં સુતાં
છે, અને મી. કામાને એ આબદ વીશે વધુ કાળજી છે એમ
ખુલ્લું દીસે છે ખરું, પણ આ વીલાટ પડ્યું એટલે વીલાટની
ફેશન છોડી દઈ પારસી ધર્મનું ઓમડું ગોમડું અંગરેજોમાં

દેખાડી અલખામણાં કહાં પડયે એમ આ પારસી સાહેબાઓ
 કદાચ તર્ક કરતા હશેની ! વાજખી છે. બચારા પારસી
 એસોશીએશનના પ્રમુખ તો એવે વખતે એક દીવસ
 આગમચથીજ સીક પડી જાય છે પણ ખાણી પીણીમાં હાજરી
 આપવા સીક હોય તોખી જીવંત જખરી કરીને હાજરી
 આપે છે. એખી એક હુન્નર છે ! દીકરાઓ કદાચ તેવણ અમર
 જંદગી લઈને આવ્યા હોશે !! રશીકા જીએ ત્યારે કે
 એકાદ જોરાવર પારસી ઓરગણમાં તમે લંબાણ લંબાણ
 ત્યાંથી લખાઈ આવેલાં દાસ્તાનો વાંચી લાંખી લાંખી
 સમસ્તીપશનોની ટીપોખી લાંડન વાસીઓ માટે ભરી આપોછો
 પણ કોઈ દીવસ એમ તપાસ કીધીજય પુછવાની તસ્દીખી
 લીધીજ કે લાઈ આ બાબદમાં વજુદ કેટલું હશે ! હું ચેલંજ
 કરુંજ કે મેં લખેલી ખાતખી કોઈખી માએનો પુત ખોટી
 પાડી શકે ! શું એસોશીએશન જેવી એસોશીએશન મોટાં
 ફંડ સાથે સ્થાપવામાં આવીજ તો તેઓને ત્યાંની આરામગાહની
 દેખરેખ રાખવાનું મુશકેલ પડે છે ! શું તેઓથી આવી વખતે
 ખોંચ ચંદાવી સઘડીની જગ્યા ધાઈ ધાઈ ચાખખી બનાવી,
 અરદીએસ્ત રોશન કરવાની શરમ લાગેછે ? શું મરહુમના
 શખને છેવટનો સેજદો કરવા જરથોસ્તી ધર્મના રીવાજો
 પરમાણે જંદગી તો નહિ થાય પણ એક કુસ્તીખી કરવાની
 તેઓને તકલીફ પડે છે? અને વધુમાં જીએ તો ખરા કે મરહુમના
 લાઈ કુસ્તી જેવી કીયાથી ખીનવાકેફ છે ! મેં ઘણું દબાણ
 કીધું ને ખીજાઓને આ નાનકડા જવાનને કુસ્તી કરી બે
 ખોલ લણવાને અરજ કરવા કહી તો તેઓએ જણાવ્યું કે
 “મા. શરોફ એ જંદગી જાણતો નથી, ને ગુજરાતી વાંચી
 શકતો નથી.” ઘણું અગ્નયમ જેવું ! શું અંગરેજ
 માએને પેતે અવનયાં છે. લાઈ કે લાંડન શીખવા
 આવ્યા તો માખાપ, ધર્મ, વતન બધું વીસરી ગયા—અરે

રશીકા એતો
 એનો અર્થયામ
 બહુ ખુરો છે.

કુસ્તી તો બાબુએ રહી તમારો પ્યારો ભઈ મટી વાસ
કરેછ તેને એક નમન તો કરો ! અફસોસ ઓ માબાપો,
બસ છેવટે એટલું જ કહી આ પ્રકરણ ખતમ કરૂં કે ભદ
પરન્ને એવી સુધરેલાંઓની કેળવણી પર કે જેથી પારસી
કામનું ઝળકતું ભવીશ આવી કાલી તીલીથી ખરદાય છે.
બેશક ગમે એવા સીદા વાંદળાનેથી સુનેરી કીનારીની બોરડર
હોય છે, પણ આ તો સુનેરી વાંદળાં સુધરેલી કેળવણીનો
ખુરશીદ સીદા બનાવે છે ! ! પણ બધાંજ સાહેબાઓ બની ને
મદમ પરણી બેઠા છે ત્યારે પારસી આરામગાહ માટે કુદરતી
રીતે તેઓને દાઝજ કહાંથી રહે !

દીકરાઓ ધ્યાન ધરન્ને કે ખુદાઈ લાકડીનો અવાઝ
ગેબી છે, પછી જીવતા હોઈશું તો ચંદ રાજમાં જોઈશું !
ઈનશાઅલ્લાહ ! !

પ્રકરણ ૧૫ મું.

ઓ રીવોર ! ડીઅર લંડન.

લંડનની માનીતી
"હાઈક પાક".

બસ દોરતો ઘોડે ચઢી રહ્યાં છ કે શીલ્લા દીકરા
બધાંનાં બરડા પસવારીયા ત્યારે હાઈકપાક કેમ પાછળ પડ્યું !
કમ ઓન ચાલો કલેબાઓ, હરતાં રમતાં તમેને તાંહબી

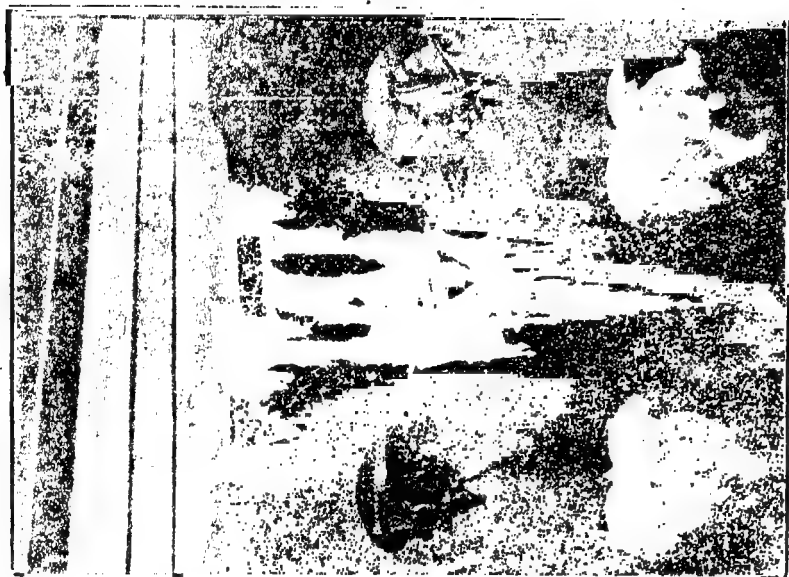
ફેરવી લાવું ! જ્યાં હાથી તણાઈ જાય તાંહ બકરી પાર પુછે તેમ બધાજ હાઇપાર્ક હાઇપાર્ક બંધે પછી આપરે કાંહ તાંહ આપરે ચતો ચાંપવા બેસીયે ! “ચલ મેરે ભઈયા અબી તો ચલ” કરી સાહિબમપટન રોથી બે મીનીટને છેટે આવેલાં રસલ સ્કવેરના ટયુબ સ્ટેશનથી ટીકીટ લઈ એકાદ સાંજે હાઇડ પાર્કમાં ઉતરી પડ્યા. હાઇડ પાર્ક કારનરના સ્ટેશનપર ઉતર્યા કે આ હળફળીયું બકળીયું તમારી નજરે પડશે ગંજવર પથ્થરના ત્રણ ચાર મહેરાઓ વાટે અંદર જાઓ ને નજર કરો કે કુદરત ફેટલી બધી લાંડન શહેર પર કુરબાન બની છે. દીકરાજીઓ છેવટના છેરા છોરવીને કહુછ કે હાઇડપાર્ક પરીપેકર પોટટી-ઓનું પરેસ્તાન છે, માટે રેંજપેંજ ફ્રેશમાં જવાને માંડીજ વાળજો. એકાદ તેવોજ ચારથી પાંચ ગીનીના ખાસ સ્પેશીયલ હાઇડપાર્ક સુટ, તેવાંજ ૩૦ થી ૫૦ શીર્સીંગના હાઇડપાર્ક સુટ, હાઇડપાર્ક ટોપી, હાઇડપાર્ક છતરી યા લાકડી બધું હાઇડ પાર્કજ જોઈશે ! પણ તમે મુછમાં હસોછ કાંય ! મકુંજે તમારા ગ્લેસસટન બેગમાં આ સ્પેશીયલ ફ્રેશની પહેલેથીજ જગા કરી રાખજો નહિ તો વરી ભુલી જશો તો કારા થશે. જેમ ટીપટાપ થઈને જશો તેમ “બાહિવાહિ” વધારે થશે, તેમાં વળી જ્યારે એંડ હોય ત્યારે ખાસ અપ દુ ડંટ બનીનેજ જવું. બાગ છે તો ચઉટે ખુશાળ ! સુંદર આરાસ્તા કીયારા, નાનકડા ધુવારા, ફાંકડાં ધુલોની ધુલવાદી, કંઈક મુઠ્ઠીભર પુટલાંઓ વગેરેની સુંદર રચના અચ્ચીતજ મનન કરવા જોગ છે. બાગના મુખ્ય એટરેક્શનો એક તો “રૉટન રો” રૉટન રો ને બીજું સરપનટાઇન લેક છે. “રૉટન રો” બાગ અચ્ચીતજ રૉટન છે ! પણ એમ કાંય હશે ? હા અમીરો, ઉમરાવો, પ્રીન્સો, ડ્યુકો વગેરે રાઈડીંગ કરવા ત્યાં પધારે છે. કોઈકોઈ વાર બાદશાહી સવારીબી ખાસ ત્યાંની મેદની નીહાળવા પધારે છે. વચમાં ઘોડા કુદાવાની સીધી ને

“રૉટન રો”
બાગ “રૉટન”
પાય છે બંધ કે !

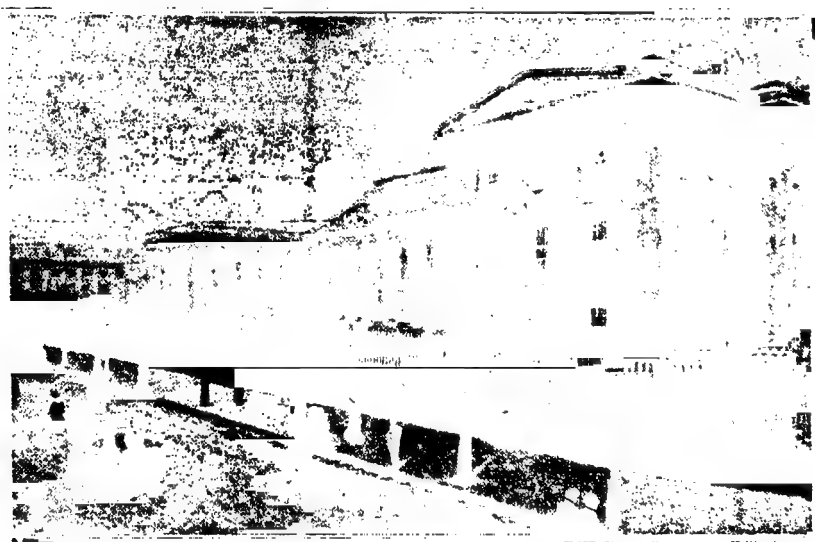
અને પક્ષા
"સરપનતાઇન
સરોવર."

સીધી જગ્યા ને આબુઆબુ વળી ગંજવર પ્રોમેનેડો ! એસવા
ઉડવાની સગવડ સારી છે સાહેબો ! પણ દપ દેતી કે એઠા કે
ચપ દેતીકે પેની ઓકવી પડે છે જે ત્યાં ફરતાં માનસો વસુલ
કરે છે. એ ઉપરાંત સાંજને છેડે સુમારી છોકરીઓની સમી
સાંજની સમાજ સરપેનટાઇન લેક આગળ મળે છે. આ
"લેક" યાને નાનકડું સરોવર ત્યાંની પોરીઓનું બહુજ
માનીતું છે. હજારોની સંખ્યામાં આ મીઠી મકકારી
મહાબુબો ત્યાં બધે ત્રણ ત્રણની તોલકી બની ફરતી રહે છે,
ઘણીકા સરોવરમાં નાનકડાં હોડકાંઓમાં એસી હલેસાં
મારવાની ગમ્મત મેળવે છે, જ્યારે કેટલીકા મોટે ભાગે
ત્યાં સધર બીલ્ડુ શોધવા આવે છે. મકુજે સાહેબોને ખાસ
અરજ કરું છું કે તમારી નજર દોડાવવા પહેલાં બહુજ
ગંભીરતાથી વીચાર કરવો. એ નજર એક એવી જાતનો
સીતારો છે કે કોઈવાર કરોડોની ઈજ્જતખી ખાકરાખ કરી
નાખે છે. એજ પાપી નજરે હમારા જની દોસ્તનો ગોલાખી
માલ નાબુક લપડાકથી સીહા બનાવ્યો હતો. ટુંકમાં મહેરબાને
મન તમારા ડોળાના વાહર સીધા રાખશો તો તમારી ઈજ્જત
માં ઉમેરો કરી પાંચે પોહર પંકાશો એ બોલો લખી રાખજો.
દેશ પરાયો છે ને ત્યાં તમારો રાકથોક ચાલવાનો નથી.
ભાઈ તો હમારા એમજ સમજેલા કે ફાંકડો દેશ છે એટલે
આઈગ્લાન્સ ચલાવવામાં વાંધો નથી પણ ભાઈની દોળાના
ધોડા જેવી ચાલે ભાઈને તો કેહા એવા અળખામણા બનાવ્યા
કે કોઈએ ફુલ સુંઘણી કરવાનું અખાડા કીધું. "કહેજે
જનમાં કોઈ જાને નહિ ને હુખી વરની કુખ; ગાડાંમાં કોઈ
લીએ નહિ ને દોડી દોડી મુખ" તેમ બધાં ઘેરનાં માટલાં સમજ
પાણી પીવા જાઓ તે કેમ જાને ! માટે ઓ લંડન જનારા
મરદની મટોડીના માટલાંઓ, આએ ચીમકાથી સહેજ કાન
ચીમટજો ને ચેતી ચેતી ચાલજો. ચાલો શીખામણની રીપ

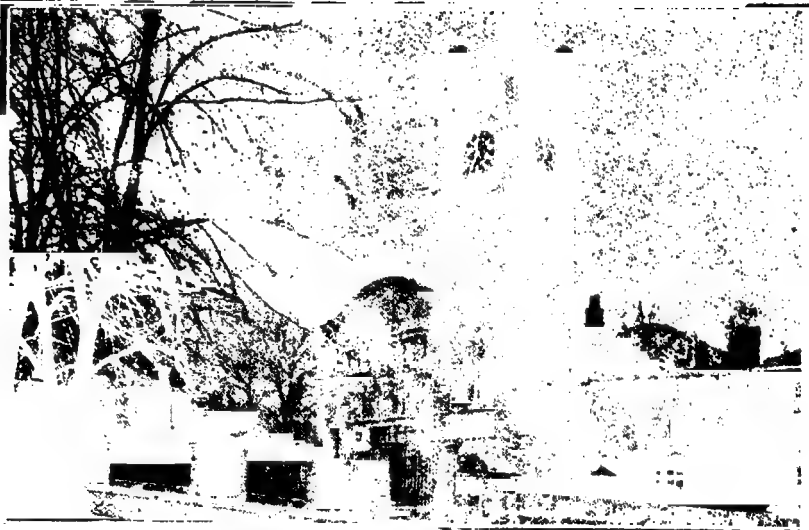
હાઈક પાક
જાઓ તો જરા
ચશમ
અમકારાખી
"હાઈડ" કરજો.

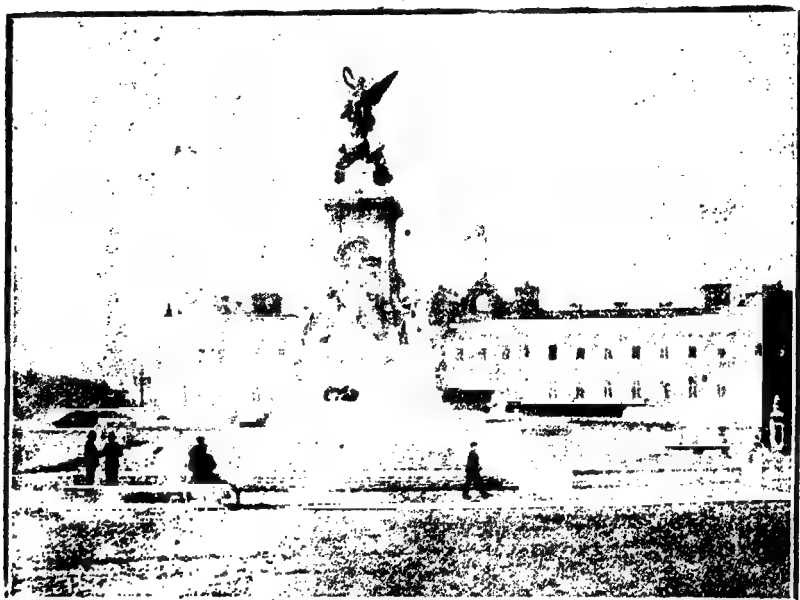
૭: ફેનસીગટન ગારદનનું આદ્રશાહી આવકું. બુઝા પાનું ૧૯૪ મું.

શ્રીટીશ શહેનશાહતની નોક જાળવતો કુલ દુનિયાનો ખમ્ખનો ધરાવતો કસ્ટો
બીટીશ મ્યુઝીયમ. બુઝા પાનું ૧૯૫ મું.

લંડનનું પ્રખ્યાત હોરનીમેનનું મ્યુઝીયમ. જુઓ પાનું ૨૦૦ મું.

ન મદ્રાસ શહેનશાહ જ્યોર્જનો રાજવંશી પેલેસ બકીનગામ પેલેસ. પેલેસની સામેજ રાણીમાતા વીક્ટોરીયાનું શુશાનીત આવડું દીસે છે. જુઓ પાનું ૨૦૧ મું.

બહુ થઈ, હવે તો ઉકળેલો જીવ થડો પાડવા હાઈડ પાર્કના ફાંકડાં ગારડન રેસ્ટોરાંમાં જઈ એકાદ કાફીનું કપ સીપ કર્યું. ટુંકમાં કાફી પીચી તમારા કમતરીન બગીચાની લટાર મારવા નીકળ્યા. ભઈ મારા વજીજાનો વીસતાર તો જીઓ, ફક્ત ૩૮૮ એકર ! ! દાખલ થવાના ત્રણ ચાર માર્ગોના મુખ્ય દરવાજાઓ એકસફાઈ સ્મીટનો મુખડો, મારબલ આર્ચ, હાઈડ પાર્ક કોનરના બાદશાહી મહેરણો ને નાઈટસ બ્રીજ આગળના પ્રીનસેસ ગેટ ને આલબર્ટ ગેટ છે. દીકરાઓ ખાસ કરીને સરપેનટાઇનની સીઝન વખતે ત્યાં રોજ લટાર મારજો, બરફ પર સ્કેટ કરતી ગોરી ઘટમારી ગોલાબણોને ડાન્સીંગ કરતાં જોઈ હૃદયું હરખાઇ જશે. આ લેક વળી તરવાની કસરતમાં, હોડકાંની સરત વગેરેમાં બહુજ માનીતો છે. ટુંકમાં આ લાંડનનું બહેસ્તખાનું જેને નહિ જોયું તેનું જીવવું હું તો હરામ સમજીશું. જ્યાં અંગરેજ પ્રજાની કુરબાની, ત્યાં કંઈ તો હોવું જોઈએ ને તે બધું આ હાઈડ પાર્ક પોતાના બીતરની “હાઇડ” યાને ચામડીના પડમાં બધું હાઈડ કરે છે યાને છુપાવે છે, પણ જ્યારે હાઈડ પાર્કને સાતમે આસમાને ચઢાવી ત્યારે એની પાસેની પડોસણ “ટોમ બોય” કેનસીંગટન ગારડને શું ચમતો ટોડ્યો ! લગભગ ૩૦૦ એકરનો એરીઆ થેરી લેતો આ ગારડનખી સગી માએની પ્રીતી મમતા જીતવા નસીબવંત નીવડે એમાં શક નથી. બેશક બગીચામાના “એલ્મ” ના ઝાડોની શીતળ ઘટ્ટા, ને નાના પાણીના ખાપોલીયાં “રાઈંડ પોન્ડ” ને “લોંગ વાટર” પરની થંડીની મોસમની સ્કેટીંગ એ મુખ્ય મોહીની લગાડનારા મથકો છે. પોરીઓના જીપલાં આંહીખી બહુજ જોશે. વળી એ બગીચાના બાદશાહી ખેંચાણો તો તેના દક્ષીણ પુર્વ ખુણામાં આવેલું જંગી આલબર્ટ મેમોરીયલ ને તેજ ગારડનનો ઇતીહાસીક માહલ કેનસીંગટન પેલેસ છે, બેશક આનું ફાંકડું

હાઈડ પાર્કની
બહેન
જગમશકુર
કેનસીંગટન
ગારડન.

૧૭૫ લાંડનનું
સહિયો આલો
રાજવંશી આવલું
આલખટું
મેમોરીયલ.

મેમોરીયલ, તેની આવી ઉત્તમ કારીગીરી સાથનું તો મેં
આખાં ઈંગ્લાંડમાં જોયું નથી. મહારાણી વીક્ટોરીયાએ પોતાના
રાજવંશી ખાવીદની યાદમાં બંધાવેલાં આ બાદશાહી
મેમોરીયલને જોતાંજ તમે “ ધન છે બસ ધન છે ” નો
ઉગાર કાઢ્યો. આ રાજવંશી મેમોરીઅલ જમીનથી ફક્ત
૧૭૫ ફુટ તો ઊંચું છે. નમુનેદાર કારીગીરીથી મઢી લીધેલાં
છત્ર નીચે મહાન પ્રીન્સ કેનસર્ટનું ફાંકડું પુટલું છે.
પુતલાંના ચારે ખુણીયાં શોભાવતાં શુશોભીત આવક્ષાંઓ યુરોપ,
એશીયા, આફ્રીકા ને અમેરીકા મળી ચારે ખંડોનો ઉત્તમ
ચિતાર તમારા મગજને ગોખલે બેસાડે છે. વળી સર્જેમરમરની
મોટી સીડીને ચારે ખુણે બેસાડેલાં ચાર આરસપાહણી
આવલાંઓ, વેપાર, ખેતીવાડી, શોધ ખોળ ને હુન્નર કેળવણીનો
ઉત્તમ ખ્યાલ આપે છે. વળી મેમોરીયલના મોટા પાટલા પર
ચારે બાજુએ ફરતાં દુનિયાના મહાન કવીઓ, ચીનારાઓ,
કારીગરો, મ્યુઝીશીયનો, શીલસુફો, ચોલમાઓ ને આરકીટેકટોના
મુંદર આવલાંઓ કેતરેલાં દીસે છે. બસ દોળા ચકકર
ખાઈ એક એકને ટકકર મારે છે ! એકસો ને વીસ હજાર
પાઉંડ એટલે રૂપીઆ અઠાર લાખના જંગી ધુમાડાને બોગે
ઉભું થએલું આએ આવલું જેને નહિ જોયું તેની જાંદગી
સોદા લેમન પીવામાં ગર્ધ એમ હું સમજીશ. ખીજા બગીચાઓ
લાંડન ને તેની આસપાસના પરગણાંઓમાં પુશકળ છે, પણ
આ બેના હરીફ કોઈ નથી. એમતો કયુ ગારડન, રીચમંડ પાર્ક
રીજન્ટ પાર્ટ, સેન્ટ જેમસીસ પાર્ક, માર્ગલ હીલ, પ્રીનીચ
પાર્ક, ફ્રીન્સઅરી પાર્ક વગેરે ધણાખી પાર્કો પુરસદનો વખત
ગાળવા ઠીક છે, પણ તોખી આ ધુંછડામાંના કેટલાક તો ખરેખર
એક યા ખીજા કારણસર જોવાજો જોઈએ. પહેલે આપણે કયુ
ગારડન પર નજર દોડાવીશું. “ કયુ ” જોવા જવું હોય તો
સહિથી સહેલો માર્ગ ટયુઅ છે. પીકાડીલી ટયુબના ડાઈબી

કયુના પરગણાંનો
પદમાવતી
‘કયુ ગારડન.’

સ્તેશન પરથી ટીકીટ લઈ હેમરસ્મીથ જાઓ ને હેમરસ્મીથથી પછી ટ્રેનમાં યા તો કે “ બસ ” માં કયુ જાઓ પણ “ બસ ” સીધા બગીચે પુગાડી આવશે. આ બ્રેન્ડફ્રીડને રીચમંડની વચમાં આવેલો બ્યુટીફુલ બાગ લાંડનની જેનરલ પોસ્ટ ઓફીસથી સાત માઈલને છેટે છે. ઝાડપાનનો સુંદર બગીચો, ઈંગલાંડના આગલા શહેનશાહ જ્યોર્જ તીજનો એકવારનો જુનો ખંડીયેર પેલેસ, ગંભીર પામ હાઉસ, નાનકડાં જેવા લાયક ઝાડપાનના આરાસ્તા મ્યુઝીયમો, ગારડનનું જેપાનીઝ સ્ટાઈલનું “ પેગોડા ” ને બગીચાની ફાંકડી રચના વચ્ચેનો લેક બેશક કયુ ગારડનને આગેવાન હરોલમાં મુકે છે. હાઈડ પાર્કને કેનસીંગટન વીશાળ છે, પણ કયુ જેટલા ફાંકડા નથી. કયુમાં એટરેક્શનો બહુ છે, પણ હાઈડ પાર્કને કેનસીંગટન જેટલો પોપ્યુલર નથી. રોજ અપોરથી લોકને જેવા માટે ગારડન ખુલ્લું છે. મોદું મટમટાવા ટી હાઉસો પુશકળ છે. ઈંગલાંડ જાવોતો એકાદ સાંજ ફાજલ પાડવા ડાબેરીમાં તપકાવી લેવું. શીન્સબરી ને ગ્રીનીય પાર્કમાં બેશક દમ નથી, પણ

ગ્રીનીય પાર્કમાં
એકાદ સાંજની
ભટાર.

ગ્રીનીય પાર્ક તેની જગ આશકાર “ ઓબસરવેટરી ” માટે પ્રખ્યાત છે. ગ્રીનીય જાઓ તો જરૂર ત્યાંની ઓબસરવેટરીપર જઈ બહાર ગોઠવેલું રાક્ષસી કદનું ઘડીયાળ જોજો, તમેને સેકંડ સેકંડનો ટાઈમ બતાવશે. આ ઘડીયાળને આધારે બીજાં ઘડીયાળો સેટ કરવામાં આવે છે. વળી ટેકડી પરથી આખાં ગ્રીનીયનો વ્યુ બહુજ સુંદર મળે છે. જરૂર જોજો, બે ચાર ફ્રેંડનો ઝાક જમ્બેલો ઉચકી જોજો. વેસ્ટ મીનીસ્ટરથી ત્રામ લેશો તો સીધી ગારડનના નાકા પર મુકી આવશે. હવે જેવાના રહ્યા પેલા વાપર વખાતા પડેલા સેંટ જેમસીસ પાર્ક, રીચમંડ પાર્ક ને રીજન્ટ પાર્ક. ચેરીંગ ક્રોસ, પોલ્કપોલ ને વાઈટ હોલની લગોલગ આવેલો સુંદર સેંટ જેમસીસ પાર્ક ૯૦ એકરનો એરીઆ ધરાવે છે. બગીચો, ફુલપાન, ફુંવારા રાઈડીંગ ફાટ,

રાજવંશી વલકે
'સેંટ જોમસીસ
પાર્ક'.

વગેરે સાધારણ હીક છે. એડમીરલટી, હોસ' ગાડ', ટ્રેઝરી,
નવી ફોરેન ઓફીસ, બોર્ડ ઓફ ટ્રેડ અને અગત્યની બીજી
મુખ્ય સરકારી ઓફીસનો ત્યાં જુમખો બન્યો છે. બર્ડ કેન્
વોક તરફ મોઢું કરતાં દક્ષીણ બાજુએ મોટી રેલીંગટન બરાખ
જણાય છે. ઉત્તર તરફ માર્લબરો હાઉસ ને સેંટ જોમસીસ
પેલેસ ને તેના છેક પશ્ચીમ ફાંટાં પર આપણા બખતાવર
શહેનશાહ જ્યોર્જનો બકીનગામ પેલેસ આવેલો છે. પેલેસની
પાછળ શાહી બગીચો છે. મહારાણી વીક્ટોરીઆનું અતી
સુંદર બાવલું બકીનગામ પેલેસની સામે પેલેસને
આશીષ દેતું ઉભું છે, જ્યાંથી સીધા ચાલો તો એડમીરલટી
આર્ચ બોળંગા સ્ટ્રેન્ડ પર અવાય છે. બેશક બકીનગામ પેલેસ
ને મહારાણીનું બાવલું તો જરૂરજ હાઈડ પાર્ક ફરવા નીકળો
ત્યારે જોઇ આવવું. ફક્ત ચેરીંગ ક્રોસથી દશ મીનીટની
ખુશનુમા વોક છે. રીજન્ટ પાર્ક વળી કંઈ ઓર તરેહના
ખેંચાણો ધરાવે છે. આશરે ૪૭૦ એકરનો વીસતાર ધરાવતો
આ જંગી બગીચો તેના જનવર ખાના માટે બહુજ પ્રખ્યાત
છે. આ બગીચો વળી ઝુઓલોજીકલ ગારડન તરીકે લાંડનમાં
મશહુર છે. રવીવારનો દીવસ તેની જાતરા જેવોજ છે. એકાદ
રવીવારની સાંજ ફાજલ પાડવાથી આ ઉત્તમ ગારડન જોવાની
ટક હાથ આવશે. અંદર ગ્રાઉન્ડનું રેલવે સ્ટેશન બેકર સ્ટ્રીટ
અથવા તો પોર્ટલેડ રોડ નજદીક પડશે. દાખલ થવાની ફી
૧ શીલીંગ ને સોમવારે ૬ પેન્સ છે. રીચમંડ પાર્ક તેની
હીલપરના બ્યુ માટે જાણીતો છે. પણ બેશક રીચમંડ તો
એકવાર જરૂરજ જવું ને ત્યાંથી થેમસ નદીની સહેલગાહ
કરવી. રીચમંડ લાંડનથી દશ માઈલ છે. રફોફા જરૂરજ
જાએ. મજવાની મળલથી બે ઘડી નાજુક છોકરીઓ તમારૂં
દીલ હરી લેશે તેની ગેરંટી જુટના સોલ પર લખી આપું છું.

બુ'બર્ડના
વીક્ટોરીયા
ગારડનની
કાફી
રીજન્ટ પાર્ક.

રીચમંડની
એકાદ ત્રીપ.

આ બહુ થયું. બગીચાઓ ચીતારતાં ચીતરીબી આવી ગઈ, હવે લંડનનો ફાંકડો કસ્યો “બ્રીટીશ મ્યુઝીયમ” તથા ત્યાંની ગેલેરીઓ, વગેરેની નાડ હાથ ધરે.

મને લાગું પડેલું
મ્યુઝીયમ
ગેલેરીઓની.

લંડનમાં કુડીખંધ મ્યુઝીયમો છે, જેવાંકે એથનલ ગ્રીન મ્યુઝીયમ, ગીલ્ડ હોલ મ્યુઝીયમ, હોરનીમેન્સ મ્યુઝીયમ ઇમ્પીરીયલ ઇનસ્ટીટ્યુટ, સોન મ્યુઝીયમ, નેચરલ હીસ્ટરી મ્યુઝીયમ, સાઉથ કેનસીંગ્ટન ને આલબર્ટ મ્યુઝીયમ, બ્રીટીશ મ્યુઝીયમ, વગેરે વગેરે જગ જાણીતાં છે. આ બધાંમાં મારા મત મુજબ બ્રીટીશ મ્યુઝીયમ ને વીક્ટોરીયા ને આલબર્ટ મ્યુઝીયમ જોશો કે અસ જીવ ધરાઈ જશે, પછી તો જેવો જેવો ટેસ્ટ. પણ આપરે લંડન જઈએછ તે ખાલી મ્યુઝીયમ માટેજ નહિ એ ખ્યાલ પેલેલે મગજમાં ફરતો રાખી આ દુનિયાનું જવેરાન જોવા જવું.

બાદશાહી
બ્રીટીશ
મ્યુઝીયમમાં
શિક્ષુ.

અક અપ ડીઅર આલ્ડ ફ્રેન્ડ્સ, યાને ઓ જમાને ખાધેલ જીવડાઓ બાદશાહી બ્રીટીશ મ્યુઝીયમથી તમારું સાંકળીયું શરૂ કરો. દુનિયામાં પોતાની કીર્તિનો કેટ સદાનો અમર લખાવી આવનાર આ બાદશાહી મ્યુઝીયમ એટ રસલ સ્કીટ, મ્યુમરઅરીની પોલમાં પોતાનો ડાંકો વળે છે. બ્રીટીશ મ્યુઝીયમના ટયુઅરસ્ટેશન પર ઉતરીકાઠ્યા પુલીશમેનને પુછશો તો રસ્તે ચાલતો રેલટયોબી આવજીગજની પાછડી જેટલે છેટે આવેલું આ મ્યુઝીયમ તમેને દેખાડશે. ફક્ત બીલીડીંગનોજ હાહમાહ, હંડરો જોશો તો હેઅતર્ફ જશો. જોવાનું એટલું છે મારા લવંગીયા લાર્ડો કે દુનિયાના ખંડ ફરી વળતાંબી તેનો છેડો નહિ આવે. દોરંગી દુનિયાના સાતે છેડાનો નહિ જોએલો નહિ ધારેલો, ગ્રીક, ઇજીપ્શીયન, લાઇશીયન, રકેનડીનેરીયન, અને બ્રીટીશ ખમ્મનો ત્યાં એકડો કીધેલો છે. દુનિયાની સઉથી મોટી ને આજા લાઇબ્રેરીબી બ્રીટીશ મ્યુઝીયમની ગોડમાંજ

છુપાએલી છે. માંગે એવી ધાતુ પરની કૌશલ્ય કળા, કાતર કામ, નકશીકામ, માટીકામ, લાકડકામ, કાગળકામ, પથ્થર કામ, પહાનકાકામ, હીનકાકામ વગેરે કામ, વગેરે કામ ! કીર્તી ગાવા એસો તો દશ હજાર નરસીંહ મેહેતાના ગરબા ગાતાં ઠાગ નહિ લાગે ને લખવા એસો તો હજારો રામાયણ માહભારતની પોડીઓ ભરાય એટલો ત્યાં ભંડાર ભરેલો છે. રફીકા જાતે જાઓ ને જોધને ખાતરી કરો. બીજું શું કહીએ બાપા. જીલ હોય તો ખમા, બાપુને ખમા. એતો ચામડાંની જીભરડી, કાઠવાર આમબી લટે ને કાઠવાર આમબી કહેજો:-

જીભરડીરે બાપરડી તું બોલી છે અપાર;
તું બોલીને પેસી જાય ત્યારે ખાસડાં ખાયક પાર !

હાલમાં એજ બ્રીટીશ શહેનશાહતની અમર ખાલુને બાર દીપારટમેંટમાં વહેંચી નાખવામાં આવી છે. (૧) છાપેલી રકમ રકમની ચોપડીઓ. (૨) નામાંકીત ગ્રંથકારો વગેરેના મુબારક હાથ દસ્કતની અસલ કાપીનો ખજાનો. (૩) પુર્વ તરફની કવચીતજ હાથ આવી શકે એવી હજારો કારીગીરીઓ (૪) બ્રીટીશ ને મધ્ય કાળની અસલી અજાયબીઓ ને મનુષ્ય જાતીના મુળ કુટુંબનું વર્ણન કરનારાં શાસ્ત્ર સંગ્રહ (૫) ગ્રીકને રોમન અસલી અજાયબીઓ (૬) સીકકાઓ ચાંદ્રો વગેરે (૭) વનસપતી સંગ્રહ (૮) જાપાકામને ચીત્રામણકામ (૯) જીવ માત્ર વીદ્યા સંબંધી (૧૦) પ્રાચીન ગ્રાણી વીદ્યા સંબંધી (૧૧) ખનીજ પદાર્થો સંબંધી (૧૨) નકશાઓ પ્લાનો, ચાર્ટો વગેરે. દરેક દીપારટમેંટ એકએક રખવાળા યાને અંદર લાઇબ્રેરીયનને હસ્તક છે. જે વીશેની સત્તાવાર સમજ આપનારી ગાઈડ બુકો મ્યુઝીયમમાંથી ફ્રેન્સની કીમતે મળી શકશે. વળી મ્યુઝીયમનો બાદશાહી રીડીંગ રૂમ કે જે દુનિયાના દરેક રીડીંગ રૂમોમાં સઉથી પહેલી પદવી ધરાવે છે

તે ૧૮૫૭ માં લોક માટે ખુલ્લો મુકવામાં આવ્યો હતો. ફક્ત રોમના પેનથીઅનથી બીજો નંબર આવતો આ બાદશાહી ઓરડોજ ૧૫૦,૦૦૦ પાઉંડને મોટે ખરચે બાંધવામાં આવ્યો છે. લગભગ ૩૦૦ વાચનારાઓની સગવડ સહેલાઈથી આ બાપડો હાલ સાચવી શકે છે. લખો ને કરોડોની કીંમતે નહિ મળે શકે એવી બુકોનો ગંભવર જમેલો જોવો હોય તો ખીટીશોનો આ જવાહીર ખંડ જોવા ચુકશો નહિ. અંગરેજ બચ્ચાઓએબી એમ કહોની કે લાઇબ્રેરીની જગ્યાએ બીજો રતનાગીરી જીલ્લોજ વસાવેલો દીસે છે. મોટી ખુશહાલીની વાત છે કે મહાન શાએરાન શાએર ફારસી કવી ફીરદુસી તુસીના પરસેવાનો પ્રોડક્ટ “ શાહનામું ” ને જરથોસ્તીઓની નીતી ને ધર્મનું રક્ષણ કરતી પાક ઝંદ અવસ્તા ખીટીશ શહેનશાહતના આ જાણીતા કસબાનો સીંગાર થઈ પડી છે. વળી ઈડીયન ડીપાર્ટમેન્ટ તરફ લટાર મારતાં પુર્વ તરફ મોઢું કરીને ઉભા રહ્યાં તો ફાંકડી કાળી તાડીના ઘડીયાં માફક લખોટેલી માટીની ખરણી બળાઓ કાચની કપાટમાં ડોળા તાણતી નજરે પડશે. વાહરે મારી દાહી દોહરી દોહીઓ, તમારૂંબી નહીંજ કેહું ખુયલું ખરું જે મંમલખમાં કુભારને તાંહ હીનાતી પડેલી, ને મેઘચંદ વખતચંદની બાસ્તી પર જેડીમધના છોરાંનો પમરાટ પોતાના પેટાખાના મહી છુપાવતી બેઠેલી તે આજ ખીટીશ મ્યુઝીયમ ને બારણે હવા ખાયે ! કેવી લખમીઓરે ધણી મુઈ કેવી લખમીઓ છે !! હાલમાં ઘણાંક મ્યુઝીયમો લડાઈને લીધે બંધ થયેલાં છે અને ક્યારે પાછા ખુલશે તેની કોઈને ખબર નથી. પુરતી તેહકીક કરી જવું, નહિ તો કોઈબી રસ્તે વાટે ઉમેલા પોલીસમેન પાસ ચોકકસ બાતમી લઈ સીધારવું કે ટાંટીયા બાંધે મારી પાછું ફરવું નહિ પડે ! અહિંવે.

પણ બધુંજ ખીટીશ મ્યુઝીયમમાંજ ભરેલું છે ત્યારે બીચારા દક્ષીણ કેનસીંગટન પર આવેલાં વીકટોરીઆ ને

જરથોસ્તીઓની
ખુરદેહ અવસ્તા
બુકો ને
મ્યુઝીયમ ને
કેવી પાક પનાહ
બસે છે

બીજું બહીરું
મ્યુઝીયમ
વિક્ટોરિઆ
ને આલબટ
મ્યુઝીયમ

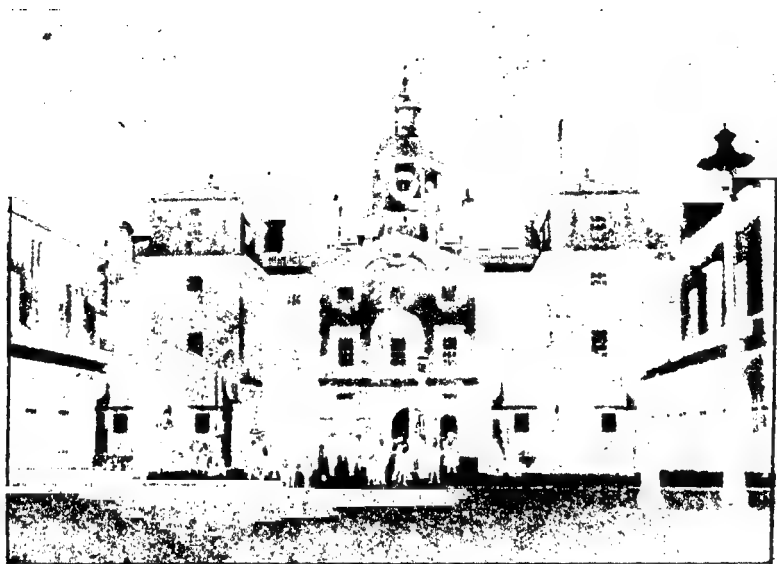
આલબટ મ્યુઝીયમે શું ચોરી કીધી ! ઓમટન રોડ પર આવેલાં આ સઉથી વખાણવા જોગ મ્યુઝીયમની બાદશાહી લાઇબ્રેરી, ઉમદા મ્યુઝીયમ, ફાંકડું કોતરકામ, નકશીકામ, બાવલાંકામ, ઇજેનેરી, દાકતરી, હુન્નર વીદ્યાની શોધખોળ વગેરેનો જગ પ્રસિધ્ધ સંગ્રહ, ફાંકડી પીકચર ગાલેરી, ફાંકડા પુરાતન વખતના યુરોપીયન, ને હીંદી દરેશોનું પ્રદરશન, રોમ, ગ્રીક, ઇંગલીશ, ઇજીપ્શીયન અન્નયખીઓ, વહાણ બતેવા વગેરે નઉકાશાસ્ત્રીને લગતાં મોડલો ઇત્યાદી એકવાર મગજમાં ઉતારવા જોગ છે. મારા નાકેશ મત મુજબ જેને આલબટ મ્યુઝીયમ મનથી વીસાયું હોય તેને પોતાની ટીપમાં આ ઉમદા મ્યુઝીયમનો ઉમેરો કીધેલો બીલકુલ વાજખી કહેવાશે. જે ખ્રીટીશ મ્યુઝીયમમાં જોશો તેનેથી વરી નવી ચીજ કંઈક ઓરજ ફાંકડી ઢપે આંહી જોશો. સઉથી નજદીકનું ટયુબ રેલવે સ્ટેશન ઓમટન અથવા સાઉથ કેનસીંગટન છે.

થોડાંક નાનાં
મ્યુઝીયમોનાં
ઠાઠ માં

એ ઉપરાંત ૧૩ લીનકન ઈન ફીલ્ડ, ચેનસરી લેન, હોલબોર્નમાં આવેલું પ્રખ્યાત સર જોન સ્વાનનું મ્યુઝીયમ હોગારથની પીકચર સીરીઝ, “The Rake's Progress” અને “The Election” માટે ખાસ કરીને, કોમવેલ રોડ પરનું નેચરલ હીસતરી મ્યુઝીયમ ખનીજ પદાર્થના ખંડ માટે, જરમીન સ્ટીટ પીકાડીલીનું મ્યુઝીયમ ઓફ પ્રેક્ટીકલ જીઓલોજી ખનીજ પદાર્થ ખંડો અને લુસ્તર વીદ્યા સંબંધી ચીજોના ગંજવર જગ્યા વગેરે માટે માનીતાં છે. એ ઉપરાંત દક્ષીણ કેનસીંગટન પરનું ઈમપીરીઅલ ઈનસ્ટીટ્યુટનું બાદશાહી મકાન તો ખાસ કરીને એક ફેરો મારવા જોગ છે. બસ ઘણું થયું, “ એ ઉપકાર ગણી ઇશ્વરનો હરખ હવે તું લાંડન શહેર. ” ઓ કલ્પ્યુગમાં હીનાતાં હીંદ, જ્યારે ત્યાંના મ્યુઝીયમો પર દુનિયા શ્રીદા બની છે પછી તારી જીણી ખાનપર નજર કર્યાથી

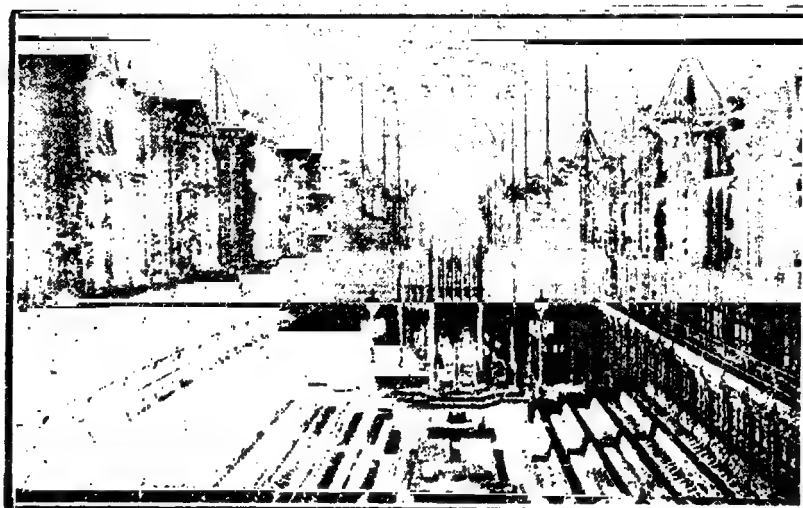
બાદશાહી નેશનલ મોન્યુમેન્ટ ટ્રાફિકગર સ્કવેર અને નેશનલ ગેલેરી.
જુઓ પાનું ૨૦૫ મું.

પુરાતન વખતની ઇતીહાસીક બીલડીંગ “વાહીટ હોલ” જેની ખુબી તો તેના
“હોર્સ ગાર્ડ” પર છે. જુઓ પાનું ૨૦૬ મું.

બ્રિટીશ શહેનશાહીની નામાંકીત “ગ્રીનીય ઓપરવેટરી.” બુઆ પાનું ૨૦૭ મું.

ઉમરાવોની સભાનો હોલ યાને હાઉસ ઓફ લોર્ડઝ. બુઆ પાનું ૨૦૮ મું.

શું હાંસેન ! પણ તારી ગાદમાં જે હીરા મેતીની ચાદર છે તે ખીટીશ મયુઝીયમોમાં નથીજ એ તારી ગરૂરી છે.

મયુઝીયમોથી દીકરાજીઓ જોઇ વળ્યા, હવે ત્યાની ઇતિહાસીક બીલડીંગાની કેવેલરી તપાસ્યે. બાદશાહી પેલેસોમાં બકીનગામ પેલેસ, હેમટન કોર્ટ પેલેસ, માર્લબોરો હાઉસ, સેન્ટ જેમસીસ પેલેસ, વીંદસર કાસલ અને કેનસીંગટન પેલેસ જગ જાણીતા છે, જેમની હારોદોર વીઝીટ લખ્યું.

નામદાર
શહેનશાહનો
સામકતો મહેલ
બકીનગામ
પેલેસ.

૧. બકીનગામ પેલેસ:-સેન્ટ જેમસીસ પાર્ક સામે મોઢું કરી ઉમેલો આ રાજવંશી પેલેસ, સ્ટ્રાન્ડથી ચાલતા જવ તો મોલપરના એદમીરલ્ટી આચ'માંથી થઈને સીધી દશ મીનીટની વોક છે. આ પેલેસ આગલા શહેનશાહ જ્યોર્જ ચોથાએ લગલગ દશ લાખ સ્ટરલીંગના ખર્ચે બાંધ્યો હતો, અને પહેલવહેલું રાજવંશી કુટુંબનું પગથીયું ત્યાં ૧૮૫૭ માં પડ્યું હતું, જે વારે માહરાણી વીકટોરીઆએ પોતીકું શહેરનું રહેવાનું મકાન તરીકે બકીનગામ પસંદ કર્યો હતો. આ રાજવંશી પેલેસ નામદાર શહેનશાહ જ્યોર્જ જ્યારે શહેરથી બહાર સીધાર્યા હોય ત્યારે લોડ' એમઅરલેનની પરવાનગીથી જોઈ શકાશે. સ્ટેટ એપાર્ટમેન્ટો ઉત્તરને પુર્વ બાજુમાં આવેલા છે. શહેનશાહની લેવી, સ્ટેટ બેલો, કોનસર્ટો વગેરે અહીં તથા સેન્ટ જેમસીસ પેલેસમાં થાય છે. લોડ' એમઅરલેન સાહેબની પરવાનગીથી ત્યાંના અતી કીમતી પીકચરો તથા રાયલ સ્ટેબલ જોઈ શકાશે.

કુનિયાને મોઢું
રમી રહેલો
પુરાતન વખતનો
રાજવંશી
"હેમટન કોર્ટ"
પેલેસ.

૨. હેમટન કોર્ટ પેલેસ:-આ પુરાનો બાદશાહી પેલેસ લાંડન જાઓ તો જરૂરજ જોજો, અસ એ પેલેસ ને વીંદસર કાસલ જોયો કે લાંડનના રાજવંશી અહેસ્તખાનાં તમામ થએલાં

સમજવાં. અસલમાં કારડીનલ કિલસી નામના પાડરીને હાથ બંધાએતો ને આગલા શહેનશાહ હેનરી આઠમા ને અરપણુ કરેલો આ રાજવંશી મહાલ, તેના ગુલાબી અવતારમાં બેશક મોહીની લગાડે છે. આ બીજીડીંગ પાંચ ચોખુણો ધરાવે છે. પેલેસના લોકો માટે ખુલ્લા મુકાએલા ભાગોમાં ગ્રાન્ડ સ્ટેરકેસ, (જે વેરીયો નામના આદશાહી ચીતારાની પીછછીનું પરીણામ છે) ગાર્ડ હાલ, પ્રેઝન્સ ચેમબર, શહેનશાહનો ડ્રેઈંગ રૂમ, શહેનશાહનો ડાઈનીંગ હોલ, શહેનશાહ વીલીયમનો બેડરૂમ, રાણી મેરીનું ઝાંજરૂં, રાણીનો બેડરૂમ, અને શહેનશાહ બાનુની ગેલેરી વગેરે બેશક પુરાતન વખતના શહેનશાહી દોર દમામની યાદ દીમાગમાં તાજ કરે છે. એ ઉપરાંત પેલેસમાં ઘણાંક જોવા લાયક ચીત્રો છે, જે જોતાંજ આપણા જગરમાંથી “આફ્રીન” બોલ સડી પડે છે. આ પેલેસ ઉપરાંત તેનો બગીચોબી ખાસ કરીને જોવા લાયક છે. એ ઉપરાંત વાગવજીફાની પ્રખ્યાત હેમતન કોર્ટ જુલ જુલામરીમાં જઈ જુલાવો ખાવા જુલવું નહિ. વળી બગીચાની ખુટી તો ત્યાંના સો વરસ ઉપરના દરાખના માંડવાઓ છે. આ પેલેસની નજદીકમાં આવેલો બુશી પાર્કબી વળી ખાસ કરીને લોકોનું ચાલુ ખેંચાણ છે. બાગની ખુબી જોવી હોય તો મે મહીનામાં છે જે વખતે ચેસનટોના ઝુમખા ઝાડો પરથી જુમાઈ પડતાં માર્મલ મુધીની દારમાં દીસે છે. એ હીંદુસ્તાનના બાગબાનો, ત્યાં જઈ સ્ટડી કરી લેઓ, વળી કોઈ હીંદના ખરેખરી પેંડા મહારાજ મુંબઈ આયા તો તેના ને માહજના બગીચા બુશી પાર્ક જેવા બનાવી કાચ્યું જવહેર જુટી લાવવા કામનું છે.

હેમતન કોર્ટ નો
બગીચો.

એક આઈડીયલ
લોક માટે
આઈડીયલ
ગારડન.

પંકાએલું
માલખરો
હાઉસ.

૩. માર્કબરો હાઉસ:-નામદાર શહેનશાહ જ્યોર્જ
જ્યારે પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સ હતા ત્યારે ત્યાંજ રહેતા હતા. બરાબર
મોલ ને સેન્ટ જેમ્સીસ પાર્કની સામે આવેલું છે. ડ્યુક ઓફ

માર્ગબરો માટે ૧૭૦૬ માં ડીઝાઇન થયેલું પાછળથી આજ
ધર, ડાવેજર શહેનશાહ બાનુ એડેલેડે શહેનશાહ વીલીયમ
ચોથાના મરણ પછી પોતીકા વપડાસ માટે રાખ્યું હતું. હાલમાં
ડાવેજર રાણીમાતા એલેક્ઝાંડરા રહે છે.

આમલો
રાયલ મહાલ
સેન્ટ જોમસીસ
પેલેસ.

૪. સેન્ટ જોમસીસ પેલેસ:-નામદાર શહેનશાહ હેનરી
આદમએ બાંધેલો આ પેલેસ ૧૬૯૮ સુધી ઇંગલીશ કોટની
બેઠક તરીકે લેખાતું હતું, હાલમાં બીસમાર હાલતમાં છે. જે કે
રાયલ ચાપલ ને જરમન ચાપલો રવીવારે ખુલ્લા છે. દર રવીવારે
ત્યાં કોઈપણ રેજીમેન્ટ વારાફરતી બેઠ પલે કરે છે.

ઈંગ્લાંડ સડથી
નંબર ને
બાદશાહી
રાજવંશી મકાન
વીંદસર કાસલ.

૫. વીંદસર કાસલ-આખા ઇંગ્લાંડમાં સઉથી વધુ
દમામદાર શહેનશાહનું રાજવંશી મકાન તે વીંદસર કાસલ
છે. લંડનથી ૨૫ માઈલને છેટે આવેલો આ બાદશાહી કેસલ
જેને જોવો હોય તેને લંડનના પેડીંગટન સ્ટેશન પરથી
ઉપડતી ગાડી વીંદસર એક્સપ્રેસ પકડવી. વીંદસરના સ્ટેશન
પર ઉતરશે કે પ.સેજ આ આડો છટ થઈ પડેલો બાદશાહી
કાસલ નજરે પડશે. કાસલનો સેન્ટ જ્યોસ્થસ ચાપલ, સ્ટેટ
એપાર્ટમેન્ટો, ત્યાંની બાદશાહી પીકચર ગેલેરી, આખા
ઇંગ્લાંડમાં પહેલે નંબરે આવતા રાજવંશી તબેલાઓ “ રાયલ
મયુઝ ” વગેરે જેને નહિ જોયું તેની છાંદગી દરદેશરીમાંજ
અટવાઈ એમ કહું તો ખોટું નથી. દીકરાઓ હાલમાં આ
કાસલ લોકો માટે બંધ છે, પણ લડાઈ પછી કદાચ ખુલ્લો
મુકવામાં આવે એ બનવા જોગ છે. જે કાસલના બાદશાહી
એપાર્ટમેન્ટોજ ચીતારવા બેસું તો ચોપડી ભરાય એમ છે,
માટે એટલુંજ કહું છું કે તમે પોતે ત્યાં જઈ અંગરેજ
બેન્ગની હુન્નરમંદી તપાસજો. મારી નજર ને તમારી નજરમા
ફરક પડશે ! “ I think I am sure ! ” વળી વીંદસર
ગ્રેટ પાર્કની પડોશમાંજ આવેલું “ વરજનીયા વાંટર ” નામનું

નાનું સરેંવર જરૂર વીંદસર જાવો તો જોજો. આંખને કુદરતી થંડક બખશશે.

રાણી માતા
વિક્ટોરિયા ને
હાલના
શહેનશાહ બાનુ
મેરીની જન્મજુબિ
કેનસીંગટન
પેલેસ.

કેનસીંગટન પેલેસ. આ બાપડો પેલેસ સગવડો તો બહુજ, કારણ કે દુનિયાને હૈદ પંકાએલી માહારાણી માતા વિક્ટોરિયાનો ત્યાં જન્મ થયો હતો. અને આગલા વખતમાં તે ડ્યુક ને ડ્યેસ ઓફ ટેકના રહેવાના મકાન તરીકે વપડતો હતો. આ ડ્યેસ ઓફ ટેક તે પ્રીનસેસ મેરી ઓફ કેમબ્રીજ હતી જેની બેટી તે હાલની આપરી શહેનશાહ બાનુ મેરી છે, જેવણનો જન્મખી આએ બાદશાહી પેલેસમાં થયો છે. શહેનશાહ વીલીયમ તીજ આએજ જગ્યાએ બહેરત મુકામ પામ્યો છે. વાહરે રાજવંશી પેલેસ કાનસીંગટન તારા જેવો સબકતો પેલેસ વળી ખીજે કયો હોશે! દીકરાઓ આ રાજવંશી જન્મ જૂમિ લંડન સીધારો તો જોવા ચુકશો નહિ. લાખડપાકથી દશ મીનીટની વોક છે.

ત્યારે બાદશાહી પેલેસોની વીઝીટખી પુરી થઈ, હવે લંડનની કેટલીક પીકચર ગેલેરીની હારેદોર તપાસ લખશું. જોઓનીજ લંડનનો એક ટાંટયો જોયો ને ખીજે ફેંકા દીધો. તેમાં લંડન સમાધ જતું નથી. મોટેના આંકા કુંકા લંડન દેખાડવા બદલ ખીસંકાટ કેકના કારખાના ને ન્યુસ પેપરના છાપખાના દેખાડી તમોને લંડનથી ખીજે દેશ હંકારી લખ જાઉં એવો ભોમીયો હું નથી. આપણી પહેલેથી શું સરત છે કે ધીમે ધીમે હસી બોલીને મારી સાથે હાંકવા માંડો ને એ દીવસ વધુ લેશો પણ કરારને જીવે લંડનનું ખુણું ખુણું ફરી શકશે.

લંડનનો ચીન
મહાસ
નેશનલ ગેલેરી.

ત્યારે બધુંજ આપરે જોઈ વળ્યા ને નેશનલ ગેલેરી રહી જાય ને કેમ અને? આવો ત્યારે ત્યાંખી પુગી વળ્યે. લંડનની

ગેલેરીઓ “ ટકે શેર બાજી ટકે શેર ખાગ ” ની કાની ઉભાઇ જાય છે. એકએકાં એવી ચીત્ર કળાના નાદર નમુનાઓના ખંડોનો ભંડાર ત્યાં ભરેલો છે કે આપરી અકકલ કામ નહિ કરી શકે! દીકરાઓ જરૂર જન્મે ને મહાન રાજવંશી ચીતારાઓની પીછછીના પદ્ધતિઓ નજર સામે ધરેલા નીહાલી બે ધડી ખુશી થજો. મુખ્ય ગેલેરીમાં ટ્રેફાલગર રકવેરની નેશનલ ગેલેરી, ને હરટફર્ડ હાઉસ મેનચેસ્ટર રકવેર પર આવેલી વોલેસ ગેલેરી ને મયુઝીયમ બે ધડી જોવા લાયક છે. એમ તો નેશનલ પોર્ટરેટ ગેલેરી, રોયલ એકેડેમી, નેશનલ ગેલેરી ઓફ બ્રીટીશ આર્ટ જે ટેટ ગેલેરીને નામે ફાલ જાણીતી છે તે તથા દલવીચની પીકચર ગેલેરી વગેરે કુડીઅંધો પડેલી છે. એક એક કલાક ત્યાંખી કાઢેલો તમારો જ્ઞાન ભંડાર વધારશે એમાં શક નહિ. બાવા જ્ઞાન, એક દીવસ ગેલેરીઓ માટે અલાહેદો કાઢવો એમાં કાંઇ મોટી વાત નથી, નહિતોખી નેશનલ ગેલેરી તો જરૂર જોજો. હાલમાં લગાઇને લીધે અંધી ગેલેરીઓ અંધ છે પણ ટ્રાફાલગર રકવેરની આ આદશાહી ગેલેરી તમારે માટે ખુલ્લી છે. એક હજાર જુદી જુદી ફ્રેંચ, ડચ, રપેનીશ, ઇટાલીયન, ફ્લેમીશ વગેરે સ્કૂલોના ઉત્તમ નમુનાઓ અહીં ભેગા થયા છે. રશીકા નોંધ કરી લેજો કે નેશનલ ગેલેરી ને વોલેસ કલેક્શન લંડનની ગેલેરીઓમાં આગલી દરોજમાં મુકી શકાશે, ખાસ કરીને આવળાંના શોખીનોને માટે વોલેસ કલેક્શન બહુજ ઉત્તમ ને નાદર છે. બન્ને સગી જહેનોને જોયાં વગર લંડનથી પાવરા પોઇસ કરવું નહિ. એ ઉપરાંત નીચલી પબ્લીક બીલડીંગો, ગવર્મેન્ટ આર્કીસો વગેરેની નોંધખી સાચવેલી ધણીજ કામની છે. જેમ આલી માયના ઓચરીયાંએ હમસીમાં ચપટાં, કેરાં, ઈંડાં વગેરે ભણાવવાનું સો વરસે શોધી કાઢ્યું તેમ ફાઈનાર જરૂર પડી તો આ નમારી ડાએરી નમેનેખી સીધો રસ્તો શોધી આપશે.

કેટલીક ગેલેરીઓ
જુમખો,

વોલેસ કલેક્શન
તો ખા જરૂર
એવો!

લંડનમાં એવી બીલડીગો તો ઘણીબી છે બધી જોવા બેસીયે તો બાર વરસેબી ફરી નહિ રહીયે, તોબી થોડીક અગત્યની બીલડીગો પર સહેજ અજવાળું ફેંકીશું. ખાસ કરીને જોવા માટેજ નથી પણ લંડનનું કારોબારી મંડળ ત્યાં એકઠું થયું છે. ઉધાડો ત્યારે પોથી ને ઓરડરમાં નોંધ કરો.

એડમીરલટી
આને દરીયા વૃધો
ખાતુ.

(૧) એડમીરલટી:-વાહીટ હોલમાં આવી છે. ફરસ્ટ લાડ' ને ફરસ્ટ સી લાડ' માટેના મકાનો ધરાવે છે. અંગ્રેજ સરકારનું આ બાદશાહી દરીયાવૃધીખાતું ખરેજ બાદશાહી છે.

રાજવંશી
આલબટ' હોલ
ફક્ત ત્યાંની
એમકી
બીએટરજ ૩૦૦
માણસોની
સગવડ
સાચવે છે!

(૨) આલબટ' હોલ:-કેનસીંગટન ગારડન સામે આવેલો આ બાદશાહી હોલ ૧૦,૦૦૦ માનસની બેસવાની ગોઠવણો પુરી પાડે છે. જ્યારે રોશનીથી માહાલને આરાસ્તા કરવામાં આવે છે ત્યારે વીજલી બળથી એક સામતી રીતે સળગતાં ૪૮૬૦ ગેસ બરનરોનો ઠાઠમાઠ બે ઘડી આંખને આંજી નાખે છે. આ હોલનું ગ્રાન્ડ ઓરગન આખી દુનિયામાં સઉથી ગંજવર છે. વારે ઘડીયે આંહી કેનસરટી મેળાવડાઓ વગેરે થાય છે. જરૂર દીકરાઓ એક આઈગ્લાન્સ ફફડાવજો, બે પેન્સનો ખરચ બારસો પાઉંડની મોજમાં વસુલ કરી આપશે. હોલની એમરી થીએતર ૩૦૦ સીટો ધરાવે છે.

લંડનની નાણા
ધીરનાર બેટી
બેન્ક ઓફ
ઇન્ડિયા.

(૩) બેન્ક ઓફ ઇંગલાંડ:-ખીટનની ખજાનચી, દુનિયાની બેંકોની શહેનશાહ બાનુ ગણાય છે. આખી દુનિયાને નાણું ધીરો શકે એવી તેની હાલત છે. આ ગંજવર બેંક, બેંક સ્ટેશનની સામેજ આવેલી છે. એકાદ સાંજની લટાર બેંકરો, રીનાનસીયરોને માટે ખરેજ કાચું સુન્નું છે.

ઇનસાફનો
અદાલતો.

(૪) કેટ' ઓફ જસતીસ:-સ્ટ્રાન્ડ પર આવેલી આ ઇનસાફની અદાલત સર્વ માટે ખુલ્લી છે. ઉપરની બાલકની

પરથી બેસી મહાન નીચાયેધ.સેને આસનપરથી ધનશાક્ર આપતાં જુઓ, ને ધનસારી અંગ્રેજ કાયદા કાનુનો માટે છેવટે આફ્રીનનો ઉડગાર બોલી હેર્યુ લેઓ. વેકેશનમાં આખી કોર્ટ જોઈ શકાશે; અલખતાં અંદરના હાલની મોઝેક કારીગીરીઓ વગેરે જોવા જોગ છે. બસ સઉથી સહેલા માગે સ્ટ્રાન્ડનું ટયુબ સ્ટેશન છે.

લંડનનું કસતમ
હાઉસ,

(૫) કસતમ હાઉસ:-લોવર થેમ્સ સ્ક્રીટમાં આવેલું આ કસતમખાતું લગભગ તાવર ને લંડન ક્રીજની વચ્ચેમાં ખીરાજેલું છે. કીમતી દસ્તાવેજો, જરજવેરાતો વગેરે માટે ફાયરપરક ઓરડાઓની ઠીક સગવડ છે. સઉથી નજદીકનું સ્ટેશન માર્કેસન-ફરસુદ મળી તો ગીયા, નહિ તો દુરથી રામ રામ કરવી.

સારી દુનિયાની
પંકાએલી
ગ્રીનીચ
ઓબસરવેટરી.

(૬) ગ્રીનીચ ઓબસરવેટરી:-ગ્રીનીચ પાર્કમાં આવેલી આ ઓબસરવેટરી માટે આગળ બોલી ગયા છીએ. આ ઓબસરવેટરી આગલા શહેનશાહ ચાર્લ્સ બીજાએ બંધાવી હતી. આ ઓબસરવેટરી મેરીટીયન યાને મધ્યાન્હરેષા પર આવેલી છે, કે જ્યાંથી ભુગોળ શાસ્ત્રીઓ પોતાની લોનજીત્યુડ યાને લંબાઈ ગણે છે. વોર્શીંગટન ખાતે મળેલી ૧૮૮૪ ની આખી દુનિયાના મોટા સ્ટેટોની કોનફરંસે ગ્રીનીચની મેરીટીયન ને પ્રાથમ મેરીટીયન યાને મુખ્ય મધ્યાન્હરેષા ગણી હતી. આ ઓબસરવેટરીજ નૌકા શાસ્ત્રનું એક પંચાંગ બહાર પાડે છે, જે નૌકા શાસ્ત્ર માટે બહુજ અગત્યનું ગણાય છે. ઓબસરવેટરીની અંદર મુકેલું સાંચા કામ દુનિયામાં સઉથી બારીક ને ઉચું છે, અને તે રોયલ એસ્ટરોનોમરના હાથમાં છે. બપોરના એક વાગે રોજ છલેકત્રીક પ્રાથમચોલ પડે છે જે પરથી બધાઓ પોતાના ઘડીયાળના કાંટા માટે છે. સોકોને ઓબસરવેટરી દેખાડવામાં આવતી નથી.

જેનરલ
પોસ્ટ ઓફીસ.

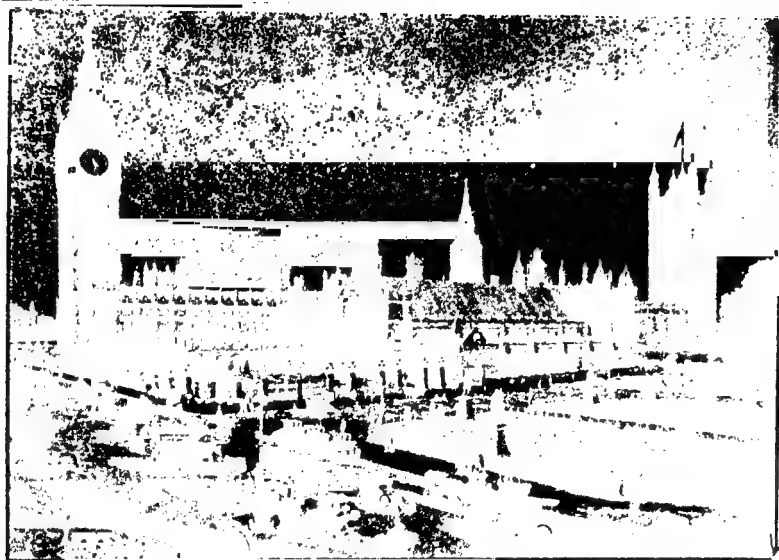
(૭) જેનરલ પોસ્ટ ઓફીસ:-કીંગ એડવર્ડ જીટમાં આ બાદશાહી પોસ્ટ ઓફીસ મથક કરે છે. શહેનશાહ સાતમાએ તેનો પાયો ૧૯૦૫ માં નાખ્યો હતો. લોકો માટે દરેક ફેસીલીટી જોશો તો આએ પોસ્ટ ઓફીસમાં છે. સ્ટાંપ વેચવાના મશીનો, મારબલની લખવાની તેબલો ને બસો ઉપર તો એકી વખતે વાગતાં ઘડિયાળો દરેક ડીપાર્ટમેન્ટમાં જોશો. પોસ્ટ ઓફીસનું ટ્યુબ સ્ટેશન સઉથી સહેલો માર્ગ છે. કામ પડે તો એક લટાર કામની છે.

ગીલ્ડ હોલ.

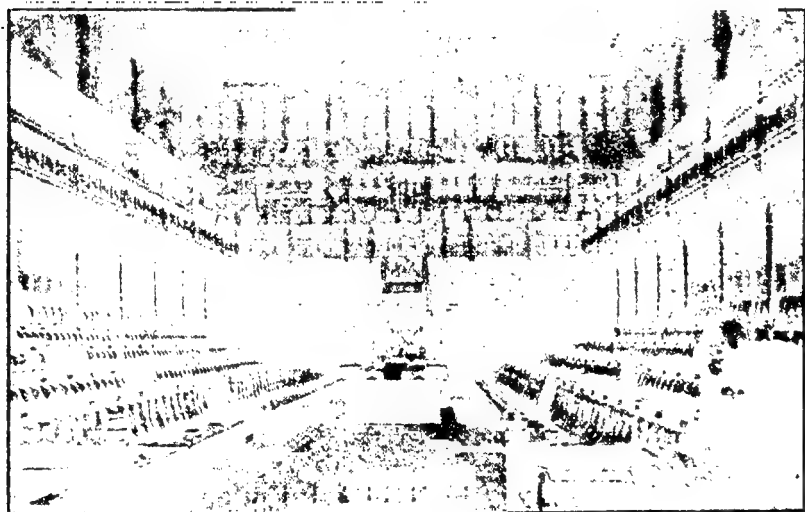
(૮) ગીલ્ડ હોલ:-કીંગ જીટ ચીપસાઇડમાં આવેલા આએ હોલ માટે જેટલું બોલું એટલું થોડું છે. અહીંઆજ કારપોરેસનની મીટીંગો, કામન કાઉન્સીલની સભાઓ, અને બીજાં બીજાં મોટા કામકાજો થાય છે. લંડનમાં સઉથી મોટો હાલ ગીલ્ડ હાલ ગણાય છે અને એકી વખતે ૧૦૦૦ આદમી ખાણ પર બેસી સફે એવી ગોઠવણ ધરાવે છે. હાલ પોતાના દરબારી હાદમાહમાં પીટ, નેલશન, વેલીગટન વગેરેનાં સુંદર આવલાઓ ધરાવવાનું માન ખાટી ગયો છે. હાલમાં આ ગીલ્ડ હોલનો કેટલોક ભાગ બંધ છે, જતાંબી લાઇબ્રેરી, પીકચર ગાલેરી વગેરે લોકો માટે ખુલ્લું છે. પુરાતન વખતની ઇતિહાસીક ફેંકાફેંકીમાં માનનારાઓને ઇન્ટરેસ્ટ આવે એવું ઘણુંબી છે. સરસ જવાનો માર્ગ “બસ” છે.

હાઉસીસ ઓફ
પારલામેન્ટ.

(૯) હાઉસીસ ઓફ પારલામેન્ટ:-આ બાદશાહી રાજવંશી પેલેસો માટે વધુ બોલવું એ ગુલાબી ગુલાબને પેન્ટ કરવા જેવું છે. આમની સભા ને ઉમરાવી સભા માટેના બે ગંગવર હોલો તથા એન્ટ્રન્સ હોલ વગેરે દર શનીવારે લોકો માટે ખુલ્લા છે. રોજ સાંજે દરેક સભામાં વીઝીટરને અગાશી પર જવા દેવાની પરવાનગી ત્યાંના મેમબરની લલામણથી મળી શકે એમ છે. પેલેસની એક બાજુ ઓલીવર ક્રામવોલ્કનું પુટલું

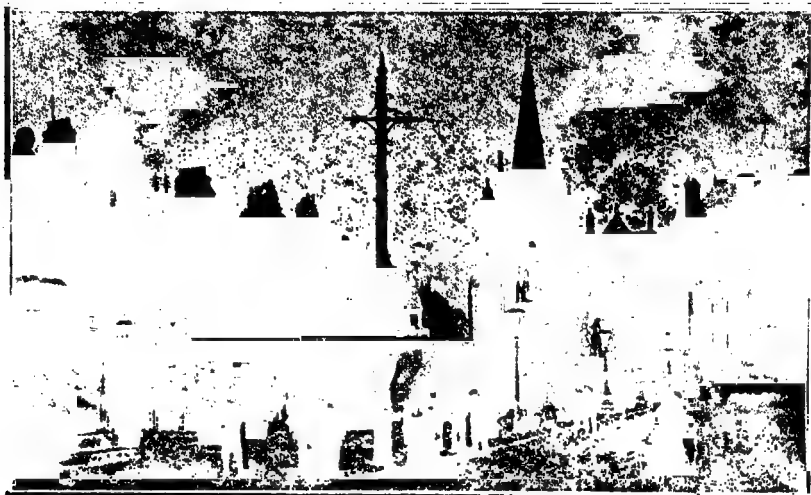

હાઉસીસ ઓફ પારલામેન્ટનો પારલામેન્ટ સ્કવેર પરથી દેખાવ.
જુઓ પાનું ૨૦૮ મું.

“આમની સભાનો હોલ” યાને હાઉસ ઓફ કોમન્સ. જુઓ પાનું ૨૦૮ મું.

મેનચેસ્ટરનો સઉથી ખુબસુરત સીટ આલ્બર્ટ સ્કવેર. જુઓ પાનું ૨૨૩ મું.

અંગ્રેજી ભાષાને જનમ આપનાર મહાન કવી ને નાટકકાર વીલીયમ શેક્ષપીયરનું ઘર સ્ટ્રેટ્ફર્ડ-ઓન-એવોન. જુઓ પાનું ૨૩૧ મું.

છે. આ પેલેસ તો જોયા વગર તમેને ચાલવાનું નથી માટે રશીકા સનીવારે રમાલને ગાંઠ વારી રાખજો, ને કંઠે એપોઈટમેન્ટ આપતાના આખી દુનિયાના મહાન પેલેસ તને મારા ખરા જીગરના આશીષ છે. બેશક દીકરાઓ દુનિયા ફરી વળશે પણ રાજની લગામ રખીતને હાથ સોંપનારા આ બાદશાહી પેલેસ જેવો મોટો પેલેસ કાઢી જોશે નહિ.

લોડ મેયરનું
મકાન
મનસન હાઉસ.

(૧૦) મેનસન હાઉસ:-લોડ મેયરનું ઓશીસીયલ મથક બેંકની બરાબર સામે આવેલું છે. ઇજીપ્શીયન હોલ અંદરનો બહુજ જોવા લાયક છે. આંહી ડેન્સ, પાટ્ટી નાચ વગેરે થાય છે. સ્ટેટ એપાર્ટમેન્ટો વગેરે લોડ મેયરના સેક્રેટરીને અરજ કરવાથી ખુશીથી જોઇ શકાશે. સહિથી નજદીકનું સ્ટેશન બેંક છે.

બાદશાહી
શેર બજાર
રાયલ
એક્સચેન્જ.

(૧૧) રાયલ એક્સચેન્જ:-શેર સભાના દલાલો માટે સોનાની ખાન છે. અંદરનો બાદશાહી હોલજ બહુ સુંદર પેન્ટીંગ તથા પુટલાંઓથી સીંગારવામાં આવ્યો છે. બેંક સ્ટેશન સહિથી નજદીકનો માર્ગ છે. સહિથી સરસ જોવાનો વખત સાંજના ૩ ને ૪ ની વચમાં.

પુરાતન વખતનો
લંડનનો કોટ
ટાવર ઓફ
લંડન.

(૧૨) ટાવર ઓફ લંડન:-ઓ મારી ચશમના નુરો, દુનિયામાં પંકાએલો આ લંડનનો ઇતિહાસીક પેલેસ કંઈ મુકી છુટાવાનું છે ! કંઈક સદીઓનો પુરાનો આ ટાવર ટાવરહીલ ઘેરી બેઠો છે. ટાવરમાં જોવા જેવું પુશકળ છે. “ વાહીટ ટાવર ” બખતરો, ભાલાઓ, પુરાતન વખતની લડાઈની સામગ્રીઓ, ખીજ નાના નાના મીનારાઓ વગેરેને પોતાની આબુઆબુ ઘેરી બેઠો છે. આ વાહીટ ટાવર “ વીલીયમ ધી ક્રાનકરર ” ના રાજથી પોતાનું ખાતું ખોલે છે, ને નોરમન આરકાટેકટનો ઉત્તમ જાણ મગજપર પાડે છે. ખાસ કરીને

“ વાહીટ ટાવર ” ના બોયરાં જ્યાં ઘણાંક નામાંકીત પુરુષોને કેદમાં રાખવામાં આવ્યાં હતાં તે બહુજ જોવા લાયક છે. એ ઉપરાંત બ્લડી ટાવર, જ્યુવેલ હાઉસ જ્યાં આપણા આગલા તેમજ હાલના નામદાર શહેનશાહનું જરજવેરાત તથા તાજ વગેરે મુકવામાં આવ્યું છે તે બહુજ જોવા લાયક છે. અસલી સ્ટાઇલના ડ્રેસોમાં સજ થએલા ટાવરની અંદરના સીપાઇઓજ તમોને ટાવર ફેરવીને દેખાડશે. સઉથી સરસ જવાનો માર્ગ બસ અથવા ટયુબનું માર્ક લેન સ્ટેશન છે. ટાવર ઘણું કરીને મંગળ બુધવારે લોકો માટે લગાઈના વખતમાંખી ખુલ્લો રહે છે. દાખલ થવાની કંઈક જુદા જુદા ટાવરની શી મળી બે એક શીલીંગ થાય છે. જરૂરજ જવા મુકશે નહિ.

દીકરાઓ ત્યારે લંડનનું આ રીતે આપણું પ્રોગ્રામ આજે સમાપ્ત થયું છે. મામલો જરાક દામાદોળ છે. જુદાક જરમનોના જેપલેનો વારે ઘડીએ શહેરમાં દરોરો પાડી લોકોની શાંતીમાં ખલલ પાડે છે, અને પાંચ સાત બોંબો નાખી અવારનવાર શહેરને સહેજ ફીડી જેવું નુકશાન કરી અણીવંતે લઇ લે છે, પણ શાખાસ છે બ્રીટન બેટીને કે તે હીચકારા-ઓની હીકમત આંહી ફાતી શકતી નથી. મારી કુમળી નજરે મેં બે ત્રણ “ એરરેડો ” જોયાં હતાં પણ હરવખતે ભુખ્યાં હન્ટોને મોટી નીશફળતા મળી હતી. હાલતો એ બ્રીટનના પ્યારાં પનોતાં રાજવંશી શહેર લંડન નને ગુડબાઈ કહું છું, સખખ પ્રોફેસર નીકસનનો તેલીઆમ દોળા હુરકતો ઉભો છે કે “ મી. શરોફ, સેન્ટ પેનક્રાસ સ્ટેશનથી બપોરની બારની ગાડીમાં ઉપડો, હું તમોને મેનચેસ્ટર લેવા આવીશ ” એવો રાઈટ ડરલીંગ લંડન, ગુડબાઈ ફોર ધી પ્રેઝન્ટ ! !

Now sleep
darling
sleep for a
while

પ્રકરણ ૧૬ મું.

આખા ઇંગ્લેન્ડ પર એક આછી નજર.

એવા લાયક જમ્યાઓ, વોટરીંગ પ્લેસો,
ઇંગ્લીશ લેક ડીમ્પીકટો વગેરેનું
રસીલું વર્ણન.

અહુ ક્યાં હ્યાં ને અધું લંડનથી કુદી માયરં, પણ
લંડનની આજુબાજુના પરગણાંઓની તપાસ હજુ બાકી છે.
દીકરાઓ બોટની સહેલગાહના શોખીન છે ખરાકે ? તારે વેકા,
લંડનપર કુરઆન અનેલી લંડનની જોડ બહેન થેમ્સ નદીમાં
ફરવા નીકળો અને થેમ્સ વેલીના બીતરમાં પેસી આબેહુબ
કુદરતી દેખાવો જોઈ હેરત થાઓ. ધણી ખરી લોંચો કેટલીક
બોટ કંપનીવાળાઓ ચાલુ વેસ્ટ મીનીસટર શ્રીજ આગળથી
બંધે ત્રણત્રણ કલાકને અંતરે દોડાવે છે, જે નાની નાની
ટેનડરો તમોને એકાદ બે શીલીંગમાં તો બે ત્રણ કલાકની એવી
ઉત્તમ ને મન માનીતી મોજ ચખાડે છે કે બે ને બદલે ચાર
શીલીંગ ખરચીને અફલાતુન ડીનરથી જોભરો તોખી બોટની
મોજને નહિ પુગે જો બા ?—હાલમાં લડાઈને સખમે લોંચો કાપે
વખતે ને કાપાં લેનડીંગ સ્ટેજ પરથી ઉપડે છે, તે નકકી નથી.
કોઈ કોઈ દીવસે ખીલકુલ લોંચો ફરતી નથી ને કોઈ વખતે
વરી નાની નાની ટ્રીપ પર નીકળી પડે છે. અલખતમાં ટ્રેનનો
રસ્તો બોટની સહેલગાહ કરતાં ટુંકો છે, પણ લોંચની મજલ
વળી ઓરજ છે બાવા જન. મારી મતજબ કંઈ આ પરાતાયલાં

થેમ્સ નદીની
સહેલગાહ.

રંગીલું
ઝોકસફડું.

પરગણાંઓની પોડી મારા બેલાડ પીઅરમાં ઉતારવાની નથી, પણ આ બાદશાહી નદીમાંની મારી ઝોકસફડુંથી રીચમંડ સુધીની ઝોક ફાંકડી ટ્રીપનો હું કર્મ આછો તમેને ખ્યાલ આપું છું. જેઓ ત્યારે મારી લીલી દરાખો, લંડનથી પાવરો ઉચકી પહેલે ઝોકસફડું જાઓ, ને ઝોકસફડુંથી સોલટર ખીરાદરોની ઝોકસફડું રડીમરો ઉપડે છે તેમાં થસી જાઓ. ઝોકસફડુંમાં જેવાનું પુષ્કળ છે. લંડનનું નાનું અચ્ચું છે. પણ બાવા જેઓએ મુખર્ષની યુનીવરસીટી ને કોલેજ સાથે પોતાનો સંબંધ રાખ્યો હશે, કોલેજમાં ચાર દોકડા ને બે બદામના આંકડા ગણ્યા હશે, તેઓનો ઝોકસફડું ને કેમચીજ બેશક હંદગી સુધી પીછો છોડશે નહિ. રસીકો ઉપડો ત્યારે એકાદ સવારના પહોરમાં, ને ડીક્રાન્સ ને જેનશનની જન્મ જામેનું શવણ થેમ્સ નદીના બીતરમાં સંલેલ કરે. ખસ કુદરતની અચુક કુરખાની જેમ તમારા ડોળા ટાઇટ થઈને એકદમ ફાંટી કરવા મંડી જશે. અલંક તમાનેથી તેની મોહીની જેમ કુદકણાં આવશે ને કુટક પર થેલા બની ગાવા મંડી જશે કે “ મોહીની લાગી છે મને તારી, આ વહાલી થેમ્સ મોહીની લાગી છે મને તારી ”—જેઓ ત્યારે ઝોકસફડુંથી આપણે આપણી સહેલગાલનો સંકેત ખાલી ટુંકમાં બધું એવી રીતે ચટાંકદાર પીરસી દર્શાવું કે સપક દહને પસંદ પડી દપક દહને ગળામાં ઉતરે. અલખનાં થેમ્સની ઉત્તમ મળાદ તો ઝોકસફડુંથી રીચમંડ સુધી હલેસાં મારવામાંજ છે જતાંથી જેઓના હાથે એનજીનના પટા જેવા નાજુક હોય. ને હલેસાં મારતાં કદાચ હાથનું હલેસું મરઈ જાય તો વરી જવા જેઓની એ કાંઈ પંચાત ! તમે તમારે લોચ પરજ વાત રાખવી. થેમ્સ નદી મજાકી પકડનારાઓ તેમજ ફીશીંગના શાખીના માટે કંઈકે કંઈ ખુરાક પોતાના બરતીયામાં ભરી બેઠી નથી.

જુઓ ત્યારે આ પાણીની ખાણનું પહેલું પગથીયું
ઝોકસફડું.

જ મુજબ
ઝોકસફડું ગમ્યું
કે!

લંડનથી ટ્રેન માર્ગે જનઓ તો ૬૩ માઈલ
પેડીંગતન સ્ટેશનથી થાય છે, પગ રસ્તે ૫૭ માઈલ થાય છે
અને નદીની સહેલગાલ આપા ફક્ત ૧૧૨ માઈલની થવા
જાય છે. શહેરની વસ્તી ૫૩૦૪૯ માનસની છે. હોટેલો
રેસ્ટોરાં વગેરેનો ટોટો નથી. આદશાહી કોલેજો માટે બહુજ
પ્રખ્યાત છે. રફીકા સીધારો તો ઝોકસફડુંની આ નામીથી
કોલેજો ક્રાઈસ્ટ ચર્ચ કોલેજ, ઓરીઅલ, અને મેગડેલીન
જેવાને ચુકતાના. કેટલાંક મેમોરીયલથી સ્ટડી કરવા જોગ છે.
આ કોલેજો જોઈ બોટ સ્ટેશન “ફાલી ખીજ” જ્યાંથી
બોટો જુદે જુદે ઠેકાણે જવા ઉપડે છે ત્યાં તમો પધારો, ને
નાનકડી ગોરી ઘટમારી પોરીઓના સીંગારેલાં હોડકાંઓ
નીહાળો. યસ ફૂલપાન ને વાવટા ને રેન્જઓની ફાંકડી ઝાલરના
શેઠથી પોતાકી “ચાટ” ને એવી તો અછઠ્ઠી ટેસ્ટથી તેઓ
સીંગારે છે કે દરેક પોટડીઓની “કરઓફ” માં સહેલ
કરવાના ગીલગીલીયાં છુટે છે. યસ રૂપ્યા ભાખ એઓની મીઠડી
શેરડી જેવી જગાન પાસ થું બીશાદમાં છે ! દીકરાઓ વધું
મીઠડું કરીય તો તમો મુંબઈને ઝોકસફડું સમજ નાહકનો
ફીટનો જગાડશો ! યસ એમજ કહું છોવટે કે “

થેમ્સની બીજી માનીતી દીકરી “એબીનડન ઓન થેમ્સ.”

એબીનડન
થેમ્સની બીજી
દીકરી.

લંડનથી ટ્રેન માર્ગે ૬૧ માઈલ થવા જાય છે, પગ રસ્તો
૫૮ માઈલનો છે જ્યારે બોટની સહેલ ગાલ ૧૦૪
માઈલની થવા જાય છે. વસ્તી ૬૮૧૦ માનસની છે, હવા
પાણીમાં મુંબઈના અંદેરીને ટકકર મારે એમ છે. વેપાર

વણુજમાં દારવાળાઓ, કપડાં વણુનારા વણુકરો, ગાલીઆ ફેકટરીઓ વગેરેનો ઠાઠમાઠ છે. જોવા જોગ કંઈ નથી. ફક્ત ત્રીપ માટે ડાએરીમાં નાંધો તો કાંઈ વાંધો નહિ, કેમજે આમ બાબદ છેની !

થેમ્સની તીજ દીકરી વોલીંગફર્ડ.

વોલીંગફર્ડ
થેમ્સની તીજ
દીકરી.

લંડનથી ટ્રેન માર્ગે ૫૧ માઈલ થાય છે, પગ રસ્તો ૫૭ માઈલનો છે, અને જળ માર્ગે ૯૨ માઈલ થવા જાય છે. ખેતીવાડી માટે સુન્નાના મહેર જેવી છે. લંડનનું ચીમોર યા મનીગામ જેવું હોય તો આજ વોલીંગફર્ડ છે. ખુદ વોલીંગફર્ડમાં તો ધુળ ઉડે છે પણ આબુઆબુના ગામડાંઓ ધવેલમ, ગોરીંગ, કેવરશામ વગેરે બહુજ ફાંકડી સીન-સીનરીઓથી ઘેરાએલાં છે. પણ એને અહીંજ રહેવા દમ ઓકસફર્ડથી બીજે નંબરે આવતી લોક માનીતી જગ્યા રીડીંગ પર ભરકો મારીશું.

થેમ્સની ચાંથી ને અતી વહાલી બેરી રીડીંગ.

“ રીડીંગ ”
દીકરાઓ
બીસક્રીટ બટાકા
માટે નાંધો લેઓ
આમે થેમ્સની
ચાંથી લાડકડી
બેરીનું નામ.

લંડનથી ટ્રેન માર્ગે ૩૬ માઈલ થાય છે. પગ રસ્તો ૪૧ માઈલનો છે પણ જળ માર્ગે ૭૫ માઈલનો થાય છે. વસ્તી ૮૮૦૦૦ ની છે. રીડીંગમાં પ્રખ્યાત બીસક્રીટોના જંગા કારખાનાઓ છે. મુંબઈમાં જે જે કારખાનાઓના સુરસુરીયાં બીસક્રીટોના બાકસ રૂપે ઉડે છે તે કારખાનાઓ જાતે જઈને નીહાળો, અને કુદરતે કીટલી કીટલીએ રેડેલા ત્યાંના લુન્નર ઉદ્યોગ માટે આફરીન કરો. અગીઆઓમાં ફેરબરી મારડન સહેજ ઠીક છે. બાગમાં પેલું સીંદનું આવલું કંઈક રમુજ આપે છે. બીબું તો દમ જેવું નહિ. આગળ અહ્યે બામ.

થેમ્સની પાંચમી દીકરી ન્યુઅરી.

ન્યુઅરી
થેમ્સની પાંચમી
બેટી.

લંડનથી ટ્રેન માર્ગે ૫૩ માઇલ ને પગ રસ્તે ૫૯ માઇલ થવા જાય છે. આખો હવાને સીનસીનરી માટે જાણીતી છે. ભાઈ ઇતિહાસીક જગ્યાખી છે જો. જેઓએ ૧૬૪૩ ની ન્યુઅરીની પહેલી લગાઈ વીધે વાંચ્યું હશે તેઓને આ જગ્યા નજરમાં રમતી હશે. વસ્તી ૧૨૧૦૮ માનસની છે. ઘરડો ખોખો ડોનીંગટન કાસલ કંઈક લોકની ઠીક સેવા બજાવે છે. ન્યુઅરી જાઓ તો એની જોડ બહેન “ સોનીંગ ” ને વીઝીટ આપવા ચુકતા ના. સહેજ પ્લેઝર આપવા સારી છે.

થેમ્સની છઠી દીકરી “ હેનલી-ઓન-થેમ્સ. ”

હેનલી
જોડી બેટી.

લંડનથી ટ્રેન માર્ગે ૩૫ માઇલ, પગ રસ્તે ૩૬ માઇલ ને જળ માર્ગે ૬૪ માઇલ થાય છે. વસ્તી ૬૫૦૦ માનસની છે. સાધારણ ઠીક છે. લંડનનું દમણ જોવું હોય તો હેનલી છે. હવા પાણી સાફ છે. સીંગલ હોલો તો હેનલી જઈ ડબલ બનવા બુલતાના. ”

થેમ્સનો લાડકો દીકરો “ મારલો. ”

મારલો
થેમ્સનો નાનો
બેટો.

લંડનથી ટ્રેન માર્ગે ૩૧ માઇલ પગ રસ્તો ૨૮ માઇલ ને જળ માર્ગે ૫૭ માઇલ થવા જાય છે. જગ્યા ફાંકડી છે. હોડકાંઓની સરતો દોડાવવી હોય તો બસ બોંય ચઢાવી ઉતરી પડો.

થેમ્સની પુંજએલી પટરાણી “ મેડનહેડ. ”

લંડનથી ટ્રેન માર્ગે ૨૪ માઇલ, પગ રસ્તે ૨૯ માઇલ ને જળ માર્ગે ૪૯ માઇલ થવા જાય છે એવું કોણુ

મેડનહેડ
લાંડન વાસીઓની
ફેવરીટ પ્લેસ.

ખીટનનું આળક હશે જેને મોઢે “મેડનહેડ” નામ નહિ
હોય. આના જેવી “પ્રીતી” પ્લેસ મેં તો જોઈજ નથી. ખુદ
ત્યાંની મળ્ગલ ઉપરાંત મેડનહેડમાં એ દીવસ કાઢો તો
થેમ્સ વેલીમાં આબુઆબુ એટલું પડેલું છે કે જોતાં થાકી
જશો. ટુંકમાં બધું અહીંઆં ફાંકકું છે પણ “લીટલ
સ્ટેજ” પર છે.

થેમ્સની એ જોડ બેટીઓ “વીંડસર ને ઇટન.”

રફીકા બધું જોયા વગર ચાલશે પણ વીંડસર ને ઇટન
ચુકી જશો તો મુંબઈમાં તમારી થેકડી થશે. રેલ માર્ગે જાઓ
તો વીંડસર ૨૧ માઈલ છે. ઇટનનું સ્ટેશન નથી,
પણ વીંડસરથી અરધાએક માઈલને છેટે તેની નાની બહેન
આવેલી છે. જળા માર્ગે ઇટન ૪૩ માઈલ થવા જાય છે.
જોવા જોગ તો વીંડસરનો પ્રખ્યાત કાસલ “વીંડસર કાસલ”
તેની ઉત્તમ સીનરીઓ સાથે તમારા પગ પાસે ડોળા ખાય છે.
વળી ઇટન ને હેરો રકુલ માટે તમારા મુંબઈના ફેટલાક
જાપાઓએ આગળથીજ રકુલની શીડ મેચ વખતે કાણા
ખોલવા હતા તે લાડકલી ઇટનને વીઝીટ આપ્યા વગર કાંઈ
તમને ચાલવાનું છે? પ્રખ્યાત ઇટન કોલેજ ને વીંડસર કાસલ
માટે તો કોઈથી રવેશે એક દીવસ તમને ફાજલ પડવોજ
પડશે. વીંડસર કાસલ માટે તો બહુ બહુ બધાઓએ લખ્યું છે,
અને આપણેથી પાંચ દશ લીટીઓથી આપણા આગલાં ચેપટરો
શોભાવ્યાં છે, છતાં ટુંકમાં ફરી ફરી એકવાર યાદદાસ્ત
આપવા કહું છું કે દીલસોજો જરૂર ત્યાંના સ્ટેટ એપાર્ટમેંટની
આંખ ઉઠી વળગે એવી મનોરંજક રચના, પ્રખ્યાત બાદશાહી
સેન્ટ જ્યોર્જનું ચાપલ, રાઉડ ટાવર, કરફ્યુ ટાવર, નોર્થ ને
ઈસ્ટ ટેરેસો, રાજવંશી તબેલો, તથા ગારડન વગેરે જોઈ વળજો.

જમ માનોતું
ઇટન ને વીંડસર.

પણ જ્યારે શહેનશાહી સવારીની આમંદ વીંદસરમાં નહિ હોય ત્યાંજ જન્મે હું કે, નહિ તો આએ લખનારને ખાલી શેષ ભરતા ના. એ ઉપરાંત ઇટન કોલેજ તો ખાસ કરીને જોવા જોગ છે. અતરે કોલેજનું દુકાન વૃતાંત આપેલું વાળખી ગણાશે. કોલેજનું ચેપલ ૧૧ થી ૧ ને ૨-૩૦ થી ૫ સુધી સવાર સાંજ લોકો માટે ખુલ્લું છે. પરાણાઓને દેખાડવા સારું ત્યાંનો એક રખેવાળ હમેશાં મેજર સાથે લઈ અધુ સમજાવે છે. સ્કુલ જોવાની પરવાનગ મંગળ, બેસપત ને શની ને દીવસે ૨-૩૦ થી ૫ સુધીમાં સ્કુલ આદ્રીસમાં આગળથી લખી જણાવાથી મળી શકે છે. આ કોલેજની હસ્તી ઇગિત્તંડના આગલા રાજા હેનરી છઠાને આભારી છે. ચેપલની ઉત્તર બાજુ “અપર સ્કુલ” કહેવાય છે. મોટા મહેરાલમાંથી પસાર થત તમે સ્કુલના ચોગાણમાં દાખલ થાઓ છો. જ્યાં લુપટનનું સેલમી સદીનું ટાવર તમારી નજર સામે પડે છે. પંદરમી સદીનું ચાપલ તમારી જમણી બાજુએ આવકાર દે છે, જ્યારે તમારી દાબી બાજુએ લેવા સ્કુલ ને આગલા વખતની “કોર્મીટરી” એટલે બીજાનાઓથી લાધેલો સુવાનો ઓરડો નજરે પડે છે. સ્કુલના ચોગાણની વચ્ચેવચમાં રાજા હેનરી છઠાનું કાંસાનું આવલું નજરે પડે છે. આવલાની દાબી બાજુ ફરતાં વળી ચાપલની ઉંચી કારીગરી અને થેમ્સ નદીમાં લવીશમાં કદાચ ‘પુર’ આવે તો તેની સામે અચાવ કરવા માટે બાંધેલી રક્ષાત્રી દીવાલોનું બાંધકામ વગેરે ખેશક બહુજ જોવા જોગ છે. ઉત્તર તરફના દરવાજા માર્ગે ચાપલમાં દાખલ થશો તો દરવાજા પર લખાએલો મારકવીસ વેલેસલીનો લખ નજરે પડશે, પછી તમે ચાપલના કવાયર યાને કીર્તિનીયાઓને જોવાની જગ્યામાં આવી પુગતાં તેની ફાંકડી “ઈસ્ટ વીન્ડો” તરફ નજર નાંખો. યા ઇલાહી શું વક્રમેનશીપ હશે ! વળી એટ આરગન મુકીને આગળ ચાલશો તો સ્વર્ગવાસ

ઈટન સ્કુલ પર
એક આબી નજર

જામેલા ઇટોનીયનોની પીત્તળ રૂપી યાદગારીઓ અને નામાંકીત એથીનીઅન વોર " ના રેકૉર્ડો સાથેનો એનતી આપલ નજરે પડશે. ખાસ સ્કીનજ ઝુલુ, અફગાન, ને બોઅર વોરમાં આ દુનિયાથી કુચ કરી ગએલા કેટલાક બહાદુર અમલદારોની યાદ ફાંકડી રીતે જળવતી જણાય છે. વળી કાર્તિનીયાઓને એસવાની જગ્યા આગળના ઉત્તર દરવાજા આગળ ફરશે. તો ફાંકડી ૧૫ મી સદીની લેકટર્ન યાને ધર્મના ઉપદેશ આપવા માટે રીઝવડ રાખેલી " રીડીંગ ડેસ્ક " અને તેની સામે સર ગેલેહાડનું ખુખસુરત ચીત્ર નજરે પડશે. એ ઉપરાંત દેવળની આરસપાહણથી મઢી લીધેલી ફરસખંધી યાને ભોંય, તેનો શુશોભીત આલટર, ઉંચી અસલી વખતની યાદદારત આપતી ટેપેસ્ટ્રી વગેરે બેશક નહિ વર્ણવી શકાય એમ છે. અલખતાં આખાં ઇંગલાંડમાં આવેા યાદશાહી " ઇસ્ટ એંડ " તો નથીજ નથી. એ ઉપરાંત અંગ્રેજી તવારીખ સાથે સંબંધ ધરાવતાં પ્રખ્યાત નામો સાથના અપર પેનલોથી દીપી નીકળતી અપર સ્કુલ, ગ્રીન કોર્ટ, લાઇબ્રેરી, બાવલાંઓથી મધ્યાએલો ગંગવર હોલ, કીચન, નાનકડું મયુઝીયમ વગેરે જોવા જોગ છે. બધું સ્કુલ ને કોલેજમાં રસકસ લેનારાઓ માટે ત્યાં દુનિયા વિદ્યા હુન્નરની ઉભાર્જ ગએલી છે. દીકરાઓ લખવા બેસું તો પ્રેસવાળાઓ ચાલીસ દીવસ વધુ જીવતા હશે તેખી આએ કમતરીનની કલમ લખાએલી જોઇ ડોક નાખી દેશે. ગમે તે હોય પણ હમારા મહેતાજીની દોલત જયાદારે બસ વાંચી વાંચો ખુશી થઈ વાંચો !! ત્યારે ઇટન ને વીંદસર જેવી ઇંગલાંડની ટવીન સીસ્ટરોની પુરતી ખજર લઈ હવે આપણે આગળ વધીશું, ને થેમ્સની બીજી દીકરીઓ પર સહેજ નજર નાખીશું.

થેમ્સની સાદી માદી ને શાહબગ્ગદી છાકરી સ્ટેન્સ.

સ્ટેન્સ.

ટ્રેન માર્ગે ૧૬ માર્ચ, પગ રસ્તેખી ૧૬ ને જળ માર્ગે

૩૫ માઈલ થાય છે. વસ્તી ૧૦૦૦ આદમીની છે. ધામધુમ કંઈ જોવા જોગ નહિ. જરા ફરમે બનવું હોય, પોરીઓ સાથે ટોલ ટપ્પા કરવા હોય તો સ્ટેનસ ફાંકડું છે. હા પથ્થુ આર્ટનું ખીજ હાઉસ હોટેલ બહુજ ફાંકડું છે. જરા લાઈટ રીફરેશમેન્ટ માટે ડોક્યુ કરી જોજોની !

નામાંકીત હેમતન કોર્ટ ને બુશી પાર્ક.

જમ મશહુર
હેમતન કોર્ટ ને
બુશી પાર્ક.

લંડનથી ટ્રેન માર્ગે ૧૫ માઈલ, પગ રસ્તે ૧૫ માઈલ ને જળ માર્ગે ૨૧ માઈલ થવા જાય છે. આ નામાંકીત હેમતન કોર્ટ ને બુશી પાર્ક માટે તેની જગ્યાએ બહુ લખી ગએલો હોવાથી આગળ ઘોડી દોડાવો, ને તેના બાઈઓ કીંગ્સટન ને ટેડીંગટન પર નજર ફેંકો.

કીંગ્સટન ને ટેડીંગટન.

કીંગ્સટન ને
ટેડીંગટન.
ફરસુદનો વખત
માળવા માટે
ફાંકડી જગ્યાઓ.

કીંગ્સટન લંડનથી ટ્રેન માર્ગે ૧૨ માઈલ પગ રસ્તે ૧૨ માઈલ ને જળ માર્ગે ૧૯ માઈલ થવા જાય છે, જ્યારે ટેડીંગટન લંડનથી ટ્રેન માર્ગે જવો તો ૧૩ માઈલને છેટે છે, પગ રસ્તો ૧૧ માઈલનો ને જળ માર્ગ ૧૮ માઈલને થવ. જાય છે. દમ જેવું કંઈજ નહિ. સહેજ નજર નાખી હોય તો નાખજો, નહિતો કાંઈ જરૂર નહિ.

થેમ્સની સહિથી ફાંકડી દીકરીઓ.

ટવીકનહામ ને રીચમંડ.

મારો માનીતો
પ્લેસો.
ટવીકનહામ ને
રીચમંડ.

ટવીકનહામ લંડનથી ટ્રેન માર્ગે ૧૧ માઈલ પગ રસ્તે ૧૨ માઈલ ને જળ માર્ગે ૧૭ માઈલ થાય છે. ત્યાંની પડોશમાં આવેલો ઇલ્કપાઇ આઇલેન્ડ ખ.સ વધુ લોકોનું

ખ્યાન ખેંચે છે. શાહી કાનસટો વગેરે વારે ધડીએ ઉનાળાની સીઝનમાં થાય છે. વળી ટવીકનહામ મુંબઈના જાણીતા શ્રીમંત શેઠ રતન તાતાના આદશાહી પેલેસ યોફ હાઉસ માટે લાંની પ્રજનુ બહુજ ખ્યાન ખેંચે છે. આ પેલેસ જોવાની તમારા કમતરીનને શેઠ રતન તાતાની મહેરબાની ભરી પરવાનગી મળી હતી. અને તેમના સેક્રટરી મી. લામે સાથે ફેરવીને મને દરેક એપાર્ટમેન્ટ વગેરે દેખાડીયા હતા. દીકરાઓ લાંડન જાઓ તો હીંદના આ પારસી રાજવંશી કુટુંબના નબીરાઓનું નાનકડું પણ આગલું ઇતિહાસીક બહેસ્ત જોવા ચુકશો નહિ. ભલા શેઠ રતન તાતાની પરવાનગી કોઈપણ વખતે મળી શકશે. એ ઉપરાંત રીયમંડ માટે આપણે આગળ લખી ગયા છીએ કે ટવીકનહામની પડોસણ રીયમંડ પ્લેઝર બોટો, તથા બોટીંગ એક્સકરઝન વગેરે માટે બહુજ ઉત્તમ નીવડી છે, એક ડોકીયું અલખતાં વ્યાજ સીકકે વસુલ કરી આપશે એમાં શક નહિ. ત્યારે થેમ્સ વેલીની વીઝીટ અત્રેજ ખતમ થાય છે. હવે થોડા દીવસ થેમ્સને આસાએશ લેવા દઈ તમેને ઇમિટ્રાંડના બીત્તરમાં ફેરવી લાવીશું. Will you like it !!

—:૦:—

પ્રકરણ ૧૭ મું.

“ આપરી સ્ટારટીંગ પોઇન્ટ મેનચેસ્ટર. ”

આજો મેનચેસ્ટર
મંદીરમાં!

તમે આગળ જોઈ ગયા કે મારા પ્રેફેસર મી.
નીકસન જેવણના હાથ હેઠળ હું વેપારી કેળવણીની તાલીમ

લેવા જતો હતો તેવણ તરફથી મને લાંડનમાં તાર મળ્યો હતો કે " બાવા જન હવે લાંડનના સેન્ટ પેનક્રાસ સ્ટેશનથી બપોરની ગાડીમાં ઉપડો, મેનચેસ્ટરના સ્ટેશન પર લેવા આવીશ. " ઈજન સ્વીકારીયા વીના છુટકો છે. ખુદ તેનાજ વતનમાં જતું ને તેની મહેરબાનીના પહેલા પગથીયાં જુજ અનાદર કરવું એ પરગામ જઇને આપખુદીનો અંગરખો પાલવા જેવું કહેવાય. દીકરાઓ જેવો ગભરાશો મા. મેનચેસ્ટર જવા માટે એકી વખતે લાંડન ની જુદી જુદી લાઇનોના જુદાં જુદાં અમુક સ્ટેશનો પરથી ગાડી ઉપડે છે, જેમકે લાંડનના યુસતન સ્ટેશનથી ઉપડેલી ટ્રેન મેનચેસ્ટરના લાંડન રોડ સ્ટેશન પર પાસીનજરોને ઉતારે છે, જ્યારે સેન્ટ પેનક્રાસ સ્ટેશનથી ઉપડેલી ટ્રેન મેનચેસ્ટરના સેન્ટ્રલ સ્ટેશન પર આપણને ઉતારે છે, વળી કીંગ્સ ક્રાસ ને મારલીબોન પરથી ઉપડેલી ટ્રેનથી લાંડન રોડના સ્ટેશન પરજ ઉતારે છે. પણ આપણને તો " મીડલેન્ડ રેલવે " માં સુખવાસી જરની કરવી છે. સેન્ટ પેનક્રાસ પરથી બપોરની ગારની ગાડી પકડો. મેનચેસ્ટરના સેન્ટ્રલ સ્ટેશન પર બરોબર સાંજના ૫ વાગે ઉતારશે. રશીકા મીડલેન્ડ લાઇનથી જવામાં બે ફાયદા છે, એક તો સઉથી સુંદર ને પીકચરસ ડરબીશીયરના પેટાખાનામાંથી આપણે પસાર થઇએ છીએ, ને બીજું તો ટ્રેનના ધર જેવી ફાંકડી સગવડ સાથના કમપાર્ટમેન્ટોની આપણને મેંજ મળે છે. મકુન્જે સહેજ ભાડું આકર્ષે છે ને. આગલા ભાવથી હમણા દોઢા દર થયા છે. ને મુ'અધથી દીલ્હી જવા માંગો તો ૬૦૦ માઇલના તમેને થડ' કલાસના ધણું તો ૧૫ રૂપીયા થાય તારે અહીંમાં લાંડનથી મેનચેસ્ટર જવાના થડ' કલાસના ૧૬૦ માઇલના એક પાઉન્ડ ત્રણ શીલીંગ ને ત્રણ પેન્સ થવા જાય છે એટલે રૂપીયા, આના, પદમાં ૧૭ રૂપીયા ૨ આના ૭ પદ થાય છે, પણ તેમ થડ' કલાસ મહી

ભાઈ ભાઈ બાંધે
પર આંખું.

ફર્સ્ટ ક્લાસ જેવી ગાડીની કમફર્ટ મળે છે તેનું કેમ. કાંઈખી કહો, રેલવેવાળાને કપાળે દામ દેવા વીના છુટકો છે ! આપણે તો ટ્રેનમાં ગોઠવાયા ને સાંજના ૫ ને ટકોરે સેન્ટ્રલ સ્ટેશન પર આવી લાગા, જ્યાં હમારા પ્રેક્ટિસર મી. નીકશનન, નખીરા નાના મી. નીકશન જેવણખી ચાર્ટર્ડ ને ઇનફોરપોરેડ એકાઉન્ટન્ટ છે, ને બાપની સાથેજ “ આલફ્રેડ નીકશન એન્ડ સન ” ની પેઢીમાં બાગીયા તરીકે કામ કરે છે, તેવણ સાહેબે હમેને “ રીસીવ ” કીધા.

મી. નીકશનની
પેઢીથી મુલાકાત.

‘ Halo Mr. Shroff, very pleased to see you.’

“So I am Mr. Nixon.”

“Had you had a very smooth passage ?”

“Oh, very !”

“Did you sight any Submarines ?”

“Yes only two Salmons ! !”

મારે મેનચેસ્ટર
જે
૧૭૯ હાઈ સીટ.

અને મારા ઉપલા જોકથી મી. નીકશનને એટલું હસતું આવ્યું કે બે ઘડીની રમુજ બાદ પોતે મારે સારૂ ટેકસી લેવા ગયા ટેકસી આવતાં હમે બન્ને સાથે અંદર ગોઠવાયા, જે બાદ મી. નીકશને ઓકસફર્ડ રોડ પર આવેલા ૧૭૯ નંબરના હાઈ સ્ટ્રીટના ઘર તરફ હંકારવા કહ્યું, જ્યાં આગળ કીધેલી ગોઠવણ મુજબ મને ઉતારો આપવામાં આવ્યો. ઘરમાં દાખલ થતાંજ ત્યાંની બોર્ડિંગ હાઉસવાળી મીસીસ હરકીલીસ ને તેની બેટી મીસ વીવીયેને હમેને આવકાર આપ્યો. જે બાદ મારો રૂમ મને દેખાડવામાં આવ્યો, જ્યાં હમે સઘળાંએ સાથે ટી લીધી, બાદ પ્રોગ્રામ પર પરદો પડ્યો. મી. નીકશન પોતાને

ધર વીદાય થયા, મીસીસ હરકીલીસ ને તેમના બેટીએ સલામ કરી બહાર વટી જવામાં દાહપણુ સમજ્યું, ને નવા ઓરડાના નવા પરોણા તરીકે આપણે એકાદ ખુરશી પર આબુખાબુ નજર દોડાવતા ગોઠવાયા. દીકરાઓ “ વન સેવન્ટી નાઈન ” કંઈક ઠીક તો ખરું. ફાંકડો આરતીસટીક એક સીંગલ બેડ સાથનો ઓરડો ઉપરાંત બે વખતનું ખાવાનું મળી પગ શીલીંગમાં ફેંકી દેવા જોગ નથી. અરે બાવા “ પારકી જગામાં પોતીકું પરોઢીયું ” જેવું છે. મુબઈમાંજ જ્યાં અઢી રૂપીયે કોલસો ને આંઠ આને મીઠું વેચાય છે ત્યાં પછી ખુદ લડાઈના વખતમાં શુકરાના કરોની કે પગ શીલીંગમાંથી તમેને આવું બોર્ડીંગ હાઉસ મળે છે. રાત તો બણી ગણી પેટ પુજ કરી શાંતીમાંજ પસાર કરીને બીજે દી. સે સવારે ઓરીસમાં જતી વખતે પ્રોગ્રામ રચવાનો મનમુગો કીધો. જોવ કલેજાઓ, હું કાંઈ તમેને મારા શીખવા બાલુવાના દારતાન પરજ ખેંચવા માંગતો નથી, મારે તમેને ગ્રેટ ખીટન ફેરવી લાવવું છે એટલે મેનચેસ્ટરની ટુંક હીસતરી આપી આપણે ત્યાંથી ફરવા નીકળી જઈશું. સઉને હાડે રોશન છે કે મેનચેસ્ટર, ને લીવરપુલ બેઉ વેપાર ઉદ્યોગના ધામે છે. આખાં ગ્રેટ ખીટનનું પોપણુ એઓથી થાય છે. મોટી મોટી મીસા, કારખાનાઓ, ફેક્ટરીઓ જુવો તો ઈંગલાંડમાં લીવરપુલ ને મેનચેસ્ટરમાં તથા સ્કોટલાંડમાં ગ્લાસગોમાં બધાં ઉભરઈ જાય છે. મોટી મોટી વેપારી પેઢીઓની ત્યાં અ.શીસો છે. ટુંકમાં શહેરમાં જોવા જોગ કંઈજ નથી, છતાંબી બન્ને શહેર પોતાના નામ પ્રમાણે પરોણાઓની પરોણાગત તો ઠીક કરે છે. ત્યારે આપણે તેઓની રેંક પરમાણે તપાસ લઈએ.

મારી મુક્તાકરીયું
મધ્ય બીંડ
મેનચેસ્ટર.

(૧) મેનચેસ્ટર:-વેપાર વણજ વિદ્યા હુન્નર વગેરેનું, ધામ છે. જોવા લાયક સ્ટ્રીટો, આલબર્ટ સ્કવેર

પીકાડીલી, એક્સચેન્જ, ડીન્સ ગેટ, આંકસફડ સ્ટ્રીટ, ટ્રેફોર્ડ પાર્ક, રશોમ, છે. નાટકશાળાઓનો મુખ્ય રસ્તો આંકસફડ સ્ટ્રીટ છે. નાટકશાળાઓમાં પેલેસ, એમપાયર, ગેઇટી, કવીન્સ, ટીલ્લી, રાયલ્સ, બલુજ નજીતી છે. ખગીદી માટે એક્સચેન્જ, ડીન્સ ગેટ, મારકેટ સ્ટ્રીટ, પીકાડીલી વગેરે રસ્તાઓ નજીતી છે. ગારડનોખી ત્રણ ચાર છે, તેમાં “વીલ્ડવર્થ પાર્ક” આંકસફડ સ્ટ્રીટનો સહેજ વખાણવા જોગ છે. મેનચેસ્ટર જોવા તો ટ્રેફોર્ડ પાર્ક પર જઈ મેનચેસ્ટર શીપ કેનાલ જોવા ચુકતાના. ઘણી પીકચરસ સીનરીથી આપણું જીગર જીતી લે છે. આર્ટ, સાયન્સ, દાકતરી, ઈજિનેરી, જ્ઞાન માટે વિક્ટોરિયા યુનિવર્સિટી આખાં ગ્રેટ બ્રિટનમાં નજીતી છે. વળી બી. કોમ. ની વેપારી પરીક્ષા માટેબી આ યુનિવર્સિટી પ્રખ્યાત છે. મેનચેસ્ટર વળી આર્ટ ગેલેરી, ટાઉન હોલ ને મયુઝીયમથીબી ખાલી નથી. ટુકમાં મારી સલાહ મુજબ મેનચેસ્ટર ફક્ત વેપારી વર્ગ માટેજ છે, પણ હેલ્થ રીઝોર્ટ માટે તો બીજકુલ નાલાયક જગા છે. ક્રેમ લાઇ બી.એ. એમ એ થવાનો ધુમસ, ને ધુમાડો, ને બરફ ને વરસાદ ત્યાં રાજ કરે છે. હરાદો છે કે! તો સહેજ નજર કરો!! મારા મત મુજબ હું કોમને મેનચેસ્ટરમાં રહેવાની ભલામણ કરીશ નહી. જો કે ખુદ મારી સફલ આફ કોમર્સ મેનચેસ્ટરમાં વીક્ટોરીયા સ્ટેશનની પડોશમાં આવેલા લોંગ મીલ ગેટમાં આવેલી છે, ને હજારોની સંખ્યામાં ત્યાં છોકરા છોકરીઓ વેપારી કેળવણી લેવા ઉભામ જાય છે, પણ તેઓમાંના ઘણાંકો આજીવનના ગામડાંમાં રહે છે. કોમબી સીટીમાં રહેતું હોય એમ તો લાગતું નથી. રેસટોરાંબી હારેદાર છે તેમાં લાએન્સના રેસટોરાં, પીકાડીલીના રેસટોરાં, કારડોમાં કંપનીના રેસટોરાં, આંકસફડ સ્ટ્રીટનાં રેસટોરાં, વગેરે બહુજ નજીતી છે. સઉથી ફાંકડાં હોટેલોમાં મીડલાંડ રેલવે હોટેલ જેવું બીજું કોઈજ નથી. કંઈ નહી તો ફક્ત એક દીવસ

દીકરાઓ
મેનચેસ્ટરની
માન કરાવવામાં
ખાંડકુ બધાએ
નથી જો!!

આફ્ટરનુન ટી લેવા યા તો કે રાતના મારડન રેસટોરાંમાં
“કાફી બ્લાંશ” અને “પીચ મેલબા” (મીડલાંડની ફેવરીટ
ચીન્ને) ટ્રાઇ કરવા ચુકશે નહીં. અહીં રોજ રાતના બેંડ
સાથે કોનસર્ટ થાય છે ને હજારો મોટે ખાંચરેના પરોણાઓ
મળે છે. રેસટોરાંમાંથી જાઓ તો ફેટલાંક રેસટોરાં પાધરાં નથી
જો, જોવાં કે ઓકસફર્ડનું ગ્રાંડ રેસટોરાં, પીકાડીલીનું પોપ્યુલર
કાફે વગેરે રેસટોરાંનો લપકો તો બહુજ છે પણ અંદર
આવનારી ત્યાંની મોટે ખાંચરેની મોટીબાઇઓથી જરાક
તપાસજો. જુની માફક નહીં તો એવી વલગશે કે તમારો
સહેજમાં છુટકો થવો. મુશકેલ-મેનચેસ્ટરમાં લાંડન માફકજ
ટરમીનસો કકડી જાય છે. જુદી જુદી લાઇનના ચાર મોટાં
સ્ટેશનો ખાસ નોંધી લેવા જોગ છે, સખખ ઓક્સ ફેકાણે
જવું હોય તો ઓક્સ લાઇનના ઓક્સ સ્ટેશન પરથીજ
ગાડીમાં બેસવું પડે છે. આ ચાર ટરમીનસોમાં પહેલું
વીકટોરીઆ, લેન્કશાયર ને યોર્કશાયર રેલવેનું ટરમીનસ છે.
આંહીથી સ્ટોકલાંડ જવા માટે આપણને ટ્રેન પકડવી પડે
છે. બીજી ટરમીનસ તેની પડોસણુ લાંડન ને નોર્થ વેસ્ટર્ન
લાઇનનું ટરમીનસ એક્સચેન્જ છે. ત્રીજી લાંડન ને નોર્થ
વેસ્ટર્ન રેલવેનું ગ્રેટ સેન્ટ્રલ રેલવે તથા લોકલ લાઇનનું
ટરમીનસ લાંડન રોડ છે, તથા ચોથું મીડલાંડ ને એશાયર
લાઇનનું જંગી ટરમીનસ સેન્ટ્રલ કહેવાય છે. મેનચેસ્ટરમાં
એક મારની પ્રમેક્ટ્રીક ટ્રામની સગવડ બહુજ પસંદ પડતી
છે. એકાદવાર ઓક્સફર્ડ સ્મીટથી પેલેટાઇન રોડની ટ્રામમાં
સહેલ કરો ને બીજી વખત મેનચેસ્ટરથી સ્ટોક પોર્ટ રોડની
ટ્રામમાં પથારી માંડો એટલે પટયું. શહેરનો અચ્છો ચીતાર
મગજમાં બેસી જશે. જો કે તમારા સેવકે પોતાની ઇંગ્લાંડની
વધરામણી દરમીયાન મેનચેસ્ટરને પોતીકું ઘર બનાવ્યું હતું
અને ત્યાંથીજ સેવકની સવારી જુદી જુદી જગ્યાએ

અકસતન
તંદરેસ્તીના
તાહકો.

એકસકરઝન કરવા ઉપડી જતી હતી માટે તમેનેખી મારી સાથે મેનચેસ્તરથીજ સહેલ કરવી પડશે. દીકરાઓ ઉપડો ત્યાં પહેલે મેનચેસ્તરથી અકસતન અને જુઓ ઇંગ્લાંડની આ ફાંકડી ફેશનેબલ વોટરીંગ પ્લેસ! આ તંદરેસ્તીનાં ધામને હું બોરડીની ઉપમા આપું તો તે ખોટું નથી. દરખીશીયરની આ લાડકલી દીકરી લંડનથી લગલગ ૧૬૫ માઇલ ને મેનચેસ્તરથી ફક્ત ૨૫ માઇલને સુમારે પડેલી છે. લાડકલી ને લકી તો ખરી! વળી પોતાના મીનરલ બાથ માટે તો હાલમાં એટલીબધી જાણીતી થઇ છે કે લોકોને શોધી જગ્યાખી મળતી નથી. બાથ ને પંપ રૂમો ફેશન્ટ નામની ગંજવર બીલડીંગમાં મેજર થઇ પડેલા છે. દીકરાઓ લોહી પાણી તો એવું આવશે કે ૮ દીવસમાં ૨૫ પાઉંડ જો નહી વધે તો મને ફીલ્લો કાકો ના કહેતા! હોટેલો ને બોરડીંગ હાઉસો કકડી જાય છે. બે ચાર સારાં હોટેલોમાં મીડમેંડ, પેલેસ, સેંટ એન્સ, ફેસંટ વગેરે જાણીતાં છે. વળી બોરડીંગ હાઉસોખી ઠામોઠામ છે પથ્થુ ગાડીના દર જરાક આકરા છે. પથ્થણ કરીનેજ પથારી માંડજો. આજુબાજુ કેટલીક ઇતીહાસીક જગ્યા આપણું ધ્યાન ખેંચે છે, તેમાં “કેટ એન્ડ ફીડલ” ની ટેકરી જરા જોવા લાયક છે. એકાદ વીક અકસટનમાં કાટેલું તંદરેસ્તી માટે ઉત્તમ છે. ખાસ કરીને બાથ લેવા તો જરૂર જવું, ને બને તો ત્યાંનું ઝરાનું બે ગોટ પાણી પીવું, તમામ દુખો દફે કરી મોઢાનો ચીલ્લો ફેરવી નાખશે. જો કે મેનચેસ્તરમાંખી બાથોનો ટોટો નથી, સઉથી ફાઇન વીકટોરીઆ બાથ ઓકસફર્ડ રોડના હાઇસ્ટ્રીટમાં છે. જરૂર એક શીલીંગ ૬ પેન્સ આપી તરકીશ બાથ લેજો, બે ઘડી જીવ ખુશ કરી નાંખશે. પણ જો મોજમગ્નહ યા પ્લેઝર કરવા ઉતરી પડવું હોય તો ઇંગ્લાંડની સઉથી માનીતી વોટરીંગ પ્લેસ બ્લેક પુલ છે. બ્લેક પુલની આખાં ખીટનમાં કામ હરીફ નથી એમ જો

બેલાડ પુલ
પાટીઓનો
પરેસ્તાની પેલેસ.

કહું તો તે વાજખી છે. હજારો ને લાખો લોકો વીક એન્ડ કાઢવા ત્યાં જમા થાય છે. મેનચેસ્ટરથી ફક્ત ૪૮ માઇલને છેટે આવેલી ઇંગ્લાંડની સહિથી એશકી બહેનપણી તમારૂં દીલ આંખના ચમકારામાં છૂતી લેશે એમ છે. ત્રણ મોટાં ટરમીનસો છે, ટાલમોટ રોડ, સેન્ટ્રલ, ને સાઉથ શૌર. હોટેલખી ફાંકડાં છે, જેમાં મેટરોપોલિટન પીરીઅલ, નોર્થએક હાઇડરો વગેરે બજાવીતાં છે. તમારા સેવકની પસંદગી નોર્થએક હાઇડરો પર ઉતરી હતી. રોજની દશ શીલીંગમાં ખાતું, પીતું, રહેતું બધું સમાઈ ગયું. હોટેલ અલગતાં આદશાલી છે, ને શની રવી તો મોહ માંગતું દામ આપવા છતાંખી જગ્યા મળતી નથી. બેલેક પુલમાં ‘સેન્ટ્રલ’ પર જાવો તો પીઅરોનો ખી ટોટો નથી. નોર્થ પીઅર, સાઉથ પીઅર, સેન્ટ્રલ પીઅર વગેરે ત્રણ ચાર પીઅરો છે. વળી ઓપન એર કોનસર્ટો પીઅર પર સવાર સાંજ થાય છે. બીજાં રમત ગમતના સાંધણોમાં સ્વીચએક રેલવે, ત્યાંનો ઇફલ ટાવર, ટાવરનું એકવેરીઅમ, જનવરખાનું, ઇડીયન લોન્જ, કોનસર્ટ હોલ, વગેરે, આદશાલી વીન્ટર ગાર્ડન, ઓપેરા હાઉસો, પ્લેઝર બીચ પરની વોટર શુટ, રીવર કેવ, જયન્ટ વીહીલ, એરીઅલ ફલાઇટ, હેલતર સ્કેલતર લાઇટ હાઉસ, વગેરે વગેરે એટલું પડેલું છે કે ચીચોડ વાળાંઓ ખારે માસ ત્યાં પડી રહે તોખી તેઓને બેલેક પુલનો પીછો છોડવા નહીં ગમે. એમ તો બેલેક પુલની પડોસણ સેન્ટ એન્સ ને ફ્લીટહુડખી કાંઈ ખાંડયા જાય એમ નથી. સેન્ટ એન્સ ને લાઇયામખી હાલમાં લોકોની નજરમાં બહુજ આવી ગયેલા છે. વળી ફ્લીટ હુડખી બેલેકપુલથી એક નાનકડી એક્સકરુઝનની મોજ ચખાડે છે. બેલેકપુલ નાનકડું પેરીસ છે, ફ્લીટહુડ ને સેન્ટ એન્સ બેલેકપુલનાં બચ્ચાં છે, છતાંખી સાઉથપોર્ટ બેલેકપુલની વડી બહેન કહી શકાશે આ બધી જગ્યાએ લોકો વીકએન્ડ

બેલકપુલની
બહેનો ફલીટહુડ
સેંટ એન્સ,
ફલીટહુડને
સાથિયોટ' બેધને આવવું. બે બે !

ગુજરવા ઉતરી પડે છે. માટે બે બેલકપુલ બેલો તો એવો
નકકી કસદ કરીનેજ જન્મે કે ત્યાંથી સેંટ એન્સ, ફલીટહુડને
સાથિયોટ' બેધને આવવું. બે બે !

દયા ધરમકો મુલ હય, પાપ મુલ અબીમાન;
ધતિનેસે ગમત મીલે તો, શીરોજદાસ જમાન.

બજેરે ગોવીંદા સાધુ જય રામા.—

ત્યારે મેનચેસતર ને તેની અડોસણ પડોશણોને ચાંપીને
કોટી કીધી, હવે પાછા મેનચેસતર આવી ગગરો ને વળી વીસામો
લઈ આવતે વીકે અહીંથી વેલ્સની પ્યારી પનોતી જુમી પર
ઉતરી પડો. બધા કહેજે વેલ્સ જેવી સીનરી નહિ ને વેલ્સ
જેવી હવા નહિ, તે બેધએ તો સહી કે આપણા પ્રીન્સ ઓફ
વેલ્સની શહેનશાહત કેવી છે ! તેટલાં હાલ તો ખીચરી પલાવનો
વખત થાય છે. સાહેબજી. !!!

પ્રકરણ ૧૮ મું.

“ ઇંગલાંડ ને વેલ્સ ”

છેવટનું સમીંગ અપ.

બાટરીમ પ્લેસોની
સરખામણી.

બેલકપુલ ને તેની બહેનો સાથિયોટ', સેંટ એન્સ,
ફલીટહુડ, વગેરે બેધ તો વળ્યા. આપણે બેયું કે બેલકપુલ
પરદેશી બધયાનું પનોતું પરેસ્તાન છે, સાથિયોટ' ત્યાંના

લાઠાં અડાજનના લોઠા કોડાઓ માટે મનસુખ મહાલ છે, સેંટ એન્જ બાળકાં બુલકાંઓનું ગુલેસ્તાન છે, જ્યારે ફ્લીટ્ડુડ દુર દુર્ગર ડોક્યું કરનારાઓ માટે સી સ્ટેશન છે. જોયું બી બહું, ખાધું પીધું બી બહું ને મંજલ એ કીધી બહું, હવે પાછા મેનચેસ્ટર જઈ થાક ઉતારી ત્યાંથી આગળ વધ્યે. દીકરાઓ મેનચેસ્ટરની એક સઉથી ફાંકડી પ્લેસ અત્રે હેડે ચઢી આવે છે, ને તે ત્યાંનું બેલવ્યુ ગારડન. આ ગારડન જો તમોએ જોયો તો ખસ હું એમજ કહું છ કે મેનચેસ્ટર તમે બરાબર જોયું. આંહી જનવરખાનું છે, હરેક તરેહના રમત ગમતનાં સાંધણો છે, ચાઈનીઝ, ઈંગલીશ વગેરે તમારે ટેસ્ટના ચઢ ઉતર ભાવના તો ત્યાં જ “કાફે” રેસતોરાં છે. વળી આંહીનો બોલરૂમ, કેનસર્ટ હોલ, મેનચેસ્ટર જોયો તો ત્યાં જ “કાફે” રેસતોરાં છે. વળી આંહીનો બોલરૂમ, કેનસર્ટ હોલ, મેનચેસ્ટર જોયો તો ત્યાં જ “કાફે” રેસતોરાં છે. મયુઝીયમ વગેરે બહુજ જોવા લાયક છે. બોટીંગના શોખીનો માટે આંહી નાનકડો લેકબી હાજર છે, પણ આ ગારડનની ખરી મોજ તો ત્યાં મેહ મહીનામાં વીહટસન ટાઈડ પર જોવાની છે, જે વખતે આતશબાજીના દેખાવો થાય છે, જે માટે એવું કહેવામાં આવે છે કે આવી આતશબાજી આખાં ઈંગલાંડમાં કેઠે થતી નથી. રશીકા તમારા સેવકની તે તરફની ત્રણ દીવસની લટારે પુરવાર કીધું છે કે ખસ કમાલ છે એ ઓરીજનલ ઓલમાઓ બીલકુલ કમાલ છે, જાઓ ને ખાતરી કરો. તમારા વિક્ટોરિયા ગારડનથી વળી પાંચ ગણો મોટો એ ખાગ હશે. ખુશહાલ જીવે ફરો ફરો ને મોડેથી ધરે આવી લેટી જવો એટલે પ્રીનીશ, કીરસો ખતમ. પણ પેલું લીવરપુલ, દુનિયાનું બીજે નંબરે આવતું મોટું વેપાર વજુજનું ખાઈ ડોળા ધુરકે છે માટે ચાલો એકાદ દીવસ ત્યાંથી તોડી પાડવામાં કાંઈ ધરેણા ગાંઠાં ગુમાવવા જેવું નથી. મેનચેસ્ટરથી ફક્ત ૩૦ માઈલનો ટ્રીપો છે ને ટ્રેનને જતાં ત્યાં ચાલીસ મીનીટ થાય છે. અલખતાં મેનચેસ્ટરથી દોડું હશે એમાં શક નથી. દીકરાઓ જોવા સ્ટેશન પર

મેનચેસ્ટર જોયો તો ત્યાં જ “કાફે” રેસતોરાં છે. મયુઝીયમ વગેરે બહુજ જોવા લાયક છે. બોટીંગના શોખીનો માટે આંહી નાનકડો લેકબી હાજર છે, પણ આ ગારડનની ખરી મોજ તો ત્યાં મેહ મહીનામાં વીહટસન ટાઈડ પર જોવાની છે, જે વખતે આતશબાજીના દેખાવો થાય છે, જે માટે એવું કહેવામાં આવે છે કે આવી આતશબાજી આખાં ઈંગલાંડમાં કેઠે થતી નથી.

લીવરપુલ દરી-
માઈ બંદરોનો
શાહ.

લીવરપુલની
રાત્રી
ગોદીઓ.

ઉતરો કે નો સકાળેની ગાડીમાં નીકળેલા હોય તો તુરત મીડલાંડ એક્સપ્રેસ યા ગાળુના કોઈ પી રેસ્ટોરાંમાં નાસ્તો ચાહે કરી લઈ પહેલે મરસી ડોક યાને ગોદીઓ જોવા ઉતરી પડો. અલગતાં ગોદીઓ કંઈ સ્ટેશનથી થયે દુર નથી, જોખમે તો સ્ટેશન પાસેથી અંદરઆઉન્ડ રેલવેમાં બેસી મરસીના અંદરઆઉન્ડ સ્ટેશનપર ઉતરો કે સામીજ ગોદી ! આ ગોદીની મોજ તો ફક્ત આવરહેડ ઇલેક્ટ્રીક રેલવેમાં બેસીને જોવાની છે. ત્રીસ માઈલ સુધી લંબાએલી આમે ગોદી, જુદી જુદી શીપ બીલ્ડીંગ ને શીપીંગ કંપનીઓના શેડ સાથે એવી તો ઉત્તમ પ્લેઝર આપણને આપે છે કે આમે નાનુક કલમ તેનો ચીતાર આપવા અશકત છે. ગોદીના લેનડીંગ ને ડિલોડીંગ રેલ્વે, તેનું બાંધકામ, બોટોની આવજાજવજા વળી ઘોડા ગાડી, તથા રાહદારીઓની આવજા જવજા માટેની સગવડ વગેરે બેશક તેની હુન્નરમંદી માટે આપણને હેરત કરે છે. ગોદીમાંથી દરેક અરથે કલાકે લોચો મરસી નદી પર આવેલાં નાનાં ગામડાંઓના પેસેનજર લાવવધ જવા કરવા ઉપડે છે. દીકરાઓ ત્યાંથી તમેખી લોચમાં બેસી જરકનહેડ, સી ક્રામ્પ, ન્યુ આઈટન વગેરે શહેરો તરફ લટાર મારો. બસ ત્યાં નેચરલ સીનરી જોખજ કુદરતી તમારો જીવ ઠડી જશે. યા ખુદા, થોડું ગરીબડાં હીંદ માટે ફાજલ પાડતે તો શું તારો ખજનો ખુદી જવાનો હતો આપા ! ટુંકમાં જોવાનું તો લીવરપુલમાં બહુ છે પણ મારા મત મુજબ લીવરપુલની આખા ઇંગ્લાંડમાં સઉથી સુંદર ફાંકડી આર્ટ ગેલેરી ને મયુઝીયમ, એકવેરીઅમ, લીવરપુલનો ટાઉન હોલ, એક્સચેન્જ વગેરે જોવા કાયક છે. વેલ ત્યારે ગુડબાઈ લીવરપુલ તારી વીઝીટ હમારા જીગર હરખાવી દીધાં છે. હવે તો ખીજ વાર આવીશું ત્યારે હમાજેર કરીશું ! ત્યારે આમ સવારના આઠના નીકળેલા સાંજના ચારની ગાડીમાં મેનએસ્ટર પાછા ફર્યા. અત્રે મારે તમારું ધ્યાન ખેંચવું જોખએ

લીવરપુલનું “બીઅર” કે અપોરના લાય માટે લીવરપુલનું “બેઝ પો” રેસતોરા
 બહુજ વખણાયલું છે. દાખલ થતાંજ બહાર મુકેલું સ્ટેક રીંછ
 તમોને આવકાર દે છે. વળી ખરીદી માટેથી લીવરપુલ જેવું
 શહેર ખીજું કોઈ નથી. હાલમાં વધેલા દર પ્રમાણે તો
 ૫ રૂપીયામાં એટલે સાડા સાત શીર્લીંગમાં તો થડ કલાસમાં
 રીટર્ન જરૂરી કરી શકશો. પણ લીવરપુલને બાબુએ મુકા
 અને એની બરોબરી એ પુગેલાં બરમીનગામ પર નજર દોડાવો.
 સહેજ લાંબો ટપો છે. જે મેનચેસ્ટરથી સીધારો તો ૮૦
 માઇલની મંજલ છે, ને ટ્રેન જતાં અઢી કલાક લે છે. બેશક
 સેનત્રલ સ્ટેશનથી ઉપડો ને ડરબી પર ચેંજ કરો એટલે
 સીધા બરમીનગામ ઉતારશે. દીકરાઓ ત્રણ ત્રણ ટરમીનસો
 છે એટલે સહેજ જુલાખી પડી જાયો એમ છે. આ ત્રણ
 ટરમીનસો (૧) ન્યુ સ્મીટ અથવા સેનત્રલ સ્ટેશન, (૨) મુરગેટ
 સ્મીટ સ્ટેશન ને (૩) સ્નોહીલ સ્ટેશનને નામે ઓળખાય છે.
 ન્યુ સ્મીટ તો સ્ટેશન પર ઉતર્યા કે તમારી પડોશમાંજ ડોળા
 ખાય છે. પણ દીકરાઓ બરમીનગામમાં જોવા જોગ અસાધારણ
 જેવું કંઈજ નથી, જેમ બધે ટાઉન હોલ ને ગેલેરી ને લાઇબ્રેરી
 ને સ્મીટો જુઓ છે તેમજ અહીંથી જોશો. અલબત્તાં બે ચાર
 બગીચાઓ યુનીવર્સિટીઓ વગેરે જોવા લાયક છે, પણ
 ખરીદી કરવી હોય તોજ ત્યાં સીધારજો નહિ તો ફેરો ફાકટ
 છે. આહીં તો સેવકને ત્યાંના કેટલાક પ્રેફેસરો સાથ મુલાકાત
 લેવાની હતી ને ખીજું તો દુનિયાના લીટરેચરમાં પોતીકું પહેલું
 નામ લખાવી ગએલા મહાન નાટકનવેશ શેક્ષપીઅરની જનમ
 જુમી સ્ટ્રેટફર્ડ ઓન એવોનમાં જવાનું હતું એટલા માટેજ
 આપણી પસંદગી બરમીનગામ પર ઉતરી હતી. માટે ઉતાવળ
 કરો દીકરાઓ, આહીંથી સ્ટ્રેટફર્ડ નાકના દાંડા પાસે
 આવેલું છે. આસરે વીસેક માઇલની રમત છે. બરમીનગામના
 ત્રીજા ટરમીનસ “સ્નોહીલ” પરથી ત્રેન પકડો કે વીસ

બરમીનગામ
 મેનચેસ્ટરને
 બાઈ.

શેક્ષપીઅરની
 જનમ જુમી
 સ્ટ્રેટફર્ડ ઓન
 એવોન.

પચ્ચીસ મીનીટમાં તો સ્ટ્રેટફોર્ડ ઉતારી દેશે. રશીકા આખા ઈંગ્લેંડનું ખુણેખુણું ફરવાને ખણુખણુઓ પરવાનગી કદાચને નહિથી આપના હોય તોખી શેક્ષપીઅરની આ દુનિયાને મોઢે રમી રહેલી જન્મ ભૂમિને હમાજોર કરવા ચુકશે નહિ. દીકરાજીઓ એકાદ દીવસ ત્યાં થોભશે તો ઝોરખી તમારા લાભનું છે. ધીરે સીરેથી તમે જેટલું જોશો તેટલું ઉતાવળમાં ખોડી દેશો. ત્યાં સસતાં બોર્ડીંગ હાઉસો ધણાંખી છે. જેવોજ ત્યારે સ્ટેશન પર ઉતરતાંજ સીધાં આલ્યા જવો ને દાખા હાથ પર વળી જાઓ કે તુરતજ કોઈખી અતાવશે કે આજે મહાન કવી શેક્ષપીઅરનું ઘર જ્યાં તે મહાન નરનો જનમ થયો હતો. ઘર અસલી વખતનું ભાંગી ટુટી હાલતમાં દીસે છે, છતાંખી તેના બહારના દેખાવ પરથી વીચાર એ ઉતપન થાય છે કે વરસો તે પર વીટી ગયાં તોખી તેવી ને તેવી હાલતમાં જીવતું જાગતું કેમ હિલું રહ્યું હશે ! ઘરમાં દાખલ થવાની કંઈક છ પેન્સની નજીવી શી લેવામાં આવે છે. નીચે શેક્ષપીઅરના બે ત્રણ આવડાં ઉપરાંત, તેના ઘરનો મોડલ, જુન્ના અસલી વખતના સીકકાઓ, કેટલીક મેનયુસફીપટો, ચોપડીઓ, થોડાક શેક્ષપીરીઅન પોરટરેટો. એક નાનકડી તેબલ ખુરસી વગેરે જોવામાં આવે છે. પહેલે મારે જતાંજ મહાન શેક્ષપીઅરનો જે ઝોરગામાં જનમ પડ્યો હતો તે ઝોરડો નજરે પડે છે. ત્યાંખી આ નામાંકીત નરનું આવડું અને એક ખુરશી દીસે છે. ખીજા પરચુતણુ રૂમોમાં થોડા અહીં તહીંથી હાથ કીધેલા લેખો, અસલના વખતના કામદાંઓ, સીકકાઓ, સખીઓ જણાય છે. ઘરની પછવાડે વળી સુંદર બગીચો છે જ્યાં બાગની વચમાં ગોઠવેલા એક મોટા પથ્થર વીશે એવું માનવામાં આવે છે કે મહાન શેક્ષપીઅર ત્યાં બેસી પોતાના નાટકી વીચારો એકઠા કરતા હતા. બેશક ભાષા આપણને તો નવાઈ જેવું લાગે છે કે આ આ મહાન નર વીધે

મહાન કવી
શેક્ષપીઅરના
ઘરમાં !!

શેકશપીઅરના ધરનો એક ઓરડો જ્યાં આ મહાન કવીનો જનમ થયો હતો.
જુઓ પાનું ૨૩૨ મું.

પ્રખ્યાત દીનીદી ચર્ચ જ્યાં મહાન કવી શેકશપીઅર મટ્ટી વાસ થયા છે.
જુઓ પાનું ૨૩૩ મું.

રકાલવાની શહેનશાહિઆનું 'અુપસુરન ઢેદીનઅરો' પર
 ઝાંખી નજર. છુટ્ટો પાનું ૨૪૦ મું.

લાગણીનો ઝરો અંગ્રેજ બચ્ચાંઓના હાગરમાં હાજુબી જેવો ને
તેવો જાગૃતજ છે. દુકમાં એકજ વીઝીટ આપશે તો તમારું
દીલ આ મહાન અરની યદ્દમાં ભરખ આવશે. એ પછી ત્યાંથી
જ્યાંથી દુરજ મહાન આનું લેખક મેરી કોરલીનું ઘર આવેલું છે,
જ્યાં આ પ્રખ્યાત વારતાનવેશ વાસો કરે છે. જરાક આંગળ
આલશે તો શેક્ષપીઅરને કેળવણીની સરસવતી શીખવનાર
જામારે રકુલ તથા એવોન નદીના ખુખડ પર આવેલી
અસલ શેક્ષપીરીઅન નોટકોનો અસ્યનો આજના જમાનાના
લોકોના મગજ પર મજબુત પ્રભુ હસાવનાર મેમેરીયલ
નીનીટી ચંચ મહાન કવી યાંચિતમ્ તથા ત્યજાં મંદુઝીયમ વગેરે અહુજ જેવા
શેક્ષપીઅર પાતાલમાં સુતા લાયક છે. ધણી જ્યાં આ મહાન નર હમેશની શાંતીમાં
સુતેલા છે તે ટ્રીનીટી ચંચ જેવા ચુકશો નહિ. મોટા
આલટરની નજદીકમાંજ તમારા પગપાસે નીચલા લેખો વાંચી
દુવા ગુજરજો કે એ દુનિયાનો નાટક અમ્મનો તેના આખેહુબ
આકારમાં નીતી રીતીની પાઠશાળા મારફતે કુલ શહેનશાહતને
અરપણ કરનાર મહાન કવી શેક્ષપીઅર જહાં હોય તાંહ
તારે રહ શાદ ચળે. ! ! !

“ Good friend for Jesus sake forbear
To digg the dyest enclosed heart,
Blest be ye man yt spares thes stones
and Crst be he yt moves my bones. ”

ઉપેલો લેખ અંક પચ્ચરની ચારસ લાઠી પર શેક્ષ-
પીરીઅન લાંબામાંજ આખેહુબ ઉતારવામાં આવ્યો છે જેની
નીચે મહાન નર શાંતીમાં પોટેલા છે એમ માનવામાં આવે છે.
ચંચ જેમ પાસેજ આવેલી એવોન નદી પર ઉતરી પડજો ન
આખી નદી નાની બોટમાં ખેસી હલેસા મારતાં મારતાં ફરી

શેકસપીઅરની
આયડી એન
હાથાવેનાં ધર
લેકે ક્રેકુ.

આવજો, વરી ઓરજ પ્લેઝર મળશે. તારે ઓ મહાન કવીના
મહાન પવીત્ર વતન સ્ટેટ્સડું તુંને છેવટતું પ્રીતભયું ચુંબન
કરી હમો આગળ વધીશું. આંહીથી વળી એક માંધલિને જે
આવેલાં શેટરી નામના ગામડાંમાં આવેલી શેકસપીઅરની
ભાગ્યશાળી પતની એન હાથાવેતું ધર જેવા ચુકશો નહિ,
ત્યાંખી થોડીક ચીઝો અસલી વખતની જેવા લાયક છે. એવું
કહેવામાં આવે છે કે આપણા કવી કરતાં તેમના આયડી
૮ વરસ મોટાં હતાં ! હશે આપુ એ તો મોટી આયડી પરણવાનો
રવેયો અંગ્રેજોમાં ચાલતોજ આવેલો છે એમાં કાંઈ નવાઈ
જેવું નથી. વળી એ સ્ટેટ્સડું સુધી સીધારો તો પડોશમાં
આવેલાં જગજહેર કાથેનડ્રી ને લીમીંગટન પરગણાંઓ જેવા
જુલતાંના. ત્યાંના દેવળ બગીચા, કારખાનાઓ વગેરે જેવા
જોગ છે. પણ આપા ઇમિલાંડના બીતરમાં એવું તો બહુએ છે
ને આહોં જે છુટથી તે સઘળાંનો ધસડોરો કરવા બેસીયે તો
મોઢવારીના વખતમાં કેમ પાલવે આપા ! પછી તો ચોપડી
રૂપીયા દશોખી મળવી કઠણ પડે. ! ! પણ હવે ઇમિલાંડનું સઉથી
જીવું સઉથી ફાંકડું, ને સઉથી વધુ ઇતિહાસીક શહેર ચેસતર
તરફ લઠાર મારવી છે માટે હાલતો મેનચેસતર પાછા ફર્યે,
એકફાસ્ટ લઈ સવારના ઉપડી જઈશું કરી મોડેથી રાતના
સ્ટેટ્સડું ફરી હરી ત્યાંથી બરમીનગામ માર્ગે મેનચેસતર આવી
પુગા. ચાલો હવે ચેસતર જવું છે. પુરાતન નોરમન શહેનશાહોના
વખતની પાકડી આંધણીથી મધાએલું રાજવંશી શહેર
જોવાનું છે. આવાજન, ચેસતર કાંઈ ઘણું દુર નથી, નાકના
દાંડા આગળ છે. મેનચેસ્ટરના સેનત્રલ સ્ટેશન પરથી
સવારની ગાડી પકડો કલાકિકમાં તો ખુશહાલ જીવે ચેસતર
પુગી જશો. હવે ત્યાં જોવાનું શું છે ને તે કેવી રીતે જોધ
શકાશે તેનું પ્રોગ્રામ બનાવ્યે. જોઓજી, ચેસતર જેવા કિતરો
કે ત્યાંથી એક કોચ પાચ શીલીંગ પડી લઈ લેજો. જે

ચેસ્ટર
ઇમિલાંડનો
ઇતિહાસીક
કસબો.

તમેને બે કલાકમાં આખું ચેસતર દેખાડી પાછા ગાડીના ટાઈમ સર સ્ટેશન પર પુગાડી જશે. ચેસતરમાં જોવા જોગ, ઇતિહાસીક પ્રાચીન કાલની નોરમન વોલ છે. એ ઉપરાંત ચેસતરનું જુનું કંથીડરલ બેશક જોવા જોગ છે. સડિયા પ્રખ્યાત ને આખા ઇંગ્લાંડમાં નવાઈ જોવી ચીજ તો ત્યાંની “ રો ” ને “ ગોડ પ્રોવીડન્સ હાઉસ ” કહેવાય છે. આ રોમાં દુકાનો, શોપોની એવી ગોઠવણ કરવામાં આવી છે કે હારેદોર દુકાનો ઘરની સીડી ચઢી જતો તો એક લાઈન સર લાગેલી દેખાશે. બહારથી આપણને ઘરનો ઓટલો તરીકે જણાશે, પણ અંદર જતાં ભોંય તળીયે લાઈનની લાઈન અંધી દુકાનોની તમારી નજરે પડશે. બેશક અકકલમંદોની એખી વાત છે. દીકરાઓ ત્યાં વેર સીધારો તો વરી નદીની સહેલગાહ લેવા ચુકશે નહિ. આંધી વરી નદી પર રાજ કરતો રાજવંશી ઇટન હોલ જતવાનો મળે છે. હાલમાં ત્યાં સોલજરો વસવાટ કરતા હોવાથી લોકો માટે તે બંધ છે જનાંખી તેનો અગીચા, અંદરનો સીંગાર, બહારનો હાલમાં વગેરે બે ઘડી મનન કરવા જોગ છે. રશીકા ચેસતરમાં કાઢેલા બે ચાર કલાક નોરમન કળા દુનનરનો અજોજા ખ્યાલ તમેને આપી શકશે. પણ ચાલો ઇંગ્લાંડનો પીછો અહીં છોડો, સેનત્રલ ને નોર્થવેસ્ટ તો પુરૂં કાંઈું હવે દક્ષીણ દોરો આપણે આવતી વખતે હાથ ધરીશું, તેટલાં ઇંગ્લાંડના પ્રખ્યાત લેક ડીસ્ત્રીકટો ફરી આવ્યે. આવાગન એમ ના સમજતાં લોકે હું તમેને થાક કે નીરાંત આપવા વગર ફેરવી લાઉં છું, પણ તમારે જાણવું જોઈએ કે મારા જ મહીનાના “ સ્ટે ” દરમીયાન મારે એકાંતિનટન્સીની પરીક્ષા આપવાની છે ને વરી આખું ટ્રેટ બોટન જોવાનું છે એટલે જોવી રીતે મેં થોડા દપનાવ્યો હતાં તેવીજ રીતે તમેનેખી કદાવી લાઉ છું. ચાલો ત્યારે વીજાટના આ બીલોરી બહેનમાં હાથ લાગ્યો. ઇંગ્લાંડના લેક ડીસ્ત્રીકટોમાં

વીનડરમીઅર, આસમીઅર, અલ્ઝવાટર, દરવન્ટવાટર, હેઝલ-
મીઅર વગેરે બહુજાળીતા છે. મેનચેસતરથી ૮૦ માઈલનો
લગભગ ટપો છે. વીનડરમીઅર સ્ટેશનથી “કેચો” તથા
મોટોરોની મનમાનીતી સગવડ મળી શકશે. ભાઈધુમસ ને
વરસાદને દીવસે લેકા જોવાનું અખાડા કરી જવું, સખખ જે
લેકની નેચરલ બ્યુટી છે તે તો ખુદશો દીવસ હોય ત્યારેજ
જોવાની છે. અલખતાં ધ્યાન ધરજો હો પોરીયાઓ, કાંઈ
વખત વીનડરમીઅર આપડાની આગરી ખસી જાય છે ? જ્યારે
તુફાન થાય છે ત્યારે તો નાની યાટ હોય કે મોટી બોટ હોય,
અધાને પાણી નીચેજ ભુસકા મરાવે છે ! એતો વીનડરમીઅર
દીકરાનો સ્વભાવ શાંત હોય તો ગીએલા ખપનું ! સઉથી
સરસ વીનડરમીઅરનું પહેલું પગથીયું બોવનેસ કરીને કહેવાય
છે. બાવા સ્ટેશનપર ઉતર્યા એટલે પાણીમાં પેડા એમ નથી.
સેક તો સ્ટેશનથી પોણાએક માઈલને સુમારે હશે, અને
બોવનેસ ધણું ધણું તો દોઢેક માઈલજ સરોવરની કીનારીએ
લાગું હશે. દીકરાઓ બોવનેસ આવો કે હોડકાંઓનો ટોટો
નથી, જહાં ગમે તાંહ હલેસાં મારો, “ખુદા શકકર ખાને
વાલેંકો શકકરજ દીલાતે હય !”. જોઓ ત્યારે આપણે
ઓકસનહોમ ને કેનડાલને માર્ગે વીનડરમીઅર આવ્યા છીએ
હ કે વીસરતા ના-ઓકસનહોમ છોડી કેનડાલ નજદીક આવતાં
આપણે એક પુરાતન વખતનાં ભાગાંટુટાં કાસલ આગળથી
પસાર થઈએ છીએ, જ્યાં રાજા હેનરી આથમાની છટ્ટી બઘરી
કથેરામન પારનો જનમ થયો હતો. બાવા “આસમીઅર”
તો તમારે મોટે રમી રહેલુંજ હશે. ઓ યુનીવરસીટીના
એલચીઓ, ને કોલેજ સ્કુલના કાકરી ચીલડાંઓ, જુઓ કે
તમારો નામાંકીત કવી જેની નમો કવીતાઓ, પોરીયાઓને
મોટે ગોખાવો છો તેજ મહાન વર્ડસવર્થ અહીંજ સુતા છે.
બસ થોડીકવારની કાચની મુસાફરી, ને પછી પાણીમાં કુબકા

પાણીને
પીકઅર પેલેસ
નીનડર મીઅર.

વરી પાછી પ્લેઝન્ટ વોક એ સંઘળાંને જમેલો તે ઇંગ્લાંડની લેક ડીસટ્રીક્ટનું શું છડું છે. આ મને તો લેક ડીસટ્રીક્ટ ઇંગ્લાંડના બીલકુલ પસંદ પડ્યા નથી, ખોટું શું કામ કહું ! અરુ છે કે બોવનેસમાં થંડીની સીઝનમાં ફ્લોટીંગ સ્ટેજ પર નાટકો ને કોનસર્ટો વગેરે થાય છે છતાંબી સ્કાટલાંડના “લોક લોમંડ” ની ઝુતીએ બીજો લેક નથી. રશીકા જવું હોય તો આંટો મારી આવજો. જીવ્યા કરતાં જોએલું બહુ નહી જુઓ ત્યાં રોયું બહુ ! ત્યારે ઓ વીલાયટની ગોરી ચામડીને હરખાવી નાખતી લેક ડીસટ્રીક્ટ, હાલ તો તને નાક ઘસણી કર્યે છીએ. બીજીવાર “હમને પાવન કરવાને, દીલના દુખડાં હરવાને, ઓ લેકો આવજોજી !!!” અસ ત્યારે થાકેલા પાકેલા જીવે એ દીવસ રખડી રઝલી પાછા મેનચેસ્ટરને ઉંમરે રાતે દોઢ વાગે આવી જાગા ને આઠ દીવસ થોભા એકદમ વેડસના બીતરમાં પેદા. ભાઈ તમારે વેડસ જોવું છે, ઉનાળાના હોલી ડે ઉજવવા છે, તો અસ આગેજ ગાંસડો આંધો. વેડસબી નાકના દાંડા પાસે છે, અસ એમ સમજો કે જહાંબી જવું હોય તાંહ મેનચેસ્ટર તમેને તદન સેન્ટ્રલ થઈ પડશે. જોઓ ત્યારે આપણે ઉપડીશું મેનચેસ્ટરથી તે પહેલે જમશું કાલવીન એ. પછી લેનકુડનો, પછી કાનવે. પછી એટસીકોએડ, ને છેવટે સ્નોડન માઉન્ટનની એકાદ ત્રીપ કરીશું એટલે વેડસ ખતમ. ત્યારે હાંકો દીકરાઓ કાલવીન એ તરફ—મેનચેસ્ટરથી આસરે ૭૫ માઇલનો છેટો છે. હમેંશાં ખુરશીદ મજદ આ ફાંકડી વેડસની કાલવીન વેલીપર કુરબાન છે. ભાઈ જોવાનું તો શું પણ દરીયા કાનારે લહેર લાગી છે. એ પીઅરો છે તે પર કાનસર્ટ નાટક વગેરે થાય છે. તંદેરાતી માટે એની જોડી બીજી કાર્ડ નથી. હોટેલોનો હાગ નથી. અસ અહીંથી કલાક એક એ આનંદમાં કાઢી મલેક્ટ્રીક ત્રામ મારફતે લેનકુડનો જાઓ, જ થી સાત માઇલનો છેટો

હવે વેડસનો
પ્રક પકડો.

લેનકુડનો
વેડસની
શાહબદી.

હશે. લેનકુડનો વેડસની કાપીટલ કહો તો ચાલે. ફાંકડીબી તેવીજ, શાબીતીબી તેવીજ, ગીચોગીચબી તેટલીજ, ને આરડીસડીકબી તેટલીજ. હોટેલોમા તમારા સેવકની પસંદગી પીઅરની પાસેજ આવેલાં ગ્રાંડ હોટેલપર ઉતરી હતી. ગ્રાંડ હોટેલ મારા ધારવા મુજબ બહુજ મોટું ને બાદશાહી ગણાય છે. આંહીથી વળી તમોને પીઅરની પાસે બી દાખુઅખશ મળી શકશે પીઅરપર આરકેસ્ટ્રા કોનસર્ટ વગેરે ત્યાંની નાટકશાળાઓમાં થાય છે. આંહીથી મોટર કંપનીઓની અસો બુદ્ધે બુદ્ધે ટેકાણે દોડે છે. એક વાર કોનવે કાસલ તરફ રાખડ કરો, ને કોનવેનો પુરાનો કાટલો બ્લેન્ક પાછા ફરી સાંજે “ગ્રેટ આરમઝ હેડ” ને “લીટલ આરમઝ હેડ” ની બે બાદશાહી ટેકડીની આસપાસ ચકરાવો. હેઓ, એવી પ્લેઝન્ટ વોક તો બીજી તમોને કેડે મળશેજ નહીં ! બેશક લેનકુડનોની બીજી બહેનજ નથી એમ કહું તો ચાલે. વળી બીજી દીવસ બ્લેન્કએ તો બેટસી ક્રોએડમાં કાઢો. બેટસી લેનકુડની થી ૧૫ માફલ છે. ટ્રેન માર્ગે બગ્યા તો વીસ પચીસ મીનીટમાં તો ખુશહાલ જઈ શકશે. લેનકુડનો જરાક એરીસટોક્રેટીક છે તો બેટસી ગામડીયન ગુલામ છે પણ દીકરાઓ કુદરતી સીનરી લેનકુડનો કરતાં બેટસીમાં વધુ બેવાની છે. ખુદ આખા વેડસની બચુડી બેટસીમાં બેશે. ત્યાંના સ્વેલો ફાલ્સ કદાચ ઠંગલાંડને વેડસમાં સઉથી ગંભીર ધ્રાધ તરીકે ગણીતા છે. સ્તેશનથી લગભગ ત્રણેક માફલ હશે. વળી સ્તેશનથી થાઉજ દુર પોનટીન પારની વેલી, ધી લેડર ઓફ ધી સામન, ફેરીગ્લેન વગેરે બહુજ બેવા લાયક છે, સ્તેશનથી ટેકસી મળી શકશે. વળી બેટસીથી બે દીવસ ખુદજો હોય ને ખુરશીદ મજદૂર પુરબહારમાં હોય તો સ્નોડન લીવના દરશન મળી શકશે. સ્નોડન માઉનટન જમીનથી લગભગ ૨૩૦૦ ફીટની ઉંચાઈએ હશે. આવા સ્નોડન બેવાજ હોય તો લેનકુડનોથી લેનફેરીસ બગ્યા. ને ત્યાંથી

વેડસની દીકરી
“બેટસી.”

ટ્રેન માર્ગે સ્તોડન જાઓ. આખાદ માથેરાન
સ્ટીમ ટ્રામનો ખ્યાલ આવશે. દુકામાં વેલ્સ બહુજ ગુલાબી
ને આબોહવાનો મુલક છે. તોય વેલ્સની કાઠખી જગા
બેશક તંદેરોસ્તી માટે તો કાચ્યુ સુન્નું છે. રોખીનો એક
વીક વેલ્સમાં તો જરૂરજ કાઢજો. કુદરતે ત્યાં શું શું ખેલો
ખનાવ્યા છે તે ખાકી નજરથી નીહાણી બે ધડી હેરત થજો.
ઓ જોગેશરીતા ગુફા ને બોર ઘાટમાંથી વહેતા નીરમળ પાણીના
ઝરાઓ તમારું તસીબ ક્યારે ઉઠશે ! શું તમેને કાઠખી
૨૧ વરસનો શુકર બેઠો નથી જે તમે આવી હાલતે
પીલાધ જવા છતાંખી કાઠ સજ્યુખી તમારી ખખર નથી
લેતું ! પણ દીકરાઓ વેલ્સ વેલ્સ શું કરોછ, ચાલો આવતે
વીક વરી સ્કોટલાંડના બીતરમાં, ત્યાં જુઓ કુદરતની
કારીગીરી ! દાલ તો ધરે આવી પેટ ભરી ઉંધ કાઠી લેઓ
તે બે ચાર દીવસની થાક ઉતારવા જેવલું કુંદમ તેટલું કુંડો.
તેટલાં હીપ એદીયા હે.

પ્રકરણ ૧૯ મું.

સ્કોટલાંડ તે હાઇલાંડના સ્વર્ગમાં.

“ I love a lassie, a highland bonnie lassie ”

ઓહ મારી બચગીના સુખી સ્વપનાઓ ! આજે તમેએ
તમારા મુતવલીને સ્કોટલાંડનું સ્વર્ગ દેખાડી મારી

આજપણની ઇચ્છા ફળીભુત કાધી છે ! બધાઓ વેલાટ
 નામ ને ગોરો ગળ્યો મસાલો ઉમેરું સુમેરું કરી પીરસે,
 મોડામાં અંકાય અંકાય ને આપરે શુ ખુદોળને તાંલથી
 ઘડિનાં બાંધાં ભુલ્યાં ને પાકી ખુદી આપિળને દરીયો
 દોહવવામાં યાસી નહીં અથે ! બસતોરે દોહાવ નાળુક
 કલમને અરથ, ને મુછેપે નાવ દે આ ફોરોજ સવાર.
 ખુદાની ખુશી ખુદાના ખેતરે, ખુદાની ખુદી ને પહોંચે ત્યાં
 કવી ભમાર ! દીકરાઓ બાલો દર્મરે ઉલટ પકડો, આપણે
 સ્કાટલાંડની ખુબસુરત જવું છે સ્કાટલાંડની શહેનશાહ્યાનું ને શ્રીટનની બેગમ
 રાજધાની સહિયા એકનખરે ને બેધાં ખુબસુરત એડીનબરો,
 આમ અત્યારીનું મુકામ, ન હાથલે નડરોનું પિનોતું ધામ,
 સુખવાસી એકરોનું સખકનું ગામ, આપુ તને કયે છીએ
 સલામત ને એઓ પોરીયાઓ કાન ચીમટી રાખો કે ફકટ
 મેનચેસ્ટરના વીક્ટોરિયા સ્ટેશનપરથી માત્ર બેગવાર દેન
 સ્કાટલાંડ જવા સાડ ઉમડે એક અપોરે અપાર, સાડાપારે
 ને બીજી રાતે સહાપાર, એક વાગે ! મારાં નાકેશમત
 મુખ્ય અપોરનું અચર દીક પડશે. સાંજની લહેડીમાં
 થડે કલેજે સુરજ અસ્ત પામતાં તો એડીનબરોના ફલીડોનીયન
 સ્ટેશનપર છ સાત વાગે ઉતારી પાડશે. લાલમાં લગાઈને
 લીધે આગળ લેટલી ફાસ્ટ એક્સપ્રેસ દોડતી હતી તેટલી
 રપાડે દોડતી નથી. આએ તો ધામે સાંસતે ખુદક ખુદક
 ફરતા કે આળુઆળુની લીલમચીર સંકાટીશ સીનરી, ફરતે
 બકરાઓની ઘેકા ઘસાળુપરની ચરણુઆળ આખોલવા વગેરે
 વચ્ચે એ ચાર ચાકલેટના દાનાથી મોલ મતમનાવતાં લસતાં
 ખોલતાં સીધારો એટલે વખત કલાં ઉડી જશે તે જલાશેખી
 નહી. તારે સમજે કે મેનચેસ્ટરથી ઉપડી ખોલતનની ગારી
 કુદાવી મનોહર પ્રેસટનના પરગણામાં ન્યામલ થયા. આહી
 સાડી પોણા ફલાક ઉભી રહે છે. અરસામાં બેડમાં

જમ મોઢાં ગમી કરી લેવું. જો તેમ કરવાનું મન નહીં થતું હોય, અને ટ્રેનમાંજ ચીટકવા ગમતું હોય તો તેનોખી ધલાજ છે. સ્તેશનના પ્લેટફોર્મ પર ગોરી ઘટમારી પોરીઓ એક નાનકડી કાચના બારણાની કપાટ સાથની ગાડી લઇ શોખીનો કાજ કરે છે, જેવી માગો તેવી ચાહે, કાફી, દુધ, કેક, ખીસકીટ ચાકલેટ, સેનવીચીસ વગેરે તમોને આપી શકશે. દીકરાઓ આવું સુખ આખાં હીંદુસ્તાનમાં મુસાફરી વેળા મેળવ્યું છે ! આ નાનકડી રેસદુરાં કાર તો વળી બાપદાદાના પુન તે અહીંઆ જોવાની મળી. ગમે તે કહો પણ ઇંગલીશ સ્તેશનના બફેટો આપણી હાજત સવખતે તાળે છે એ બહુજ સારી વાત છે. તારે એમ સમજો કે પ્રેસ્ટનથી ઉપડી હવે કારલાઈલ ને કોનકર્થ વટાવી આપણે સ્કાટલાંડની સુરજમલાલ શેઠાણી એદીનબરોમાં ઉતર્યા; પણ કવીંક માર્ય કરશે કયાં તે સવાલ રહ્યો. ધીરા પડો પોરીયાઓ અહીં કચુબર થશે. સ્કાટ લોકો અંગ્રેજી ભાશામાં “ શસસા ” બહુજ વાપડે છે એટલે પહેલી બારીમાં કદાચ કાનને ઉપાડી લેતાં કદાચ ભાગશે પણ ચીંતા નહીં. એદીનબરો તપકીરની દાબડી જેટલું શહેર છે ને કુદરતી તેનું “ સીટયુએશન ” એવી રીતનું છે કે એક નાકેથી બીજા નાકા સુધી પ્રીનસેસ સ્ત્રીટ ફરી વળશે એટલે આખું શહેર તેના આબેહુબ આકારમાં જોઇ શકશે. દીકરાઓ રેલવે હોટેલો જરાક આકરાં છે પણ ફાશનેબલ છે હો. ! મારાં મત મુજબ તમોને ઘણાક મધ્યમ ફી ના હોટેલો મળી શકશે. પણ પારસી ભાઈઓને હોટેલ સાથ શું કામ છે ! એદીનબરોમાંબા પારસી સખાવતનો ઝરો હજુ જગરત છે. સખી વજુદ શેક શાપુરજી ભર્યાનું પનોતું નામ કોણને મોઢે રમી નહીં રહ્યું હોય ! એજ અમીરી ખવાસના શેકની બરકતથી એદીનબરોના ચાર્મસ સ્ત્રીટમાં એક ઘર પારસી જુવાનીયાઓ માટે આવકાર દેતું ઉભું છે જે “ સર સાપુરજી ભર્યા પારસી યુનીયન ” ને

બાઈ સ્કાટ લોકો
સહેજ ભરડો
મુલાઈ જો !!
જરાક કાન ઉંચા
રાખશો તો
શીક !!

સર સાપુરજી
બર્યા પારસી
યુનીયન,
એડીનબરો.

નામે ઓળખાય છે. બસ ચાર્મસ સ્વીટના નાકાં સુધી સીધા ચાલ્યા જાઓ ને જમણા હાથ પરનું છેલ્લું ધર તે આ “યુનીયન” છે. આ અછછી રીતે ઇંગ્લીશ ટેસ્ટથી આરાસ્તા કીધેલું મકાન કોઇથી પારસી માટે ખુલ્લું છે. એડીનબરોમાં દાકતરી રસાયણી, વેપારી, બી. એ., એમ. એ. વગેરેનું ઉંચું જ્ઞાન લેવા આવતા જુવાનીયાઓ આ યુનીયનનો ખુશીથી આસરો લે છે. બેશક તમે એડીનબરો જાવો તો યુનીયનના સેક્રટરીને એકાદ બે દીવસ આગમચથી કાડ લખી નાખજો કે તમારે માટે જુદા “રૂમ” ની ગોઠવણ થઇ શકે. તમારે જોઇએ તો પછી તેઓ સાથે ભાગે પડતો ખરચ આપીને જમવાની ગોઠવણ કરી લેજો, ને જોઇએ તો રસ્તે વાટે રેસટોરાંમાં કરી લેજો પણ દર અઠવાડીયાંની રૂમના ભાડાંની ૧૦ શીલીંગ તેઓ લે છે. ચાર ડેમ ચીપ આજના વખતમાં તો ! ત્યારે આગલી ગોઠવણ મુજબ આપણે તો સ્ટેશનપર ઉતરતાં ને સાથજ સીધા ગાડીમાં બેસી આ રાજવંશી મકાન તરફ હંકારી ગયા. બંગલા આગળ આવી લાગતાંજ ત્યાંના આપરા જેવાજ ચપરખાંધા દુકતાઓએ જાણે એક માએનાજ ભુજકાં હોઇએ તેમ હસી હસીને આવકાર દીધો ! બાવો મારો, પોરીયાઓની ચોકડી છે તો હસમુખી પણ જરા આમ બાબદ છે ! બીડીના ધુમાડા પુશકળ નીકળે છે, સામેનાજ ઘરમાં રહેતી છોકરીઓ સાથ બીલીયર્ડ રૂમમાંથી હાથ મચાકા ને આખજાન્સના સ્કીટ સીનપર લજવાય છે, રોજ રાતે લેકચર સમજવા જાઇએજ ને મસે જાડોની જુરી ઘટાઓમાં પોટટીઓના પાસાં પસવારાય છે, ને જવાબમાં “બાવાજીએ કહ્યું જ કે તાંદ બીજાઓ કરે તેમ તમારેથી કરવું” નો સરપાય ઠનકવાયરી ઓફીસના બાકસમાંથી મળે છે. !! તેઓમાં એક તો દાકતર થઇને એફ. આર. સી. એસ. થવા આવેલો છે અને પાંચ વરસ થયાં આમને આમજ

ગળડીયા કરે છે, બીજો છે તે ઉપલીજ પરીક્ષા સાત વરસ થયાં કુતરાં બીલાડાંઓ સાથે પસાર કરે છે, તીજો વરી વરસેક થયું ત્યાં આવ્યો છે ને વાયોલીનના લખમાં પડ્યો છે, ને ચોથો કેણુ જાણે શું ધોરી મરવાનો તે વક્રીલનું છોડી બીજાઓ કેડે પાછો ડાકતરીમાં ફર્યો છે. ! ટુંકમાં હું તેઓના નામ તો જાહેરમાં આપીશ નહીં પણ જે માખાપો પોતાના ધન ધન ધોરી બેટાઓ માટે મને ખાનગીમાં ધનટરવ્યુ આપવા માંગતા હોશે તેઓને દીલોજનનથી આ અદના સેવક મુલાકાત આપશે. ગમે તે કહો પણ શુકરાના તે માલીકે જહાનના કે આ નામચીન સાહેબાઓનો સીસોટીમાંબી આપરા જેવો એક ઓરથોડાકસ ઓલીયો તરખાટ મચાવી શક્યો ! ભાઈ રાત તો ખાણી પીણી વચ્ચે હસી બોલીને ઠીક ગળડાવી પણ બીજો દીવસે એદીનખરોમાં શું શું જોવાનું છે વગેરેની ટીપ માંગી તો, ભાઈઓ તો કહેજે હમારી તો પરીક્ષા નજદીક આવી છે તે તોપલે ને સુપરે રોજના અમેરીકા એશીયા જેટલા મોટા ચાપડાઓ ઉઠલાવાના છે ! લેવરીવાળો બોલ્યો ને ગંદેરીવાળાએ ટેકા આપ્યો જેવી વાત સમજી આપરે તો પુરોજ મુક્યો, ને હાથે ફાડી લખશું કહી ચામર્સ ક્ષાંટને નાકેથી વેસ્ટ એંડ જતી ત્રામ પકડી પ્રીનસેસ ક્ષાંટ તરફ હેયું લીધું, જ્યાંથી ગાદડિ બુક ખરીદી કુકની આશીસમાંથી જોવા લાયક જગ્યાઓનું ખીચોખીચ પ્રોગ્રામ લખ ધરે વળતી ત્રામે પાછા ફર્યા, ને પેટ તાડું કરી બપોરના એક વાગેથી જે ધરનો ઉંચર છોડીયો કેની તે રાતે દશ વાગે થાકાને લોહપોઠ હાલતમાં પાછા ફર્યા. રશીકા તમે પુછશો કે એદીનખરોમાં એટલું બધું તે શું જોવાનું છે જે તમે ઉફનાઈ ચાલ્યા ! હા બાવા, ઘણુંબી જવાહીર આ ખુશસુરત શહેરના ભંડારમાં ભરેલું છે. જુઓ ત્યારે આ શહેરની આબુબાબુ એક લાખટ રાઈડ કરો. શહેર નાનું છતાંબી બે જંગી તરમીનસો છે.

બેલા નામચીનો
એદીનખરો જઈ
દાકતરની પરીક્ષા
આપે છે તે તો
જુઓ.

એક તો વેવરલીનું આદશાહી તરમીનસ, ને બીજું તો કેલીડોનીયન
 રેલવેનું આદશાહી તરમીનસ વીજળીની લલકાર રૈશની
 વચ્ચે તમારી હજુરમાં તલવાર મ્યાન કરે છે. પ્રીનસેસ સ્ત્રીટનું
 એક નાકુ વેવરલી ઘેરી બેઠું છે તો મુખડાપર કાલીડોનીયન
 સ્ટેશન પેહરેગીરી કરે છે. બેશક પ્રીનસેસ સ્ત્રીટ જેવો બીજો
 સ્ત્રીટ તો આખા ગ્રેટ બ્રીટનમાં નથી એ ચોકકસ છે.
 નીચાણમાં પ્રીનસેસ સ્ત્રીટનો સઉથી દીલપઝીર ગારડન, વચ્ચો-
 વચમાંના રોશ ફાઉન્ટન, બેડસ્ટેડ, નામાંકીત પુરૂષોના
 આવલાંઓ વગેરેથી તમારી આમદને આવકાર દે છે, જ્યારે
 બગીચાની ઉપરજી જીમી પડતો આદશાહી કાસલ આખા
 પ્રીનસેસ સ્ત્રીટનું રક્ષણ કરતો જણાય છે. થીએતરોબી જીઓ
 તો આંહીજ, સીનેમાઓબી આંહીજ, પીકચર ગેલેરીઓબી
 આંહીજ, ખરીદી માટેની જાણવા બેગ શોપોબી આંહીજ અધું
 પ્રીનસેસ સ્ત્રીટના બોખાં હેઠળ ધંકાએલું છે. વળી વેસ્ટએંડથી
 બેચાર કદમ આગળ ગયા કે નામાંકીત સર વાલટર સ્કોટને
 મીનારો તમારા પગ પાસે પડેલો છે. આ આદશાહી મીનારો
 જમીનથી લગલગ બસો શીટની ઉચ્ચામએ હશે. પાછળે
 દરવાજેથી બે પેન્સ આપી રટણ પગથીઓ ચઢીને મીનારાની
 છેક ઉપરની ગાલરી પર જાઓ ને આખું એદીનબરો શહેર
 તેના સુંદર લેખાશમાં સજ થએલું ખુરશીદના કીરણમાં પ્રકાશી
 નીકળતું જોરો. પહેલે મારે સર વાલટર સ્કોટે પોતાની
 કાશમાં નામાંકીત કાંધેલાં જગ જાહેર પુરૂષોના આવલાંઓ
 વગેરેનું મ્યુઝીયમ તમારું દીલ જીતી લેવા પુરતું છે. ટાવર
 બેઈ નીચે આવો ને ગંજલવર જત્ર નીચે નામાંકીત કવી સર
 વાલટર સ્કોટને તેના માનીતા કુતરા બીવીસ સાથે બેઠેલા
 જીઓ ને દુવા ગુજારો કે, ઓ સરોવરની સુંદરીના મહાન
 લેખક સર વાલટર સ્કોટ જહાં હોય તાંહ તારૂં રહ શાદ
 થજો! પાછા વેસ્ટએંડ તરફ આવી નેશનલ ગેલેરી જીઓ.

એદીનબરોનો
 પ્રીનસેસ સ્ત્રીટ.

નામાંકીત
 સ્કોટનો મીનારો.

અદીનબશોનો
સુંદર કાસલ.

પણ જેઓએ લાંડન ને લીવરપુલની રાજવંશી ગેલેરીઓ જોઈ હશે તેઓને આ નેશનલ પોર્ટ્રેટ ગેલેરી ગળે ઉતરવાની નથી. અજીજી તમે રેસ્ટરોમમાં પાછા ઉપર ચઢો ને કાસલ હીલ પર આવેલા બાદશાહી કાસલના એસપ્લેનેડમાં દાખલ થાઓ, જ્યાં હાઇલેનડરોને ધાધરા પલતણીયા ડરેશમાં ડ્રીલ કરતાં જુઓ, ને મન મલકાઓ. એસપ્લેનેડનાં ખુણાઓ વળી નામાંકીત પુરૂષોના પુટલાંઓથી શોભાવવામાં આવ્યાં છે એટલે મેદાનની મેદનીમાં વધારો થાય છે. એસપ્લેનેડમાંથી આગળ વધી ટાવરના ગેટ મહી દાખલ થતાંજ આપણે જોઈએ છીએ કે દાખલ થવાના મહેરાબ ઉપરનો ટાવર તે આરગાઈલ ટાવર છે, જ્યાં ડ્યુક ઓફ આરગાઈલને કેદ રાખવામાં આવ્યા હતા. હજુ દીવાલોનો નીચલો છેડો આપણને આગલો ખ્યાલ આપે છે કે આહીંથી “પોર્ટકલીસ ગેટ” નીચે ઉતારવામાં આવતો હતો. આહીંથી બેતરી આગળ કદમ ઉઠામો ને પીનસેસ સ્ટ્રીટ ગારડનનો સુંદર પેનોરામા નીહાળો. સહેજ આગળ પધારો તો રસ્તાને વાંક લેતાં જોશો અને બોંબ બેટરી તરફ જોવાં તમારાં કદમો ઉગામશો કે સેન્ટ મારગરેટનું ચેપલ તમારી નજરે પડશે. વળી આ ચાપલની સામેજ પડેલી “મોન્સ મેગ” નામની રાક્ષસી તોપ બેઘડી જોનારના દીલમાં દહેસત ઉપજાવે છે હા ! એ ઉપરાંત કાસલમાંના બેનકવેટીંગ હોલ, સેન્ટ મેરીના ચેપલ, કાઉનરૂમ, વગેરે જોવા જોગ છે. વળી આ બેનકવેટીંગ હોલમાં રાણીમાતા વિક્ટોરિયાના વખતની એક તોપ સાચવી રાખવામાં આવી છે જે બેશક જોવા જોગ છે. દુકાંમાં કાસલની એક ઉડતી વીઝીટ તમારું હૃદય હરખાવી નાખશે. ખરેખરી ઈજિનેરી કળાનો ઉત્તમ અભ્યાસ કરવો હોય તો આ કાસલના બેલાગુ બુટપર ચાક લગાડી જાણનારા “એલ.સી.ઓ” જવો છીટનના પેટાખાનામાં ને ત્યાંની

આરકીટેકચરલ ગ્યુટી જોઈ મગજમાં તેના નકશાઓ ઉતારો. પણ કાસલનો પીછો છોડી પાછા બગીચાની એક ઉડતી વીઝીટ લેઓ. ભાઈ બગીચા તો ઘણાખી જોયા છે પણ આ બગીચાની ખરી કમાલ તો તેના ફ્લોરલ કલાકે કરી બજાવી છે. વેસ્ટ એન્ડ સાઈડથી ચકરીવાટે દાખલ થતાંજ તમારી નજર સામે મોટું ઘાસનું ઘડીયાળ તતનખાર ડોળા ધુરકતું જણાશે. પુલોના શુશોભીત ક્યારાઓ વચ્ચે પુલોનું એક ડાયલ બનાવવામાં આવ્યું છે, જે પર પુલોથીજ ઢંકાએલા બે ગંજવર કાંટાઓ જમાનાની ગીરદીશની ઘડી પણ બતાવતા રહ્યા છે. ઘડીયાળ પર જ્યારે નજર નાખીએ છીએ ત્યારે આપણને એમજ લાગે છે કે પુલોથી ગુંદાએલું આ ઘડીયાળ મશીન વગર ચાલતું કેમ હશે? નહિ આવા ભુલોછ. એ સ્કાટ બેન્ચનું પરીણામ છે. ઘડીયાળની મશીનરી જમીનના પાતાળમાં સંટાડવામાં આવેલી છે, અને તેના જોરેજ તમે સુરજની ચાલ માફક ટાઇમ જોઈ શકો છો ! બસ આફ્રીન ઓ હુન્નરમંદીના હામાન, જોઈ લીધું કે તારી કળાને હુન્નરને પુગતાં હીંદને હજુ કંઈક સદીનો વખત છે ! પણ માસી મરે હુ એમ પુષ્ટું મકુંજે કે તમેએ તવારીખમાં પેલા રાજવંશી હોલીફ પેલેસ માટે તો વાંચ્યું હશેની ! મકાન જે કે પુરાનું છે છતાંખી તેનીપર નજર કરનારને વીચારતાં વખત નથી લાગતો કે ભલી રાજવંશી જઘફીખી સુફેદીના સાજથી બાકાટ નથી. પેલેસમાં દાખલ થવા આગમચ એક ફાંકડો સુંદર કોતરકામ સાથેનો પુવારો તમેને આવકાર દે છે જે પુવારો બેશક અસલી કારીગીરાનો એક નમુનો છે. દાખલ થવાની કાંઈખી ફી પડતી નથી. બેશક પુવારાની સામે આવેલા દરવાજામાંથી અંદર સડસડાટ ચાલ્યા જવો કે ગંજવર પેલેસ તમારી સામેજ ખુલ્લો છે. ચોકકસ સ્ટેટ એપાર્ટમેંટો બંધ કરવામાં આવ્યા છે. ફકટ પેલેસનો એકજ ભાગ લોકોને

પેલુ મજાત
ઘાસનું
ઘડીયાળ.

હોલીફ પેલેસ.

બેલા માટે ખુલ્લો છે. આ પેલેસ માટે એકએકી બારા
 કોસકા માંદવ જેવી બહુ બહુ ફેંકાલોજીઓ લગાડવામાં
 આવે છે. ખુદ ત્યાંના એક ગામડાંમેને મને કહ્યું હતું જે પુરાતન
 વખતના સ્કાટલેન્ડના એક શહેનશાહની શેકશન શહેનશાહબાનુ
 દાવરી તરીકે પોતાની સાથે એક કોસ લાવી હતી જે કોસ
 તે, ક્ષીસતી લોકના પયગામબર જેસસ ક્રાઇસ્ટને હાથે પગે
 ખીલા થોડી જે કોસપર મારી નાખવામાં આવ્યો તેનો એક
 નાનકડો ટુકડો એક ગુરૂજના આકારમાં જડેલો હતો. જ્યારે
 ઉપલા શહેનશાહના બેટા દેવીડના હાથમાં એ કોસ આવ્યો
 ત્યારે તેને પોતાના ગળાંની આસપાસ હાદડી કરી તેને લટકાવ્યો.
 પાછળથી તે શીકારે નીકળ્યો, એવામાં એક શીંગડાંવાળું
 સાબર તેની સામે થયું. પણ ડેવીડે પહોંડેલો પવીત્ર ગુરૂજની
 મદદથી તે હડી ગયું અને દેવીડ બચી ગયો. આ બનાવથી
 ખુશી થઇ પાદશાહ ડેવીડે મોટું આપણ તેના નામનું બંધાવ્યું
 જે પાછળથી હોલીરૂડ પેલેસમાં ફેરવવામાં આવ્યું. ખરી ખોટી
 તો અહલા જાણે પણ બા આ આપલ હજુખી ભાંગી ટુટી
 હાલતમાં મહેલના પાછલા ભાગમાં જોઇ શકાશે. પેલેસમાં
 દુનીયા એક કરી નાખે એટલું બધું કાંઇ નથી બાવા. થોડીક
 ફાંકડી ચીત્રકળાના આમનાઓ, કવીન મેરીનું તેની આગલીજ
 દોરદમામ હાલતમાં જેવું ને તેવું સાચવેલું રાજવંશી બીજાનું,
 રાણી મેરીના વખતનું થોડું ફરનીયર, તે વખતના શીક્કાઓ
 પથ્થરો, ફોરી કામ, બીલોરી કામનો મુઠ્ઠીબર ખમ્મનો, વગેરે
 જોઇ શકાશે. ટુંકમાં રાણી મેરીનો ઓડીયંસ ચેમબર, સપર
 રૂમ, બેડ રૂમ, લોડ ડારન્લીના બાદશાહી ઓરડાઓ, રીઝીઓન
 મોત લાવનાર પાપી પેલેસ રોયલ ચેમ્બલ વગેરે તેના
 આગલાજ દમામમાં જોઇ શકાશે. અફસોસ તે
 ૧૫૬૫ નું કમનસીબ સાલ હતું જેને અર્લ લેનોક્સના બેટા
 લોડ ડાર્લી ને રાણી મેરીને શાહીના પવીત્ર ગાંધી એક

રાજવંશી
 પેલેસમાં ડોકીયું.

કરી શહેનશાહ્યાનુ એલીઝાબેથની શાંતીમાં ખલલ પાડી
અદેખાઇની ચેહ સળગાવી હતી. લોડ ડાર્નલીના પ્રાઇવેટ
ચેમબરનો નાનો દરવાજો ઉઘાડતાં એક નાનો સ્ટેર કેસ યાને
દાદર નજરે પડે છે, જ્યાંથી રાણી મેરીના ઓરડામાં જઇ
શકાય છે. તમારા સેવકે રાણી માતા મેરીનું બીજાનું તેની
કોહી સડેલી હાલતમાં જોયું છે. લાલ કીરમજી રંગના શુશોભીત
છતર નીચે તેવીજ સાતીનનો કોચ તેના ટકીયા સાથે
લોકોને જોવા માટે ખુલ્લો છે. બેશક એજ ઓરડા વાટે
થઇને જાણીતા મ્યુઝીશીયન રીઝીઓના ચેમબરમાં જવાય છે.
રીઝીયો દીકરોબી બેરી બાપ જરા ડોળાના ઘોડા જેવીજ
ચાલનો હોશે કે શું તે રાતોરાત કચેરી મહી કોણ જાણે શું
કચરો પડ્યો તે ઉમરાવોએ બાબુના દાદર વાટે ચઢી આવી
રીઝીયો બાવાને સમશાને સીધા પહેંચાડી દીધા. હા બાઈ
તેના જીગરમાંથી વહેલું લોહીના ડાઘા હજીબી ત્યાં ગાઇડો
આંગળી કરી બતલાવે છે. ઇમારત છે તો તમામ કાળા
પથ્થરની પણ બાઈ આ “કે” નો કાશીયો તો બાદશાહ
જાણે!! બહાર નીકળો ત્યારે દરવાજા આગળની ઓશીસમાંથી
પેલેસના ચીત્રો વગેરે મળી શકશે, ખરીદી લેજો. મુખ્યમાં
કેડો પુઠ પકડશે તારે ચાર ગજની છાતી સાથે મોટું ડોળ
ધાલવા કામ લાગશે. કુવારા આગળથી બહાર નીકળો કે
કેનનગેટ સ્ત્રીટની ઉત્તર પીઠ બાબુ એક નાનકડી પુરાતન
વખતની મીનારા રૂપી ઓરડી જણાશે, જેને રાણી મેરીના
બાથરૂમ યાને હમામખાતું તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.
એવું માનવામાં આવે છે કે રાણી મેરી પોતાની દરાખ જેવી
ખુબસુરતી જાળવી રાખવા કાળે સુંદર ચેસનટ કલરના
વાઇનમાંજ અંગોળ કરતી હતી! પણ જવાદો દીકરાઓ
નહિતો રાણી મેરીને જોઇને બીજાઓ મુખ્યમાં પૈસાને જોરે
ચમપીન પોટવેનનો ખુબસુરતી વધારવા બાથ લેશે તો મારા

તમારે
રાણી મેરીનું
બીજાનું જોયું છે કે
બક અપ ધન!

રાણી મેરીનો
બાથ રૂમ.

મજાત કાલતન
હીલ ને નેલશન
મોન્યુમેન્ટ.

બેડકડ હીલ ને
આરથર સીટ.

એદીનબરોન
મજાત
મ્યુઝીયમ
એમબર સ્મીટ.

ફોર્થ ખીલ
ફુનિયાની
અભયબા.

જેવા પીધાના પુંગરીઓ સર અવસરે કીયા શીફસન ને
જેમીસન શોધવા જશે ! દીકરાઓ બહાર આવો ત્યારે, ને
કાલતન હીલ તરફ તમારાં કદમો ઉઘામો, ને ફગિલાંડના સપુત
નેલશનનું આદશાહી મોન્યુમેન્ટ ત્રણ પેન્સની શી આપી જુઓ.
રસ્તા પરથી થોડી પાકી પથ્થરની સીડી ચઢી ઉપર જવો ને
ટીકીટ લઈ નીચેનું મ્યુઝીયમ જોઈ ટાવરની ગેલેરી પર
સીધારો, ને એદીનબરો શહેરનો વ્યુ જુઓ. આ એદીનબરોમાં
એવા વ્યુ માટે ટેકડીઓના ટોટા નથી. દરેક ટેકડીઓમાં
એડકડ હીલ, આરથર સીટ, વગેરે બહુજ જણીતી છે. દરેક
ટેકડીઓથી સુંદર વ્યુ શહેરનો મળી શકે છે. ધણાંકે સાંજને છેડે
પીકનીક યા રાખડ કરવા ત્યાં ઉતરી પડે છે. એદીનબરોમાં
મ્યુઝીયમોખી છે પણ આ લંડનનું મ્યુઝીયમ જોયું એટલે વધું
મ્યુઝીયમ જોવાનો અલખડો રાખવો મીઠ્યા છે. અલખતાં
એદીનબરોના એમબર સ્મીટમાં આવેલું મ્યુઝીયમ મને એક
વાટે બહુજ પસંદ પડ્યું ને તે એકે, ત્યાં એક આરડો છે જ્યાં
કપાટોમાં નાના નાના એનજીનો, ડાએનામાના મોડલો, વહાણો
ખોટો વગેરે એવી રીતે ગોઠવેલાં છે કે દરેક કપાટ આગળનું
ખટન દાખતાં તેઓ પોતપોતાની મેળે ફરતાં જણાય છે જે
બેઘડી જોવા જોગ છે. વળી એદીનબરોમાં કોલેજો, સ્કુલો,
હોટેલો, રેસ્ટોરાંઓ, નાટકશાળાઓ, સીનેમા, થીએતરો વગેરેની
કચાસ નથી. ટુંકમાં લંડનની ફેશનેબલ બહેન છે પણ હજુ
બાળક છે. પણ એદીનબરો સુધી જાઓ ત્યાંથી દશેક માઈલને
છોટે આવેલો રાક્ષસી ફોર્થ ખીલ જોયા વગર શહેરમાંથી કુચ
કરી જશો નહિ, આજની ઈજનેરી દુનિયાનો માસતર પીસ
નમુનો તે આ ખીલ છે. જેઓએ સ્કાટલાંડનો નકશો રટડી
કીધો હશે તેઓને ખબર પડશે કે ખુદ એદીનબરો શહેર
વચ્ચે ટે નદી આડી પડવાથી એદીનબરોના ભાગલા પડી
ગયા છે, ત્યારે આ કકડાઓને એક કરી નાખવાને એક

જોરાવર લોખંડી રાક્ષસ આડો પાડવામાં આવ્યો છે જે ફાઈ'શ્રીજ છે. આ શ્રીજ ઘાટ ઘટમમાં ઉપરથી તો ભર્યના પુલનો સહેજ ખ્યાલ આપે છે. એની છાતા પરથી પાઉ પીયાડા, તેમજ ત્રેન માર્ગે પસાર થવાય છે. લંબાઈમાં આસરે દોઢ માઇલ છે. પુલને ખાંભાઓ ઉપરજ મુલતો રાખવામાં આવ્યો છે. દરેક ખાંભાની પહોલાઈ ૧૭૧૦ શીટની થવા જાય છે. તેનો ઉંચાઈ મોટાં પાલણાની સહિથી ઉંચી ટોચથી તપાસતાં ૪૫૦ શીટની થાય છે. અરે દીકરાઓ નહિ તોખી ૫૦૦૦૦ તન તો અંદર લોખંડ યાને સ્ટીલ ખપેલું છે, કલેજાંઓ ફક્ત પુલ બાંધતાંજ સાત વરસનો ટપ્પો રેજીસ્ટર્ડ થયો હતો. અને પુલનો ખર્ચ થું થયો હશે, ફક્ત ૩૫ લાખ પાઉંડ સ્ટીક ૩૫ લાખ પાઉંડ એટલે ૫ કરોડ ૨૫ લાખ રૂપિયા ! મારા બાપ આએબી જળરો શીલડીંગ શેડો !! અરે બાપ મારા આરકાંઓની મજબુતાઈ એવી છે કે રેલવે કંપનીના અચ્ચાંના અચ્ચાં ભારીમાં ભારી એનજીનોબી દોડાવે તોખી તેનો ટાંકો નહિ ધીલો થાય. સહિથી સરસ પુલ જોવાનો માર્ગ પ્રીનસેસ સ્ટીટથી ફાઈ'શ્રીજની બસ લેવી. અથવા તો કેલીડોનીયન સ્ટેશનથી ફેમોંડ શ્રીજની ટ્રેનખી ચાલશે. હાલમાં ફાઈ'શ્રીજ જોવા બોટો દોડતી નથી. વેવરલી સ્ટેશનથી ટ્રેન માર્ગેખી જઈ શકાશે. દીકરાઓ ત્યારે ફાઈ'શ્રીજ તો ખતમ થયો પણ એદીનબરોનું એક યાદગાર બોકળીયું હાઉં ચઢી આવે છે. આઈકલાસ કાય રોસલીન ! જે એદીનબરો સીધારો તો વેવરલી સ્ટેશન આગળથી રોસલીન જતી બસ પકડજો, એકાદ બે કલાક આ ફાંકડું ગામડું જોવામાં કાઢેલા બેશક તમારી ચાર પાંચ પેની વસુલ કરી આપશે. રોસલીન જાઓ ને ત્યાંનું ચેપલ જુઓ. અંદર આલતરની બાજુમાં એક તમામ કાતરકામનો પીલર છે જેને પ્રેનટીસ પીલર કહે છે, જે વીશે એવું કહેવામાં

રોસલીન
એદીનબરોનો
ફાંકડો કસબો.

આવે છે કે આ પીઅર આંઠ વરસના આંધળા પોરીયાએ એક પથ્થરમાંથી કોતરી કાઢ્યો હતો ! અસ દેવળનું કોતરકામ નકશીકળા કરતાં તેની ગંભીરતા ને પવીત્રતાઈ મગજ પર એટલો તો ઉમદા છાપ બેસાડે છે કે હું તો દેવળ જોઈ આમજ વીચાડું છું કે “રે તું પવન કે પંખી જીયરા, કલ આજમે ઉડ જાયેગા !!” દીકરાઓ એદીનઅરોમાં જો કાઠબી ચીજ વધુ રમુજ આપણને સુળડે તો તે એદીનઅરોની રજૂ ચકકર દ્રામ છે. નાના કદની આએ એક મારની દ્રામ અસ મોટોરના જેવીજ ધપે દોડે છે. એને ઉપર મોટો પોલ હોતો નથી કે જેથી તે વીજલીના તારને લાગે, અને ત્રામ સડસડાટ ચાલે. આએ તો ડ્રાઈવરના હાથમાં ખડી દબાવાના એનજીન માફક એક ચકકર હોય છે, જે ચકકર તે ઉંચે નીચે કરીને ફેરવે એટલે ત્રામ ચાલતી ઉભી રહે છે. એજ પ્રમાણે ચકકર પાછું ફેરવતાં ત્રામ ચાલે છે. બેશક આવાં ફાંકડાં શહેરને આવી ત્રામ ખરેજ કલંક લગાડે છે. શું આ નાજુક કલમનો પદ્ધતિ ત્યાંની મ્યુનીસીપાલટીના મધરડાઓના કાને નહિ જાય ને કાંઈક સુધારો નહિ થઈ શકે ! પણ આવાજન થાબો આવતી કાલે ગ્લાસગો જાવો તે આમમ્મ એદીનઅરોના બે ફાંકડાં પરગણાં પોરટોબેલો ને જોખા જોઈ લેવો. આ બન્નેમાં પોરટોબેલો બહુજ જોવા લાયક છે.

રકાટલાંડનું બ્લેકપુલ તે પોરટોબેલો છે. નાનકડી સી સાઇડ પ્લેસ છે, જ્યાં ઈંગલાંડ માફકજ લોકોની ટુટાટુટ પડે છે. દરેક રમતગમતનાં સાંધણો, ઓપનએર થીએતર વગેરે વગેરે છે. આંહી વરી કેટલાકો અચ્ચર પર બેસીને રાઈડ બી કરે છે, અચ્ચર પર રાઈડ કરવાનો આંહીના લોકોને બહુ શોખ હોય છે. ટુંકમાં એકાદ સાંજ પોરટોબેલો પરગણામાં કાઢવાથી મોજ બહુજ મગશે. પીઅર પર વારે ઘડીયે કોનસર્ટો થાય છે. આંહી શોપીંગે જનારાઓ માટેબી ઘણું છે. એદીનઅરો

શેસલીનનું
મજાત આપલ.

એદીનઅરોની
બહેનો
પોરટોબેલો ને
જોખા.

જવો તો એકાદ ત્રામની રાઇડ કરવામાં જોડું નથી. પણ એદીનખરોનો પીછો છોડી આપણે આગળ સ્કાટલાંડના બીતરમાં વધીશું. જોવો દીકરાઓ મુઠ્ઠીમાં તમોને આખા સ્કાટલાંડનો ખ્યાલ આપું છું. એદીનખરોના ફેલીડોનીયન સ્ટેશનથી ગ્લાસગો જાઓ. ગ્લાસગો લગભગ ૫૦ માઈલને છેટે છે. એદીનખરોના પ્રીનસેસ સ્પ્રીટ માફક ત્યાંનો સડીલાલ સ્પ્રીટ બહુજ વખણાયલો છે. સઉથી સરસ ફરવા હરવાની સગવડ ત્યાંની ત્રામ છે. મેનચેસ્ટર ને ગ્લાસગો જેવી ત્રામની સગવડ આખા ગ્રેટ બ્રીટનમાં મળશે નહિ. લીવરપુલથી વેપાર વણજમાં બીજે નંબરે આવતું આ રાક્ષસી શહેર વાહણ બાંધનારાઓ, કાપડના વેપારીઓ વગેરેથી કંકડી જાય છે. જોવા લાયક ગ્લાસગોનું મ્યુઝીયમ ને ગેલેરી, રૂકન ગ્લેન ગારડન વગેરે છે. ત્રણ તરમીનસો છે, પણ ખરીદી કરવામાં ગ્લાસગો જેવું શહેર નથી. માંગો તેવી દુનિયાની ચીજો મળી શકશે. હોટેલોખી બેમુમાર છે, ફક્ત ખજાનચીની આમદ થવી જોઈએ. ચાલો ત્યારે ગ્લાસગોમાં રાત પસાર કરી આપરે પ્રસીધ્ધ સ્કાટલાંડના સરૌવર જોવા યાહોમ આગળ વધ્યે. જોઓ સાહેબો ગ્લાસગોના કવીન સ્પ્રીટ સ્ટેશનથી બેલોખ જતી ટ્રેન લેઓ. ને ડમખારટન પર બદલી કરો. બેલોખ આવી લાગતાંજ એક લોંચ તમારે માટે તઈયાર હશે તેમાં બેસી સ્કાટલાંડના સરૌવરની શહેનશાહ્યાનું લોક લોમંડમાં સહેલ કરો, અને કુદરત આ અતી ખુબસુરત સરૌવર પર કેમ ફર્યાન બનીછ તે તમારી નજરે નીહાજો. બેલોખથી ઉપડ્યા કે બાલમા, ટારબટ' મુકી ઇનવરસ્તેડ આવી લાગો. ઇનવરસ્તેડ પીઅર પર ઉતરો ને ઇનવરસ્તેડ ફ્રાન્સ યાને પાણીના ધોધો ને સર વાહટર સ્કાટે " લેડી ઓફ ધી લેક " ની પોતાની કવીતામાં અમર કાઢેલા રોબરોયનો મુકે જુઓ. બેશક આંહીથી જે સીન તમારી નજરે પડશે

ગ્લાસગો
ગ્રોડ
કીપ બીલડીમ
શહેર.

સ્કોટ
સરૌવરની
શહેનશાહ બાહ
લોક લોમંડ.

તે એમ સમજો કે જીવતાં જીવત અહેરતમાંજ રૂંધાં બરોબર છે. વળી સરોવરની સહેલ કરતાં આબુખાબુની ટેકડીઓ. બેન લોમંડ, બેન ઈમિ, બેન વેન, બેન વોરલીક વગેરે તેના ખુલ્લા આકારમાં લીલાતરીને બરફના લીલાસમાં ધંકાએલી જુઓ. બેશક આ સરોવર જોઈ હું તો અકકલ હોરાન થઈ ગયો છું. પણ તમેને સર વાલટર સ્કાટના નામાંકીત ટ્રોસેકસ જોવા છે કે ! ત્યારે બાવા જન ફરીને ગ્લાસગો પાછા ફરો.

સર વાલટર
સ્કાટનું અહેરત
ટ્રોસેકસ.

હાલમાં “સરકયુલર રૂટ” બંધ થયો છે, ને ટ્રોસેકસ જનારાઓને કેલેનડર જવું પડે છે જ્યાંથી કદાચ કોચની સગવડ આગળથી ગોઠવણ કરો તો મળી શકે છે. બેશક આગળ તો લોક લોમંડ ફરી આરડલુઈ જઈ ત્યાંથી કોચની સગવડ મળતી હતી જ્યાંથી લોક કેથેરાઇન પહોંચાતું હતું ને લોક કેથેરાઇનની સહેલ પુરી કરી ટ્રોસેકસ પુગાતું હતું પણ હાલમાં તેમ નથી. છતાંબી જેઓ “ટ્રોસેકસ” ના પુનરી હોય તેઓને તો કેલેનડર જવા સ્વીવાય છુટકો નથી. કેલેનડરથી કોચમાં સફર કરો ને ઘેકા ધળ્યા ચઢી ઉતરી કલ્લોમાંથી વાંક લેયા કરો એટલે ટ્રોસેકસ પુરું થયું. જેઓ માહબલેશવરથી પ્રતાબગઢ જોવા ગયા હોય તેઓએ મહેરબાની કરી ટ્રોસેકસ જોવાની તરદી લેવી નહિ ! પણ લાઇ એતો માઈ ખાનગી મત છે. અલબત્તાં મુંબઈમાં કાંઈ સરોવર જોવાનાં મળતાં નથી જ્યારે આહીં તો ટ્રોસેકસ ફરતાં ઉત્તમ સીન સીનરીઓ જોવાની મળે છે. હા બાપુ ખરૂં છે, વગર શકે કહી દઉં છું કે સ્કાટલાંડ જવું ને દુનિયાને મોટે વખણાયલા ટ્રોસેકસ નહિ જોવા એ ચાહે પીને દુધ આપી કાઢવા બરાબર થયું ! જજે રશીકા જરૂર જજે એમાં શું, બેચાર પાઉંડનો ધુમાડો છે, વધુ નથી. વરી ટ્રોસેકસ જોઈને પાછા કેલેનડર ફરો ને કેલેનડરથી ઓખન જાઓ ઓખન સ્કાટ લોકોની ફેવરીટ પ્લેસ છે. હોલીડે યા ટ્રીપ માટે

ઓખન અને
રાયસી.

હાઈલેંડ
બાબા હાઈલેંડ.

સ્કાટલાંડમાં બીજી એનજોયેબલ પ્લેસ કોઈ નથી. એમ તો કલાઇડ પર આવેલી રાયસેથી સઉથી સુંદર ને ફાંકડી વાટરીંગ પ્લેસ છે, પણ ભઈ બધી જગ્યાએ પૈસાના ખો કેટલા કરશે ! હું તો તમેને સલાહ નથી આપતો મુરખી ! બેશક હાઈલેંડસ જોવું હોય તો ગ્લાસગોથી ઇનવરનેસ જાઓ ને જુઓ કે હાઈલેંડમાં શું ધુળ ઉડે છે. આંહીથી ખરું હાઈલેંડ શરૂ થાય છે. ગરીબ લોકોને ચામડાંની કારીગરીમાં કુશળ ને ઉમંગી જોવાં હોય તો હાઈલાંડ છે, તંદરોસ્ત ને બધી વાંતે હેલથી બનવું હોય તો હાઈલાંડ છે, દરણુના ટોકાં, ચા દાઢીવાળા બકરાંના ટાટયાની પેપરનાઇડા, તેમજ તરેહ તરેહવાર નોવેલ્ટીઓ જોવી હોય તો હાઈલાંડ છે, હાઈલાંડ લોકોને તદ્દન વીચીત્ર પોશાકમાં ઉઘાડે પએ દોડતાં જોવાં હોય તો હાઈલાંડ છે, બેગપાઇપિરોએ ઉત્તમ બેગપાઇપનું દીલપત્રીર મ્યુઝીક ફાંકડી ગોરી પોરીઓ પાસથી સમજવું હોય તો હાઈલાંડ છે. બેશક હાલ કેલીડોનીયન કનાલ લડાઇને લીધે બાંધ છે નહિ તો એકાદ ચકરાવો લેવાનો મળ્યો તો વરી કંઈક નવો ચટાકો તમેને ચટાડતેથી ! જોએ ત્યારે બાવાજન એકાદ દીવસ ટોડી ત્યાંથી એઅરદીન જાઓ ને એઅરદીનમાં એક દીવસ થોભી પાછા ગ્લાસગો સીધારો. એ બે દીવસમાં તમે બારસો ગણું જોઇ શકશો, શીખી શકસો તમારો જીવ બહેલાવી શકશો. ત્યારે અહીંજ સ્કાટલાંડ ને હાઈલાંડને આપણે રામ રામ કરીશું. બેશક મારા જોવા ઉજળખતે તો હાઈલાંડ એદીનબરો જેટલું પસંદ પડ્યું નથી. બાઈસીનસીનરી ને સીનસીનરી કરતાં તાળપ્રીના બાળ તો ઉખડી ચાલ્યા !! હીંદુસ્તાન દેશમાં ક્યાં સીનસીનરી કમી પડી છે. અરે દીકરાઓ અહંકારતો નથી કરતો પણ જોએ દારજીલીંગ નાઇનીટાલ, સીમલા, કાશમીર, મરી, પંચગની માહબલેશવર, માથેરાન ગયા હોય તેઓને કહો કે લલા

હાઈલાંડ ને સ્કાટલાંડના બીતરમાં પેસી આવે ! બેશક હીંદુસ્તાનની જીતી બરાબર નથી. મારાં ખાલેસં મત મુજબ સ્કાટલાંડની સીનરી જોવી હોય તો લોક લોમંડ ને લોક કેથેરાઇનની લોંચમાની સફર પુરતી છે. જેઓએ હીંદુસ્તાનનું કેશમીર ને દારજીલીંગ જોયું છે તેઓની સુધ્ધી સુધ્ધી પતંગ ચકાવા ઉડી ગય છે !

માય મારી હીંદની એ મગરૂરી છે, ને તેથી એ હીંદના પુતો ધડો લેઓ કે પાન્કા દેશની ચાઈ ચાઈ જોઈ લાંની ગોરાં ચામડી આગળ તમારા દેશને ઉતારી પાડવાની પેરવી કરતાના, પણ તમારું સ્વમાન જળવજો. બસ ત્યારે ખુબસુરત એદીનબરો, સ્કાટલાંડની રાજધાની, બેશક તુને જોતાં મારા ખીસાનું થયું પાણી, હાલ તો લઉં તારી માદે ચઢદાની, જીવતા હોઈયું તો ખરચીયું વળી તારા નામપે પાવલો બેઆની ! ! ! સાહેબજી.

પ્રકરણ ૨૦ મું.

“હમે જમ્યે હમારે ઘર દે ભાઇ રામ રામ
આ બોલ્યું ચાલ્યું માફ ખીજી શું કહીએ.”

Home Sweet Home
There's no place like Home.

ભાઈ શોખ ઉતો તે ઝીંરી ધરતી ધુળવી પુરો કીધો, ગોરા પાલીશયાઓને હાથની ગોરીજ પાલીશે મગજને

કમલાસનો ટાપુ.

ગોરૂં બનાવી ગોરી જગ્યાએનો ગળ્યો મસાલો હાથ કરી પાછા મેનચેસ્ટરમાં આવી ગાસડાં પોટલાં છેવટના સીકડવા માંડ્યાં. પણ થોભો મારી ઇંગલાંડની મુસાફરીમાં “ડગલાસ આઇલેન્ડ” ને જગ્યા આપવા ભુલી ગયો છું. ભાઈ ટક મળે તો જરૂર લીવરપુલ યા ફ્લીટહુડથી એક આંટો મારવા ચુકશો નહિ. લીલોતરીનો બંદુશ ઓઢી બેઠેલો આએ ફાંકડો ટાપુ બેશક જોટલો ફેશનેબલ તેટલોજ મનોહર ને મોટો છે. હાલમાં આંહીખી એમયુનીશનના કારખાનાઓ ખોલાયાં છે. હજારોની રોજી જગી છે. દુકાનોનો પાર નથી. રમતગમતો ચીકાર છે, સહિ માલેતોજાર છે. કોનસર્ટ નાટકો બીસવાર છે, સહિ હુન્નરે આળા કામેલ ફાજેલ ને નામદાર છે. છે તો એક સીસાઈડ પ્લેસ પણ કુદરતી સીનરીનો સહિથી ઉમદા ખ્યાલ આએજ ટાપુ આપે છે.

સ્કારબરી.

પણ એટલાથીજ તમારા મગજનો તેમપરેચર અટકવાનો નથી. સહેજ ઇસ્ટ કોસ્ટ તરફથી નજર લંબાવો ને મેનચેસ્ટરથી ચોર્કના પેટાખાનામાં પેસી ત્યાંનું કેનતરબરી કાથીડરલ જોઇ આગળ વધો ને પાસે પડેલી ફેશનેબલ પડોશણ સ્કારબરીમાં એક આંટો મારો. બસ પીઅર ને સ્પા ટેરેસ પર એક ઉંઘનો ઝોકો લેશો કેની તો પેલી જહાનનું અનદીઠ બહેસ્તખી તમારી નજર સામે ખુલ્લું પડેલું જોશે ! પણ હાલ સ્કારબરી સાડું નથી. જરમન જુહાકોએ આંહી વારંવાર બોંબ બોમ્બકાંઓ આકાશમાંથી ગબડાવ્યાં હતાં એટલે દોલતમંદોની એકવારની ફેશનેબલ સી સાઇડ પ્લેસ હાલમાં પેલા જરમનો જેવા ફાંકડા શીતુરીઓની ધાસ્તીને મારે બીલકુલ અળખામણી પડી છે. દીકરાઓ જરો તો જરૂર સ્કારબરી જોઇ ગોગલ ચઢાવા પડશે એમાં સંદેહ નથી. એ ઉપરાંત મેનચેસ્ટરથી આશરે ૬૬ માઇલ પર આવેલી

અને ઝરાના ઉત્તમ ગુણકારક પાણી માટે જાણીતી થએલી હેરોગેટની નાખી દેવા જોગ નથી. ખુદ રાણીમાતા કવીન વિક્ટોરિયાએ વારી ઘડીએ આ જગ્યાને પેટરોનેજ આપી હતી. બેશક ત્યાં જઈ ન્યુ આથમાં એક તરકીશ આથનીજ મોજ લેશો તો ઘણું થયું. જોવા જોગ જગ્યામાં બોગ વેલી ગારડન, ડ્રીપીંગ વેલ, બર્ક ક્રેગ વગેરે ઠીક છે. વળી જ્યારે સ્કારબરોપર લટાર મારો ત્યારે તેની સગી બહેનો ક્રીડલીંગટન ને ફ્લેમબરો હેડ જોવા ચુકવું નહિ. ક્રીડલીંગટન પીઅર પર હેયુ લેવાથી મુબમનો બેલાડ પીઅર ને એલેક્ઝાન્ડરા ડોકનો અછછો ખ્યાલ મળશે. સહેજ સ્કારબરો કરતાં કુદરતી ખુટીમાં પહેલી જગ્યા રોકે એમ છે. પણ ગમે તે હોય, જોમએ તો સ્કારબરો યા ક્રીડલીંગટન નાખી જોતા તેની ચીંતા નથી પણ ફ્લેમબરો હેડનું રોબીન્સ લાઇથ્સ હોલ જોવા ચુકતા ના. દીકરાઓ આરપાર કાતરાએલી ટેકડીના બાકારામાંથી આવાં અરદવીસુરને એક લાથ પર તેના ખુદલાં આકારમાં મોજાઓ સાથ ગમ્મત કરતી જોઈ તમે. આફ્રીન સીવાય બીજું કંઈજ કહી શકશો નહિ, બેશક કહેવા તો ઘણુંબી માંગુજ રે પણ કલમ પાસ એવી ફાંકડી લેંગવેજ સ્ટોકમાં હોય તારે કેની ! અસ એટલુંજ કહુજ કે “Do go.” ક્રીડલીંગટન આગળના કુદરતી પાહડમાંથી કાતરાબ અનેલાં પાંચ મહેરાબોની સુંદરતા, ખડકોનો દીલહરી. લેતો ત્રીખુણીયો અવતાર, સેલીક બેની ખુબસુરતી વગેરે દીકરાઓ હું એમજ કહુંજ કે જીંદગી સુધી તેની યાદમાં તમેને લપેટી રાખશે.

આ પછી ભાઈ બહુ થયું, બધું. ક્રીટન ફરવા હરવાની ધુમમાં ૧૫૦ પાઉંડનો ધુમોડો ઉડી ગયો ! પણ બાપા આમ ના સમજતા કે શીલ્લો દીકરો આએ ૧૫૦ પાઉંડ ચોપડી વાટે વસુલ કરી જશે !

સમજને ભાઈ એ આમ બાબદ છે ! ત્યારે બે દીવસ
 મેનચેસ્ટરમાં આક લીધી, એવામાં પરીક્ષાનું રીઝલ્ટબી આવ્યું
 જે ભાઈ તો પહેલે નંબરે ઇનકોરપોરેટડ ટીચરસમાં પસાર
 થયા છે એટલે વરી પારટી ખોરીયાં પર વાત આવી. છેવટે
 જવાની એક સાંજ અગાઉ કારડોમાં કફેમાં પંદરેક
 પ્રોફેસરોને ઇનન થયું જ્યાં ડી, કારી, સેન્ડવીચીસ, પીચ
 મેલબા વગેરેથી મારા એક વખતના પ્રોફેસર મીત્રાને તૃપ્ત
 કરી રીટર્નમાં તેઓ તરફથી “બેં વોયેંઝ” ના આશીર્વા
 લઈ ખીજે દીવસે સવારે સેનત્રલ સ્ટેશનેથી ઉપડતી લંડન
 એક્સપ્રેસમાં ફોડોના રમાલોના ચીઅરસ વચ્ચે કુચ કરી ગયા.
 ભાઈ લંડન તો ફરી ફરી ચુકા છીએ, હવે લંડનમાં જોવાનું
 કંઈ બાકી નથી. પણ ચાલો એકાદ સારો સ્ટુડીયો જોઈ
 ફોટો પડાવ્યે. રફાકા ફોટોગ્રાફીનો હુન્નર અંગ્રેજ પ્રજામાં
 બહુજ ઉત્તમ ટોચે પુગો છે. કંઈક અસંખ્ય સ્ટુડીયો ઇંગ્લેન્ડ
 સ્કાટલેન્ડમાં કકરી જાય છે. માંગો એવા સેપીઆ પ્રોમાઇડ
 એનલારન્મેન્ટ ફક્ત બે કલાકમાં, માંગો એવું વોટર કલર
 એનલારન્મેન્ટ ફક્ત ચાર કલાકમાં, માંગો એવા ગ્લાસ પર
 પોરટરેટ ફક્ત બે દીવસમાં !!!

લંડનમાં
 ફોટોગ્રાફી.

હાય હાય ઓ મારા હીંદુસ્તાની નારાપારાવાળા ને
 એસ. હોરમજીઓ, તમે ક્યારે બીટનની ટોચે પુગશો !
 દીકરાઓ જેમ ફોટોગ્રાફીમાં તેઓએ કમાલ કીધીછ તેમજ
 પીપ્પામાંબી બહાદર છેને. મોટી મોટી દારૂની પંકાએલી
 પેટીઓ આંહી ખુલેલી છે. કંઈક અસંખ્ય બાટલીમાયના
 ડોકાં રોજના છતાજત છરા ચુલ્યાથી ઉડી જતાં હશે. એ
 લોકની દયાનો ખાનાર કાણ હોય ! અરે પણ આંહી તો
 સહેજ રંગ કંઈક ઓછો રસ પર ચટેલો જણાશે, બકીજે,
 ફ્રાંસમાં જરા દુર પર નીકળો, દુર કહાં જાઓજ ! મકુંજે

શરાબ
તેરી સંગ ખરાબ

મારસેક્સમાંજ લટાર મારો ને જુઓ કે શરાબના શીશામાં
ત્યાંની પ્રજા કેમ અંગોલ કરે છે ! માંગો એવો વરમુથ ત્રણ
પેન્સમાં ગ્લાસ, માંગો એવો ચમપીન એક ક્રાંકમાં ગ્લાસ ! !
ઓ મુંબઈના ઉમરીગર ને બારીયાજી, તમારે ત્યાં જો કે
દાદારજીની મહેરથી આમળીના ખુબ ચીચોડા એકઠા થએલા છે,
છતાંબી તમો ઈંગલાંડ ને ક્રાંસની સ્ટેજે ક્યારે પુગશો !
ખુદા કરે ને તેઓને મીને અહીંબી ત્રણ આને ગ્લાસ વરમુથ
ને દશ આને ગ્લાસ ચમપીન વેચાય ! !

ખશાઈન.

પણ લાંડન જોવાની ધુધમાં તેની ડોલી એ ખાઈટન ને
હું વીસારી ગયો છું. આ દુનિયાની માનીતી જગ્યા લાંડનથી
૩૦ માઇલને છેટે આવેલી છે. જે બ્લેકપુલ, સ્કારબરો,
સાઉથપોર્ટ વગેરેમાં જોશો તેજ અહીંબી બધું તેના જીવતા
જગતા આકારમાં જોશો; છતાંબી ખાઈટન વખણાયેલી
પ્લેસ છે એટલે ડોક્યું કરવું જોઈએ. ખાઈટનમાં જો
કામએબી મારું દીક્ક હરી લીધું હોય તો ત્યાંનું એકવેરીયમ છે.
એકવેરીયમમાં કાચની ટાંકીઓમાં જળ મછછીઓને તેના
આબેહુબ આકારમાં જીવતી ફરતી જોશો એટલે બેશક તમોને
ધણીજ મોજ મળશે. “Don't miss it” અહીંથી વળી
ખાઈટનનો “ઓલ્ડ ચેઈન પીઅર” આડો છટ થઇ પડેલો
બીસમાર હાલતમાં નજરે પડશે. એમ ફરવા માંગો તો
ખાઈટનથી થોડેજ છેટે આવેલી “ડેવીલ્સ ડાઇક” નામની
જગ્યા, પીઅર પરનો સુંદર પેવીલીયન, ખાઈટનની આજુબાજુની
પડોસણ ન્યુ હેવન ને લુઈઝ વગેરે બે ધડી
જોવા જોગ છે. ટુંકમાં એ કે સવારે લાંડનથી નીકળી
એકાદ દીવસ ખાઈટનમાં કાઢેલો મારા મત મુજબ
તમોને ધણી રીતે મોજ આપી શકશે. ખાઈટન
જો કે જુન્ની ને વખણાયેલી જગ્યા છે છતાંબી

એનામાં એવી હીકમત છે કે બલા રડતાં ડાચાંનીખી સીકલપર એક ગુલાખી સ્માઈલિનો છાપ બેસાડે છે.

પાળાં થર તરફ
ટ મહીને.

ચાલો થાકા દીકરાઓ લાંડનથીખી થાકા. કુકની આશીસમાં જઈ મુંબઈ જતી પહેલી ઓટ પકડવાની મેં ખાએશ જણાવી પેસેજ માંગી, અને સાલસેટમાં મને પેસેજ મળી ખરી, પણ તેવામાં સાલસેટ ખીચારી ટુંક ઉમરમાં ગુજરી જવાથી હમારાં હાડકાં પી એન્ડ ઓની આલીખહ ઓટ કચસર હીંદ પર ઠેકાણે પડ્યાં. ભાઈ કચસર મારસેલ્સથી ઉપડવાની હતી ૧૨ મી જુલાઈએ, પણ ૧૨ મી જુલાઈની ૫ મી આગસ્ટ થઈ ત્યારે સુકાને ધરરર કરી ફરવા માંડ્યું ! એટલામાં ખીસામાં રૂખાંખી ઘડી ગેયલા એટલે ડોળા સીક ટંગાઈજ રહેલા કે ક્યારે મુંબઈ જઈને મારી બે તરાઈના ખીજાના પર નીરાંતે પડે ! રોજની કુકની આશીસમાં ડોક્યું કરું કે બા કંઈ ખખર છે કે તો મુવાનો જણેલો એમજ કહે કે ગવરમેંટ જ્યારે સીગનલ આપશે ત્યારે અહીંથી એક્સપ્રેસ ઉપડશે, જોયું આપા ! કોન્ટીનેન્ટ પરથી આવવાના હોવ તો કડાકુટ બહુજ પડશે. પાસપોર્ટ માટે મસકા લગાડી તેના દશેક ફાંક કવરા કરવા પડશે. વરી પી. એન્ડ ઓની એક્સપ્રેસમાંજ તમોને ઉપડવું પડશે તેના અગીયારેક પાઉંડ ઓકવા પડશે. તે ઉપરાંત બે દીવસનું ટ્રેનમાં લંચ, નાસ્તો ચા વગેરે બે ત્રણ પાઉંડ કઢાવી જશે એટલે એમ સમજોની કે મારસેલ્સ આવતાં નાહકના રૂપીયા તનસો સવા તનસોના ખાડામાં ઉતરી જશે. પણ છુટકો નથી આપા, હાલ જરાક મામલોખી ડેનજરમાં છંતી ! જો દરીયા માર્ગે આવી ખરચ બચાવવા માંગીયેછ તો પેલી દરીયાઈ ઘલોરી ટુંક ફરતી કે પાણીની સપાતી પર આવી ઓટને ટુંકા જાયછ તેની ધાસ્તી રહેછ. ધુળ નાખી આવા વખતમાં તો લેન્ડજ સારી કરી

પ્રાટે ખાંચરે
મરીબ પડેણી.

પાંચ પચીસ કવરા કરી મારસેલ્સ એકસપ્રેસ પરજ વાત રાખી.
બધા ફ્રેંડો ને લંડનમાં મળી લીધું, ઘણાંકાએ મને દીનરપર
મારા પ્રવાસ દરમીયાન બોલાવ્યો હતો જે મહેરબાનોમાં
મારા પ્રોફેસર નીકશન અને તેમના બેટા વીલ્ક નીકશન,
પેરીસવાલા કાવસજી કાટવાલ, ચીસવીકવાલા મી. જાંહગીર
ખરસેદજી, મી. જોન્સ વીલકીનશન, મી. થામસ હેરીસન,
મીસ લીને, મીસ ટેડી મીલર, મીસ હેબીટ, મીસ બરથા રોબર્ટ,
મી. પેન્જ, મી. ભવ, મીસ વાયોદા ઇગબર્ટ, મી. ઇગબર્ટ જુથ,
પ્રોફેસર હોગ્સ, પ્રોફેસર ડીસની વગેરે હતાં. વળી કેટલાંકાએ
મને પરસનલ મનતરવ્યુનું માન આપ્યું હતું જેમાં સર
હેનરી પ્રાકટર, મી. ફોરેસ્ટ, મી. રપેન, મી. જુથ, મી. મેનઝી
વગેરે વગેરે જાણીતા આદમીઓ હતા. આ બધા મુરંબી
મહેરબાનોની મીઠી પરોણાગત ચાખી, મારસેલ્સ આવી
ડટજ નંબરના સેંકડ કલાસ અર્થમાં ફરીને પુરાયા તે છેક
માલતા આવ્યું ત્યાં સુધી ડોળા ખોલીને જોયુંબી નહિ કે
બા પેલી સહીઓ ક્યાં હશે, પેલા ફ્રેંડો શું નખખોદ વાળતા
હશે, પેલું હોટેલ શું ઘાળીને વાહીટવેશ કરતું હશે વગેરે.
મારસેલ્સથી ઉપડ્યા ત્યારેજ સહિ કોઈ બીજો દીવસે તો
માલટા કરી ઘાંટો પાડતા હતા !!! બાઝ આ માલટા વરી
કંઈક નવીક જગ્યા છે, જોવી જોઈએ કરી મન સાથ કસદ
કીધા, અને બેશક હમોએ જોઈ લીધું કે હમારી નેમમાં
અમે ફાવ્યા હતા. મેદીતરેનીયનની ચોકી કરતો આ રાજવંશી
તાપુ માલટા આગળ મટાલીયનોનો હતો, પાછળથી ફ્રેંચોને
હાથ આવ્યો ને હાલમાં બહાદુર ખીટીશોનો તાબામાં છે.
છેતો ફ્રાંકડો, બલા ધનેતરની આંખોને જોતાં કમજો થાય.
કાલેબંધી આંહી બહુજ મજબુત છે. જોયા લાયક તો
એકએકથી સરસ દેવજો જેવાં કે ગાવીયાની કાથીડરલ, મોસકા
બોન ચાપલ વગેરે છે. એ ઉપરાંત ગવરનરનો પેલેસ,

માલટા
મેદીતરેનીયનની
ચાવી.

ફ્લોરીઆના, સેન્ટ એનટોનીયો ગારડન, કેટકોમ્પ વગેરે જોવા
જોગ છે. બાવા, માલટાની દરાખ માલટાની દરાખ કરી
મારકીટમાં જે પદ્ધતિ ફરેવાળાને મોટેથી સમજો છે તે
આંહીથી એક પેનીએ પાઉંડ મળે છે. બસ દરાખ ખાઓ
ને દરાખ જોવાજ પોખમને તંદરોસ્ત બનેા !! રશીકા જે
મોલટા કરી કહેવાય છે તે મોલટા નથી પણ મોલટાની કાપીતલ
વલેટા છે. મોલટા તો બહુ મોટું શહેર છે. પણ વેલેટાથી
ટ્રેન, ટનલ મારફતે જાય છે ત્યાંની એક સફર એશક તમારું
જીગર હરખથી છલાછલ કરી મેલશે. મોલટામાં જોવાનું
પુશકળ છે પણ મેલ બાપડો એક દીવસજ આંહી થોભે છે,
એટલે જો વધુ વાર થોભી જઇએ તો પંદર દીવસની
સોરટી થાય. બોટ છેક કીનારે લેંગર નાખતી નથી પણ
નાના હોડકાંઓ ત્રણ પેન્સમાં કીનારે લઈ જાય છે. એશક
મોલટા મેલ ઉભો રહે તો એકાદ ડોક્યું કરવા ચુકશે નહિ.
આ ઢેકા ઢલાવનું શહેર પોતાની અનેક ખુબસુરતીમાં દીપી
રહેલું છે. ખાસ કરીને બાવાજન બજારમાં ફરવા નીકળો તો
બધરાંઓની માનીતી ચીજ મોલટાની હાથની ગુંઠેલી લેસ
લેવા ચુકતા ના. એકાદ કાલર કે એક બ્લાઉઝની લેસનું
પેકેટ સ્વીટી માટે ખરીદો ને જોઓ કે સ્વીટી તમારી પર
કેમ ઓવરધ પોવરધ જાય છે ! બસ ત્યારે માલટાનો પીછો
અહીંજ છોડો. મોલતાથી ઉપડ્યા કે પોર્ટસેડ, ને પોર્ટસેડથી
થડ પડ્યા એદનમાં. ભાઈ કહેતા ભુલી ગયો જો, માલટાથી
હમારી સાથે ચારેક પારસી ભાઈઓ જોડાયા હતા જેવો
ખીચાર પોતીકા આગબોટને દરીયામાંજ તેની સરજતને
ફેંજે પુગાડી એક ટ્રોલર મારફતે માલટાનો સખકતો કીનારો
જોવા પામ્યા હતા. આ ચારની યોગડી તે આગબોટ
રહેમાનીના ધજનેરો હતા. અત્યાર તલક કાઈખી પારસી
કમપેનીયન બોટમાં મળેલો નહિ હોવાથી આ ચારે ભાઈનું

માલટાની
બપોળાએલી
લેસ.

એક કમનસીબ
ઈનસીડન્ટ.

મેજર જોતાંજ મારી ખુશહાલીનો પાર રહ્યો નહિ. અંતે આ ચારમાના એક મી. સોરાબજી સાગર જેઓ આગખોટ રહેમાનીના ચીફ મજનેર હતા તેઓએ પોતીકી હાલતથી મને વાકેફ કીધા ત્યારે મેતો જાણ્યું કે રહેમાનીને માલદાથી લગભગ ૫૦ માઈલને છેટે અકસમાત થયો હતો, જેથી આગખોટ દુખી ગમ્મ હતી ને એઓને ટ્રેલરે ઊપાડી લીધા હતા. પીઆરાઓને બોડ' ઓફ ટ્રેડે તરતજ તાતકાલીક મદદ આપી હતી ને થોડાંક કપડાં લટકાંથી તેઓનું બખતર દીપાવ્યું હતું. બેશક આફરીન છે આવી બોડ' ઓફ ટ્રેડને કે જરૂરની વખતે સંકટમાં સપડાયલા કમનસીબોને તાતકાલીક મદદ આપવાને તે હજુખી સમર્થવાન છે. આ ચારે ભાઈઓ પોતીકી પર પડેલી આફત છતાંખી બહુજ ખુશહાલ ને મોજલા જણાતા હતા, અને તેઓનો ભલો ખવાસ ને ઉમદા દીલગુરડો જોઈ મારું દીલખી તેઓ તરફ એટલું તો ખેંચાયું હતું કે મુંબઈ આવ્યા ત્યાં સુધી હમોએ એકએકનો પીછો નહિ છોડ્યો હતો ! વળી એદનમાં આવતાંજ એદનવાળા ખાનદાનના મુરંખી શેફ કેકેબાદે મને ખાણપર નોતર્યો. હમોએ બપોરના સાથે ધાન સાક, ગરેખીનાં કટલેસ, રદુ, ફરૂટ વગેરેનું લાંચ લીધું ને છેવટે આ ભક્ષા ભાઈઓની હમાજોર લઈ પાછા બોટ તરફ તેવોનીજ લોંચમાં હેરયું લીધું. બપોરે એદનવાલા ખાનદાનના નખીરા શેફો દીનશાજી ને કેખુશરૂએ બોટ પર વળતી હમો પાંચો ભાઈઓને મુલાકાત આપી, અને આ ભલા ભાઈઓની ભલાઈએ મારા મગજ પર એટલી તો ઊંડી અસર કીધી કે બસ હું મારા મનસે એટલુંજ બોલવા લાગો કે, ધન છે એ માયના પુતો, ધન છે તમારી માવતરને, ધન છે તમારા મુરંખીઓને કે હજુખી સખાવતનો અમીરી કરો તમારા જીગરમાં જગૃત છે, હજુખી પારસી ભાઈઓ તરફની જનકેશાની તમારા દીલમાં જેવી ને તેવીજ

એદનવાલા
શેફોની પારદીવ
ઈબન.

લાંબે વખતે
સુખદ.

છે. કલાક સુધી તેઓ ત્યાં થોભ્યા, અને બોટ ઉપડવાના ટાઇમે પાછા પોતીકી લોચ પર સ્વાર થઈ ગુડબાય કરી ગયા. ચાલો આવતે વીકે મુંબઈ ! ઓહ આએ નાનુક કલમની જીંદગી ને દુનિયાની ઉત્તમ રોશની દેખાડનાર અલબેલી મુંબઈ, તને બકી કરવા આ ખાકી જીગર તલ્લી રહ્યું છે. ઓ બાવા કેમ હોશે ! માયજી અત્યારથીજ સવેનું રાંધવા મંડી ગયાં હશે, દોસ્ત આસનાવો બંદર પરજ પરયા પાથરયા પડતા હોશે, મળતા વીશેકોના મોઢાં ખુશહાલીથી કેવાં છલાછલ થઈ રહ્યાં હશે, ફુલવાલાઓના ચોપડા પર લાલ સહીના ઓરડરો કેવા પમરી રહ્યા હશે, વગેરે વગેરે !!! જ્યારે મુંબઈને કીનારે સાંજના પાંચને સુમારે ઉતર્યા ત્યારે જોયું કે લાહુ લશકર કરનાક બંદર પર આ નાકેશ કલમકશને આવકાર આપવા સફસફારી ઉભું હતું. લોચમાંથી ઉતરતાંજ ફુલોથી ગરદન ઝુમવા લાગી, ને સહિને સલામ કરી ઘોડાની ગાડીમાં ગોવાલ્યા તલાવના પટેલ મેનશન તરફ હંકારી ગયાં જ્યાં સોના રૂપાના ફુલે સેવકને વધાવામાં આવ્યા, અને બચપણનાં સુખી સ્વપનાનો અધ્યામ આવી રીતે ખુશી ખુશહાલીમાં આવ્યો !

સુખી સેવક.

ડીઅર અઝીઝ મારી બેલાડ પીઅરથી ખીટન ત્યારે ખતમ થઇ છે. છેવટે એટલુંજ ઈચ્છું છું કે આ ચોપડી વાંચવાની તારી ધીરજ તારીબી અનેક મુશ્કેલી સફળ કરે, ને એટ ખીટનનું આ રળીયામણું પરગણું જેમાં તું સફર કરવા નીકળવાની ઉમેદ રાખે તે આ નાનકડું બોકજીયું પાર ઉતારે, આમીન ! વરી જીવતા હોઈશું તો ભવીશમાં એકાદ ચોપડી રૂપે સાથે મળીશું, હાલ તો બસ આમ કહેવું છે જો:--

“ જો કુદ્દુ હોય મન તમારું
 વીલાટ જોવા કાજ
 “ બેલાડ' પીઅરથી ધીટન ” લેવા
 ચાટલા વેરો આજ. ”

ગુડબાય,

આરંભ શાંતિ !   શાંતિ !!   શાંતિ !!!

પારલે હુ ફાંસે !

યાને

આંખના પલકારામાં ફ્રેંચ
શોખીનો માટેની ખાસ ડાયેરી.

—:0:—

બનાવનાર :— ફીરોઝગર.

—:0:—

“અંગ્રેજી”

Figures.

1, 2, 3, 4, 5,
6, 7, 8, 9, 10
11, 12, 13, 14, 15
16, 17, 18, 19, 20
21, 25
30, 40, 50, 60
70, 80, 90, 100
200, 300, 1000.

The First

“ Second

“ Third

“ Quarter

“ Half

“ Three Quarters

“ Whole

“ Dozen

“ફ્રેંચ ગુજરાતી ઉચ્ચારમાં”

નોંધ.

અં, ડ, ટવા, કાઢ, સેંક
સા, સેત, વી, નફ, ડી
ઓંઝ, હુઝ, ટ્રેઝ, કાતોર્ઝ, કેંઝ
સીઝ, ડીસેટ, ડીઝવીટ, ડી નફ, વેં
વેં-તે-અં, વેં-સેંક
ટ્રાંટ, કારાંત, સેંકાંટ, સ્વાઝાંટ
સ્વાઝાંટ-ડી, કાત્રવેં, કાત્રવેંડી, સાં
ડ સાં, ટવા સાં, મીલ
અ પ્રેમીએ
લ સગેાં
અ ટવાઝીએમ
લ કાર
લ મ્વા તે
ટ્રુઆ કાર
લાંડીએન
લા હુઝેં

Days.

Monday
Tuesday
Wednesday
Thursday
Friday
Saturday
Sunday

ગુર.

લગ્નડી
મારડી
મેરકડી
ઝગ્નડી
વાંડડી
સામગ્નડી
ડીમાંશ

Months.

January
February
March
April
May
June
July
August
September
October
November
December

લે મ્વા

ઝાંવીએ
ફાવીએ
માહસ
આવરીલ
મે
ઝુએ
ઝયુએ
ઉ
સેટ્રાંચ
ઓકટોબ્ર
નોવાંચ
ડેસાંચ

The Weather.

It is fine
It is warm
It is cold

લ રાં

છલ ફે ખો
છલ ફે શો
છલ ફે કવા

Money.

The centime
 A Sou
 Two Sols
 25 Centimes
 50 Centimes
 1 Franc
 2 Francs
 1 Shilling
 4 Shillings
 16 Shillings
 1 £

લાઅરઝાં

લ સાનટીમ
 અં સુ
 ડઅ સુ
 વેં સેં સાનટીમ
 સેંકાંટ સાનટીમ
 અંન ક્રાંન
 ડઅ ક્રાંન
 અંન ક્રાંન વેંસેંક
 સેંક ક્રાંન
 વેં ક્રાંન
 વેં સેં ક્રાંન

Note:- 1 Franc - $9\frac{1}{2}$ d.
 1 Sou - $\frac{1}{2}$ d.
 2 Sols - 1 d.
 1 Shilling- fr. 1.25
 16 Shillings- frs. 20
 1 £ - frs. 25

Greetings.**સાદ્યુતાસીઓં**

Good morning or good day
 Good evening
 Good night
 Good bye
 Until to-morrow
 Farewell

ઓં ડુર
 ઓં સ્વાર
 ઓં ન્વી
 ઓ રજ્યાર
 આ ડમેં
 આડીઅ

I wish you good day.

How are you ?

Very well, thank you,
and you !

How is.....How are.....

Mr., Mrs., Miss.

The Custom House.

Have you anything to
declare ?

No nothing.

I have nothing liable to
duty.

Here are my keys.

The Arrival.

Have we arrived in Paris ?

Yes sir, here is the station

Porter, come here and
take these parcels.

Just show me where I
can get a Taxi or a Cab

Cabs Taximeter.

Cabman drive me to the
hotel.

Street

What is the fare ?

All right, but make haste

To Speak.

Do you speak English?

જે લોનર ડ વુ સાલ્યુએ
કોમા ટાલે વુ ?

ટ્રેબીયાં, મેરસી, એ વુ !

કોમા વા, કોમા વોં

મસીએ, માડમ, માડમોઆએક

લા કુઆન

આવે વુ ફેલક શોઝ આ ડેક્લારે ?
નાં અને રીએં

અને રીએં આ ડેક્લારે
વોસી મે કલેક

લારીવે

એસ્ક નુ સોમ આરીવે આ પારી ?
ઉવી મોંસીએ, વોત્રા લા ગાર

ફાઅકટર, વને ખરીસી એ પ્રને સે પાકે
મોંત્રે મ્યા ઉ અ પ પ્રાંડ અં ટાકઝી
ઉ અં શીઆક

ફીઆક ટાકઝીમેટ્ર

કોશે, કોંડવીએ મ્યા આ લોટેક
રૂ

કોમખીયાં લા કુસ ?
ખીઆં, મે ડેપેશે વુ

પારલે

પારલે વુ આંગલે ?

I do not speak English
I understand a little
Do you understand
what I say ?

I do not understand you
I want an interpreter
I speak English only
Do you know anybody
who speaks English ?

I know nobody

Tell me please

I beg your pardon or
excuse me

I am very sorry but

I thank you very much

How ? How much ?

What, When, Where

Why, Who

Now, Always, Late, Early

That is too much

Have you ? I have

Go quickly

Go slowly

I want, give me

The Hotel.

Waiter

I want a bed room

ઝન પાલ્ પા આંગલે
ઝ લ કોંપ્રાન અં પ

કોં પ્રને વુ સ ક ઝડી ?

ઝ ન કોં પ્રાન પા

ઝે અ ઝવે ડંન એનટર પ્રેટ

ઝ ન પાલ્ કાંગલે

કોંનેસે વુ કેલડંન કી પાલ્ આંગલે ?

ઝ ન કોને પેરસોંન

ડીન મ્વા સીલ વુ પ્હે

પારકોં

ઝ સ્વી બીએં ફાશે મે

મેરસી બોકુ

કોમાં ? કોંબીએ ?

ક્યા, કોં, ઉ

પુર ક્યા, કી

મેન તના, તુઝુર, તાડ, દ બોંનઅર

સે ટો

આ વે વું, ઝે

આ લે વીત

આ લે લાંતમાં

ઝે બેઝવેંદ, દોને મ્વા

હોટેલ

ગારસોં

ઝ દેઝીર યુન શાંખ આ કુશી

Please go with the waiter
 he will show you
 Where is my room ?
 Bring me some soap
 A towel
 Some hot water
 Some cold water
 A cup of tea, coffee
 Can I get letter paper and
 envelopes here ?
 Ink, a pen, a pencil,
 blotting paper, a stamp
 Give me fine post cards
 please
 A ten centime stamp
 and 2 twenty five
 centimes stamps please
 Where is the bath room ?
 Go and call me a cab
 Breakfast
 Supper and dinner
 What is your name and
 address

The Restaurant.

Bill of fare
 Bread, butter, cheese
 A fork, a knife

વુલે વુ જાલે આવેક લ ગારમોં ધલ.
 વુ મોટ્ટેરા
 ઉ એ મા શાંચ ?
 આપોરટે મ્યા હુ સાવોં
 યુન સેરવીએટ
 ડ લો શોડ
 ડ લો ફ્રેઆ
 યુન તાસ હ તે, કાફે
 પીઝ આવાર ધસી હુ પાપીએ આ
 લેટ્ટ એ ડેઝાંવેલોપ ?
 ડ લાંક, યુન પેન, અં કેએન, હુ
 પાપીએ બુવાર્ડ, અં ટાંચ
 ડોને મ્યા સેંક કાર્ટ પોસ્ટકાર્ડ
 સીલ વુ પ્લે
 અં ટાંચ ડ ડી સાનટીમ એ ડ
 ટાંચ ડ વેન સેન સાનટીમ
 સીલ વુ પ્લે
 ઉ એ લા સાલ ડ એ ?
 આલે મ શેરશે યુન વાત્યુર
 ડેઝન
 સુપે, ડીને

ફેલ એ વોટ નામ એ વોટ આડરેસ

લ રેસટોરાં

લા કાર્ટ
 હુ પેં, હુ બટ્ટર, લ ફ્રેમાશ
 યુન ફુરશેટ, યુન ફુટે

A spoon, a plate

What would you like ?

Lemonade, brandy, coffee
with milk

How much is it ?

Exchange Office.

The Bank

I wish to change some
English money

How much do you give
for £ 1 ?

To ask the time.

What time is it ?

It is five O'clock

A quarter past five

A quarter to five

Half-past five

Ten minutes past five

The Railway Journey.

Where is the train, the
station, the station
master ?

The platform, the luggage

The express, the fast train

The single ticket

The return ticket

અં કવીલીએ, અં એસીએટ

કેલ ટેબીરે તુ ?

લીમોનાડ, અં કોનીયાક,
કાફે આલે

સે કોંખીયાં ?

બુરો ડ શાંઝ

લા બાંક

ઝ વુડરે શાંઝે ડ લારઝાં આંગલે

કોખીયાં કોને વુ પુર યુન લીવ ?

પુર ડમાંનડે લઅર

કેલ અર આટીલ ?

ઇલ એ સેંક અર

સેંક અર એ કાટ

સેંકઅર મ્વાન ઝન કાટ

સેંક અર એ ડમી

સેંક અર ડી

લ વોયાઝ આં શમેં ડ પ્રેર

ઉએ લ ટ્રેં, લા ગાર, લ રોફ ડ ગાર ?

લ કે. લે બાગાઝ

લેક્સપ્રેસ; લ રાહપીડ

અં બીલે સેપ્લ

અં બીલે ડાલે અ રટુર

The booking office
 The dining car
 The sleeping car
 A seat, smoking
 When do we start?
 When do we arrive?
 At what time does the
 train start?
 Where can I register my
 baggage?
 Have I to pay extra?
 The waiting room
 Where is the train for?
 Where must I change?
 What is the fare to?
 How long do we stop?
 Passengers for Paris
 Tickets please
 All change here

લ ગીશે
 લ વાગોં રેસટોરાં
 લ વાગોં, લી
 યુન પ્લાસ કુમર
 કાં પારતોં નુ ?
 કાં આરીવોં નુ ?
 આ કેલ અર લ ટ્રેં પારટીલ ?
 ઉ પ્લીઝ ફેર આં રેઝીસ્ટ્રેર મે
 બાગાઝ ?
 એઝ અં સુપલેમાં આ પેઇએ
 સાલ ડાહતાંટ
 ઉએ લ ટ્રેં પુર ?
 ઉ ફેઇલિ શાંઝે ડ ટ્રેં ?
 કાંબીયા લ બીલે પોર ?
 કાંબીયા ડાર ?
 વોયાઝર પોર પારી
 વો બીલે રીલ નુ પ્લે
 દુલે મોંડ ડસાંન

